Dumitru SUCIU

SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ

ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849

EDITURA ARGONAUT

Dumitru Suciu

SOLDAŢI FĂRĂ UNIFORMĂ AI LANDSTURMULUI ROMÂNESC ŞI STAREA PROTOPOPIATELOR ORTODOXE DIN TRANSILVANIA DUPĂ RĂZBOIUL NAŢIONAL DIN 1848-1849

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE
„GEORGE BARIŢIU" DIN CLUJ-NAPOCA
XIV

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” DIN CLUJ-NAPOCA

Dumitru Suciu

SOLDAŢI FĂRĂ UNIFORMĂ AI LANDSTURMULUI ROMÂNESC ŞI STAREA PROTOPOPIATELOR ORTODOXE DIN TRANSILVANIA DUPĂ RĂZBOIUL NAŢIONAL DIN 1848-1849

EDITURA ARGONAUT
Cluj-Napoca, 2011

Seria:
● Istorie ● Documente ● Mărturii ●
Coordonator: Prof. univ. dr. Nicolae Bocşan

Referenți: prof. dr. Ioan BOLOVAN
prof. dr. Sorin MITU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

SUCIU, Dumitru

Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc şi starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849 / Dumitru Suciu. – Cluj-Napoca: Argonaut, 2011. – 313 p; 21 cm. – (Istorie. Documente. Mărturii)

Antetitlu: Academia Română : Institutul de Istorie „Geroge Barițiu"
ISBN 978-973-109-262-1

94(498.4)"1848/1849"
323.1(=135.1)(498.4)"1848/1849"
281.95(498.4"1848/1849"

© Dumitru SUCIU
Editura Argonaut
Cluj-Napoca, Str. Ciucaş 5/15
Tel./Fax: 040-264-425626
0746-752191; 0740-139984
www.editura-argonaut.ro

Consilier editorial atestat : Emil POP

Editură acreditată de către Consiliul Naţional al Cercetării Ştiinţifice din Învăţământul Superior

Tehnoredactarea şi coperta: Adriana BOGDAN

Proiect de cercetare nr. III/9 (2010-2013) în derulare la Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca al Academiei Române, str. M. Kogălniceanu nr. 12-14, Cluj-Napoca, 400418, e-mail: istorie@acad-cluj.ro, www. history-cluj.ro

Soldaţi fără uniformă: figuri de ţărani români ai Landsturmului românesc şi starea Protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Naţional din 1848-1849

În Studiul Introductiv [1] la Tomul *Revoluţia Transilvană de la 1848-1849. Date, realităţi şi fapte reflectate în documentele bisericeşti ortodoxe*

[1] *Studiu introductiv, p. I-XXVII. Întrucât în* Volum *documentele publicate sunt concentrate în Partea I şi Partea a II-a, pe viitor nu mai citǎm numele* Tomului, *ci doar Partea I Documentul cu numărul respectiv şi Partea a II-a Documentul cu numărul lui sub forma prescurtată P I Dx, P II Dy. Din vasta bibliografie referitoare la „Revoluţia"(?) – aşa a fost denumit fenomenul în mod tradiţional – de la 1848-1849, spicuim doar câteva titluri. George Barițiu,* Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă, *vol. II, Sibiu, 1890, reeditat în 1994 la Braşov;* Alexandru Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară,* vol. II, Viena, 1852; Artemiu Publiu Alexi, *Din pomelnicul martirilor români de la 1848-1849,* în „Transilvania", 1870, nr. 19-20; 1871, IV, nr. 4-13; G. Bogdan Duică, *Vieţile şi ideile lui Simion Bărnuţiu,* Bucureşti, 1924; Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluţia de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean. Contribuţii istorice şi demografice,* Cluj-Napoca, 2003; Silviu Dragomir, *Studii şi documente privitoare la revoluţia din Transilvania în anii 1848-1849,* vol. I, Cluj-Sibiu, 1944; vol. II, Sibiu, 1944; vol. III, Cluj, 1946; vol. V, Cluj, 1947; Gelu Neamţu, *Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania,* Cluj-Napoca; 2004; Gelu Neamţu, Vasile Tutula, *Aspecte militare şi pagini memorialistice despre Revoluţie şi Războiul civil din Transilvania. 1848-1849,* Cluj-Napoca, 2008; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Revoluţia românească din Transilvania şi Banat în anii 1848-1849. Contribuţia bisericii,* Sibiu, 1995; Liviu Maior, *1848-1849. Români şi unguri în revoluţie,* Bucureşti, 1998; Peter Moldovan, *Pace şi război. 1848-1849 în Transilvania Centrală. Mişcările revoluţionare şi războiul civil,* Cluj-Napoca, 2008; *Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania. 2 martie – 12 aprilie 1848. Documente,* vol. I, Bucureşti, 1977; *Documente privind revoluţia de la 1848 în „Ţările Române. C. Transilvania,* vol. II, *12-29 aprilie 1848,* Bucureşti, 1979; vol. III, *30 aprilie – 14 mai 1848,* Bucureşti, 1982; vol. IV, *14-25 mai 1848,* Bucureşti, 1988; vol. V, *26 mai – 4 iunie 1848,* Bucureşti, 1992; vol. VI, *5-16 iunie 1848,* Bucureşti, 1998; vol. VII, *17-26 iunie 1848,* Bucureşti, 2005; vol. VIII, *27-30 iunie 1848,* Bucureşti, 2007; *Documenta neglecta. Az 1848 évi Erdélyi forradalom forzásait publikáló Román Akadémiai Kiadványból Kihagyott iratok, 1848. március – 4-1848 június 6.* Orszállitata és Kutatástörteneti bevezetésel elláta Benkö Samu, Budapest, 2008; Nicolae Bocşan, Valeriu Leu, *Memorialistica revoluţiei de la 1848 în Transilvania,* Cluj-Napoca, 1988; Idem, *Revoluţia de la 1848 din Transilvania în memorialistică,*

1848-1850, volum întocmit de Dumitru Suciu (coordonator), Alexandru Moraru, Cosmin Cosmuţa, Diana Covaci, Iosif Marin Balog, Lorand Mádly, Bucureşti, 2010, în Manuscris, am argumentat că substanţa care a pătruns în structura şi fiinţa aşa-zisei Revoluţii române din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) de la 1848-1849, aflată în desfăşurare din octombrie, cu mare intensitate şi într-un ritm rapid, i-a impregnat radical caracterul unui adevărat *Război Naţional* împotriva centralismului maghiar de stat, acelaşi fenomen fiind constatabil şi în cazurile celorlalte naţiuni nemaghiare din Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan, declarată în grabă şi fără temei mare stat unitar naţional maghiar centralizat în jurul Pestei sub comanda guvernului şi parlamentului ungar, în care ungurii constituiau minoritatea şi neungurii majoritatea locuitorilor ţării. Din acest motiv, în scurt timp, în evoluţia programatică a gândirii şi acţiunii politice româneşti, deosebirile teritoriale şi fragmentările provinciale şi administrative istorice ce au funcţionat de secole pe baza Staatsrechtului sunt repede depăşite şi se emite revendicarea esenţială centrată şi concretizată pe interpretarea largă, completă a principiului naţionalităţii, conjugat cu dreptul etnic natural, ca toţi românii din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina să formeze un singur stat naţional autonom într-o Austrie Mare federalizată ce cuprindea o bună parte din Europa Centrală şi Răsăriteană între Alpii italieni şi Carpaţii români.

Acum, în anii 1848-1849 şi de acum înainte, elita politică a naţiunii s-a pronunţat clar că românii s-au săturat să trăiască separaţi şi despărţiţi unii de alţii, cei din Banat, Crişana, Maramureş, Partium

Cluj-Napoca, 2000; Nicolae Bocşan, Rudolf Gräf, *Revoluţia de la 1848 în Munţii Apuseni*, Cluj-Napoca, 2003; Vasile Lechinţan, *Martiri români din Câmpia Transilvaniei la 1848*, Cluj-Napoca, 2003; Egyed Akós, *Erdélyi 1848. Évi utólso rendi országyölése*, Târgu Mureş, 2001; Szilágy Sándor. A magyar forradalmi ferfiai, 1848-1849, Pest, 1850; Köváry László, *Erdély története 1848-9ben, Pest, 1861; Nagy-Enyednek és Vidékének Veszedelme 1848-49-ben. Történetivázlat*, irta báró Kemény Gábor, Pest, 1863; Jakob Elek, *Szabadság harzunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-1849*, Budapest, 1881; Szilagyi Farkas, *Alsófehér vármegye 1848-49-ben*, 1898; Ifj. Kemény istván báró, *Emléklapja melyeken, mint a boldogtalam 1848, évbenutolsó, alsófehérmegyei főispán, néhány jelenetet vázol azonirtóháboruból 1848, melybeb az oláh rablócsordák a magyar birtokossag ellen dühönytek*, Budapest, 1903; Egyed Akós, *1848 Erdély magyar vezsrlalakjaj*, Târgu Mureş, 2004. În volum am adăugat şi alte câteva titluri pe care nu le mai includem în studiu.

administraţi direct în Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan, stat asociat şi component al inseparabilului şi unitarului Imperiu Habsburgic, ce forma şi partea transleitană a acestuia, cei din Ardeal în Marele Principat al Transilvaniei (teritoriu al Coroanei Sfântului Ştefan purtată de Habsburgi, în calitatea lor de regi legitimi ai Ungariei, aceştia fiind şi Mari Principi ai Transilvaniei) care, deşi autonom faţă de Ungaria, era tot un stat nobiliar ungar, structurat pe sistemul 3+4, ce-i excludea pe români din viaţa publică, iar românii din Bucovina erau incluşi în Austria istorică ce constituia partea cisleithană a statului. Această administrare separată şi fărâmiţată în statele şi provinciile istorice clasice ale Imperiului a fost de natură să slăbească şi să divizeze capacităţile materiale şi individuale ale naţiunii române, făcând-o mai slabă şi vulnerabilă în faţa asupritorilor privilegiaţi minoritari de diferite etnii, astfel că în Programele politice apare clar principiul că toţi românii se simţeau în siguranţă doar într-un stat autonom, care să-i cuprindă pe toţi, înzestrat cu guvern şi parlament, în care să-şi găsească locul cuvenit în mod proporţional şi minorităţile etnice, corelat la guvernul şi parlamentul federal central al Imperiului. În concluzie, aici era vorba de descentralizare şi autonomism faţă de Pesta şi Viena, dar centralizare a tot ce este românesc în statul naţional autonom.

Evoluţia Programelor româneşti spre revendicarea fundamentală a federalizării etnice s-a întâlnit şi s-a armonizat cu programele de aceeaşi structură şi viziune democratică elaborate de elitele celorlalte naţiuni nemaghiare şi negermane. Dintre acestea se disting planul lui Frantisek Palacky, axat pe întemeierea statelor naţionale german, ungar, ceho-slovac, italian, sârbo-croato-sloven, român, polono-ucrainean, toate egale unele cu altele, şi de principiul fundamental, de încărcătură mare democratică, cu consecinţe şi cu bătaie lungă în viitor, emis de croatul Ogarev-Ostrojinsky, că majorităţile şi nu minorităţile etnice trebuiau să aibă putere de decizie în croirea statelor federalizate, că centralismele austriac şi ungar sunt şi vor rămâne anacronice şi desuete atâta timp cât în Austria, unde doar a cincea parte din populaţie era germană, puterea o deţineau austriecii, iar Ungaria, în care ungurii acopereau numai a treia parte din locuitori, era definită ca stat maghiar (Magyarország).

Liderii nemaghiari şi negermani au afirmat cu curaj şi în mod deschis în faţa oamenilor de stat din acei ani că podul pentru trecerea înapoi la practicile guvernărilor trecute a fost rupt de „memorabilul martie 1848", că Austria există, stă în picioare şi funcţionează doar dacă se restructurează definitiv pe baza principiilor egalei-îndreptăţiri a tuturor popoarelor sale, iar dacă acesta va fi nesocotit, nu va exista în viitor nici fericire, dar nici pace şi salvare pentru Imperiul Habsburgic.

În Studiul menţionat am insistat asupra ideii că românii din Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina s-au ataşat de Delegaţia Naţională Română din Ardeal, care lucra la Viena pentru aplicarea Programelor naţionale elaborate între 25 februarie 1849 – 10 ianuarie 1851, pe care au completat-o cu membri proprii din aceste ţinuturi cu majorităţi româneşti, tocmai din motivul fundamental că Revoluţia Română din Ardeal a fost în esenţa ei un Război Naţional în cadrul căruia Programul minimal de la Blaj, din mai 1848, valabil doar pentru ardeleni, a evoluat rapid spre cel maximal, ce-i cuprindea armonios pe toţi românii din Monarhia Habsburgică.

O parte din elita politică românească din Banat, Crişana, Maramureş, deci din aşa-numitele „părţi ungurene", administrate separat de Ardeal, în cadrele Ungariei, au ales ca tactică alianţa cu guvernul şi parlamentul maghiar, sperând sprijin împotriva jurisdicţiei Patriarhiei Sârbe de la Karlowitz, înfiinţarea unei Mitropolii Române Ortodoxe care să administreze şi să conducă bisericile şi şcolile emancipate din zonă. Apreciind libertăţile sociale şi egalitatea juridică dintre cetăţeni, luaţi ca indivizi, acordate de legile ungureşti, membrii acestei elite n-au renunţat la revendicările privind recunoaşterea drepturilor naţionale colective, formarea unui căpitanat român, cu funcţionari şi limbă oficială română, dar n-au fost capabili să obţină nimic concret în acest sens de la politicienii unguri. Altă aripă a elitei româneşti din zonă nu este de acord cu această tactică, argumentând că în pofida conflictelor confesionale şi şcolare, a averilor bisericeşti şi mănăstireşti, disputate cu ierarhia sârbă, principalul adversar şi al unora şi al altora era centralismul maghiar de stat. Aceştia au încercat să orienteze mişcarea spre solidarizarea cu românii ardeleni şi cu celelalte naţiuni nemaghiare din Ungaria, în confruntare directă cu guvernul Ungariei şi politica lui faţă de nemaghiari.

Printre membrii marcanţi ai acestei orientări s-au înscris Ioan Mocioni de Foeni, Lucian Mocioni de Foeni, Ioan Dobra, Constantin Pomuţiu, N. Capria, C. Udria, A. Atanasievici, I. Popovici, Traian Doda şi ofiţerimea de graniţă din Banat sau Petru Cermena[2]. Unii români din Banat, părţile Aradului, din Crişana, Maramureş insurecţionează în octombrie 1848 contra Ungariei. Chiar subprefectul Jakabfy Kristof recunoaşte că în Banat există puţini români care să se supună benevol autorităţilor legale maghiare. Aceştia se aflau sub influenţa mişcărilor revoluţionare române din Transilvania (Ardeal) sau a comandantului cetăţii Timişoara, iar două companii de grăniceri români au plecat spre oraş pentru a-i ajuta pe sârbi, care luptau cu ungurii. Jakabfy, îngrijorat de situaţie, cere trupe pentru liniştirea comitatului Caraş şi protejarea maghiarilor de aici.[3] Nu mai puţin îngrijorat este subprefectul Vörös Antal, care raportează că printre românii de pe Mureş se află mii de răsculaţi împotriva guvernului Ungariei. Pentru a-i potoli pe cei din Şiria au fost trimise trupe care au folosit împotriva românilor artileria şi le-au spânzurat conducătorii. Vörös cere încă o măsură de siguranţă în plus, şi anume propune trimiterea comisarului Teodor Serb pentru a domoli spiritele românilor.[4] Însă satele româneşti Cutina şi Răchita refuză să dea mai mulţi recruţi Ungariei, în pofida faptului că autorităţile l-au numit acolo comisar pe românul Pascu.[5]

Raportul militar al maiorului Gáál, ca şi procesele-verbale ale Curţilor marţiale completează informaţiile despre reprimarea răscoalei românilor din Şiria, unde s-au adunat 6 000 de oameni. Ofiţerul certifică faptul că asupra lor s-au găsit diferite arme şi muniţii şi a fost necesar să se instituie starea de asediu. Primarul Paul Petrovici şi principalul instigator Deic Lăzărescu au fost puşi sub urmărire, dar nu au putut fi găsiţi. În schimb li s-au dărâmat casele şi li s-au confiscat bunurile, însă

---

[2] Dumitru Suciu, *Antecedentele dualismului austro-ungar şi mişcarea naţională a românilor din Transilvania (1848-1867),* Bucureşti, 2000, p. 147 (în continuare *Antecedentele).*

[3] Dragomir, *Studii şi documente privitoare la Revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848-1849. Documente din Arhivele statului (Budapesta) Arhiva Kossuth 1848-1849,* Cluj, 1946, p. 97-99; citat Suciu, *Antecedentele,* p. 148.

[4] *Ibidem,* p. 138-140; Suciu, *Antecedentele,* p. 148.

[5] *Ibidem,* p. 143-144, *Antecedentele*, p. 148.

Ştefan Verdje, Paul Borlea, Mihail Crâznic, Gheorghe Codreanu, Petru Toma şi Nicolae Crişan au fost condamnaţi la moarte şi executaţi imediat prin spânzurare.[6] Maiorul Gáál a găsit nesupuşi şi în satul Covăsânţ, unde a dărâmat casele primarului şi ale juzilor comunali rebeli fugiţi, cărora le-a confiscat averile. Iar pe Ioan Balint şi Gică Marian, prinzându-i, i-a condamnat şi i-a executat lângă primărie, unde s-a instituit un consiliu ad-hoc. Acestui consiliu i s-a spus limpede că dacă nu se va executa recrutarea în timp de 24 de ore, fiecare a zecea casă din sat va fi dărâmată.[7]

Comisarul român Mihály, ataşat de politica Ungariei, raportează din Sighetul Marmaţiei că românii din Borşa, ajutaţi de soldaţii grăniceri din Transilvania, au atacat trupele maghiare, dar au fost respinşi.[8] Comisarul Boczko Dániel raporta lui Vörös Antal despre colaborarea strânsă a românilor din Gura Văii, Aciua, Dumbrava, Răstoci, Hălmagiu cu moţii lui Avram Iancu. Satul Hălmăgel, care a început revolta şi colaborarea cu adjutanţii lui Iancu şi a întâmpinat trupele maghiare cu focuri de armă, a fost incendiat în întregime drept pedeapsă.[9] Mai existau vreo 4 000 de răsculaţi concentraţi în satul Ţărmure, dar vor fi şi ei împrăştiaţi, mai ales că se aşteptau încă 400 de honvezi sub comanda maiorului Ritzkó.[10]

Maiorul Gáál se dovedeşte a fi meticulos şi exact în rapoartele sale, precizând într-unul din ele că numai cu 8 obuze de tun au fost ucişi 111 rebeli români din tabăra de la Gura Văii.[11] În decembrie 1848, maiorul Asboth Lajos raportează comisarului Vukovics despre respingerea a două companii de grăniceri şi a câtorva mii de răsculaţi români, conduşi de căpitanul Doda, care au încercat să atace Reşiţa.[12] Autorităţile

[6] *Ibidem*, p. 156-164, *Antecedentele*, p. 148.

[7] *Ibidem*, p. 164-167, *Antecedentele*, p. 148.

[8] *Ibidem*, p. 180-182, *Antecedentele*, p. 148.

[9] *Ibidem*, p. 196-199. Armata maiorului Gáal a împrăştiat lângă Gura Văii o tabără de 500 de moţi, ucigând 115 dintre ei. Alţi prizonieri au fost deferiţi Curţii Marţiale. Din cauza solidarităţii românilor din comitatul Aradului cu moţii, au fost incendiate parţial şi satele Gura Văii, Aciua, Dumbrava şi Răstoci. Hălmagiu a fost cucerit de unguri.

[10] *Ibidem*, *Antecedentele*, p. 149.

[11] *Ibidem*, p. 201, *Antecedentele*, p. 149.

[12] *Ibidem*, p. 237-238, *Antecedentele*, p. 149.

maghiare au întâmpinat alte greutăţi, încă din toamna lui 1848, din partea miilor de români adunaţi la Remetea, ce ascultau de locotenentul grănicer pensionar Dâmbul. Acestora li se promisese amnistie generală dacă-l părăsesc pe ofiţerul român rebel şi se supun legilor Ungariei.[13]

Negustorii Alexie Popovici (64 de ani), Ognarii Costa (42 ani) şi Dimitrie Popovici (27 ani) din Arad au aprovizionat cu cereale şi alimente garnizoana imperială din cetate şi au fost pedepsiţi de autorităţile ungare. Preotul Arsenie Staicovici (50 ani) din Pecica a fost întemniţat 30 de zile, dar preotul Zamfir Pop (49 ani), şumarul (pădurarul) Gheorghe Jivănescu (40 ani), învăţătorul Gheorghe Gurban (61 ani) din Şoimoş au fost împuşcaţi de un pluton de execuţie condus de căpitanul Astaloş. Evenimentul s-a petrecut în 28 noiembrie, iar în 13 noiembrie 1848, Kulterer Murany a ordonat spânzurarea preotului Jivan Petrovici din Sânicolaul Mare şi executarea prin acelaşi procedeu a preotului Vasile Popescu din Alioş, care era frate cu Patrichie Popescu. În schimb, preoţii Maximilian Caracioni, Vasile Boitor, Gheorghe Bila, toţi din Pecica, au ţinut cu guvernul Ungariei, au mobilizat în serviciul acestuia 400 de enoriaşi care s-au concentrat în tabăra de la Becicherec. Caracioni şi-a pus în serviciul Ungariei şi feciorii săi iar acest preot, împreună cu ceilalţi doi, au fost judecaţi de Tribunalul militar din Timişoara, unde Caracioni, declarat vinovat, a fost condamnat la moarte pentru crima de les-maiestate. Însă autorităţile imperiale austriece au fost clemente, după 6 ani de puşcărie l-au amnistiat şi, colac peste pupăză, a devenit şi stareţ de Bezdin.[14]

La 6 august 1849, husarii unguri i-au împuşcat pe Perva Ştefan (38 ani), Nicolae Lambert (48 ani), german romano-catolic, care n-a ştiut să vorbească ungureşte cu aceşti soldaţi, Toader Brânda (45 ani), Todor Bojan (30 ani), Igna Horga (34 ani), Jelina Perva (41 ani), văduvă, cu fiul ei Gheorghe (16 ani), Toma Arjan (60 ani), toţi din Buteni, plus Ioan Faur (35 ani) din Chisindia şi Zaharia Ţiurca (62 ani) din Bârsa. Aceştia s-au opus jafurilor comise de unguri. Zaharie Ţiurca nu i-a lăsat pe unguri să

[13] *Ibidem*, p. 153, *Antecedentele*, p. 149.

[14] Preot dr. Pavel Vesa, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raţ (1835-1850), Arad, 2008, p. 235-237.*

confişte un cal al lui Todorică Halic, fapt pentru care a fost împuşcat în drumul satului, împreună cu consăteanul său Mihai Dinga. Birăii (primarii) satelor Iacobini (Zeldiş), Satu Rău, Mădrigeşti, Rista Vesa (46 ani), Băbuţa Onu (43 ani), Van Stănilă (66 ani) au fost executaţi în 18 octombrie 1848 pentru că au primit scrisori din Ardeal şi îndemnuri să se opună politicii Ungariei şi să rămână fideli Împăratului. Toţi au fost pârâţi de notarul Jimon Marton şi judecaţi şi condamnaţi de Gaál şi Boţco. Tot la 18 octombrie 1848 a fost executat Ristea Tolci (22 ani) din Almaş, deoarece s-a opus recrutării lui în armata ungară. Preotul Simion Groza din Gurahonţ, primind scrisori de la românii ardeleni, i-a îndemnat în biserică pe românii arădeni, i-a îndemnat în biserică pe credincioşii din parohia lui să se înarmeze şi să intre în luptă deschisă cu ungurii. Pentru această faptă, ofiţerii comandanţi ai taberei maghiare Boţco şi Gaál l-au condamnat la moarte prin ştreang. Ofiţerii unguri i-au poruncit preotului Constantin Copian din Almaş să-l pregătească pe ultimul drum pe cel condamnat. Acesta l-a spovedit şi l-a cuminecat cu Sfintele Taine pe fratele său în Christos, Simeon Groza, l-a însoţit până la locul execuţiei, unde i-a citit îngropăciunea destinată special preoţilor, după care celui condamnat ungurii „prin ştreang şi spânzurători i-au ucis viaţa”.[15]

Când românii din Nădab s-au opus recrutării în oastea maghiară, trei dintre ei au fost executaţi, alţii arestaţi şi închişi la Arad, Seghedin, Oradea iar preoţii din Pleşcuţa, Poenari, Şteia, Vaţa de Sus au fost executaţi deoarece s-au opus politicii guvernului ungar. Între 23-30 octombrie 1848 au suferit represalii românii rebeli din ţinutul Zarandului, unde au fost date pradă focului 450 de gospodării, dintre care 161 la Hălmăgel, 86 la Aciuţa, 82 la Târnava. Preoţi Sinesie Grozav (38 ani) din Aciuţa şi Pavel Farcaş din Pleşcuţa au fost ucişi deoarece au citit credincioşilor porunci împărăteşti trimise de Avram Iancu. Ei au fost trecuţi din viaţă în moarte prin spânzurătorile improvizate la podul de peste Crişul Alb din Iosăşel. Aceeaşi soartă au împărtăşit-o preoţii Eftimie Popovici (35 ani) din Hălmăgel, Iovan Jude-junior (26 ani) şi Ioan Jude-senior din Poienari şi filia Toheşti şi Pavel Feier din Şteia. În

[15] *Ibidem*, p. 237-239.

Hălmăgel, proclamaţia lui Iancu a fost răspândită şi de preotul Ioan Popovici în faţa unor români veniţi din mai multe sate. Acesta şi Eftimie au fost trădaţi de Toda Şandor, duşi la Hălmagiu, dar la podul Băneştilor au fost spânzuraţi împreună cu alţi preoţi.[16]

Birăul din satul Dulcele, Gligor Sârb, a fost împuşcat pentru că a îndemnat sătenii să se împotrivească Ungariei şi la fel a păţit-o Onu (Ioan) Popa (50 ani), tatăl avocatului George Popa, care a tras clopotele într-o dungă, ca la alarmă, pentru ca românii să lupte contra soldaţilor lui Kossuth. Ioan Balint (34 ani) şi Gheorghe Marian (50 ani) din Covăsânţ au fost împuşcaţi deoarece au făcut cunoscut Manifestul antimaghiar trimis de generalul Bergher din cetatea Aradului. În 23 noiembrie, Toader Crişan (49 ani), Nicolae Moldovan (27 ani), Teodor Dehelean (38 ani), Pavel Rus (28 ani), Gheorghe Jivan (26 ani) din Bârzava au fost spânzuraţi în dealul Ciotului pentru că au incitat poporul contra ungurilor şi din acelaşi motiv, la 27 noiembrie 1848, au fost executaţi preotul Ioan Faur (44 ani), ţăranii Teodor Jirj (52 ani), Toader Căprucean (39 ani) şi Sofronie Faur (39 ani) din Căpruţa. Dacă preotul Ioan Faur a fost spânzurat pe dealul Ciotului, fratele său care era primar (birău) a fost împuşcat în dealul numit La Vie, între Căpruţa şi Monoriştea. George Ciucuţa (61 ani) din Dumbrăviţa a fost spânzurat la Bârzava, în 24 noiembrie 1848, deoarece a făcut propagandă în sat ca oamenii să respingă actele şi poruncile ungureşti şi să le respecte numai pe cele imperiale austriece. Judele satului Dumbrăviţa, Rusalim Bătuţan (37 ani) a scăpat mai uşor, fiind închis la Arad şi ulterior la Sântana. Din satul Conop, doi români plugari, Vasile Merza (35 ani), Atanasie Olari (48 ani) şi purcarul Antonie Iuşca (39 ani) au fost spânzuraţi în dealul Pripor deoarece n-au ascultat de poruncile ungurului Nicolae Sperlak. La Sântana a fost închis Ioviţă Morari, tot din Conop, care a murit în această temniţă ungurească.[17]

Preotul Sabău Petru (35 ani) din Fânaţe a transmis preotului Ioan Groza din Criştior o scrisoare în limba română expediată de Avram Iancu. Intenţia era ca aceasta să fie transmisă mai departe către Popa

[16] *Ibidem*, p. 241-244.

[17] *Ibidem*, p. 245-251.

Naşului pe care Iancu l-a rugat să mobilizeze 10 000 români şi să-i trimită în ajutor împotriva ungurilor care ardeau casele românilor ardeleni şi îi ucideau. Petru Sabău, adus în faţa tribunalului excepţional, a negat că are legături cu Avram Iancu, pe care nici nu-l cunoaşte personal, iar scrisoarea era adresată fiului preotului Naşu din Criş şi nu lui personal. Tribunalul l-a achitat deoarece n-a dispus de probe sigure împotriva lui. După alte mărturii însă, preotul Sabău Petru din Fânaţe i-a trimis praf de puşcă lui Avram Iancu aflat la Băiţa, dar tribunalul n-a dispus de această informaţie. Ioan Groza a trimis şi el praf de puşcă lui Iancu, iar românii din Râmeţ, Valea Iadului, Criştior, Călugări, Câmp, Fânaţe, Sohodol, Vaşcău, Topa de Jos i-au trimis alimente pentru soldaţii lui.[18]

Acei români care vorbeau public împotriva guvernului ungar şi-i contestau autoritatea erau întemniţaţi şi pe teritoriul aflat sub jurisdicţia Vicariatului de Oradea, subordonat direct Episcopiei Ortodoxe a Aradului. În 28 octombrie 1848 a fost spânzurat Pantea Petru (55 ani) din Tulca, pe motiv că a vociferat în biserică spunând şi rugându-se la Dumnezeu să nu-i ajute pe unguri şi să-i aducă pe sârbi, că atunci românilor le va merge mai bine. Opunându-se recrutării feciorilor români în armata ungară, plugarul Pater Moise din Apateu a fost executat la 30 octombrie 1848. La fel au păţit-o şi Turcuş Simion (43 ani) şi Teodor Moţan (26 ani) din Peşteş, care au susţinut că pruncii românilor nu trebuiau să intre în armata ungară şi să se bată cu Împăratul.[19]

Aceste evenimente demonstrează elocvent că jumătatea de naţiune română din „părţile ungurene", Banat, Crişana, Maramureş, n-a ţinut şi n-a mers în întregimea şi totalitatea ei alături de Ungaria, iar doar cealaltă jumătate, cea română din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) împotriva Ungariei. Situaţia a fost complicată şi complexă întrucât şi românii din Banat, Crişana, Maramureş, Partium au fost – sau mai precis o parte din ei – contra Pestei şi s-au opus Ungariei, dar au fost repede şi prompt reprimaţi, în timp ce alţi români din zonă, conduşi de o parte din elita lor, deputaţi, parlamentari, comisari, clerici români

[18] *Ibidem*, p. 252.
[19] *Ibidem*, p. 255.

au acţionat din convingere, influenţaţi de elita promaghiară, alături de guvernul ungar. Românii tineri din părţile ungurene recrutaţi în armata ungară au luptat după octombrie 1848 până în august 1849 împotriva austriecilor, croaţilor, sârbilor, slovacilor şi contra fraţilor lor din Ardeal, deoarece consideraţi cetăţeni ai unicei naţiuni civile, maghiare, trebuiau să se supună legilor ungureşti şi statului ungar. Dar indiferent de opţiunile şi convingerile proprii legate de sentimentul că aparţii patriei maghiare, în caz că o slujeai benevol şi cu credinţă luptând contra tuturor inamicilor ei sau, dimpotrivă, chiar dacă simţeai şi considerai că aparţii unei naţiuni române ce dorea să-şi croiască un stat autonom, şi te simţeai solidar cu armata naţională a legiunilor şi prefecturilor românilor ardeleni, dar erai încadrat în tabere maghiare, tot trebuia să te supui legilor ungureşti ale războiului şi să-ţi împuşti conaţionalii din Ardeal dacă-i întâlneai pe fronturile de luptă. Pentru cei din această categorie nu existau alte opţiuni decât respectarea regulii *à la guerre comme à la guerre,* deci ori te supui Ungariei, ori eşti lichidat.

Pe de altă parte, tirania şi reprimările ungureşti i-au înfricoşat pe unii români din Banat, Crişana, Maramureş, care şi-au ascuns şi şi-au reprimat ei înşişi sentimentele lor naţionale şi politice adevărate, pentru a nu fi descoperiţi, dar după înfrângerea Ungariei kossuthiste se ataşează strâns de Delegaţia românilor ardeleni de la Viena, o completează cu membri din sânul lor şi acţionează hotărât pentru înfiinţarea Marelui Ducat al românilor din Banat, Crişana, Maramureş, Ardeal şi Bucovina. Această schimbare a concepţiilor şi a stării noi de spirit este atestată în numele românilor arădeni şi orădeni de episcopul ortodox Gherasim Raţ şi episcopul baron Vasile Erdelyi greco-catolic, care acţionează în acest sens, pledează pentru aplicarea integrală a Petiţiei-program din 25 februarie 1849 şi ale celorlalte Memorii care i-au reiterat revendicările, iar în zonă până şi economii (ţăranii), birăii, dascălii, preoţii erau pătrunşi de necesitatea şi dreptatea ca ei să aibă parte şi să beneficieze de o „crăime română".[20]

[20] Suciu, *Antecedentele*, p. 150-152; Idem, *Evoluţia programatică şi alternativele tactice ale mişcării naţionale a românilor din Transilvania între 1849-1967* în volumul în mss. *Structuri sociale şi implicare politică şi implicare politică Transilvania 1849-1867*. Coordonator Dumitru Suciu,

Dar această evoluţie a gândirii şi acţiunii politice româneşti nu a însemnat deloc că aripa promaghiară a elitei politice, care investea mai multă încredere în Pesta decât în Viena şi era reprezentată de Sigismund Pop, nobilii români din familiile Man, Mihalyi, Eftimie Murgu şi alţii, a fost aruncată şi risipită în eter. Ea a continuat să existe, să se manifeste în continuare, iar categoria de deputaţi români guvernamentali reapare în scurta şi efemera Dietă de la Pesta (1861), în Dieta de Încoronare de acolo (1865-1868) şi în ciclurile parlamentare ce au urmat-o şi au continuat-o. După evenimentele sângeroase din 1848-1849 şi drept consecinţă a politicii egoiste şi dominatoare a regimului dualist, ponderea acestei aripi scade treptat, dar sigur, pe faze, până în 1918, când cei din această categorie devin un fel de *rara avis*, de excepţii ce confirmă regula generală că a bătut ceasul ca şi românii majoritari din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, Partium să-şi urmeze fraţii din Basarabia şi Bucovina şi aflaţi toţi sub sceptrul protector al Regelui Ferdinand I cel Loial jurământului că va acţiona neabătut pentru îndeplinirea destinelor naţiunii române, să intre în marea familie a Statului tuturor românilor.[21]

În Ardeal, încercările de a obţine recunoaşterea naţiunii ca naţiune politică au eşuat, arestările ţăranilor şi preoţilor care au fost la Marea Adunare Naţională de la Blaj şi s-au împotrivit centralismului maghiar de stat şi recrutărilor s-au ţinut lanţ, s-au declanşat vărsările de sânge suferite de români la Mihalţ, Vaida Cămăraş şi alte localităţi, au fost executaţi prefecţi şi tribuni ai românilor la Târgu Mureş (Vasile Pop), Cluj (Baternai şi Simoniş), secuii întreprind raiduri în sate soldate cu pierderi de vieţi româneşti, incendieri şi jafuri. Toate reprimările duc şi conduc evenimentele la declanşarea Războiului Naţional din octombrie 1848 până în august 1849. În condiţiile acestor triste dar incontestabile realităţi, Comitetul Naţional Român, adevărat guvern provizoriu revoluţionar, era îndreptăţit să afirme, prin Bărnuţiu şi Bariţiu: „Dar naţiunea română, mărturiseasc ă istoria, n-a avut cuget rău niciodată în contra naţiunii ungureşti şi în acest an încă s-a purtat cu o răbdare istoriei necunoscută,

autori Simion Retegan, Dumitru Suciu, Daniela Deteşan, Mádly Loránd, Rigman Ciprian Mirela Popa Andrei, înaintat spre publicare Editurii Academiei Române, Bucureşti.

[21] Suciu, *Monarhia şi făurirea României Mari:1866-1918*, Bucureşti, 1997.

până nu a scos-o din cumpăt fracţiunea cea teroristică, silind-o a se folosi de dreptul de apărare şi de răzbunare... Ei au rupt iazul şi au adus asupră-şi potopul cerului răzbunător. Cine va fi de vină dacă se vor îneca?"[22] Acelaşi guvern naţional român, întruchipat în Comitet cheamă prin August Treboniu Laurian, Simion Bărnuţiu, Nifon Bălăşescu, Florian Micaş, Timotei Cipariu, Ioan Bran poporul la arme, deoarece: „domnii ungureşti nu vreau să ştie de naţionalitatea română, nu vreau să recunoască că sunt şi alte naţiuni afară de cea unguresacă, nici nu vreau să ştie de constituţiuni ca aceea care dă dreptul nu numai naţiunii ungureşti, ci şi altor naţiuni. Ei vreau ca românii să nu mai aibe judecători şi apărători din neamul lor, ci să fie pururea nişte prunci fără părinţi şi să rătăcească ca turmele fără păstori. Alergaţi, drept aceea, la arme români tineri, pentru ca să vă luptaţi şi pentru neamul vostru, căci pentru străinii cei nemulţumitori v-aţi luptat destul".[23]

Izbucnirea Războiului Naţional româno-maghiar pentru Ardeal are loc în condiţii mai favorabile când Viena nu mai recunoaşte legitimitatea guvernului şi parlamentului ungar şi nici propriile semnături de sancţionare a legilor ungureşti efectuate de Regele constituţional al Ungariei, Ferdinand. Până în octombrie, naţiunile nemaghiare: croaţii, sârbii, slovacii, românii au fost sacrificaţi dominaţiei maghiare. Dar din cauza conflictelor survenite între cele două metropole, Pesta şi Viena, care afectuau unitatea diplomatică şi militară a Imperiului, regimul dualist parţial cade şi aceste naţiuni, grav afectate de centralismul maghiar de stat, luptă alături de trupele imperiale austriece contra Ungariei kossuthiste. În ambele faze de desfăşurare a evenimentelor: martie – septembrie 1848, octombrie 1848 – august 1849, trebuia să se decidă dacă Transilvania, Slovacia, Voievodina Sârbă, Slovenia dintre Mura şi Raab, Croaţia sunt simple puncte cardinale ale Ungariei Mari situate la răsărit, nord sau sud, iar nemaghiarii sunt simple lipituri sau umpluturi ai singurei şi unicei naţiuni politice şi civile ungare sau constituie state naţionale autonome înzestrate cu naţiuni politice recunoscute legal şi

[22] Teodor V. Păcăţianu, *Cartea de aur sau luptele politico-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară,* vol. I, Sibiu, 1904, p. 467-468.

[23] Bariţiu, *Părţi alese*, II, 1904, p. 307-308.

egal-îndreptăţite în cadrul unui sistem federal, fratern, unde principiul naţionalităţilor se aplica în mod egal pentru toate popoarele, şi nu numai pentru unul sau două dintre ele, care se autointitulau ca fiind ele însele în mod exclusiv politice, istorice, cu culturi majore şi cu acces la dreptul de a-şi făuri state moderne, iar pe celelalte, considerate popoare de ţărani, apolitice, anistorice, cu culturi minore, le încadra ca cetăţeni şi indivizi egali în drepturi juridice, sociale, spiritual-bisericeşti în categoria primelor state. Dar şi nemaghiarii doreau şi luptau să obţină, pe lângă libertăţile juridice şi sociale, şi drepturi naţionale colective, conform spiritului timpurilor moderne, când principiul naţionalităţilor se afla în plină ofensivă în Europa Centrală şi Orientală.

Războiul naţional ungaro-austriac (octombrie 1848 – august 1849) are un caracter democratic, autonomist şi descentralizator din partea ungară, dar numai pe teritoriul în care poporul maghiar era majoritar, deci în cel etnic, deoarece maghiarii aveau tot dreptul să-şi conserve fiinţa naţională, să nu fie metamorfozaţi în germano-austrieci, să-şi conserve structurile executive şi parlamentare moderne de stat. Dar în teritoriul istoric al Ungariei Coroanei Sfântului Ştefan acest război este nejust, de concurenţă între doi stăpâni care se băteau pentru a stăpâni în continuare teritorii cu majorităţi ce nu erau din punct de vedere etnic nici ungureşti, nici austriece. Doar Războaiele Naţionale susţinute de croaţi, sârbi, slovaci, români contra centralismului maghiar de stat au avut un caracter rotund şi complet democratic, deoarece au fost războaie de apărare, de conservare a teritoriilor pe care le locuiau în mod majoritar şi a fiinţelor lor naţionale, pentru a nu fi topite în Ungaria Mare şi în unica naţiune politică maghiară. Ideea de a fi sau de a constitui simple umpluturi sau lipituri la naţiunea civilă maghiară sau la oricare alta care se pretindea unică însemna să-ţi sapi singur groapa, să renunţi la dreptul de a forma tu însuţi propria ta naţiune politică egală şi coordonată cu toate celelalte, iar rezistenţa militară dârză a acestor popoare, sacrificiile umane şi materiale suferite în aceste Războaie crâncene şi grele pentru teritorii demonstrează elocvent că naţiunile nemaghiare nu erau mai puţin politice decât cea maghiară.

Deosebirea esenţială între aceste naţiuni este că cele negermane şi nemaghiare nu erau exclusiviste, respectau naţiunile ungară şi austriacă

pe teritoriile lor etnice şi promovau în Programele lor necesitatea restructurării fundamentale a structurilor politice prin „elvetizarea"sau federalizarea etnică a Marii Austrii prin instituirea statelor autonome germano-austriac, ungar, cehoslovac, sârbo-croato-sloven, polon, italian, român, corelate toate cu guvernul şi parlamentul central de la Viena. Formula benefică şi de mare deschidere democratică era menită să respecte, să apere interesele specifice celor 32 261 000 de locuitori, atât pe plan european, permiţând ca prin coordonarea şi unirea tuturor eforturilor unor parteneri egali, fraterni şi mulţumiţi unii faţă de alţii, aceşti europeni să se apere de o posibilă invazie şi dominaţie rusă sau, eventual, prusacă în zonă. În epocă s-a şi apreciat că peste 32 milioane de oameni liberi, cu voinţă fermă de a rămâne şi ca cetăţeni şi ca naţiune ca atare, pot să reziste cu succes celor 60 de milioane de „sclavi" politici din Imperiul rus. Pe de altă parte, personalităţi marcante ce proveneau din elitele politice nemaghiare şi negermane şi le reprezentau cu strălucire au afirmat că vremea guvernării majorităţilor de către minorităţi a trecut, că asemenea practici vechi, prăfuite şi depăşite nu erau compatibile cu substanţa şi mesajele democraţiei europene. Aceştia au susţinut clar şi răspicat că Austria, a cărei populaţie era germană a 5-a parte, nu mai putea subzista ca stat unde germanii deţin puterea şi nici Ungaria, a cărei populaţie era a 3-a parte maghiară nu mai putea fi veşnic numai şi numai Magyarország, în care ungurii deţin supremaţia şi preponderenţa.

Memorabilul An 1848 a distrus podul pentru trecerea înapoi la asemenea practici şi singura soluţie pentru salvgardarea existenţei Monarhiei Habsburgice era federalizarea etnică prin care devenea o asociaţie de naţiuni eliberate, egale, coordonate şi armonizate şi nu subordonate uneia, alteia sau la două dintre ele. Politicienii unguri au considerat însă că Ungaria nu era obişnuită să ducă o viaţă de provincie – aşa interpretau ei statutul autonom etnic propus de nemaghiari – că federalizarea Ungariei Coroanei Sfântului Ştefan însemna despărţirea de ea însăşi, iar feldmareşalul austriac Joseph Radetsky reflecta şi el în acelaşi stil şi cu aceeaşi mentalitate de stăpân că decât să vadă Austria despărţită de ea însăşi – în cazul lui şi de Ungaria – mai bine acceptă să se despartă de Confederaţia Germană, a cărei preşedinţie o deţinea. Această poziţie şi

atitudine de stăpân caracterizează politicile austriece şi ungare şi, în momentele în care se răfuiau şi se băteau cap în cap şi în vremurile când uitau de ce s-au bătut, ştergeau cu buretele pestan şi vienez tot ce le-a despărţit, le-a învrăjbit şi le-a pus faţă în faţă pentru ca împreună să conserve cu forţe unite statele lor istorice într-o Europă în care progresele principului naţionalităţilor modificau geografia ei politică prin unificările italiană, germană şi română de dincolo de Carpaţi. Anul 1848 şi cei care l-au urmat pun pe ordinea de zi a Europei Centrale şi Răsăritene lupta pentru teritorii dintre naţiunile cuceritoare şi cele cucerite, care la început se duce în cadrul conflictelor federalism versus centralism ungar sau centralism austriac de stat şi federalism versus dualism, pentru ca ulterior lucrurile să evolueze spre armonizarea şi democratizarea geografiei politice europene generale prin dispariţia statelor istorice cuceritoare şi completarea sau punerea în funcţiune a testurii structurilor statale din această zonă a statelor naţionale libere, unitare şi independente. Dacă naţiunile occidentale posedau de secole state unitare, iar germanii şi italienii le croiesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, memorabilul An 1918 extinde, ordonează şi operează pe baza aceloraşi principii stabilirea frontierelor de stat în spaţiul rămas după dispariţiile Monarhiei Austro-Ungare şi a Imperiului rus.[24]

Între octombrie 1848 – august 1849, în conştiinţa colectivă a ţăranilor români din Ardeal se întăreşte ideea că jurământul de le Blaj faţă de Împărat depus concomitent şi împreună cu cel faţă de naţiunea română sunt două lucruri identice care se îngemănează perfect, că Împăratul ţine cu dreapta lor cauză, că ei nu mai ascultă de Guberniu, de föispanii (comiţii), alispánii (vicecomiţii) şi solgăbirăii ungurilor, ci de domnii lor de la Blaj, de „diata românească" de acolo la care vor face referire peste decenii, de Crăişorul Munţilor Iancu, de Axente, de domnişorii Dobra, Buteanu şi de alţi viceprefecţi sau tribuni dintre care unii le erau şi păstori sufleteşti ca Simion Balint, Nicolae Vlăduţiu, popa Simion Prodan, Ioan Antonelli etc. În condiţiile Războaielor Naţionale, ungurii get-beget, deci care erau unguri şi din punct de vedere genetic,

[24] Suciu, *Destine istorice. Românii transilvăneni spre Marea Unire. 1848-1918. Studii*, Bucureşti, 2006 (în continuare *Destine*).

şi politic, dar şi „ungurii" care erau de voie sau de nevoie în mod legal din punct de vedere politic, dar de buze valahe sau slave şi erau mobilizaţi în armata ungară, ucideau austriacul care vrea să le fure libertatea maghiară, dar şi românul care acţionează să le fure Ardealul, slovacul, croatul, sârbul care vor emanciparea teritoriilor pe care le locuiau în mod majoritar de sub focul centralismului maghiar de stat perceput ca mâncător de inimă şi naţionalitate nemaghiară. Lupta pentru teritorii între naţiunea cuceritoare ungară şi cele cucerite slave şi română a fost teribilă şi sângeroasă, tocmai fiindcă aceste Războaie Naţionale pun pe scena istoriei problema esenţială a restructurării fundamentale a statelor istorice pe baza principiului naţionalităţii interpretat în sensul real şi plenar al noţiunii, al emancipării celor cuceriţi şi asupriţi prin federalizare etnică şi punere pe picior de egalitate cu naţiunea ungară şi cu cea austriacă dincolo de Leitha. Credem că, într-o oarecare măsură, Războaiele Naţionale din 1848-1849 din Monarhia Habsburgică reproduc pe o scară mai mică ceea ce s-a întâmplat pe o scară mai mare în Primul Război Mondial. Militarii români şi slavi recrutaţi în 1848 în armata ungară care implementa pe teren centralismul maghiar de stat împuşcau pe românii şi slavii din armatele populare nemaghiare care lucrau contra lui, dacă-i întâlneau pe fronturile de război, exact ca şi ofiţerii şi soldaţii nemaghiari din armata austro-ungară care îi împuşcau pe militarii din armatele Serbiei şi României, intrate în război alături de Antantă contra Puterilor Centrale.

În 1848-1849, autorităţile maghiare de stat, considerând Ardealul ca parte estică integrantă a statului naţional maghiar unitar şi legea uniunii ca perfect valabilă şi obligatorie pentru toţi cetăţenii, au recrutat şi români ardeleni, nu numai bănăţeni, crişeni, maramureşeni în armata ungară, care au luptat împotriva conaţionalilor ardeleni din legiunile şi prefecturile naţionale. Această practică a fost operată de guvern pe teritoriile controlate de el însuşi prin armata şi autorităţile maghiare de stat. Invers, Comitetul Naţional Român de Pacificaţiune, cu rol de guvern românesc, prefecturile şi tribunatele care au instituit o administraţie românească în Marele Principat al Transilvaniei operau pe terenul controlat de ei recrutarea, mobilizarea, aprovizionarea şi instruirea

armatei naţionale române sau colaborau la înscrierea voluntarilor români în armata imperială austriacă a generalului Pfersman. Dar dacă pe teritoriul unde funcţiona administraţia românească existau şi se manifestau români care se împotriveau recrutării în legiuni sau nu respectau ordinele de aprovizionare a taberelor naţionale (lagăre, Landsturm românesc) ei erau prompt reprimaţi de prefecţi şi tribuni deoarece regulile războiului erau aceleaşi indiferent de taberele beligerante.

Precizăm din nou că ar fi nedrept să facem un proces de logică şi de instanţă moral-istorică oamenilor politici unguri, după peste 160 de ani de la evenimente pentru felul în care au gândit şi au acţionat. Ei au fost, au gândit şi au acţionat ca unguri, au fost crescuţi şi educaţi într-un complex instituţional şi statal maghiar şi, ca atare, au făcut politica maghiară a timpului şi epocii respective, ca buni patrioţi maghiari, apărători ai naţiunii şi ai statului ungar, pe care-l identificau cu cel istoric, croit cu sabia de strămoşii lor feudali. Nimeni nu poate pretinde – şi ar fi absurd să o facă – ca Batthyány, Kossuth, Szemere etc. să facă altă politică decât cea maghiară. Noi am dorit un singur lucru, şi anume, reconstituind programele, gândirea şi acţiunea politică şi naţională proprie nemaghiarilor, prin excelenţă autonomistă şi descentralizatoare, să evidenţiem incompatibilitatea dintre ele, să constatăm că din moment ce au apărut şi s-au manifestat cu tărie, aceste *Războaie Naţionale* au fost necesare şi obiective, fără să fim blamaţi că, procedând astfel, suntem cinici. Istoria a dovedit că problema naţională, care în esenţa şi substanţa ei a fost o luptă pentru teritorii dintre cuceritori şi cuceriţi, s-a manifestat cu prioritate pe scena Europei Centrale şi Răsăritene şi dacă ea n-a fost şi n-a putut fi soluţionată prin formulele propuse de majorităţile mereu respinse de minorităţile dominatoare, ea a fost tranşată şi pusă la punct de Anul 1918, de data aceasta de către şi pentru majorităţi, când acest lucru a devenit posibil şi permisiv pe scena politică europeană. Puterea statelor ce au învins Germania şi Austro-Ungaria a făcut posibil acest lucru.

Însă şi aceste Războaie Naţionale de la 1848-1849, ca oricare altele, n-au fost ferite de excese comise de ambele tabere beligerante, maghiară şi nemaghiare, asupra civililor, indiferent de vârstă şi sex. Luni de zile românii ardeleni au fost paşnici, au protestat fără arme împotriva unor nedreptăţi, dar au fost reprimaţi cu armele, unii ucişi, alţii arestaţi, iar

mulţimea română, concentrată la un loc şi înarmată începând din octombrie 1848, s-a răzbunat, acţionând sub impulsul frustrărilor acumulate de secole, alimentate şi revitalizate de asuprirea şi intoleranţa recentă a stăpânirii ungureşti moderne. Când s-a declanşat conflictul, în psihologia colectivă a mulţimilor şi-a făcut loc ideea că celălalt este periculos, duşman sau poate deveni, atunci sau mai târziu, un potenţial inamic înarmat, deci trebuie lichidat, chiar dacă atunci când se producea faptul, nu era înarmat sau era chiar copil, dar de naţionalitatea celuilalt, a adversarului . Pentru unguri, oricine nu se supunea statului şi legilor ungare era inamic. Pentru neungurii care nu recunoşteau validitatea şi competenţa legilor maghiare şi se ataşau de propria conducere naţională, ungurul era considerat principalul inamic. Execuţiile au fost începute şi comise de autorităţile ungare care au declanşat vărsarea de sânge şi au devenit motive de răzbunare pentru români, care au trecut la dezarmarea şi, acolo unde s-a opus rezistenţă, la lichidarea unor unguri. Faptul se transmite din nou, este preluat de armata ungară, care ucide nu numai pe câmpul de luptă, dar şi în sate şi oraşe români neînarmaţi, aşa cum au procedat şi trupele române cu unii civili maghiari în octombrie 1848 sau mai târziu. Între decembrie 1848 – martie 1849 până în vară, Ardealul este cucerit de armata ungară, cu excepţia Munţilor Apuseni, transformaţi într-o mică dar inexpugnabilă ţară românească, de prefecţii şi tribunii lui Iancu. Astfel un vast teritoriu rămâne la discreţia răzbunării armatei, a echipelor de vânătoare, a tribunalelor de sânge maghiare, dar şi a unor funcţionari civili maghiari.

În octombrie 1848, românii au ucis un grup de unguri la Sângătin, inclusiv femei şi copii şi altul la Presaca, format din 640 de unguri din Zlatna care se îndreptau spre Alba Iulia, dintre care 186 erau femei şi copii.[25] Grupul de la Zlatna, ca şi cel de la Sângătin, au afirmat la început că depun armele, după care au deschis focul împotriva românilor, sperând să-i ia prin surprindere, să-i facă să cedeze şi să scape de dezarmare şi eventual de prizonierat. După unele date, în Munţii Apuseni au fost ucişi 720 unguri, la Presaca şi Zlatna 800, la Aiud 800, la Abrud 1 000, la Sângătin 170 şi s-a estimat că pe teritoriul comitatului

[25] Idem, *Antecedentele*, p. 170; *Studiu introductiv*, p. XV.

Alba de Jos ungurii au avut 5 204 morţi, care au reprezentat 20% din totalul locuitorilor unguri din teritoriul comitatens şi jumătate din numărul ungurilor militari şi civili căzuţi la nivelul întregului Mare Principat al Transilvaniei.[26] Unele estimări şi sinteze româneşti timpurii, tipărite în germană şi română, susţineau cifra de 40 000 de români căzuţi, civili şi militari, şi de 29 268 000 florini de argint pentru paguba generală[27] iar în unele comentarii recente privind cifrele şi relativitatea lor se afirmă că după estimările lui Czetz János, ungurii au pierdut şi ei tot atâţia morţi ca şi românii, incluzându-i şi pe civili şi pe cei sub arme (deci 40 000), în timp ce istoricul Egyed Akos estima că numărul total al românilor, ungurilor şi saşilor căzuţi în război sau civili nu depăşeşte 14 000-15 000 de suflete.[28]

În vâltoarea războiului au intervenit uneori anumite înţelegeri sau mici „pacte de neagresiune" între sate româneşti şi maghiare, ca de pildă satele Ciberu de Sus şi Ciberu de Jos cu satul maghiar Eremitu sau „acordul de pace" din 23 octombrie 1848 Vinţu de Jos.[29] Au fost cazuri izolate sau excepţii când unii români şi-au ascuns în toiul luptelor prieteni unguri pentru a nu fi ucişi de conaţionalii lor şi invers, unii unguri şi-au ascuns prietenii români în acelaşi scop. Dar aceste excepţii n-au făcut decât să confirme regula fundamentală a durităţii generale a primului Război Naţional româno-maghiar pentru Ardeal. Acest prim Război s-a desfăşurat în paradigma federalism şi autonomism versus centralism de stat ungar, impregnat puternic de programele naţionale româneşti şi de politica guvernului şi parlamentului Ungariei, care se băteau cap în cap şi care s-au dovedit incompatibile. Ungurii din Ardeal, stăpânii locali clasici şi tradiţionali ai Marelui Principat al

[26] Vezi Szilágy Farkas, *Alsófehér vármegye 1848-1849-ben,* Nagy eneyed, 1898, p. 400-401 şi Kemény Istvánbáró, *Emléklepjai...* cu alte liste de morţi la paginile 8-11, 23-27, 38-39, 44-47, 50-51, 52-55.

[27] „Bucovina", I, 1850, nr. 1 din 6 ianuarie 1850, Suciu, *Destine*, p. 98-101. Neamţu, Cap. VIII, Istoria României, *Transilvania,* I, Cluj-Napoca, 1997, p. 920-954..

[28] Dan Berindei, Grigore Ploieşteanu, Mihai Sorin Rădulescu, *La violence et les Roumains aux XIXe et XXe siècles,* „Revue Roumain d'Histoire", XXXIX, 1-4, Bucarest, 2000, p. 174.

[29] Peter Moldovan, *op. cit.*, p. 17-18; Gabriela Mircea, Ioan Mircea, *Un moment de reconciliere în vremuri de tumult: acordul de pace din 23 octombrie 1848 de la Vinţul de Jos,* „Apulum", XLVI, 2009.

Transilvaniei şi ai românilor ardeleni, au fost sideraţi şi înspăimântaţi când prefecţii şi tribunii români le-au pretins să se supună lor şi, strâns uniţi în jurul fraţilor mai mari din Ungaria, au trecut la represalii dure împotriva acestora. În schimb, românii ardeleni i-au interpretat pe austrieci, în condiţiile noi de după octombrie 1848, ca pe aliaţii şi protectorii lor şi unii i-au interpretat oarecum în mod strident şi exagerat ca pe un fel de armată a lor naţională. Adevărata lor armată naţională, purtătoare şi apărătoare a politicii şi a intereselor majore româneşti, a fost Lansturmul românesc, constituit din prefecturi, legiuni şi tribunate.

Considerăm că cele mai preţioase informaţii oferite de rapoartele preoţilor şi protopopilor români privind pierderile de vieţi româneşti şi pagubele materiale suferite în războiul cu ungurii sunt cele care-i nominalizează pe românii căzuţi sub arme. Aceştia au murit pentru apărarea şi afirmarea fiinţei naţionale şi politice a poporului român şi pentru promovarea Programului naţional de la Blaj, referitor la naţiunea română din Ardeal şi la cel cu orizont lărgit, din februarie 1849 şi după aceea cu impact asupra tuturor românilor din Imperiul Habsburgic. Reiterăm afirmaţia că ataşamentul românilor din Banat, Crişana, Maramureş, Partium, Bucovina la Programul ardelenesc pe care-l lărgesc şi extind, se explică tocmai prin faptul că în Ardeal, Revoluţia burghezo-democratică s-a manifestat clar şi puternic ca Război Naţional. Românii din legiuni sau prefecturi au constituit – şi au fost de fapt şi de drept – soldaţii fără uniformă ai naţiunii, care au dat un exemplu viu tuturor românilor de existenţă şi viitori cum trebuie să lupţi şi să mori pentru apărarea şi afirmarea fiinţei, a limbii şi a naţionalităţii româneşti din teritorii unde se vorbea mai mult această limbă, împotriva primejdiei şi asupririi străine de oriunde şi din orice spaţiu în care această voce se făcea auzită şi trebuia respectată ca atare. Războiul Naţional româno-maghiar pentru Ardeal din 1848-1849 anunţă, este într-un fel preludiul lansat peste timp şi peste generaţii al Războiului de Eliberare şi Întregire Naţională din 1916-1919.[30]

[30] Pe larg, despre Războiul de Eliberare şi Întregire Naţională, ca factor esenţial care a condus destinele Regatului şi a tuturor românilor sub cupola euro-atlantică victorioasă

O cercetare istorică de sau în adâncime trebuie să-i descopere pe aceşti soldaţi ai naţiunii, să le cunoască numele şi prenumele, vârsta, ocupaţia, locul şi data unde s-au născut, au trăi şi s-au jertfit pentru neamul lor, starea averii, numele văduvelor, al orfanilor pe care i-au lăsat în urma lor. Soldaţii neamului au rămas ca un simbol general în memoria colectivă a generaţiilor ce i-au succedat în curgerea imuabilă a timpului, dar este nevoie de a-i rememora în mod concret şi personal. Concentrările de trupe populare şi militare româneşti din legiuni sau prefecturi sunt numite în epocă Landsturm-ul românesc, lagăr, lagăr militar, tabără.

Parohii Ioan Strâmbul, Gheorghe Moga, notarul Georgie Montan, judele Gheorghe Catfon şi juraţii Moise Pârâian, Gheorghe Chindea, bătrânii Dan Stroie, Gheorghe Chirica din satul Cuciulata (sat, com. Hoghiz, jud. Braşov) certificau la 31 septembrie 1849 că localitatea lor a dat frontului militar naţional pe martirii Moise Buciuman, Ioan Bucurenciu, Ioan Mihăilă Mihai, căzuţi toţi la 10 februarie 1849 în lupta de la Hoghiz, unde a fost rănit şi un alt combatant, tânărul Moise, unul din feciorii lui Gheorghe Lazăr. Văduva lui Moise Buciuman, pe nume Ana, a rămas cu 4 copii, avere o vacă, în câmpul de mijloc, de sus şi din jos are moşie de 7 ferdele de grâu şi mici loturi de fân. De Ioan Bucurenciu a rămas Veroana văduvită, amărâtă, şi ea cu 4 copii, cu moşie de o găleată şi 2 feldere de cereale, 2 văcuţe, 5 oi, dar n-are casă. Văduvită, cu 3 copii, fără moşie, fără vite, a rămas şi Paraschiva, fosta muiere a lui Ioan Mihai Mihăilă, iar feciorul Moise a lui Gheorghe Lazăr, rănit la o mână, nu-şi mai poate câştiga hrana cea de toate zilele. Preoţii, notarul, judele şi bătrânii satului adevereau cu sufletele lor exactitatea celor spuse şi le întăreau, primii 3 cu semnăturile lor, ceilalţi cu punerea degetelor, precizând în plus că în filia Cupşa nu s-au înregistrat niciun fel de pierderi.[31]

---

contra Puterilor Centrale, a făcut posibilă exprimarea voturilor din 15/28 noiembrie şi 1 Decembrie 1918 de la Cernăuţi şi Alba Iulia, pe care tot Dinastia, Guvernul, Armata Regală Română le-a apărat cu concursul Antantei, în 1919, contra atacurilor bolşevice ungare şi ruseşti la Suciu, *Monarhia*, p. 193-257 şi Idem, *Destine*, p. 350-381. Studiul XII.

[31] P I, D. 46, Arhiva Mitropoliei Sibiu, Fond 12/Pr. 1848-1850. Morţii în revoluţie, biserici distruse, sate arse, ajutoare date, situaţii, rapoarte (fără filă sau număr).

Parohul Ilie Cojocariu din Roşia adeverea, la 2 noiembrie 1949, că din parohia lui au căzut pentru neam în luptă cu ungurii Gruia Pascu, ucis la Criş, în comitatul Zarandului, Avram George, tăiat de călăreţii maghiari în Dealul Bejeaşilor, lângă Abrud, şi tot acolo şi-a pierdut viaţa Giurgiu Ilie. Junele Vasenca Petru a participat la bătaia de la Lita (sat, com. Săvădisla, jud. Cluj) dar despre el nu se ştie nimic, deoarece n-a mai venit acasă. Nevasta lui Gruia Pascu a rămas însărcinată, mai avea 3 copii săraci, dar a plecat din sat la Criş, unde bărbatul ei şi-a găsit sfârşitul. Soţia lui Avram Gheorghe n-are copii, n-are iosag, dar are casă şi este de confesiunea greco-catolică. Giurgiu Ilie era văduv, cei 3 copii ai lui, orfani şi sărmani, au rămas fără tată, fără mamă, mai ales că a doua soţie, cu care n-a avut niciun prunc, i-a părăsit şi a plecat cu soldaţii polonezi.[32] Aceştia puteau fi sau în armata imperială rusă, sau în cea imperială austriacă sau ungară.

La 7 noiembrie 1949, parohul Ioan Popa din Perşani (sat, com. Şinca, jud. Braşov) atesta că Ioan Gheorghie Lup de 40 de ani a căzut în bătaia cu ungurii la 20 noiembrie 1848 desfăşurată între Feldioara şi Hoghig (Hoghig, cum îi ziceau sătenii). Cel ucis pe câmpul de luptă a fost plugar, cu o avere obişnuită, „de rând", iar văduva a rămas cu 5 copii, 4 feciori şi o fată, care erau „neajunşi", nevârstnici pentru a-şi câştiga pâinea de toate zilele, fiind toţi vrednici de milă. Şi Adam Delean din Perşani, de 39 de ani, a luptat în aceeaşi bătaie şi a fost rănit în aceeaşi zi în mâna stângă. Era plugar, „om de rând cu averea", rămas neputincios, cu muiere şi un copil „ajunşi în starea ticăloşii", deci săraci de tot.[33] Farkás Janós, jude cercual jurat, raporta din Cojocna, la 7 noiembrie 1849, că văduva lui Boşan Vasilică a venit în faţa lui Suciu Alexandru, Bărean Iacob, Bărean Ioan şi Răşinar Vasilică, care au declarat că răposatul Boşan Vasilică, imediat ce a izbucnit Revoluţia în Transilvania, a ţinut partea Maiestăţii sale Împăratul şi i-a rămas fidel şi după aceea. Ungurii l-au considerat, l-au capturat şi l-au robit ca inamic si în drum de la Cojocna la Cluj trei soldaţi unguri din trupa Silvaniei l-au executat, motiv pentru care văduva lui, cu 6 copii mici, a căzut

[32] P I, D. 80, loc. cit.

[33] P I, D. 91, loc. cit.

într-o sărăcie atât de mare, încât singură nu se mai poate descurca. Funcţionarul garanta veridicitatea informaţiei prin credinţa lui oficială, iar parohul Ioan Boşan o adeverea prin dregătoria preoţii sale, cu precizarea că execuţia a fost făcută la 17 februarie 1849.[34]

Ioan Petric, protopop şi paroh la Braşov, adeverea la 10 noiembrie 1849, că în decembrie 1848, Ioan Tănăsie Boambu, aflat sub arme la lagărul de la Prejmer, care a fost atacat de unguri, a fost ucis în luptă şi de la el a rămas văduva Maria, cu o casă slabă de lemn, 5 orfani şi o datorie de 200 de florini, atestată cu document de la creditori. Tot acolo a fost împuşcat Constandin Zgranţea, de care a rămas văduva Elena, cu o casă de lemn, 3 orfani şi o datorie de 300 florini, atestată de creditori. Nicolae Hărmăneanu a căzut în lagărul de la Săcele, fiind împuşcat de kossuthişti. Văduva Elena, cu 5 orfani, are casă de lemn, datorie de 300 florini atestată de creditori şi ca şi cealaltă văduvă, Elena n-are altă moşie sau avere şi nici meserie. La Săcele a căzut şi Nicolae Hărătianu, iar văduva Bucura, sărmana, n-avea casă, nici altă avere. La 9 martie 1849, în timp ce fugea după soldaţii austrieci la Predeal, cu scopul de a se refugia cu ei în Ţara Românească, Ioan Gavrilescu, fecior, a fost bătut de soldaţii kossuthişti, a pierdut un ochi şi a fost prădat de mărfurile pe care le ducea cu sine, în valoare de 600 florini.[35] Parohul Ioan Chiujdea, judele Ioan Frit, juraţii Matei Moga şi Achim Frit din Berivoii Mici (sat desfiinţat, înglobat la satul Berivoi, jud. Braşov), atestau la 10 noiembrie 1849 că în ziua de 20 februarie 1849 s-a jertfit în bătălia de la Hoghiz consăteanul lor Pătru Popa, de care a rămas muierea Fiica cu 3 copii, dintre care o fată era handicapată şi chilavă din naştere. Văduva avea casă, o vacă, un porc şi moşie, într-un hotar de 6 feldere, într-altul tot de 6 feldere. Toate cele însemnate s-au făcut pe baza mărturiilor văduvelor în cauză, ale căpitanilor de gărzi ai celor căzuţi şi ale creditorilor.[36]

Parohul Ioan Almăşan din Alma (sat, com. Aţel, jud. Sibiu) adevereşte la 11 noiembrie 1849, că 15 dintre enoriaşii săi, conduşi de tribunul cu numele Petru Banta, au căzut în ziua de 23 octombrie 1848 în

[34] P I, D. 94, loc. cit.
[35] P I, D. 98, loc. cit.
[36] P I, D. 99, loc. cit.

bătaia de la Ogra (sat, comună, jud. Mureş) când ungurii din Târgu Mureş au năvălit pe Mureş în jos. Preotul nu aminteşte însă decât pe văduva Floarea Crăciun, cu 5 orfani, văduva Floarea a lui Baltoş Antonie, cu 4 orfani, văduva Rachira a lui Soportecean Andrei, cu 5 orfani, văduva Maria a lui Chiş Toader, cu 2 orfani şi văduva Dan Măriuţa, a lui Dan Ion, cu 4 orfani. Toate le-a scris cu dreptate, după cum şi unde s-au întâmplat şi după cum a fost înştiinţat.[37] Din acest raport putem afla însă doar numele a 5 soldaţi ai neamului, iar ceilalţi 10 n-au mai fost consemnaţi, probabil din motivul că erau văduvi, feciori sau bărbaţi neînsuraţi, care n-au lăsat în urma lor văduve şi orfani. Ar fi fost însă util ca şi numele acestor combatanţi să fi fost menţionate, pentru a fi trecute în listele de onoare ale martirilor naţionali, care s-au jertfit pentru a demonstra contemporanilor şi posterităţii că în Ardeal există şi va exista conştiinţa şi voinţa de a fi român şi a fi respectat ca atare.

În raportul din Ruda (sat desfiinţat, înglobat în satul Barza, com. suburbană Crişcior, oraşul Brad, jud. Hunedoara), parohul Ioan Dicu, birăul Glava Ion şi 4 martori nominalizează la 12 noiembrie 1849 numele celor ucişi în confruntările cu ungurii rebeli pentru credinţa lor faţă de tronul Maiestăţii sale, Împăratul Austriei, fără să specifice locul bătăliilor, cu excepţia unui caz. Cei ucişi au fost: Leon Adam, de care a rămas văduva lui cu 3 prunci săraci, care n-au nimic, Adam Ionaş, care a lăsat în urma lui văduva cu 4 prunci şi „tot găzduşagu pustiu", Holţa Ion, de pe urma căruia a rămas văduva cu 6 copii şi „găzduşagu economiei pustiu". De Dan Petru au rămas 3 copii săraci şi economia pustie, dar nu se specifică dacă cel căzut a avut soţie pe mama copiilor care să fi rămas văduvă. În acest caz nu era exclus ca cei 3 copii săraci să fi rămas şi fără tată, şi fără mamă. O văduvă şi 6 copii îl plângeau pe Sina Petru, altă văduvă cu 1 copil sărac pe Indreş Solomon, ambele foarte sărace. De băieşul Creţ Nicolae, spânzurat de unguri, a rămas văduva cu 3 copii săraci, fără nimic, „ba încă cerşitoare". Doar despre băieşul Mateaş Dumitru putem afla din raport că a fost ucis, „prin puşcătură la Şoimuş". El a lăsat în urma lui văduva cu un copil sărac. Nu este exclus ca şi ceilalţi consăteni ai lui din Ruda să fi căzut tot la

[37] P I, D. 103, loc. cit.

Şoimuş sau în localităţile învecinate, unde s-au desfăşurat luptele cu ungurii, ţăranii români fiind mobilizaţi în prefecturi, legiuni şi tribunate, de obicei în zonele apropiate de satele lor.[38]

Parohul Ioan Răfuleanu, judele Năftănăilă Ganea, bătrânul Năftănăilă Novac, juratul Năftănăilă Cornea din Berivoii Mari (veche denumire a satului Berivoi, com. Recea, jud. Braşov) certificau la 13 noiembrie 1849 că din satul lor au căzut în bătaia de la Hoghiz cu ungurii din ziua de 20 februarie 1849 David Comănici, de 31 ani, Bucur Chiojdea, de 36 ani, Neculaie a lui Neculaie Schita şi Toader a lui Ion Chiojdea. De David Comănici a rămas Bucura, cu 2 copii, avere are 2 boi, o vacă, un porc, moşie în hotarul de sus de 4 găleţi, în hotarul de jos tot de 4 găleţi. De Bucur Chiojdea a rămas Fiica, cu 2 copii, fără casă, dar stă cu fratele soţului, are moşie mică de o găleată în hotarul de sus, o găleată în hotarul de jos, o vacă şi un viţel. Neculaie a lui Neculaie Schita, de 19 ani a fost fecior necăsătorit. A lăsat în urma lui 2 părinţi nemângâiaţi, iar mama lui era oarbă de 3 ani. Şi Toader a lui Ioan Chiojdea a fost fecior necăsătorit, de 18 ani, şi de el a rămas tatăl de 61 de ani, iar mama lui murise mai demult.[39]

Parohul Popa Ioan din Dârlos (sat, comună, jud. Sibiu) adevereşte la 14 noiembrie 1849 că dintre enoriaşii săi au căzut în bătaia cu ungurii de la Ogra, în ziua de 23 octombrie 1848, Ioan Brătian, Ioan Vlăduţ, Nicolae Solomon, Gligor Vasilie, Petru Opriş, Ioan Borza, Ioan a lui Ioan Cotlean, Toader Curcean, Vasilie Câmpean, Simion Câmpean, Matei Ursu. În cazul lui Ioan Brătian se face menţiunea că era cunoscut şi numit „căpitanul de la Dârlos" şi a murit chiar la începutul bătăliei. De el a rămas soţia Oana, cu 2 feciori, unul căsătorit, altul nu, şi împarte jumătate de moşie cu al doilea fecior. De Ioan Vlăduţ a rămas soţia Cătălina, văduvă cu 3 copii, un fecior şi 2 copile, fără moşie. Ioan Vlăduţ a fost pădurar, iar soţia şi copii stăteau tot afară din sat, pe un loc în pădure dat spre folosinţă de nobilul ce l-a angajat. Familia locuia împreună cu tatăl celui ucis, socrul văduvei şi bunicul copiilor. Soţia Maria a lui Nicolae Solomon a rămas văduvă, cu un copil de ţâţă, dar o

[38] P I, D. 108, loc. cit.

[39] P I, D. 109, loc. cit.

întreţinea tatăl ei, care are moşie. Văduvele Oana şi Măriuţa, ale lui Gligor Vasile şi Petru Opriş n-au copii şi sunt sărace, iar văduva lui Ioan Borza, tot fără copii, s-a prăpădit mai demult. Feciorul Ioan a lui Ioan Cotlean şi-a lăsat părinţii singuri, tatăl său şi-a pierdut un ochi din copilărie şi n-aveau nimic. Văduva lui Toader Curcean a rămas cu un copil de ţâţă, dar s-a dus la tatăl său în alt sat, la Fig. Maria, văduva lui Vasilie Câmpean, fără copii, s-a remăritat şi stă în aceeaşi casă. Era săracă şi văduva Anca a lui Simion Câmpean, fără copii, nu avea decât o căsuţă şi o grădiniţă. Feciorul june Matei Ursu a lăsat în urma lui o mamă „în starea bătrâneţilor", care n-are nimic. Popa Ioan afirmă că toţi sătenii din Dârlos care au căzut la Ogra au fost sub jurământ credincioşi Împăratului, dar Vasilie a lui Matei, pândarul, a murit sub steag unguresc, iar despre Ioan a lui Ioan Baci nu se ştie dacă mai trăieşte sau nu, ca şi despre Ioan a lui Ioan Prişcu, Ioan a lui Iovu Ştiopu, Toader a lui Ştefan, gornicul. Pe toţi aceştia i-au luat ungurii în armata lor, după ce „au biruit ţara", deci au cucerit cea mai mare parte din Ardeal. Toţi ceilalţi au scăpat de recrutarea ungurească şi au luptat pentru Împărat şi naţiune.[40]

Atim Solomon şi Oroş Avram din Săcădate au căzut în lupta de la Bălgrad (Alba Iulia). Primul n-are urmaşi, de al doilea a rămas soţia Oroş Mărie cu fiica Sofia, cu o avere slabă de numai 50 de zloţi. Alţi doi săteni au fost răniţi în bătaia cu ungurii de la Băiţa, lângă Brad, dar s-au vindecat. Când ungurii au intrat în Săcădate, au împuşcat în mâini pe Braţă Todor, care s-a tămăduit, şi pe Laic Mărie, care a rămas invalidă (chilavă), după cum mărturisesc Avram Crăciun şi Ioan Crăciun, diaconul şi parohul din Stănija. Parohii Nicolae Vartolomeu şi Ioan Manole din Şimon (sat, com. Bran, jud. Braşov), arată că dascălul Ion Bartolomeu, fiind „Comandant-căpitan de gardă", şi-a condus cu vitejie oamenii când generalul Puchner a ordonat dezarmarea secuilor din cordoanele Branului şi şi-a îndeplinit misiunea. Pomenitul dascăl a suferit însă răni aspre la burtă, la picior şi la ochi, din care cauză parohii consideră că „anevoie se va putea hrăni" şi are nevoie de ajutor. Ioan Cotârlea şi Samoil Istrate din Şpring (sat, comună, jud. Alba) au rămas

[40] P I, D. 112, loc. cit.

morţi pe câmpul de bătaie de la Blaj. De primul a rămas văduva Paraschiva cu 6 copii, are o jumătate de moşie, 2 vaci, 2 viţei, 2 oi, „o călărie"(?!) şi 3 porţiuni mici de vie. De al doilea a rămas văduva Floarea fără copii, două porţiuni mici de vie, 2 vite, oi şi casa în care locuieşte. Adeveresc parohul Neculae Crenţan şi 5 martori. Din satul Tătărăştii de Criş (sat, com. Vaţa de Jos, jud. Hunedoara) – localitate încadrată în „Varmegia" (comitatul) Zarandului –, au rămas pe câmpurile de luptă cu ungurii „ţinând credinţa cătră Împăratul lor cel legiuit": Lazăr Ursu, 42 ani, Capotă Toader, 43 ani, Nistor Ioan, 29 ani. Văduva lui Lazăr Ursu a rămas cu 3 prunci slabi şi săraci, n-are cu ce trăi. Nici văduva Mariţa a lui Capotă Todor cu 2 prunci slabi n-are cu ce trăi şi-şi duce zilele, ea cu orfanii ei, de pe o zi pe alta. Văduva Mărie a lui Nistor Ion n-are prunci, este însă foarte săracă, n-are cu ce trăi şi umblă a cerşi, gata să piară. Popa Ţâru Iovu de la Vaţa de Jos, ce ţine de Protopopiatul Hălmajului Mare a Episcopiei Aradului, afirmă că despre cele scrise de el pot mărturisi toţi oamenii din Tătărăşti.[41]

Parohul Nicolae Batici din Bucureşti (sat, comună, jud. Hunedoara) raporta că în parohia lui au rămas văduve Costea Marişca a lui Nicolae, 6 copii, Costea Agrişa a lui Petru, 1 copil, Batici Măgdălina a lui Petru, 1 copil, soţia lui Baltă Ioan, 3 copii, a lui Tăbieş Nicolae, 2 copii, a lui Popa Nicolae, 3 copii, ultimele 3 neavând nici părinţi în viaţă. În parohie mai erau văduvele Nircav Ilina a lui Indrei, soţia lui Glava Nicolae, 4 copii şi nevasta lui Pleşa Petru. Soţii lor au pierit în bătaia de la Târnava de Criş (sat, com. Vaţa de Jos, jud. Hunedoara) iar în sat mai sunt şi doi răniţi, Domşa Iosif şi Pleşa Gligor. În iunie 1849, Bău Ioan a lui Niculae din Vidra de Jos, om însurat, a căzut în lupta de la dealul Hrădului. Văduva s-a dus la părinţii ei şi în casă au rămas părinţii cu un fecior mai mic. Tatăl văduvei, pe nume Bordea Alisandru, ca şi părinţii şi fratele lui Bău Ioan „au câtva iosag". Bău Ioan a lui Gheorghe, fecior neînsurat din Vidra de Jos, a primit moartea în bătaia de la Mărişel, părinţii lui mai au încă doi feciori, dar petrec în sărăcie. Au totuşi un pic de pământ, iar preotul raportor Gheorghe Sicu precizează că Bău Ion a lui Gheorghe a căzut în ziua de 21 iulie 1849. În ziua de 12 iulie 1849 a fost rănit în

[41] P I, D. 116, 117, 118, 119, loc. cit.

bătaia de la Căpruţa, lângă Abrud, Bordea Văsălie din Vidra de Jos, care trăieşte sărac cu nevasta lui. La 20 noiembrie 1848, în loagărul de la Deasupra Petrii a căzut Ţora Nicolae, de la care au rămas văduva cu 4 copii şi n-au nimic. A mai fost rănit şi Popa Petru din Vidra de Jos, care a rămas cu mâna ruptă şi n-are nimic. Gheorghe Sicu trimite această adeverinţă „cu sufletească credinţă" şi o întăreşte cu iscălitura numelui.[42]

Oana Avram din Ponorel, „de religie şi naţiune română", însurat a 2-a oară, de meserie doniţar, a căzut în bătaia cu oştenii lui Kemeny Farkas, în ziua de 3 iunie 1849, în pădurea Serbina, lângă Abrud. Când a căzut la pământ, l-au văzut camarazii săi de arme: Burz Todor, Culda Gheorghe a Ursului, Coroi Gheorghe, Chirilă Martin. Oană Avram a avut o casă, fânaţ de un car de fân şi 2 măsuri de grâu. Dintre urmaşi, Oana Mărie, n. la 4 martie 1830, s-a măritat după Bobari Alexandru, dar Oana Ana a lui Avram, n. la 24 septembrie 1833, Oana Ioan, n. la 3 august 1840, Oana Rafila lui Avram, n. la 23 iunie 1843 au rămas prunci săraci, fără tată, fără mamă. Adeverinţa a fost semnată la 20 noiembrie 1849 de parohul Ioan Gligor din Ponorel (sat, com. Vidra, jud. Alba). Asemenea rapoarte sunt foarte importante nu numai pentru că atestă pe românul căzut în luptă pentru naţiunea lui, dar şi pentru faptul că prin martorii care l-au văzut luptând şi murind, putem cunoaşte şi alţi soldaţi fără uniformă din Landsturmul românesc. Pentru a fi mai exacţi în ceea ce priveşte localitatea, precizăm că adeverinţa pe care semnatarul o denumeşte cu termenul de „Consignaţie" a fost eliberată pentru cei căzuţi din satul Râului Mare (Albac, sat, comună, jud. Alba) din „Crângul Ponorel". Coroi Gheorghe, „de religie şi naţiune român", 50 ani, însurat în a doua căsătorie, a fost concentrat în 1848 în loagărul din Dealul Teiuşului, unde a murit de foame şi de frig. Martori au fost Culda Dumitru şi Coroi Gavrilă „şi mai mulţi oameni". Coroi Gheorghe s-a căsătorit cu a doua sa soţie la 9 aprilie 1844. Văduva lui, pe nume Coroi Simtioana, era în vârstă de 34 ani şi este sănătoasă şi pruncii din amândouă căsătoriile sunt în viaţă şi se numesc: Coroi Sofia lui Gheorghe, n. la 28 septembrie 1833, Coroi Ilie a lui Gheorghe, n. la 28

[42] P I, D. 121, 122, loc. cit.

iulie 1837, Coroi Ana a lui Gheorghe, n. la 6 noiembrie 1840, Coroi Samfira, n. la 13 august 1843, Coroi Samfira(?!), n. la 3 ianuarie 1849. Parohul Gligor afirmă că „toţi sunt neharnici de a-şi câştiga hrana vieţii".

Bărtan Gheorghe a Lupii, din Ponorel, şi el „de religie şi naţie român", însurat, de meserie văsar, în vârstă de 45 ani, a căzut în bătaie cu oştile lui Kemeny Farkas la 1 iunie 1849 în Dealul Cenuşeştilor, lângă Abrud. Când a căzut, l-au văzut martorii Oandă Ion, Burz Gheorghe, Vesa Ignat şi Burz Simtion. Bărtan Gheorghe a Lupii a avut o căsuţă, fânaţ de un car de fân, 2 măsuri de grâu. El s-a căsătorit cu Bărtan Maria a lui Gheorghe în 8 octombrie 1833, care este învârstă de 38 ani, „hărnicia e de mijloc şi e sănătoasă". Pruncii lor sunt în viaţă şi se numesc: Bărtan Ana a lui Gheorghe, n. la 5 august 1834, Bărtan Simtioana a lui Gheorghe, n. la 24 decembrie 1836, Bărtan Ioan a lui Gheorghe, n. la 2 septembrie 1839, Bărtan Simeon a lui Gheorghe, n. la 10 martie 1845. Întrucât toţi sunt nevârstnici, părintele Gligor încheie cu concluzia: „neharnici sunt, cât nu-şi pot câştiga hrana vieţii".

Miheţ Alexandru din Ponorel, „de religie şi naţie român" în vârstă de 60 ani, însurat, de meserie econom (ţăran plugar), a căzut în bătaia cu oastea lui Kemeny Farcas de la Capra, martor fiind Culda Dumitru. El a avut o căsuţă, fânaţ de 3 porţii de fân, sămănătură 10 cupe de grâu. Văduva lui, pe nume Miheţ Simtioana, s-a măritat, prunci n-a avut, iar casa a rămas la fratele lui Alexandru, Miheţ Todor. Coroi Gheorghe a lui Lup din Ponorel, neînsurat, de 24 de ani, a fost rănit în lupta de la Dealul Cenuşeştilor cu oastea lui Hatvány, desfăşurată în mai 1849, când un obuz de tun i-a rupt un picior. Martori au fost camarazii lui de arme, Coroi Ion, Coroi Dumitru şi Coroi Gheorghe. Românul rănit este neputincios, „pe pat zace" şi locuieşte cu fraţii lui, Coroi Pătru, însurat, şi Coroi Todor, june, iar tatăl lor a murit[43].

În octombrie 1848, când ungurii au intrat în satul Bărăi (sat, com. Căianu, jud. Cluj) prinzând pe nefericiţii Baternai Alexandru şi Simoniş, pe care i-au dus la Cluj şi i-au spânzurat, au împuşcat şi pe Chiscudean Toader, Mureşan Simion, Pistelecan Petre şi Buja Todor. De Chiscudean

[43] P I, D. 127, 128, 129, 130, loc. cit.

Toader a rămas văduva cu 2 prunci săraci şi n-au nici o avere, şi nici văduva lui Mureşan Simion, rămasă cu 2 orfani, n-are nicio avere. După Pistelecan Petre, văduv, a rămas o pruncă, fără tată, fără mamă şi fără avere. Văduva lui Buja Todor a rămas cu un prunc sărac şi n-are altă avere decât o vacă. Pop Todor, parohul locului, care semnează raportul, se plânge că rebelii unguri l-au păgubit de 3 000 de florini, deoarece „i-au dus tot atunci magyarii mai multe slănini, butii cu brânză, cisme şi nenumărate altele"[44]. Nu este exclus ca românii din Bărăi, ucişi de unguri, să se fi împotrivit arestării prefectului şi tribunului lor.

Coroi Tim din Valea Verde (sat, com. Sohodol, jud. Alba), „de religie şi naţie român", a căzut în bătaia cu Hatváni pe dealul Văratec, lângă Abrud, în 26 aprilie/8 mai 1849. Era în vârstă de 54 ani, de meserie „ţimorman" (dulgher) şi a avut o casă, fânaţ de 2½ care, sămănătură 40 căi de grâu de primăvară. Hodiş Ionuţ, Sicoe Pătru şi Drăgan Dumitru mărturisesc că după el au rămas nepoţii Gheorghie, n. în 21 august 1836, Rafila, n. în 2 aprilie 1839, Pătru, n. în 20 iunie 1840, Sofia, n. în 20 martie 1847. Aceşti nepoţi toată „chivernisirea" au avut-o de la bunicul lor, Coroi Tim, deoarece fiul său decedase cu 2 ani înainte. Numele copiilor şi datele lor de naştere sunt trecute în „protocolul parohialnic", după cum adevereşte parohul Demitriu Năchiş, la 21 noiembrie 1849. Şărban German, de 45 ani, din Trâmpoaiele (sat aparţinând oraşului Zlatna, jud. Alba), a murit la Zlatna. El a avut casă, grădină şi locuri în afara satului şi a lăsat în urma lui văduva de 40 ani şi o fată mare de 20 de ani. Tot la Zlatna, în bătaia cu ungurii, a murit Tătar Bucur, june de 24 ani, de care au rămas părinţii şi 2 fraţi. Aceştia aveau casă, grădină şi locurile din afară de grâu şi de fân. Tot acolo a căzut Ivan Antone de 34 ani, de care a rămas văduva de 25 de ani, care s-a măritat după altul. Alt consătean din Trâmpoaiele a fost ucis în bătaia de la Troian, avea 60 de ani, a lăsat după el o văduvă de 43 de ani şi o fată măritată în casă. Ele au casă şi iosag bun. Junele de 20 de ani, Troian Gheorghe, a căzut tot în bătaia Troianului cu ungurii şi a lăsat după el o mamă, o soră mai mare care au casă şi iosag. Când au intrat ungurii în satul Trâmpoaiele, pe Mărginean Petru cu muierea sa Marina i-au împuşcat în casa lor.

[44] P I, D. 131, loc. cit.

Aceştia au avut 60 de ani şi au lăsat în urma lor un fecior însurat, de 30 de ani, cu casă şi iosag. Despre toate adevereşte la 21 noiembrie 1849 parohul locului Trâmpoaiele, Ioan Sur. În bătaia de la Abrud din 4 mai 1849 au căzut Miţă Ion şi Lazăr Lazăr din Blăjeni. Văduva Rus Anica a lui Ion a rămas cu 4 copii slabi şi săraci, fără iosag, fără bucate. Văduva lui Lazăr, Ana, a rămas şi ea cu 3 fete sărace. În 3 mai 1849, când au intrat ungurii în Blăjeni, au omorât-o pe văduva Neag Mărinca, i-au aprins casa, iar pruncul Avram de 6 ani nu mai are pe nimeni pe lume. Tămaş Urs din Neagra (veche denumire a satului Poiana Vadului, com. Poiana Vadului, jud. Alba), „de religie român", de meserie văsar, în vârstă de 45 ani, a căzut în faţa duşmanului în bătaia cu Hatváni, de faţă fiind căpitanul Gheorghe Candrea. De el au rămas 4 feciori şi 3 fete, cel mai mare este născut în 4 octombrie 1830, iar muierea văduvă, în vârstă de 40 de ani, este sănătoasă. Lodoabă Toma din Neagra, „de religie român", în vârstă de 25 de ani, de meserie văsar, a căzut la Bălgrad (Alba Iulia) în joia de după Rusaliile greco-româneşti. În bătălie au fost de faţă căpitanii Stan Vasile şi Gheorghe Candrea. Pe el îl plâng văduva, 2 prunci, tatăl şi mama, bătrâni. Românul Jupa Alisandru, născut în Neagra, la 2 iunie 1828, de meserie văsar, a fost ucis la Abrud, în bătaia cu Hatváni. N-a fost însurat, dar de el a rămas o mamă neputincioasă.

Românul Paşca Ignat de 42 de ani, de loc din Gârda de Jos (azi înglobată în sat, com. Roşia Montană, jud. Alba), a fost rănit la mâna dreaptă în bătaia de la Abrud cu Hatváni, martori fiind căpitanii Stan Vasilie şi Candrea Gheorghe. Rănitul are casă şi altceva nimic. Mărian Gavril, „de religie român", născut în Neagra, în vârstă de 42 de ani a fost rănit în bătaie cu Kemény, are casă, fânaţ de un car de fân, sămănătură de 1 găleată, iar soţia lui era slabă şi betegoasă. Stan Simion, tot din Neagra, a fost împuşcat în şale, „unde şi acuma zace glonţul în carne". El a fost rănit tot la Abrud, din moment ce i-a avut ca martori pe căpitanii amintiţi şi mulţi alţii care au participat la bătălie. Beleu Pătru, Hristea Ilie, Beleu Gheorghe şi mulţi alţii depun mărturie că 4 soldaţi maghiari din oastea lui Hatváni au încercat să-l prindă pe căpitanul Candrea Gheorghe care, împuşcând pe unul din ei, a reuşit să scape în fuga lui spre dealuri. Căpitanul a rămas însă cu o boală de piept, are şi tată şi mamă, dar sunt slabi şi bătrâni. Alţi soldaţi fără uniforme ai

neamului românesc din Ardeal, pe numele lor Avram Ion, Bortaş Todor, Candrea Vasilie şi Iosif atestă faptul că în bătaia de la Bălgrad au fost împuşcaţi caii căpitanilor Stan Vasilie şi Candrea Gheorghe, fiecare în valoare de 60 de zloţi de argint. Toată mărturisirea de mai sus este întărită cu semnăturile lui Ioan Candrea şi a parohului Gheorghe Stan din Neagra, din 22 noiembrie 1849.

Bărtan Gheorghe a Tomii din Ponorel, „de religie şi naţiunea română", de 28 de ani, însurat de 4 ani, a căzut în bătaie cu oştenii lui Kemény Farkas în pădurea Şerbina, lângă Abrud. El a fost „călăbaş" (negustor mărunt de cereale). Martori au fost camarazii lui de arme din Lansturmul românesc, Coroi Gheorghe a lui Ion, Petricilă Nicolae, Coroi Ion a lui Pătru şi Oargă Nicolae a lui Constandin. Bărtan Gheorghe a Tomii a pierit în luptă în ziua de 3 iunie 1849. Nevasta lui s-a măritat, dar de el au rămas părinţii Bărtan Toma, de 65 de ani şi mama Samfira, de 60 de ani, slabi, neputincioşi, incapabili să-şi câştige pâinea cea de toate zilele. Depune mărturie în ziua de 22 noiembrie 1849 acelaşi Ioanes Gligor Dis Unitus Parochus Ponorensis.

Nicolae Veteşan, paroh în Boiu (sat component al com. suburb. Albeşti, municipiul Sighişoara, jud. Alba), fiind în sălaş la cinstitul părinte din Vânători (sat, comună, jud. Mureş), şi-a adus aminte de omul lui din Roadeş (sat, com. Buneşti, jud. Braşov), pe care l-au omorât ungurii în bătaia de la Archiţa (sat, com. Vânători, jud. Mureş). Numele lui este Gheorghe Gabri şi a lăsat în urma lui pe văduva Ileana cu 5 copii pe care i-a întreţinut, i-a îmbrăcat şi i-a hrănit tatăl lor „cu lucratul la fier ca coaciu" (fierar). Acum mama copiilor îi creşte şi-i hrăneşte cu lucratul mâinilor sale, deoarece în afară de casa unde stau, n-au nimic altceva. Nicolae Veteşan a dat raportul său preotului din Vânători – pe atunci satul se numea Haşfalău – pentru a-l trimite mai departe la protopop.[45]

David Petru al lui Filip din satul Dumbrava de Jos (sat, com. Ribiţa, jud. Hunedoara), pe atunci Juncu, a fost rănit la Dealul Abrudului în lupta cu ungurii, în ziua de 3 iunie 1849.

Preotul locului, Ioan Faur, i-a cercetat cu de-amănuntul mâna dreaptă şi a constatat că era ruptă de la cot, nu o putea duce nici până

[45] P I, D. 133, 134, 135, 136, 137, 138, loc. cit.

la gură şi nici nu mai era capabil să-şi câştige hrana vieţii. N-are avere, n-are tată, n-are mamă, este gata să piară şi este cerşetor („umblă a cere")[46]. Vurz Ioan a lui Pătruţ din Săcătura (veche denumire a satului Vadu Moţilor, com. Vadu Moţilor, jud. Alba), „de naţiune şi religie român", de meserie văsar, a căzut în bătaia de la Dealul Căpruţii şi l-a văzut mort colegul său de loagăr, Crişan Ioan. Vurz Ioan s-a cununat cu soţia sa Vurz Mărie la 13 iulie 1830 şi pruncii lor sunt în viaţă: Sandira, n. în 23 octombrie 1834, Ana, n. în 8 septembrie 1840, Georgiu, n. în 22 aprilie 1845, Rafila, n. în 22 august 1849. Familia are o casă, fânaţ de un car, de arat o măsură pe an. Rafila s-a născut la puţin timp după moartea tatălui său. Jurj Gheorghe din Săcătura, şi el român de religie, a fost călăbaş care umbla cu calul prin ţară să-şi câştige pâinea sa şi a familiei, a căzut în lupta de la Fântânele şi l-a adus acasă Jurj Gavrilă. Jurj Gheorghe s-a căsătorit cu muierea sa, Jurj Simtioana, în 25 septembrie 1828 şi pruncii lor, încă în viaţă, sunt: Rafila, n. în 5 noiembrie 1830, Mărie, n. în 7 august 1834, Ana, n. în 10 decembrie 1842, Teodor, n. în 8 februarie 1848. Din acelaşi sat au fost răniţi în luptele cu ungurii Popa Nicolae a Anicii, care acasă n-are nimic, numai sufletul, Popa Todor, 28 ani, a Vilii, acasă n-are nimic, numai sufletul, Colţa Ioan Pătru, care are un car de fân pe an şi pământ de semănătură de o măsură de grâu pe an. În bătaia cu Kemény Farkas de la Sohodol (sat, comună, jud. Alba) a fost rănit la amândouă mâinile Toader Alesandru de 25 de ani, însurat în 1849 cu Chirilă Simtioana. Au casă şi fânaţ de un car. Toată însemnarea a fost făcută de Nicolae Scrob, paroh la Săcătura.[47]

Parohul Ţebei (sat, com. Baia de Criş, jud. Hunedoara), Ioan Mariş, nu raportează numele soldaţilor neamului care au căzut în bătaia de la Târnava, din 27 octombrie 1848, ci aminteşte doar pe văduvele lor. Acestea sunt: Simon Evuţa, Barna Mărie, Măriuca, Dragotă Mărie, Ana, Pantea Rafila, Ilieş Mărie, altă Măriucă, Cristea Jura, Creştina, Evuţa Mărie, Jude Trina, Lăzărenci Raveca, Olari Trefia, ceea ce înseamnă că satul a dat 15 morţi pe câmpul de onoare al Războiului Naţional. La cei

[46] P I, D. 141, loc. cit.

[47] P I, D. 143, loc. cit.

mai mulţi dintre aceştia le putem reconstitui, dacă nu prenumele, măcar numele de familie. Popa neunit Ioan Mariş raportează şi pe românii bătuţi şi chilăviţi (răniţi) în ziua de 23 mai 1849, când ungurii i-au surprins în hotarul satului. Aceştia sunt: Trifan Ianăş, Măriuţa, Marin Măriuţa, văduvă cu prunci, Jude Barbara, Jude Raveca, Evuţă Trefia, Oprişă Raveca. Toţi înscrişii erau oameni săraci, cu prunci, care au trăit din lucrul „băişagului" (mineritului casnic) iar „armadiile ungureşti" le-au luat tot ce au avut, le-au prădat, iar amărâtele văduve stau gata să piară. Preotul raportor menţionează că tot ce a aşternut pe hârtie „pe bună dreptate se arată".[48]

Lazăr Perian, parohul din Crăciuneşti (sat, com. Băiţa, jud. Hunedoara) raporta la 28 noiembrie 1849 că Lupaş Dănilă şi Băilă Ioan s-au stins din viaţă în bătaia de la Târnava. Văduvele Lupaş Maria şi Băilă Marinca au rămas prima cu doi copii, a doua cu o fată mică şi sunt foarte sărace. Pe bărbatul lui Oprean Mărişca l-au tăiat ungurii la 7 iunie 1849, când s-a dus după sare la Şoimuş (sat, comună suburbană, municipiul Deva, jud. Hunedoara). El a fost înmormântat acolo tot de unguri şi a lăsat în urma lui 3 prunci săraci, mici, cel mai mare fiind în vârstă de doar 5 ani. Tot la Şoimuş a pierit în acelaşi mod Borca Ionuţ, a cărui văduvă, Borca Evuţa, a rămas cu 5 prunci mici pe care mama lor trebuia să-i crească şi să-i hrănească. Când au trecut ungurii prin sat, l-au tăiat pe Lupaş Nicolae, pe care l-a pârât cineva din pismă şi răutate şi de el a rămas văduva Lupaş Evuţa cu 5 prunci mici, dintre care cel mai mare avea 12 ani. La Şoimuş a pierit în aceleaşi condiţii ca cei mai sus menţionaţi şi Iacob Simion, a cărui primă soţie a murit mai demult. A doua soţie, rămasă văduvă, se pare că a plecat şi fiind „maşteră" (vitregă) i-a părăsit pe copii soţului din prima căsătorie, care acum n-au nici mamă, nici tată, sunt singuri, săraci „şi fără de nici o putinţă rămaşi". În acest caz era vorba de doar 2 copii, dintre care cel mai mare avea 15 ani. Popa Lazăr Perian susţine că tot ce a scris „cu adevărată mărturisire adeveresc".[49]

Kinda Hincu din Trestia (sat, com. Băiţa, jud. Hunedoara) a căzut în toamna lui 1848 la Brad, în bătaia cu ungurii, pentru credinţa lui faţă de

[48] P I, D. 148, loc. cit.

[49] P I, D. 149, loc. cit.

Împărat şi patrie şi „aşa a rămas de dânsul muerea cu 2 prunci, în mare şi amară sărăcie". Aceasta era mărturisirea făcută în credinţa sufletului, fără să mai înmulţească sau să mai scadă cu ceva, de Ioan Perian, la 28 noiembrie 1849. În 27 şi 28 octombrie 1848, în bătăliile de la Târnava şi Brad au căzut Toma Avram, Groza Iosif şi Onea Ianăş din Luncanii de Jos (Luncani, sat, com. Boşorod, jud. Hunedoara). În mai 1849, când ungurii au intrat în sat, au omorât pe Tod Pascu, pe Hărăguş Jufa cu o fată şi pe Tot Susana. De Toda Avram a rămas o văduvă cu 1 copil, săraci, iar de Onea Ianăş, văduva cu 6 copii. Copiii lui Groza Iosif şi Tod Pascu, câte 4 de la fiecare, adică opt copii, au rămas fără tată, fără mamă. Averile celor rămaşi le-au fost jefuite, iar ei umblă pe la uşile străinilor să cerşească. Atestatul este semnat de parohul locului, Petru Ivan, la 28 noiembrie 1849.[50]

În februarie 1849, Iepşan Ştefan, cive (cetăţean) din Aluniş (sat, comună, jud. Mureş), sat numit atunci Magyaro, a căzut în dealul Lucriului (Löver), în luptă cu soldaţii lui Ienei Josca, pentru credinţa faţă de legiuitul Împărat – şi naţiune –, rămânându-i văduva Timari Gaciţia „în stare jalnică şi mizeră". Mărturisea, la 29 noiembrie 1849, în cunoştinţa sufletului, preotul român din Aluniş, Ştefan Branea.[51] Reiterăm afirmaţia că în conştiinţa colectivă a preoţimii, dar şi a enoriaşilor, credinţa către Împărat se confunda cu credinţa către naţiune, conform spiritului jurământului depus pe Câmpia Libertăţii de la Blaj, care s-a întărit şi s-a generalizat după octombrie 1848, când Monarhii Habsburgi (Ferdinand şi Francisc Iosif I) au intrat în război cu Ungaria.

Cu o zi înainte, în 23 februarie 1849, soldaţii lui Ienei Josca au intrat în satul Filea (sat, com. Deda, jud. Mureş), pe atunci Fületháza şi au împuşcat pentru credinţa lor către legiuitul Împărat pe Pitz Toma, de care a rămas văduva Rafila cu 5 prunci, Hulia Giorgie, de care a rămas văduva Ioana cu 3 prunci, Bundilă Pantelimon, de care a rămas văduvă Todora, fără copii. Cele trei văduve nu sunt capabile să se întreţină şi primele două n-aveau cu ce să-şi crească pruncii. Preot mărturisitor „cu cunoştinţa

[50] P I, D. 150, 151, loc. cit.

[51] P I, D. 152, loc. cit.

sufletului" era Stoica Pavel, parohul filiei Fületháza, la 29 noiembrie 1849.[52]

După 24 octombrie 1848, când ungurii au intrat în comitatul Zarandului, în bătaia de la Târnava au pierit din Sălişte (sat, com. Băiţa, jud. Hunedoara) Mihăilă Toader, Duma Ieftimie, Feir Iosif, Mihăilă Toader cel tânăr, Medrea Ioan, Marian Nicolae, Dan Ianăş, Medrea Toader. De Mihăilă Toader a rămas văduva cu 3 copii slabi, de Duma Ieftimie, văduva cu 2 copii, de Mihăilă Toader cel tânăr, văduva cu 3 copii slabi, de Marian Nicolae, văduva cu 2 copii slabi, de Dan Ianăş, văduva cu 2 copii slabi. Medrea Toader de 30 de ani n-a fost căsătorit şi a lăsat în urma lui mama, bătrână şi slabă, cu 3 fraţi mai mici, pentru care a fost ca un părinte care le câştiga cele necesare traiului. În luna mai 1849, ungurii l-au împuşcat în satul Băiţa, fără judecată, doar pe baza unor vorbe şi suspiciuni, pe Ion Braica, de care a rămas văduva gravidă şi 3 copii slabi. Preotul mărturisitor Nicolae Păcurariu face arătare că înainte de a fi ucişi, aceşti români au avut stare bună, aveau boi, vite, bucate şi alte bunuri câştigate de ei „pe dreptate" şi cu multă muncă. Acum ei nu mai sunt în viaţă şi din cele câştigate de ei au venit rebelii unguri şi le-au jefuit sau pe cele rămase le-au lăsat în plata sorţii văduvele care au fugit prin păduri cu copii lor sărmani „păzindu-i, ferindu-i şi acoperindu-i, cum acoperă cloşca puii săi" să nu-i omoare ungurii. Parohul reflecta astfel asupra tristului lor destin: „Flămânzi ca vai de ei au fost, ca să nu pice şi ei în mâinile tiranilor magiari, căci striga ca leii, răcnind şi zice că nu vor să mai îngăduie viaţă la niciunul din naţia română. Adecă să află într-o stare foarte tristă, la care numai cel de sus, care ştie cele din lontru şi cele din afară, este martor". Nicolae Păcurariu şi-a întocmit raportul la 17/29 noiembrie 1849 şi a precizat că tot ce a scris, „cu toată scumpătatea şi dreptatea am scris, care pururea cu toţi sătenii locuitori în Sălişte se poate dovedi".[53]

Iovan Samson din Căinel (nu ştim de Jos sau de Sus; de Jos, sat component al com. suburb. Şoimuş, municipiul Deva, jud. Hunedoara; de Sus, sat, com. Băiţa, jud. Hunedoara) a căzut în 27 octombrie 1848 în

[52] P I, D. 153, loc. cit.

[53] P I, D. 155, loc. cit.

bătaia de la Târnava. El a fost căsătorit de două ori şi a avut de la ambele soţii 6 copii, dintre care 4 de la prima căsătorie, n-au nici mamă, nici tată. Tot acolo a căzut consăteanul lui, Nicolae Hanăş, care a lăsat în urma lui văduva, 2 copii slabi şi o maică bătrână şi slabă. Alături de ei a fost împuşcat de rebelii unguri Ioan Stanciu, rămânând după el casa săracă şi muierea cu 2 copii. Aceste familii erau în stare bună, îşi câştigau înainte toate cele de lipsă pentru traiul vieţii, cu sudoarea mâinilor, aveau boi, vaci, bucate, dar după dispariţia capilor de familie care le asiguraseră bunăstarea, familiile au căzut în sărăcie. Chiar şi românii ce au scăpat cu viaţă au fugit de frică de la casele lor şi toţi sătenii „petrec cu greutate şi în lipsă mare, la care numai Atotputernicul Dumnezeu este martor, la toate care le-au văzut şi vede", încheia raportul, în stilul său propriu, parohul Nicolae Păcuraru din Sălişţea Zarandului, în ziua de 14/29 noiembrie 1849.[54]

Moise Eţan a căzut în 10 iunie 1849 la Abrud, lăsând după el văduva Similinică Eţan, cu 4 copii, aflaţi în sărăcie, încât abia trăiesc de pe o zi pe alta, după cum adeverea la 1 decembrie 1849 parohul Ioanisie Popovici din Ribicioara[55], (sat, com. Ribiţa, jud. Hunedoara). Nicolae Zachi Drăguşin, din Ucea de Sus, districtul Făgăraşului, june necăsătorit, a fost rănit la picior în lupta de la Feldioara (sat, com. Ucea, jud. Braşov), în ziua de 18 noiembrie 1848. N-are avere, dar trăieşte cu părinţii săi. Nica Bonas, din Ucea de Sus, era în cordonul de aprovizionare de la Sâmbăta de Sus în marş spre Făgăraş, dar a căzut în ciocnirea cu oastea ungurească în martie 1849. A rămas văduva Maria cu 2 feciori, dar sunt însuraţi. Văduva este săracă şi se hrăneşte din lucru mâinilor sale. Şerban Stan a pierit în ziua de 25 noiembrie 1848 în bătaia de la Căpeţi (localitate componentă a oraşului Sovata, jud. Mureş), pe atunci Chepeţ, iar văduva sa Eva a lui Ion cu 3 prunci trăiesc din cerşit. Popa Ion a trecut din viaţă în moarte prin glonţ, în noiembrie 1848, în bătaia de la Racoşul de Sus (sat aparţinând oraşului Baraolt, jud. Covasna). Era originar din Breaza, ţinutul Făgăraşului, iar văduva lui, Ana, cu 3 prunci mici, avea o avere de 200 de florini. Mărturisitor era viceprotopopul Spiridon Jurcovan, care-şi semna

[54] P I, D. 156, loc. cit.

[55] P I, D. 165, loc. cit.

raportul din 21 noiembrie /3 decembrie 1849 în satul Drăguş[56] (sat, com. Viştea, jud. Braşov).

În lagărul de la Măgheruş (sat, probabil comuna Nadeş, jud. Mureş) a pierit în noiembrie 1848 Matei Pavel Frâncu din Comana de Sus, în vârstă de 47 de ani. Văduva Eva, bolnavă, nu este în stare să-şi aducă nici apă de băut, a rămas cu 2 fete în păr, necăsătorite, fără moşie, cu excepţia unor loturi mici de 5 găleţi, răspândite „în toate câmpurile" şi 2 boi. Darea capului (capitaţia) este fixată la 3 zloţi, „bani buni" după cum adevereşte la 3 decembrie 1849 parohul Ioan Comănici din Comana de Sus[57] (sat, com. Comana, jud. Braşov). Satul Părău (sat, comună, jud. Braşov) a înmulţit şirul soldaţilor fără uniformă jertfiţi pentru neamul românesc cu 6 săteni, şi anume: Ion Păcurariu, 27 ani, Iacov Părău, 28 ani, Ioan Părău, 56 ani, Iacov Păcurariu, 20 ani, june, Irimie Candrea, 17 ani, june, Gheorghie Pridon, 17 ani, june. De Ioan Păcurariu au rămas văduva Ecaterina, 1 copil, fără moşie, fără avere. De Iacov Părău a rămas văduva Domnica, 2 copii, săracă, fără avere, fără vite. De Ion Părău au rămas văduva Bucura, 2 copii, fără avere. Toţi aceşti români au căzut la Hoghiz în 20 februarie 1849, după cum au mărturisit parohii Matei Bota, Gheorghe Bota, judele Gheorghie Oană, juraţii Ioan Manciulea, Adam Boeriu, Zosim Pârvu, David Noreh, David Creţu. Ei precizează că atunci când consătenii lor „au luat sfârşitul vieţii din mâinile rebelilor", s-au opus trecerii Oltului de către soldaţii unguri. Raportul adaogă şi faptul că filia Şercaia n-a înregistrat niciun omor din partea ungurilor.[58]

Răposaţii Roşca Ispas, Matei Nicolae au fost împuşcaţi „de năimiţii şi vrăşmaşii unguri" la Abrud, în ziua de 20 iunie 1849, de ei rămânând văduva Roşca Floare cu 6 prunci mici, fără găzduşag, numai cu „biata casă" şi văduva Matei Ana, fără copii, dar slabă, şchioapă, n-are nimic în afară de sufletul din oase. Aşa mărturiseşte la 5 decembrie 1849 parohul Abrudului, Petru Roşca.[59] Satul Toderiţa (sat, com. Mândra, jud. Braşov)

[56] P I, D. 169, loc. cit.
[57] P I, D. 170, loc. cit.
[58] P I, D. 171, loc. cit.
[59] P I, D. 172, loc. cit.

şi-a dat obolul la Războiul Naţional prin 13 morţi şi 1 rănit, după cum urmează: Ioan Gheorghe Aldea, 25 ani, Gheorghie Mitrea Vlad, 34 ani, Iacov Ţibelea, 24 ani, Samoilă Ţibelea, 36 ani, Ioan Broica, 37 ani, Ioan Avram, 30 ani, Ioan Şerban, 28 ani, Ioan Moise Rentea, 30 ani, Ioan Juganu, 50 ani, David Mija, 28 ani, Jeca Tudor, 42 ani, Gheorghe Bălăban, june, 16 ani, Nicolae Iacov, june, 16 ani. Toţi au căzut în 20 februarie 1849 în bătaia de la Hoghiz. Tot acolo a fost rănit Gheorghe Mija de 39 de ani. De Aldea au rămas văduva Sofia, 2 copii, moşie de 5 găleţi, 2 boi, de Mitrea văduva Marica, 1 copil, moşie de 4 găleţi, 1 vacă, de Ţibelea I. văduva Elena, 1 copil, moşie de 4 găleţi, 2 vaci, de Ţibelea S. văduva Viroana, 1 copil, moşie de 4 găleţi, 1 vacă, de Broica văduva Marica, 3 copii, moşie de 4 găleţi, 1 vacă.

Văduva Elena a lui Ioan Avram nu avea copii, deţinea o moşie de 5 găleţi, 1 vacă, văduva Marica a lui Ioan Şerban avea 1 copil, moşie de 6 găleţi, 1 vacă, văduva Rahira, a lui Ioan Moise Rentea, avea 2 cpoii, fără moşie, fără vite, văduva Elena, a lui Ioan Juganu avea 3 copii, moşie de 6 găleţi, 4 vaci, văduva Bucura a lui David Mija avea 2 copii, moşie de 2 găleţi 2 vaci. De Iacov Tudor au rămas văduva Rahira, 4 copii, moşie de 6 găleţi, 2 vaci. La junii de 16 ani Gheorghe Bălăban şi Niculae Iacov Bride nu este trecut nimeni şi nimic, deşi probabil au avut părinţi şi fraţi în viaţă cu ceva sau fără avere. Rănitul Gheorghe Mija avea 2 copii, moşie de 2 găleţi, 2 boi. Adevereau după cunoştinţa sufletelor lor parohul Toderiţei, Gheorghe Mija, iar din protopopiatul Făgăraşului, tractul al II-lea, juzii Iacov Pavel, Ioan Mija, juratul Ioan Zbârneci şi goşmanul Pavel Zbârneci la 5 decembrie 1849. Mărturisitorii subliniau că ar fi de dorit ca pentru văduvile rămase fără soţi, sărace şi pentru pruncii orfani, ai căror părinţi s-au jertfit „pentru patrie şi Monarh să li se mijlocească oareşcare rebonificare din cassa statului”[60]. Ioan Irimie, gardist naţional, păzea poarta Guşteriţii la 11 martie 1849, când ungurii au ocupat Sibiul şi l-au omorât. Văduva Maria, cu 5 prunci săraci (1 băiat şi 4 fete) n-au nimic decât o căsuţă în care stau, iar hrana şi îmbrăcămintea, pe care nu mai era cine să le-o câştige, o procurau cu cerutul sau cu lucrul mâinilor, pe la alţi creştini. O jalbă a fost întocmită

[60] P I, D. 176, loc. cit.

către Excelenţa sa Guvernatorul civil şi militar al Ardealului, baronul Ludvig de Wolgemut, pe care preotul Ioan Panovici din cartierul Iosefstadt al Sibiului o ataşează, stilizată şi în original, în scrisoarea către protopopul său, cu rugămintea să intervină şi acesta „ca zisa văduvă, dimpreună cu pruncii săi să capete ajutor din visteria statului, fiind vrednică de mila Monarhului, pentru care s-a jertfit bărbatul".[61]

La Ludeşti (veche denumire a satului Ludeştii de Jos, com. Orăştioara de Sus, jud. Hunedoara), ungurii l-au împuşcat în iunie 1849 pe Pavel a lui Gheorghe din Pleşa (probabil un cătun înglobat azi la satul Râmeţ, jud. Alba). Pavel a fost singur la părinţi, care sunt oameni slabi, bătrâni, neputincioşi şi săraci. Bătrânul nici nu se poate mişca din casă, aşa că el şi soţia lui sunt vrednici să primească ceva milă împărătească pentru feciorul lor. Gheorghe Spătescu din Ludeşti era „iagăr puşcaş bun", mobilizat în loagărul de la Sibiu, a luptat contra ungurilor, dar după ce aceştia au ocupat oraşul s-a retras cu oştile împărăteşti austriece în Ţara Românească, unde a stat până ce ruşii (muscalii) au venit în Ardeal. Atunci Spătescu a revenit cu ei până la Braşov, unde s-a îmbolnăvit şi a murit. De el au rămas văduva, 5 copii, din care cel mai mare are 13 ani, toţi sunt săraci, n-au decât nişte capre şi nişte oi şi trăiesc din munca pălmilor, „fiind vrednici de o milă de la stat". Preot mărturisitor era Nicolae Lobonţ al Lobonţilor care-şi semna raportul la 10 decembrie 1849. Nicolae Bodea din satul Mărtineşti (sat, comună, jud. Hunedoara) era „măieraş la Măeritea Bercinţii, la apa Streiului, nu departe de podul Simerii", unde l-au împuşcat ungurii. A rămas văduva cu 3 copii mici, cea mai mare de 12 ani, sunt sărace, mama trăieşte cum poate din lucrul mâinilor sale şi din ajutorul tatălui său. Parohul Petru Muntean din Mărtineşti este convins că văduva este „vrednică de milă şi ajutorarea statului"[62].

Ispas Văsii din Romoşel (sat, com Romos, jud. Hunedoara) fusese în loagărul românesc din faţa Orăştiei, a luptat împotriva lui Bem şi a taberei lui, dar a fost ucis de un obuz de tun. Au rămas văduva, 2 fete, una de 15 ani, alta de 9 ani, fără casă, fără moşie, trăiesc de pe o zi pe

[61] P I, D. 177, loc. cit.

[62] P I, D. 184, 185, loc. cit.

alta, cu munca pălmilor şi sunt vrednice de milă de la stat. În luna iunie 1849 ungurii l-au împuşcat în Orăştie pe Nicolae Cătănici din Romoşel pentru că a fost căpitan în loagărul românesc de la Romoşel. De el au rămas văduva cu 5 copii mici, cel mai mare de 8 ani, doi gemeni de 6 ani, al 4-lea de 4 ani şi cel din urmă încă n-a împlinit 1 an. Văduva, săracă, n-are nimic, se hrăneşte pe sine şi pe copii săi cu munca pălmilor, „încât rabdă şi foame şi-i vrednică de milă de stat" după cum mărturisea la 10 decembrie 1849, parohul Avram Nasta[63]. Cu prilejul bătăii de la podul Simeriei, desfăşurată în februarie 1849, au căzut din această localitate Iancu Spinean, Adam Brânduşescu şi Adam Boriţăian. Lui Iancu Spinean îi murise soţia, aşa că cei 2 copii ai săi au rămas fără tată, fără mamă „şi între alţii de milă sunt săracii şi vrednici de milă şi ajutorul statului". Adam Brânduşescu, fiind bolnav, n-a căzut în luptă, dar a fost împuşcat de unguri în sălaşul său, rămânându-i văduva cu un copilaş în aceeaşi stare. De Adam Boriţăian au rămas văduva, o copilă de 13 ani, sărace, vrednice de milă, după cum mărturisea la 10 decembrie 1849 parohul Manasie Todor[64].

După bătaia de la Ocna cu oastea lui Bem, o parte a trupelor rebele, fiind urmărită de trupele imperiale austriece, au încercat să scape spre Deva, dar românii aflaţi sub arme i-au întâmpinat şi după o luptă vitează şi îndrăzneaţă, susţinută sub comanda centurionilor lor, i-au respins spre Sebeş, unde au căzut robi (prizonieri) la oastea imperială condusă de domnul Ritmeister contele Alberti, împreună cu câteva tunuri şi multe care cu muniţie. La această confruntare româno-maghiară a participat şi Ilie Mihăilă din Vinerea (localitate componentă a oraşului Cugir, jud. Alba) care după bătaia de la Strei câştigată de unguri şi după ce soldaţii imperiali s-au retras spre Sibiu, Ilie Mihăilă cu mai mulţi săteni au fugit la munte ca să-şi mântuie viaţa din mâinile rebelilor unguri care-i căutau ca turbaţi pe toţi românii care li s-au împotrivit. Mihăilă Ilie şi Dumitru Lazăr, cu alţi ortaci ai lor, au fost prinşi şi ştim sigur că Ilie a fost dus la Orăştie şi executat. De Ilie Mihăilă a rămas văduva Domnica şi 4 prunci, Paraschiva, Raveca, Magdalina şi

[63] P I, D. 186, loc. cit.

[64] P I, D. 188, loc. cit.

Maria, dintre care Paraschiva era căsătorită, celelalte 3 necăsătorite, adică Raveca de 11 ani, Măgdălina de 7, Maria de 5. Acestea din urmă nu sunt capabile să-şi câştige hrana şi sunt vrednice de milă şi de ajutor. Starea averii zisei văduve şi a pruncelor rămase după Ilie Mihăilă nu era la „cea mai de pe urmă sărăcie", dar au moştenit o datorie de la Casa alodială şi de la alţi creditori, care dacă s-ar scădea din avuţie, familia îndoliată ar cădea „la mare lipsă şi sărăcie". Văduva Domnica suferea de o boală şi de o slăbiciune la ochi, cele trei prunce erau „nevârstnice şi neharnice a se hrăni" şi de aceea părintele raportor Ioan Herlea din Vinerea conchide: „cu drept se poate socoti că ar fi totdeauna vrednice a li să mijloci milă şi ajutorinţă din visteria statului" şi afirmă că la 10 decembrie 1849 când şi-a întocmit scrisoarea a făcut „dreaptă arătare"[65]. După toate probabilităţile, nu este exclus ca şi alţi ortacii ai lui Ilie Mihăilă să fi fost executaţi la Orăştie, dar parohul Herlea era obligat prin instrucţiunile guberniale şi episcopale să se ocupe doar de cei căzuţi, de văduvele şi orfanii din propria lui parohie, indiferent de locurile şi câmpurile de luptă unde s-au jertfit pentru Împărat, patrie şi naţiune. Menţionăm şi reiterăm faptul că Programele politice româneşti susţineau în substanţa şi conţinutul lor că Ardealul trebuia să înceteze a mai fi patria maghiară a celor puţini, structurată pe sistemul 3+4 şi să devină patrie română a celor mulţi, unde se respectau în mod proporţional şi drepturile minorităţilor etnice.

Floarea Iovu din satul Râşca, cercul Zarandului, a căzut la 26 mai 1849 în bătaia de la Abrud, a avut 32 de ani şi este plâns de văduva Şara, cu 3 fete, care sunt atât de sărace „de sunt gata şi de foame a peri" după cum adeverea cu credinţa lui preoţească şi sufletească, la 10 decembrie 1849, parohul Nicolae Henţ[66]. În revoluţia ungurilor, din Feldioara au murit românii: :Andrei Bucşa, Ioan Şerban, Ioan Avram, Ştefan Cloşca, Ioan Popa, Ilisie Precup, Ilisie Telia. Văduva lui Andrei Bucşa avea 2 copii, unul de 17 ani, şchiop, celălalt de 3 ani şi averea (găzduşagul) lor este estimat („biciulit") de juraţii satului la 100 florini argint. Văduva lui Ioan Şerban, care a avut 48 de ani când a murit în luptă, a rămas cu 2

[65] P I, D. 190, loc. cit.

[66] P I, D. 189, loc. cit.

copii, de 12 şi 6 ani, iar „judecătorii" satului, de fapt tot juraţii, le-au biciulit averea la 200 florini argint. Ioan Avram de 56 de ani este plâns de văduva lui cu 2 fete măritate şi averea lor este de 150 florini argint. Ştefan Cloşca de 50 de ani, a lăsat în urma lui văduva cu 5 copii, 3 feciori şi 2 fete, toţi mici, şi avere de 100 fl. Văduva lui Ioan Popa avea 2 prunci, de 16 şi 10 ani, şi avere de 200 florini. La Ilisie Precup, fecior de 22 de ani, nu sunt trecuţi nici părinţii, nici fraţii, iar după Ilisie Telia a rămas văduva cu 1 prunc de un an şi avere de 100 florini argint. Adeverinţa este semnată la Feldioara în ziua de 11 decembrie 1849 de parohii Nicolae Stanciu, Dionisie Avram, judele Ilisie Crăciun şi juraţii Nistor Miclia, Ştefan Măeru, Ioan Bojolia, Achim Jelcan, Andrei Silea, Nicolae Miclia[67]. Menţionăm că mărturisitorii n-au fost exacţi, deoarece n-au precizat locurile bătăliilor, ziua, luna, anul, martorii care i-au văzut pe românii respectivi în momentul când au fost ucişi, după cum pretindeau formularele oficiale care trebuiau completate integral, la toate rubricile. Dacă erau incomplete rapoartele preoţilor, tot aşa rămâneau şi cele ale protopopilor şi de aici în sus şi cele de la Episcopia Română Ortodoxă din Ardeal. Precizarea că aceşti români au căzut în „revoluţia ungurilor" era prea generală.

Din Şesuri (sat, com. Bucureşti, jud. Hunedoara) au pierit în bătaia de la Târnava din 27 octombrie 1848: Dărăbanţu Opra, 48 ani, Dărăbanţu Mihăilă, 42 ani, Arimie Onu, 44 ani, Tăbeş Nicolae, 31 ani, Zirco Onuţu, cantor al bisericii, 35 ani, Laslău Ioan, 39 ani, Zirko Dumitru, 16 ani, Tăbeş Filip, 38 ani, Stan Petru, 37 ani, Codrean Petru, 36 ani. De Dărăbanţu Ona a rămas un prunc, dar este însurat, nu era sărac de tot şi avea avere de mijloc, dar de Dărăbanţu Mihăilă a rămas 5 copii săraci, fără tată, fără mamă. Văduva lui Arimie Onu a rămas cu 7 copii săraci, numai cu casa goală, fără avere, iar văduva lui Tăbeş Nicolae a rămas şi fără copil, care a murit la scurt timp după tatăl său, dar nu era săracă, având avere de mijloc. Văduva lui Zirco Onuţu cu 4 prunci, mereu bolnavă, n-avea din ce să trăiască, dar văduva lui Laslău Ioan cu 2 prunci, s-a măritat din nou şi are cu ce trăi, ea şi copii ei. De Tăbeş Filip au rămas 4 prunci săraci, fără tată, fără mamă, „şi toţi micuţi

[67] P I, D. 192, loc. cit.

şi neputincioşi". Văduva cu 2 prunci ai lui Stan Petru s-a măritat, dar copii au rămas săraci şi neputincioşi. De Codrean Petru au rămas 3 copii săraci, fără tată, fără mamă şi „neavând cu ce petrece" sunt „gata să piară".

În 23 mai 1849, soldaţii unguri, pornind de la Băiţa, au întreprins un raid în satul Şesuri şi i-au împuşcat pe Stan Iosif, 32 ani, pe care-l plâng 3 copii săraci care cerşesc pe la uşile oamenilor, Dărăbanţ Solomon de 78 ani, de care „n-a rămas sărăcie" în urma lui, la fel ca şi după Codrean Pavel de 62 de ani. În aceeaşi zi militarii unguri i-au ucis pe copiii Laslău Avram de 4 ani, Dărăbanţu Aron de 3 ani, Dărăbanţu Istina de 6 ani. A mai fost ucisă şi o mamă tânără de 22 ani, Laslău Ana, al cărui prunc mic s-a stins repede după mama lui. După Codrean Istina de 38 de ani, ucisă tot în ziua de 23 mai 1849, au rămas 3 prunci săraci, dar după Glava Vironică de 28 de ani, omorâtă în aceeaşi zi, n-au rămas copii.

În bătăliile de la Târnava şi din Lunca Băiţii au fost răniţi la picioare Zirco Simioanu, la Târnava, Bălaşa Nicolae la Lunca Băiţii, iar când au venit ungurii de la Băiţa în sat l-au împuşcat într-o mână pe Tăbeş Simioan. Toţi trei sunt gata de pierit, n-au cu ce trăi, după cum se adevereşte în Conscrierea sa parohul Ioan Popov din Şesuri, la 15 decembrie 1849[68].

În ziua de 27 octombrie 1848, în bătaia de la Târnava s-au jertfit pentru neam, din satul Mesteacăn, Luca Ioan, 38 ani, muierea Elina rămâne cu 3 prunci, Trifa Ioan, muierea Măriuca rămâne cu 5 copii, Sim Pom, 31 ani, muierea Sana rămâne cu 5 copii, Săeni Ioan, 25 ani, muierea Mărie rămâne cu 1 copil, Duşan Lazăr, 26 ani, muierea Simziana rămâne cu 1 copil, Căzan Pavel, 33 ani, muierea Samfira este săracă cu 4 copii, Bogdan Ianoş, 35 ani, lasă muierea Trefia cu 1 copil, Dan Ioan, 34 ani, muierea Ana rămâne cu 1 copil, Balşa Ioan, 30 ani, rămâne muierea Raveca fără copii. Pe Pârva Ianoş, 38 ani, îl plâng muierea Safta, 2 copii, pe Duşa Iosif, 37 ani, muierea Maria, 1 copil, pe Căzan Ianoş, 48 ani, muierea Mariuca, 2 copii, pe Pârva Lazăr, muierea Raveca, fără copii, pe Duşan Adam, 24 ani, muierea Ana, fără copii, pe Duşan Precup, 35 ani, muierea Măria cu 1 copil, pe Gherman Nicolae, 38 ani, muierea Susana, 1 copil, pe

[68] P I, D. 200, loc. cit.

Gherman Iov, 39 ani, muierea Safta, 3 copii, pe Supuş Petru 30 ani, muierea Mărie fără copii, pe Gherman Petru, 40 ani, muierea Ilona cu 1 prunc. Toate văduvele menţionate sunt sărace şi n-au din ce trăi.

Când au intrat soldaţii unguri în satul Mesteacăn au mai ucis pe Trif Ioan, 45 ani, de care au rămas Mărinca şi 2 copii, Dumitru Toader, 36 ani, de care a rămas Kaşa cu 4 copii, acesta fiind dus din sat la Brad, unde a fost spânzurat de o salcie la 14 aprilie 1849. A fost împuşcat şi preotul Ioan Cazan de 55 ani şi în locul lui a rămas feciorul, dar averea le-a fost jefuită de unguri. Au fost ucişi şi Trifa Lazăr, 37 ani, rămâne Maria cu 1 copil şi Simedrea Ioan, 32 ani, rămâne Măriuţa cu 3 copii. În afară de Dumitru Toader, toţi ceilalţi români din Mesteacăn şi-au găsit moartea în raidul maghiar din 23 iunie 1849. La toţi sătenii li s-au jefuit bunurile mişcătoare şi nemişcătoare, au fost arse toate casele din sat, cu excepţia a două case şi a unei şuri. Ungurii au mai împuşcat 15 români din sat, dar preotul raportor Ioan Căzan junior consideră că nu trebuiau menţionaţi, pe motiv că nu aveau nicio „slăvie" (urmaşi)[69].

Românii din Lăşchia (sat, com. Copalnic-Mănăştur, jud. Maramureş), împreună cu alţi conaţionali din satele înconjurătoare, au ieşit înarmaţi înaintea ungurilor şi s-au bătut cu ei la Făureşti (sat, com. Copalnic-Mănăştur, jud. Maramureş). Acolo a căzut Vasilie Paşca, de care a rămas văduva şi 2 copii, fecioraşul Tănăsie de 5 ani şi prunca Anisie de 2 ani. În afară de o vacă, n-au altă avere. La Făureşti a fost împuşcat şi Iosiv Dotiţa, de care au rămas văduva şi 3 prunci: Ioan de 9 ani, Ion de 14, Gafia de 12 ani. Au 2 boi, 2 junci şi o vacă. Tot la Făureşti a fost rănit la ambele mâini Vasile Dotiţa, care nu poate lucra lucruri grele, nu-şi poate asigura casa cu hrană pentru muierea şi copila lui de 1 an, fiindcă, în afară de o vacă şi 2 oi, n-are nimic altceva. Adevereşte în cunoştinţa sufletului, cu propria mână, parohul Vasile Ţocaş, din Lăschia, la 21 decembrie 1849 şi şapte oameni din sat au pus în dreptul numelor scrise de preot mâinile lor şi „spre mai mare încrezământ scrisoarea cu cruce, o au întărit". Aceştia au fost: Gavril Filip, Georgie Ilieş, Dimitrie Paşca, Filip Dotiţa, Ioan Dotiţa şi Iacov Paşca[70].

[69] P I, D. 208, loc. cit.

[70] P I, D. 217, loc. cit.

În lupta de la Târnava, din 27 octombrie 1848, din satul Cărăstău (sat, com. Baia de Criş, jud. Hunedoara) au căzut: Luca Todor, 50 ani, au rămas văduva Drăghina şi 5 prunci, Luca Moise, 28 ani, au rămas văduva Trina şi 2 copii, Lăţânc Gheorghe, 60 ani, văduv, au rămas 2 copii fără tată, fără mamă, Lăţânc Blag, 51 ani, au rămas muierea Marica cu 3 prunci, Banci, feciorul văduvei Banci Crişca, care a rămas fără sprijin şi „umblă a cerşi", Pătruş Ionaş, 70 ani, rămâne feciorul Pătruş Alexandru, Banci Ianc, 62 ani, rămâne un fecior, Lup Toader, 75 ani, rămâne muierea Mărie, cu o fată. Pe Marc Lepădat, de 51 de ani, îl plâng muierea Josana şi 4 prunci, pe Ţirca Toader, 45 ani, muierea Marinca, pe Ţirca Iosif, 23 ani, îl plâng 2 prunci slabi care i-au fost fraţi, pe Luca Sip, 53 ani, văduv, îl plânge un prunc rămas fără tată, fără mamă. În 13 din 14 cazuri de urmaşi se specifică faptul că aceştia n-au din ce trăi. Despre enoriaşii săi care au căzut la Târnava, adevereşte cu credinţă preoţească Iosif Morar, administrator în Cărăstău.

Tot el raportează că în 26 mai 1849, când ungurii au intrat în sat, au omorât la casele lor pe: Luca Iov, 62 ani, a rămas văduva Marinca cu 2 prunci, Luca Gheorghe, 69 ani, a rămas Trina fără copii, Pătruş Iosif, 81 de ani, a rămas muierea Creştina, Iacob Avram, 61 ani, a rămas muierea Ana, Hanga Alexandru, 46 de ani, rămâne muierea Sumedreana cu 3 prunci, Ţănele Marc Mărie, 45 ani, Blăgăiţă Boriţă, muiere de 35 ani, rămâne bărbatul Iosif cu 3 prunci. Toţi urmaşii nu au din ce trăi, deoarece în raidul unguresc şi-au pierdut vitele, hainele, le-au jefuit – averile, le-au ars sălaşele până la cocina cea mai mică – după cum adevereşte la 22 decembrie 1849 acelaşi administrator[71].

Din satul Curechiu (sat, com. Bucureşti, jud. Hunedoara) au mai căzut în bătaia de la Târnava: Iuga Toader, 62 ani, au rămas văduva şi un prunc, „nu-i cu ce trăi", Iulian Gheorghe, 32 ani, rămâne văduva şi un prunc, săracă, „nu-i cu ce trăi", Nicoară Petru, 35 ani, rămâne văduva şi 3 prunci, săracă, „fără nici o rânduială a trăi", Brad Nicolae, 78 ani, rămân văduva, neputincioasă, cu 2 copii, Nicula Simion, 56 ani, rămân văduva şi 6 prunci săraci, „nu-i cu ce trăi", Oprişa Anghel, 46 ani, rămâne o văduvă săracă, Boloţ Anghel, 27 de ani, rămâne văduva

[71] P I, D. 221, loc. cit.

săracă, Fodor Petru, 25 ani, rămâne văduva săracă şi neputincioasă, Nicolae Zaharie, 32 ani, rămân „3 prunci săraci, fără tată, fără mamă şi fără casă, numa în uşile oamenilor", cum mărturisea „după direptate" şi cu credinţa sa preoţească parohul local Aron Tudor, în ziua de 22 decembrie 1849[72]. Într-un fel este enigmatic şi uimitor pentru noi faptul că ţărani români ca Lup Toader de 75 de ani, Pătruş Ioan de 70 de ani, Brad Nicolae de 78 de ani au fost capabili să poarte arme şi să lupte pe frontul naţional. Singura explicaţie plauzibilă este că se bucurau de o sănătate de fier şi la asemenea vârste, respectabile în epocă, dar şi acum, dacă ar fi fost contemporanii noştri.

Din satul Fântâna (sat, com. Hoghiz, jud. Braşov) s-au jertfit la 20 februarie 1849, în lupta cu ungurii de la Hoghiz: Andron Ciuleiu, 37 ani, Bucur Pleşa, 29 ani, iar Ioan Ticuşan, 43 de ani, a fost trăitor în filia Hoghizii. De Andrei Ciuleiu a rămas văduva Ana a lui George Neacşu cu 3 prunci, loc de arat de 7 găl̆ete şi altul de 2 feldere, loc de fân de 1 car, are 2 vite şi 2 oi. De Bucur Pleşa a rămas văduva Paraschiva a lui Ioan Costea, cu 1 prunc, loc de arat de 4 găleţi, altul de 1 felderă, loc de fân de 2 care, 2 vite, 2 oi, 2 capre, 4 porci. De Ioan Ticuşan a rămas Bucura a lui Adam Boţioman, cu 2 prunci, are loc de 2 care de fân, 2 vite, 10 oi şi 2 porci. Se menţionează că văduvele Ana şi Bucura trebuie să plătească cu 2 vaci datoriile rămase de la soţii lor. Adevereşte din cunoştinţa sufletului cu iscălitura şi pecetea lui parohul Ioan Maniu din Fântâna, la 24 decembrie 1849, cu specificarea că tot ce a aşternut pe hârtie „cu mare dreptate am scris"[73]. Este interesant că în acest sat poreclele sau mai precis numele văduvelor nu se dădeau după soţi, ci după taţii lor, adică nu Ana a lui Andron Ciulieiu, ci a lui Georgie Neacşu, nu Paraschiva a lui Bucur Pleşa ci a lui Ioan Costea, nu Bucura a lui Ioan Ticuşan, ci a lui Adam Boţioman.

O soartă amară şi tragică a avut-o familia Iga din Ţărăţăl (sat aparţinând oraşului Brad, jud. Hunedoara). Iga Pătru a lui Iakeşuţ, 30 ani, a fost ucis în bătaia din 28 mai 1849 de la apa Blejinilor, dar ungurii au împuşcat-o şi pe soţia sa, Ana, pe copilul Nicolae şi alte două fete

[72] P I, D. 222, loc. cit.

[73] P I, D. 229, loc. cit.

când au intrat în sat, aşa că a rămas doar maica Iga Ianăş cu un prunc sărac, care n-au din ce trăi. În bătaia de la apa Blejinilor, a căzut şi Atim Todor, 25 ani, de care a rămas văduva Marişca fără mijloace de trai. Cei rămaşi „sunt în statul peririi cu cât li s-au jăfuit şi li s-au ars toate câte au avut, dimpreună cu satul". Cu o zi înainte de bătaia de la apa Blejinilor, soldaţii unguri au intrat în satul Ţărăţăl şi i-au omorât pe Oprean Dănilă, 50 ani, muierea sa Marina, 30 ani, de care au rămas 4 prunci cu numele Niculae, Blagu, Măriuţa, Perestea, săraci, „n-au cu ce trăi", pe Atim Avram, 60 ani de care au rămas Iakeş, Măria, Evuţa şi Trina, fără posibilităţi de trai, Iga Petru, 60 ani, de care a rămas soţia Ioana, şi ea săracă. De românul Iga Adam, 30 ani, ucis şi el în 27 mai, n-a rămas nimeni, de Miclia Avram, 35 ani, a rămas soţia Iosana şi copilul Petru, de Bogăruţ Mărişca, împuşcată acasă n-a rămas decât bărbatul ei neputincios, fără casă, deoarece ungurii i-au dat foc. Mărturiseau cu dreptatea sufletului, la 25 decembrie 1849, parohul Nicolae Toda şi poporenii Floruţă Petru, Floruţă Toader, Lup Grozav, Toderuţă Toader, Grama Paic, Galea Avram, Iga Petru[74].

În bătaia de la Târnava, din 27 octombrie 1848, satul Lunca (sat, com. Băiţa, jud. Hunedoara) a dat 16 eroi căzuţi în luptă şi 2 răniţi. Lada Onuţ, 55 ani, este plâns de 2 fete sărace, Sanda Petru, 60 ani, de văduva Mărişcă, Boz Ioan, 40 ani, de Măriuţa cu 4 copii, Boz Toader, 42 ani, de Catrina cu 2 fete, Borca Tănase, 32 ani, de Creştina cu 2 copii. Mama Oana, slabă şi fără ajutor, îşi plânge feciorul Borca Petru, 24 ani, Petre Toader, 48 ani, a lăsat în urma lui pe văduva Vuţa, Dilă Iosif, 28 ani, pe muierea Mărinca cu 3 copii, Dilă Fim, 56 ani, pe văduva Ana, Dilă Crăciun, 23 ani, pe văduva Marina, săracă, cu o fată, dar s-a măritat după altul, ca şi văduva Vuţa cu 4 copii, a lui Broz Gheorghe, 45 ani. De Boz Ioan a Iancului, 46 ani, rămâne Ana cu 2 copii, de Vălean Arsenie, 48 ani, Marinca şi 2 copii, de Dilă Arsenie a Trukii, 24 ani, Sofia, cu 2 copii. Pe Loliş Nea, 29 ani, îl plâng soţia Ilona cu 3 copii, pe Siprişa Iosif, 24 ani, îl plânge tatăl său, Ioan, sărac şi fără ajutor, pe Siprişa Onu, 24 ani, muierea Mitra. Răniţii în bătaia de la Târnava au fost Oprişa Sim, 46 ani, Borca Petru, 50 ani, şi atât ei, cât şi urmaşii celor căzuţi, n-au cu ce

[74] P I, D. 235, loc. cit.

trăi, după cum mărturiseşte, la 28 decembrie 1849, parohul locului, Arsenie Lazăr[75].

Din Birtin, (sat, com. Vaţa de Jos, jud. Hunedoara) au căzut în lupta de la Târnava 13 români, şi anume: Şuca Slugan, 50 ani, a rămas văduva Şara cu 3 copii, Logojan Grozav, 51 ani, a rămas văduva Simziana cu 1 copil, Trec Ion, 22 ani, a rămas Aniţa cu 3 prunci, Vaca Şofron, 45 ani, a rămas văduva Marica cu 3 copii, dar, spre deosebire de văduvele mai sus menţionate şi de cele următoare, este singura care are cu ce trăi. Totuşi, se pare că şi văduva Briţa cu un prunc, rămaşi de Mocan Avram, 59 ani, se descurcau cumva, deoarece aveau o vacă, 3 capre şi puţine bucate. Brinţuşa şi 2 prunci, au rămas de Muşa Iov, 36 ani, Măriuţa, văduvă săracă, a rămas de Coman Crăciun, 49 ani. Saveta cu 2 copii îl plângeau pe Vaca Crăciun, 31 ani, mama săracă Mărie cu 2 prunci îl plângeau pe Stanci Arsenie, 32 ani; 2 prunci săraci, fără tată, fără mamă, îl plângeau pe Barna Toader, 45 ani. De Mic Iov au rămas soţia şi mama, iar de Mic Iosif, 41 ani, văduva Racila cu 2 prunci, pentru toţi mărturisitor fiind parohul locului, Ioan Morari[76].

Tot în bătaia de la Târnava s-au jertfit şi câţiva români din Prihodişte (sat, com. Vaţa de Jos, jud. Hunedoara), şi anume: Mursă Pătru, 25 ani, îl plâng Călara cu 2 fete, n-au cu ce trăi, Mursa Tănăsie, 50 ani, îl plânge văduva Raveca, are cu ce trăi, dar este slabă, ca şi Raveca, văduvă a lui Cuş Tănăsie, 25 ani, care este însă sănătoasă. Văduva Vuţa cu o fată săracă au rămas de Râmboi Toader, 23 ani. Ionea Toma, fecior de 18 ani, necăsătorit, a lăsat în urma lui pe tata Ionea şi mama Mărina, săraci, cu casa arsă, care stau în câmp. Despre aceşti 5 români, parohul mărturisitor Feier Iovu din Vaţa de Jos, protopopiatul Hălmajului Mare ce se ţinea de Episcopia Aradului, afirmă sigur că toţi au pierit la Târnava, dar mai adaugă încă 4 români din Prihodişte ucişi de unguri, fără să precizeze locul sau ocazia, împrejurările în care s-a consumat evenimentul. Aceştia sunt: Mursa Mănăsie, 30 ani, a rămas Marinca şi 2 prunci, Mihailă Solomon, 35 ani, a rămas Oana cu 3 prunci, Trif Perea, 20 ani, a rămas Marta fără prunci, Mihailă Nicolae, fecior de 18 ani, de care a rămas unchiul său Mihăilă Iov,

[75] P I, D. 247, loc. cit.

[76] P I, D. 248, loc. cit.

care zace de mai mulţi ani pe pat. Preotul specifică faptul că tot ce a scris în raport „s-au scris după spusa oamenilor”[77].

Mera Georgie, băieş bătrân, a murit în bătaia de la Abrud cu soldaţii maghiari veniţi din Ungaria, în frunte cu Hatváni. De el au rămas soţia Eva, slabă, bolnavă, şi 3 prunci care nu puteau chivernisi moşia şi nici să-şi câştige hrana vieţii. În aceeaşi bătaie a căzut Borza Nicolae, băieş bătrân, de care au rămas soţia sa Sofia şi 2 prunci mici, cu moşie puţină. Pe băieşul Sturza Nicolae, căzut tot la Abrud, în ziua de 25 aprilie 1849, îl jelesc văduva Rahila şi 2 prunci mici, fără moşie, iar mama „nici mintea la loc nu are”, ceea ce înseamnă că era bolnavă psihic. Toţi românii omorâţi la Abrud în ziua de 25 aprilie 1849 s-au ţinut de parohia satului Abrud.

Din satul Agriş (sat, com. Iara, jud. Cluj), pe atunci Ruha-Agriş, a fost împuşcat la 12 februarie 1849, în lupta de la Iara, Copil Petru, muierea sa a murit de frică, aşa că pe cei doi prunci săraci rămaşi de părinţii lor îi hrănesc creştinii. Luca Dănilă, împuşcat în luptă în acelaşi loc şi în aceeaşi zi, fără soţie, a lăsat în urma lui 2 prunci mici, fără tată, fără mamă şi fără moşie. La Iara a căzut şi Spătar Simion, june, care a lăsat în urma lui o mamă oarbă pe care o hrănesc creştinii. În lupta de la Turda a fost împuşcat, la 16 iulie 1849, Moisi Nat şi de el au rămas muierea văduvă şi 6 prunci mici. La 23 februarie 1849 a fost omorât în hotarul Trascăului Drăgan Gavrilă din Bedeleu, de care au rămas muerea şi 2 prunci mici, cu avere puţină. În aceeaşi zi şi în acelaşi loc a fost omorât Mulea Irimie, de care au rămas muerea şi 2 prunci mici, fără moşie, iar mama nu-şi poate hrăni pruncii. În hotarul Ierii, în ziua de 20 iunie 1849, ungurii i-au împuşcat pe Boca Ioan, Roşa Simion, Zac Andrei, Căbulea Mihail, toţi români din Poşaga de Jos (sat, reşedinţa com. Poşaga, jud. Alba). De Boca au rămas văduva şi 4 prunci cu moşie puţină, de Roşa văduva şi 5 prunci, de Zac văduva şi 5 prunci cu moşie puţină, de Căbulea, muerea şi 2 prunci cu moşie puţină. Mărturisitorul, protopopul Lupşii, Absolon Popovici, însuma 13 căzuţi, 10 văduve, 36 orfani şi o mamă oarbă, în 6 ianuarie 1850[78].

[77] P I, D. 251, loc. cit.

[78] P I, D. 266, loc. cit.

Subcomisarul adjunct cezaro-regal George Tudor elibera, la 20 mai 1850, o adeverinţă bazată pe jurământul depus „după orânduiala legii" de Toader a lui Samuilă din Vâlcele (sat, comună, cu reşedinţa în satul Araci, jud. Covasna). Acesta i-a relatat că a fost recrutat în armata maghiară, fiind „silit de ţivilii magiari" şi împreună cu el a fost recrutat şi Ilie Olteanu, amândoi fiind duşi în Braşov şi de acolo în Ţara Ungurească. În bătaia de la Timişoara, câştigată de armata cezaro-regală austriacă, ostaşii împărăteşti l-au tăiat pe Ilie Olteanu, iar Toader a lui Samuilă l-a văzut când a căzut la pământ, fiind la doar doi paşi distanţă de el. Pe cei morţi i-au îngropat soldaţii imperiali, iar fata lui Ilie Olteanu, din Hoghiz, care venise până în tabăra la Timişoara, a confirmat că şi-a văzut tatăl când a fost îngropat[79]. Autorităţile, dar şi preoţii, erau obligaţi să consemne pe cei căzuţi în tabăra maghiară, deoarece se preconiza ca de ajutoarele cezaro-regale să beneficieze şi văduvele şi orfanii acestora. De aceea în anumite rapoarte parohiale apar şi românii recrutaţi în armata maghiară şi urmaşii lor[80].

Toader Todor Creţ, fost soldat imperial, „fiind de naţie şi religie român", de 60 de ani, a murit în loagăr la Cricău, în noiembrie 1848, n-a avut prunci, doar o nepoată care are din ce trăi şi este măritată. Purcel Sântion din Arăţa, „de religie şi naţie român", lucrător cu securea, 29 de ani, a fost comandant în războel (război) şi a căzut în lupta cu ungurii în bătaia de la Traniş (sat, com. Năpradea, jud. Sălaj) în ziua de 25 noiembrie 1848, martori fiind şi alţi camarazi de luptă, şi anume: Mateş Gheorghe, Suşici Nicula Ion, Sântion Nicolae. A rămas muierea cu 3 copii, are pământ de fânaţ de 1 car, de arat de o găleată. Tot la Traniş a căzut Oneţ Nistor din Arăţa (Araci, reşedinţa com. Vâlcele, jud. Covasna), „de naţie şi religie român", în vârstă de 45 de ani, de meserie plutaş, văduva a rămas cu o casă, pământ de fânaţ de 1 car, de arat o găleată şi jumătate. Han Georgie din Arăţa, 24 ani, însurat, de meserie văsar, a fost omorât în bătaia Jurcuţii, în ziua de 28 mai 1849, de soldaţii lui Vasvari. A rămas muierea cu fata numită Parastiva de 5 luni, dar tatăl ei a fost proprietar, împreună cu bunicii, pe ceva pământ, şi fata a

[79] P I, D. 285. AMS, Fond Arhiepiscopesc, vol. I, 1848-1860.

[80] P I, D. 112, loc. cit. Fond Morţi.

rămas probabil în grija bunicilor şi a mamei, în aceeaşi casă. La 22 mai 1849, soldaţii lui Vasvari l-au ucis în bătaia de la râul Căbuţii pe Sânţ Marc din Araci, de 38 de ani, de care au rămas văduva, 2 copii şi o mamă neputincioasă care au o casă, pământ de fânaţ de 2 care, de arat de 1 găleată. În bătaia cu Vasvari de la Fântânele, în ziua de 24 iunie 1849, au căzut Lazăr Dumitru a Paşcului, de 20 de ani, văsar, Oneţ Pătru a lui Vasile, 18 ani, răşinar, ambii originari din Araci şi „de naţie şi religie români”[81].

Există un raport privind numele şi paguba morţilor din Arini (sat, com. Măieruş, jud. Braşov) întâmplată la 2 martie 1849, care înregistrează 38 de morţi, 33 de văduve, 66 de orfani şi o pagubă de 3 662 florini. Nu se specifică modul în care cei 38 şi-au pierdut viaţa, adică în luptă deschisă cu ungurii sau au fost victime ale raidurilor organizate de armata maghiară în zonă. Au fost păgubiţi şi cei rămaşi vii din Arini, care şi-au pierdut boii, vacile, caii, oile, obiectele din casă, în valoare totală de 8 783 de florini[82].

În bătaia de la Lita Ungurească (veche denumire a satului Litenii de Sus, înglobat în satul Liteni, com. Săvădisla, jud. Cluj), din decembrie 1848 au căzut băieşii Capra Ioan, 53 ani, Fornade George, 43 ani, Filip Mihai, 34 ani, toţi originari din Baia de Arieş (sat, comună, jud. Alba). De Capra Ioan a rămas văduva Maria, 38 de ani, are o casă „şi alta nimica”, de Fornade Georgie a rămas văduva Floare, 26 ani, are casă, fânaţ de un car, pământ de grâu de o găleată, de Filip Mihai a rămas văduva Lina, 25 ani, 4 prunci, n-au nici casă, nici altă agoniseală[83].

Mulţi români originari din Brad au căzut la 27 octombrie 1849 în bătaia de la Târnava. De Ban Trif, 32 ani, au rămas 4 prunci săraci, de Faur Ioan, 20 ani, văduva cu 2 prunci, de Mihăuţ Avram, 38 ani, a rămas văduva care mai are cu ce trăi, de Copos Ioan, 50 ani, văduva care are cu ce trăi. Pe Ban Ionuţ, 25 ani, îl plâng văduva şi 3 prunci slabi, pe Stan Ionuţ, 59 ani, îl plâng văduva şi 2 prunci, dar au „cu ce petrece”, iar de Stan Ionaş, 44 ani, n-a rămas nimeni, ca şi de Indrei Petru, 16 ani, Fărcaş

[81] P I, D. 296, loc. cit.
[82] P I, D. 297, loc. cit.
[83] P I, D. 298, loc. cit.

Ion a lui Nicolae, 18 ani, Petka Pătru, 24 ani, Fărău Dumitru, 18 ani, Fărău Toader a lui Samson, 24 ani, Fărău Precup, 23 ani, Onea Solomon, 35 ani, Cărămari Toader, 18 ani, Suciu Adam, 31 ani. La Târnava au căzut şi Flore Adămuţ, 34 ani, de care au rămas 3 prunci care „au cu ce petrece", Fărău Solomon, 56 ani, au rămas văduva şi 5 prunci săraci, dar „tot ceva au", de Borog Ion, 46 ani, au rămas 2 copii cerşetori, de Cleţ Iosif, 38 ani, au rămas 3 copii, dar „pot petrece", de Cleţ Adam 2 copii pe cale de a deveni cerşetori, de Bolcu Pătru, 36 ani, văduva cu 5 prunci săraci, de Bolcuţ Pătruţ, 39 ani, a rămas un copil sărac, de Călimari Toader, 45 ani, 2 prunci, dar „au cu ce petrece". În data de 29 octombrie 1848, ungurii au spânzurat la Baia de Criş pe Golea Adam, 35 ani, de care a rămas văduva cu un prunc sărac, Petrovici Nicolae, a rămas văduva cu un prunc, „poate petrece", Demeter Dumitru, 25 ani, n-a rămas nimeni, Pain Hubăr, 47 ani, „hopşitaş cătană" de care iarăşi n-a rămas nimeni; ca şi de Silaci Gheorghe, 33 de ani.

Tot în bătaia de la Târnava au căzut Golea Precup, 21 ani, Fărău Copos, 28 ani, Fărău Toader, 27 ani, Golea Dumitru, 29 ani, Golea Ioan, 29 ani, Herţa Nicolae, 35 ani, Trandafir Nicolae, 27 ani. În schimb, de Cărămari Toader, 46 ani, au rămas 3 prunci săraci, de Tuduran Ioan, 41 ani, văduva cu 3 prunci cerşetori, Fărău Ion, 41 ani, văduva cu 3 prunci, „pot petrece", de Golea Ioan, 29 ani, un prunc, de Gorţă Vasilie, 29 ani, 2 prunci, „pot petrece", de Împărat Ioan, 29 ani, văduva cu o fată, „pot petrece", de Feher Visalom, 27 ani, văduva cu un prunc, care şi ei „pot petrece", ca şi văduvele lui Căzan Gheorghe, 27 ani şi Pitariu Avram, 26 ani. De Irhaş Arsenie, 53 ani, au rămas 2 copii care pot trăi, dar în urma lui Almăşan Ianoş, 39 ani, căzut tot la Târnava, au rămas văduva cu 3 copii săraci, orfani, care n-au cu ce trăi, sau, după cum sună vorba de peste timpuri, duioasă şi dureros de expresivă, „n-au cu ce petrece" într-o lume zbuciumată, plină de jale, de nevoi şi de dureri.

La Abrud rebelii unguri l-au omorât pe Atim Adam, 29 ani, de care au rămas văduva şi 3 copii săraci. În zilele de 24, 27 şi 28 mai 1849, ungurii au întreprins raiduri în Brad şi în împrejurimi. Cu această ocazie i-au omorât la hotar pe Grof Pătru, 27 ani şi, în casa lui, pe Miheţ Urc de 80 de ani, de care n-a rămas nimeni. Pe Miheţ Ioan, prunc de 1 an şi jumătate l-au omorât în pătuţul lui, ca şi pe Banci Ion, prunc de 2 ani. Pe Feier

Cătuţa, de 4 ani, au aruncat-o în foc soldaţii unguri cu ocazia altui raid, din 29 martie 1849. În mai 1849 au mai fost ucişi Bocăescu Flore, 61 ani, omorât pe talpa căşii, apoi aruncat în foc, de care a rămas văduva, Banci Coste, 45 ani, omorât în casa lui, au rămas văduva, 4 prunci săraci şi economia pustie, Copos Avram, 48 ani, omorât în casa lui, au rămas văduva, 2 fete şi economia pustie, Banci Pătru, 49 ani, au rămas văduva şi 5 prunci săraci. Pe Faor Nistor de 63 ani şi pe muierea sa i-au omorât ungurii la holdă, pe Suci Adam, 37 ani, în pivniţa casei lui. În casele lor au mai fost împuşcaţi Andrei Sav, 26 ani, au rămas văduva, 2 prunci, economia pustie, Indrei Solomon, 37 ani, au rămas văduva şi 3 prunci orfani, pe Călămar Avram, de 57 ani, bolnav pe pat, l-au omorât ungurii şi a rămas de el văduva cu economia pustie. Călămari Gheorghe, 21 ani, a fost împuşcat în grădina lui, Corindan Ion, 57 ani în casa lui, Martin Pătru, 18 ani, a fost omorât când săpa pământul, Golce Solomon, 80 ani, în faţa casei lui, Botoş Torică, de 62 ani a fost aruncat în foc de viu, Căzan Ioan, 73 ani, omorât în faţa casei lui, dar de aceştia n-a rămas nimeni.

În schimb, de Golce Ianoş, 72 ani, împuşcat înaintea căşii, a rămas văduva slabă, de Herţa Pătru, 42 ani, împuşcat în timp ce lucra la gard, au rămas văduva, 2 prunci şi economia pustie, de Păscanu Moise, 45 ani, omorât în timp ce mergea la piaţă, au rămas văduva, 3 prunci şi economia pustie, de Toader Truţă, 41 ani, executat când tăia lemne la casa lui, a rămas văduva, de Faur Toader, 31 ani, ucis în timp ce săpa, au rămas văduva şi 3 cerşetori. Pe Truţă Avram, 81 ani, l-au omorât ungurii în timp ce-şi cârpea ciorapii („ciocii")(!) şi a rămas de el o văduvă slabă. Ungurii, după ce l-au împuşcat în picioare pe Fărău Toader, 64 ani, l-au aruncat de viu în foc, i-au ars casa şi de el au rămas „3 copii a cere", deci cerşetori. Noaptea, ungurii l-au împuşcat pe Onea Pătru, 48 ani, a rămas văduva şi economia pustie, pe Văsin Solomon, 82 ani, în timp ce se încălzea la foc, de el n-a rămas nimeni, pe Griguţ Ionuţ, 28 ani, l-au împuşcat în grădină şi l-au aruncat în foc, de el a rămas văduva şi economia pustie, pe Core Evuţă, 47 ani, aproape oarbă, au împuşcat-o în hotarul Bradului. În faţa casei au fost împuşcate Răşcam Simdreana, 76 ani, Drag Mărie, 67 ani, neputincioasă, care umbla cu bâta, Luncan Dotiţa, 62 ani, omorâtă în timp ce torcea, Faur Ighiţa, 62, în timp ce cerşea, dar de ele n-a rămas nimeni. Miheţ Sofia a fost împuşcată cu

pruncul în braţe, n-a rămas nimeni din familie. Dotiţa Lazăr, 32 ani, a fost împuşcată şi ea cu o fătuţă în braţe, dar de ea au rămas 3 copii săraci, pe Mărtin Anişca, 41 ani au aruncat-o ungurii în foc „de s-a prefăcut în cenuşă". lăsând în urma ei o fată săracă. Au mai fost omorâte Mărtin Boriţă, 81 ani, Copos Mariţa, 47 ani, Colinga Infana, 63 ani, Martin Marinca, 51 ani, de care n-a rămas nimeni.

În raidul din 29 martie 1849, Miheţ Dotiţa, 51 ani, a fost străpunsă cu lancea şi apoi aruncată în foc, dar de ea n-a rămas nimeni. În schimb de Bolog Măruţa, 31 ani, împuşcată cu fătuţa în braţe, au mai rămas 2 copii săraci, iar de Fărcuş Măruţa, 43 ani, omorâtă în hotarul Bradului, 3 copii săraci, gata de cerşit. În 29 martie 1849, ungurii i-au scos ochii lui Tudoran Agrişa, 57 ani, după care au omorât-o, rămânând după ea un copil sărac şi au omorât-o şi pe Călămar Goriţa de 93 de ani, pe care au aruncat-o în ascuțișul parilor. Tot atunci a fost sugrumată Borde Mărie, 47 ani, care a lăsat în urma ei 2 copii săraci, a fost împuşcată, cu pruncul în braţe, Filip Anişca, 37 ani, care au fost mâncate de fiarele câmpului, Obădău Măruţa, 51 ani, a fost împuşcată şi ea cu copilul în braţe, dar un copil a rămas în viaţă. Ungurii au aruncat în văpaia focului pe Macra Ana, 32 ani, fără urmaşi, iar pe Suciu Sara, 32 ani, au ucis-o în grădina căşii şi pe cei 2 copii ai ei i-au aruncat în foc, ca şi pe copila de 4 ani, Feier Cătuţa, deja amintită[84].

Raportul din Brad este calificat de autorul lui, desigur un protopop sau un preot, ca fiind „Scriere speţifişă", deci precisă, ceea ce era adevărat, întrucât au fost trecuţi atât românii care au căzut în lupte cu ungurii şi n-au avut urmaşi, cât şi cei care s-au bătut cu ungurii şi au lăsat în urma lor văduve, copii orfani, iar unii feciori şi părinţi bătrâni şi neputincioşi. Dar din păcate alţi preoţi i-au uitat pe cei din prima categorie. Menţiunile complete au fost extinse şi la românii neînarmaţi căzuţi în timpul raidurilor soldaţilor maghiari. Credem că intensitatea şi duritatea reprimărilor de acest gen a fost direct proporţională cu zonele unde românii mobilizaţi şi concentraţi sub arme au rezistat contra ungurilor. La Târnava de Criş, la Băiţa, Brad, în 1848 s-au dat lupte

[84] P I, D. 300, loc. cit. Referiri la *Istoria României. Transilvania,* I, Cluj-Napoca, 1997, p. 905-907 (pe viitor *Transilvania*).

grele, rezistenţa românească a fost dură, represiunea militară ungară din 1849 pe măsură de cumplită şi sângeroasă. Privind şi interpretând lucrurile la nivelul întregului Ardeal şi în funcţie de atacurile, contraatacurile, înaintările şi retragerile ce însoţesc asemenea războaie, dacă românii vedeau sau auzeau că români de ai lor au fost ucişi, ucideau şi ei unguri din aceeaşi localitate sau din alte sate şi la fel procedau şi ungurii aflaţi sub arme. Răzbunările curgeau unele după altele în valuri, greu de stăpânit, chiar dacă unii prefecţi români sau comandanţi unguri ar fi dorit să atenueze omorurile în rândul civililor. Şi românii au ucis femei maghiare şi copii. De pildă la Zlatna şi Presaca, din 800 de unguri ucişi, 186 erau femei şi copii şi, desigur, printre cei ucişi la Aiud, Abrud, Sângătin sau în alte localităţi şi-au găsit sfârşitul şi femei şi copii maghiari.

Am văzut că unii preoţi ortodocşi raportori îi calificau pe enoriaşii lor „de religie şi naţie română", ceea ce înseamnă că, în percepţia lor, ortodoxia din Ardeal se confundă cu naţiunea. Dar şi cei de „religia" unită erau tot români angajaţi în lupta centralismului maghiar de stat, care au căzut alături de ceilalţi în Războiul Naţional româno-maghiar pentru Ardeal din 1848-1849. Pe de altă parte aici n-a fost vorba de religie, ci mai degrabă de confesiune. Şi inamicii unguri erau creştini, ca şi românii, dar de alte confesiuni: catolici de rit latin, reformaţi, unitarieni, iar saşii, fie pro, fie anti maghiari, erau luterani. Dar când psihozele colective generate de un Război Naţional de asemenea proporţii pătrund vertiginos în sate şi oraşe, şi factorul confesional este de natură să adâncească conflictul cu celălalt, care este altfel, diferit şi duşman nu numai pentru că este ungur sau român, ci fiindcă este de altă confesiune decât tine.

Ungurii îi înjurau pe români de Sfinţii, de Evanghelia lor, le aprindeau bisericile, iar în unele cazuri le profanau, inclusiv prin faptul că duceau în ele fecioare („vergure") române pe care le violau, ceea ce înseamnă că nu respectau biserica şi nu se temeau de Dumnezeul celuilalt. În cadrul unei psihoze colective plină de ură şi de răzbunări, imaginea celuilalt era de duşman ce trebuie lichidat şi până şi Dumnezeu, Marele Creator, şi unic pentru toţi, era împărţit între taberele beligerante. Soldaţii unguri, când intrau şi deteriorau bisericile

adversarilor români, îi înjurau şi afirmau că Dumnezeul românilor a murit. Astfel parohii Nicola Popovici, Georgie Dan, învăţătorul Simeon Popovici, curatorul Nicolae Tămăduş şi ctitorii Ioanăş Danci, Mihuţi Simbaş, Nicolae Moisin, Nicolae Boţiu, Nicolae Muntian, George Nemeş, ultimii prin punerea degetelor şi cu semnul crucii, mărturiseau la 11 decembrie 1849 că în ziua de 30 mai/11 august 1849, surpătorii de Dinastie unguri, soldaţi şi civili, printre care judele primar Buci Mihai, Ioan Kleinhauer, Bradu Laioş – strojameşterul din Feledinţi, Becaş Antal, beţi, au intrat în biserica din Hunedoara, au spart şi au stricat icoane şi multe lucruri, au înjurat pe Dumnezeul şi Maica Precesta a românilor şi au spus că Dumnezeul românilor a murit[85]. Ungurii au comis această profanare din ură contra naţiunii române, după spusele românilor mărturisitori.

Ciocârlie Iosif, 28 ani, căsătorit, cărăuş la coh (atelier de făcut cărbune) a căzut în bătaia cu ungurii de la Iara, din 4 ianuarie 1849, a avut moşie destulă, văduva lui s-a măritat. Faptul este adeverit de judele Suci Matei şi alţii. Cătană Ştefan, 28 ani, căsătorit, econom, a căzut la Teiuş, după Rusalii, în 1849, a avut o căsuţă slabă, grădină, pământ de cucuruz de câteva cupe, fânaţ de un car, sămănătură de 1 felderă de grâu. Martori în privinţa morţii lui Cătană Ştefan erau căpitanul Surdea Alexi şi alţii. De el au rămas Ioan de 5 ani şi Vasilie de 2 ani, mama lor i-a părăsit şi s-a măritat cu altul. Pruncii îi creşte moaşa Cătană Rusanda, după cum adeveresc judele Suci Matei şi cantorul Lobonea. Ciocârlia Simion, 41 ani, căsătorit, aurar, a căzut la 6 ianuarie 1849 în bătaia de la Litta Ungurească. A avut o căsuţă slabă, pământ de cucuruz de o cupă, altceva nimic, şi de el au rămas văduva Dotiţa, 32 ani, orfanele Marie, 11 ani, Sofia 3 ani, după cum mărturisesc Suci Matei şi mulţi alţii. Lobonea Costandin, 42 ani, căsătorit, cărăuş la coh, a degerat în lagărul de la Ciucea şi apoi a murit. De el au rămas văduva Safta, 43 ani, cu o moşie de mijloc. Surdea Savu, 35 ani, căsătorit, econom, a rămas infirm, deoarece retrăgându-se de la Ciucea, l-au ajuns ungurii şi l-au rănit pe dealul Feleacului. El şi soţia Maria, 32 ani, aveau casă, grădină, arătură de cucuruz de 2 cupe, fânaţ de un car pe an, pământ de 2 feldere de

[85] P I, D. 193, loc. cit. Referiri la *Transilvania,* I, p. 903-904.

grâu pe an. Lobonea Filip, june, 27 ani, a fost rănit în satul Conuţig (veche denumire a satului Comşeşti, com. Tureni, jud. Cluj), pe când se retrăgea de la Ciucea. Moşia aduce un venit pe an ca să trăiască 3 oameni, dar ea trebuia împărţită în 6 părţi. Hurtoi Crăciun, căsătorit, 36 ani, econom, s-a întors de la Ciucea bolnav de frig şi a murit acasă, lăsând în urma lui pe văduva Ioana şi pe orfanii Filip, 8 ani, Marie, 6, Costandin 4 ani. Aceştia au casă, grădină de cucuruz de 2 cupe, fân de un car, sămănătură de grâu de 2 feldere pe an. Toţi erau din satul Brădeşti (sat, com. Râmeţ, jud. Alba) şi au fost consemnaţi în raportul întocmit de parohul locului, Gherman Moisă[86].

Tomuş Nicolae, din Bucium, a primit un glonţ în picior în lupta de la Bălgrad (Alba Iulia) şi a murit repede după ce s-a întors acasă. A avut fânaţ de un car de fân şi o căsuţă. De el au rămas Sofia Duma, cu care s-a căsătorit în 1847 şi orfana Maria, născută în 1848. Tomuş Ioan din Bucium, 50 ani, căsătorit, a fost rănit prin glonţ în bătaia cu Hatváni, după cum mărturisesc Tomuş Gyica şi Jurca Nicolae, care l-au adus din Valea Poenii. Tomuş Ana, muierea lui în vârstă de 36 de ani, este sănătoasă şi împreună au o casă şi fânaţ de 3 care de fân. Aceştia erau originari din Buciumul ce ţinea de Crângul Cerbu, după cum adeverea parohul locului, Alexandru Dan[87].

Cruşiţă Ioan, 35 ani, căsătorit, de meserie metalurg, a servit în Landsturm ca lăncer şi a căzut în bătaia de la Iara din 4 ianuarie 1849. De el au rămas văduva Parastie, 29 ani, orfanii Ioacov, 13 ani, Georgie, 1 an şi au o căsuţă slabă, o semănătură de 1 cupă de cucuruz şi alta nimic. Pentru cel căzut depun mărturie căpitanii Vasilie Rus, Raţiu Petru, căprarul Rus Filip, Melaje Vasilie, Baci Georgie, Rus Petru, toţi combatanţi în bătălia de la Iara. Tot ei au fost martori şi pentru Rus Antonie, 39 ani şi Baci Gavrilă, 20 ani, căzuţi în aceeaşi zi şi în aceeaşi bătălie. De Rus Antonie au rămas văduva Nastasia, 27 ani, o fetişoară Dotia de 13 ani, un fecior de 20 de ani şi au căsuţă, grădină, pământ de 2 cupe de cucuruz, fânaţ de ½ car de fân, semănătură de 6 feldere de grâu pe un an. De Baci Gavrilă n-a rămas văduvă, dar în casa părintească au rămas 2 fete, una Floarea, 20 ani,

[86] P I, D. 301, loc. cit.

[87] P I, D. 302, loc. cit.

măritată, şi alta Maria de 11 ani, probabil surorile defunctului. Ele au casă, grădină de cucuruz de 2 cupe, fân de un car pe an, sămănătură de 4 feldere de grâu pe an. Şi Rus Antonie şi Baci Gavrilă au servit în Landsturmul român ca lăncieri şi au fost originari din satul Boereşti (veche denumire a satului Cioara de Sus, com. Baia de Arieş, jud. Alba), după cum preciza parohul Teodor Rusu[88]. Deci trupa militară română avea căpitani (V. Rus, P. Raţiu), caporal (P. Rus), dovadă că era organizată după sistemul clasic al timpului.

În bătaia de la Târnava au căzut din satul Crişcior (sat, comună suburbană, oraşul Brad, jud. Hunedoara) Roman Ghiorghie, de care a rămas o văduvă săracă „numai a cere", deci în pragul de a deveni cerşetoare şi Creţ Ianoş, de care n-a rămas nimeni. Pe Olăriu Toni, tot din Crişcior, l-au prins soldaţii unguri în Hălmagi şi l-au spânzurat, rămânând de el o văduvă săracă. Consăteanul lor, Blidean Beneam, ucis în bătaia de la Târnava, a lăsat în urma lui văduva, dar în stare bună. Igna Nicolae, împuşcat în picior, trăieşte, are 3 copii săraci şi este cerşetor. În satul Bucureşti a fost ucis Toda Avram, de care au rămas văduva şi 2 copii, iar ungurii le-au luat tot. A mai fost împuşcat Pantea Nicolae, de care a rămas mama săracă, cerşetoare. Într-o stare grea se află şi rănitul Ţurca Ilie, cu 4 copii săraci. Acasă la ea a fost împuşcată în 9 martie 1849 Truţa Florinca, de care n-a rămas nimeni, ca şi de Coran Măriucă, omorâtă în hotarul Crişciorului, sau de Mitra Iocta. Depun „dreaptă arătare" parohul Crişciorului, Nicolae Tofiu, „în fiinţa noastră de faţă cu juraţii satului", care sunt: Pop Loanţi, Feir Dănilă, Olar Avram, Hurdea Iosif, Toda Dănilă, Toc Dumitru, Perca Ionuţ[89].

În bătaia de la Apaţa (sat, com. Vulcan, jud. Braşov) din 16 decembrie 1848 din satul Holbav (sat, com. Vulcan, jud. Braşov) au căzut: Ion Nica, Bucur Stoiki Sulica, Gheorghe Jugariu, Ioan Ferariu şi a fost rănit Ioan Ioan Ferariu. Ioan Nica a avut 48 ani, a lăsat în urma lui pe Ana cu 4 copii săraci, fără avere, Bucur Stoiki Sulica a avut 40 ani, îl plâng văduva şi 6 copii care au un deal sec şi 5 oi, Gheorghe Jugariu a avut 37 ani, îl plâng văduva şi 3 copii mici, dintre care unul mut, care au

[88] P I, D. 304, loc. cit.

[89] P I, D. 305, loc. cit.

2 boi, Ioan Ferariu a avut 50 ani şi a rămas de el văduva şi 3 copii care n-au nimic. Ioan Ioan Ferariu n-are avere, dar s-a vindecat de rana de la picior. Preotul raportor Samoilă Mizsa precizează că toţi au luptat la Apaţa, pe atunci Apaza, păzind un cordon (convoi de căruţe cu aprovizionare de hrană şi muniţie)[90].

Protopopul Ioan Orbonaş din Tractul Ilia alcătuieşte şi el o „Conscriere" bazată pe rapoartele preoţilor subordonaţi. Preotul Petru Foarcoş din Sârbi (sat, com. Ilia, jud. Hunedoara), care administrează şi parohia vacantă Bretea de Mureş, i-a raportat că au căzut în bătaia cu ungurii din câmpul Bradului, comitatul Zarandului, Petru Covaci din Bretea Mureşului, de care au rămas fără ajutor văduva săracă şi 3 prunci slabi şi Nistor Campoş, văduv, pe care ungurii l-au luat în „forşpan" (convoi de căruţe pentru aprovizionare) cu caii şi boii săi şi după ce a ajuns în tabăra lor l-au executat. Au rămas de el patru prunci săraci, fără tată, fără mamă. Românul Nicolae Babă din satul Sârbi a fost dus la Deva şi prin „judecată rebelă" a fost executat. Ioan Oprea, preotul din Boz (sat, com. Brănişca, jud. Hunedoara) arată că armata ungară l-a luat pe Mihai Dodă cu carul şi boii lui, l-au dus în tabăra lor la Mediaş şi l-au executat, de el rămânând văduva cu 2 prunci slabi. Acelaşi preot l-a informat că doi români din satul Târnăviţa (sat, com. Brănişca, jud. Hunedoara), Solomon Giura şi Iancăş Cătană, au fost judecaţi şi executaţi la Deva, de primul a rămas văduva cu 4 prunci slabi, de al doilea văduva cu 3 prunci. Preotul din Bărăştii Haţegului (sat, com. Sântămăria-Orlea, jud. Hunedoara) raportează că românii Ioan Pârvan şi Petru Onţaş din satul Luncşoara (sat, com. Vorţa, jud. Hunedoara) au fost împuşcaţi de unguri când s-au dus la Şoimuş (sat, comună suburbană, municipiul Deva) după sare. De primul au rămas văduva şi un prunc, de al doilea văduva şi 7 prunci, mama lor fiind oarbă de un ochi.

Tot în Şoimuş, ungurii au împuşcat alţi 2 români din Visca (sat, com. Vorţa, jud. Hunedoara), pe nume Solomon Bisorcă şi Nicolae Coslăvan, de care au rămas văduvele şi câte 2 orfani. Parohul din Glodghileşti (sat, com. Burjuc, jud. Hunedoara), care administrează parohia vacantă de la Cerbia (sat, com. Zam, jud. Hunedoara) şi

[90] P I, D. 307, loc. cit.

Pogăneşti (sat, com. Zam, jud. Hunedoara) atestă că în bătaia de la Zam, cu ungurii, au căzut Rista Mădăluţă, de care au rămas văduva şi 4 prunci slabi şi Irimie Bucur, de care au rămas văduva şi 5 prunci, amândoi fiind din Cerbia, iar din satul Pogăneşti a căzut la Târnava Iosif Pui, care a fost cătană invalid; de el a rămas un prunc sărac de 7 ani. (Este de remarcat că, deşi invalid, fostul soldat imperial Iosif Pui s-a angajat în Războiul Naţional antiungar) unde şi-a găsit sfârşitul, lăsându-şi fiul singur pe lume. Preotul Constandin Radovici din Certeiul de Jos (sat, com. Vorţa, jud. Hunedoara) arată că fraţii Moisă Marian şi Ioan Marian au căzut în bătaia cu ungurii de la Criş şi au lăsat în urma lor o văduva cu un prunc, alta cu 2 şi un tată bătrân şi orb de amândoi ochii. Soldaţii unguri au ars o parte din sat, iar pe Ioan Niculae l-au omorât, rămânând de el văduva cu 6 prunci slabi şi casa arsă. Rebelii unguri i-au judecat în Dobra (sat, comună, jud. Hunedoara) pe Petru Buda, Dimitrie Colibaş şi Iosif Ciocan „cătană hopiştas" din Ilia şi i-au executat pe toţi trei. Curţile de judecată din Deva au pronunţat condamnări la moarte pentru Ioan Maier, Adam Oniţă, Tănase Turc, Iosif Motu, din Branişca (sat, comună, jud. Hunedoara). De primii doi au rămas văduvele cu câte 2 prunci, de al treilea văduva cu un copil, de al patrulea numai văduva. În drumul ţării a mai fost împuşcat alt român din Branişca, pe nume Gheorghie Maier, de care a rămas doar văduva, iar în timpul bătăii de la Zam, ungurii au împuşcat-o în picioare pe văduva Varvara Ionaş, care a rămas infirmă cu 4 prunci slabi[91].

Din Luncanii de Sus (probabil Luncani, sat, com. Boşorod, jud. Hunedoara) au căzut în lupta de la Târnava următorii români: Petru Amăroiu, a lăsat în urma lui văduva săracă, 2 copii, economia pustie, Dud Dumitru, au rămas 5 copii cerşetori, Dud Toader, au rămas văduva, 3 copii, economia pustie, Ivan Crăciun lasă după el văduva cerşetoare şi a fost rănit Dan Pătru, dar s-a tămăduit. În raidul din 9 iunie 1849, ungurii au ucis pe Dud Sim, când săpa la holdă, plâns de văduvă şi 2 copii săraci, pe Sas Pătru, săpând la holdă, plâns de văduvă şi 3 copii săraci, pe Boldură Solomon, în faţa casei sale, a lăsat după el 2 copii săraci, Popa Nicolae, în casa birăului omorât, rămân văduva şi 4

[91] P I, D. 308, loc. cit.

copii săraci. În raidul din 23 martie 1849 a fost înţepat cu panganetul (baioneta?) Motocea Pătru, care nu mai poate munci şi a fost împuşcată în faţa casei sale Motocea Darica, de care a rămas casa pustie şi 2 prunci săraci, Lazăr şi Maria. Arată „după toată dreptatea" parohul locului Samoilă Poenaru, cantorul satului Popa Ioan şi juraţii Baic Nicolae, Lazăr Sofron, Dud Vasilie şi Lazăr Pătru[92].

Alţi soldaţi fără uniformă, luptători pentru afirmarea românilor ardeleni ca naţiune politică şi civilă aparte în Marele Principat al Transilvaniei şi pentru negarea calităţii lor de simple umpluturi şi lipituri la cea maghiară impusă de centralismul maghiar de stat, au provenit din Muncel (sat, com. Câţcău, jud. Cluj). Renty A. Dumitru, 45 ani, căsătorit, băieş pe lângă apă, a căzut la Iara în 4 ianuarie 1849 şi este plâns de văduva Nastasie de 37 de ani. Au avut o fată Nastasie, de 24 de ani, măritată şi plecată din casă şi au o avere formată din casă, grădină de cucuruz de o cupă, fân ca de o sanie şi altceva nimic. Martori pentru momentul jertfirii lui Dumitru stau căpitanul Hărduţiu Todor şi alţii care au fost de faţă şi au luptat la Iara. Tot ei depun mărturie pentru Rîncea Simion de 25 ani, căsătorit, econom, căzut de glonţ în bătaia cu Kemény Farkaş, plâns de văduva Sava, care are casă, grădină de cucuruz de 4 cupe şi altceva nimic. Lui Piticu Macavei, econom, i-a degerat un picior în Dealul Craiului, pe care l-a pierdut pe jumătate, văduvă nu are şi stă cu feciorul Ioan, însurat în casă, după cum adeveresc sătenii din Muncel. Ei au casă, moşie de cucuruz, grâu şi fân „cam de mijloc" ca avere. În bătaia cu Kemény Farkas a fost împuşcat în picior, glonţul ieşindu-i prin şold, Jurjiu Pavel, june de 22 de ani, care trăieşte pe lângă părinţii lui foarte săraci. Despre rănirea lui Pavel adeveresc Hărduţiu Todor, căpitanul, şi alţi săteni. Preot raportor era Pitic Vasilie, parohul Muncelului[93].

Clement Câmpean, paroh român din Pătrânjeni (sat aparţinând oraşului Zlatna, jud. Alba) şi Nicolae, capelan şi paroh în Valea Bulzului (sat desfiinţat, înglobat în oraşul Zlatna, jud. Alba) raportează şi ei pe românii din parohiile lor căzuţi în lupte sau ucişi de unguri. Ioan

[92] P I, D. 309, loc. cit.

[93] P I, D. 310, loc. cit.

Plăcintă, 60 ani, cărbunar pensionar, a căzut prin glonţ de puşcă lângă casa lui Iacob Elek în opidul Zlatna, când ungurii, după ce au pus armele jos, le-au ridicat din nou de la pământ şi au tras „după noi toţi", după cum afirmau Clement Câmpean şi Nicolae. Ioan Plăcintă a fost „őrsereg" şi de el au rămas văduva Teodosia, 60 ani şi Ioan, feciorul lor de 35 de ani, cu 2 prunci mici, dintre care unul este infirm. Despre eveniment depun mărturie judele şi parohul satului, împreună cu toţi sătenii, cu specificarea că feciorul abia şi-a recunoscut tatăl, deoarece a fost „ars şi de foc, după cum au ars Zlatna". Urmaşii lui Ioan Plăcintă au casă de locuit şi o grădină de două care de cucuruz lângă casă, altceva nimic. La Zlatna a fost împuşcat după cap Ioan Câmpean a Iancului, 60 ani, necăsătorit, ţăran care a murit la o săptămână după ce a fost rănit şi n-are urmaşi. El a avut o căsuţă mică de locuit cu o grădină de cucuruz, altceva nimic. Simion Berbece, 25 ani, june, ţăran, a fost împuşcat la Zlatna, glonţul a intrat pe la spate şi i-a ieşit prin faţă, feciorul murind după 2 săptămâni în satul lui şi n-are urmaşi.

Când ungurii au năvălit spre Zlatna, l-au împuşcat în grădina casei lui pe Pătruţiu Irimie, 50 ani, căsătorit, econom. Tristul eveniment s-a petrecut la 4 aprilie 1849 şi de el au rămas văduva Sofia, 30 ani şi urmaşii Alexandru, născut şi botezat în 27 septembrie 1837, Costandin, născut în 1839, Daniil, născut în 1831 şi Filip, născut în 1830. Urmaşii au o casă de locuit cam slabă şi puţină moşiuţă de grâu, fân şi cucuruz. Rebelii unguri l-au împuşcat la Piatra cea Mare din satul Pătrânjeni, în postul Sfântului Petru, pe Pătruţiu Turcu, 60 ani, căsătorit, econom. De el au rămas văduva Ilina, 30 ani, orfanele Sofia, născută în 1841, Maria, născută în 1839, care au o casă de locuit şi puţină moşie de grâu şi cucuruz. Pe Pătruţiu Turcu l-au mâncat câinii la Piatra cea Mare a satului, după cum mărturisesc în cazul lui şi al celorlalţi judele satului cu mai mulţi săteni. Matri sau Timotei Irimie, 61 ani, „obsitaş soldat fără plată" a fost împuşcat în Dealul Furilor, unde l-au mâncat câinii. Văduva Cătălina, 75 ani, căsătorită a treia oară şi doi feciori însuraţi au cu ce trăi, având „casă de locuit şi moşie de tot felul". În postul Sfântului Petru a fost împuşcat, înaintea casei lui, şi Antoniu Banda, 80 ani, văduv, ţăran de care a rămas Ioan, însurat, care are casă de locuit, moşie de grâu cucuruz şi fân. Nu departe de casă, în pădure, ungurii au

împuşcat-o pe Susana Avram, 15 ani, iar sora ei mai mică, Samfira de 8 ani, a murit tot acolo „de groaza soră-sii şi de fum". Au lăsat în urma lor, nemângâiaţi, un tată de 60 de ani şi o mamă de 45 de ani. Din Pătrânjeni au fost răniţi la Zlatna Nicolae Câmpeanu, 40 ani, căsătorit cu Anisia, 60 ani, Gligor Păcurariu, june de 20 ani şi Vasilie Zaharie, 20 ani, ţăran căsătorit cu Eva de 25 de ani[94].

Marcu Alexe, căsătorit, 50 ani, econom, a murit în septembrie 1848 de moarte firească în lagărul de la Rimetea. El era originar din Sartăş (sat, com. Baia de Arieş, jud. Alba) şi era plâns de văduva Teodora, 45 ani, şi de orfanii Varvara 15, Safta 12, Maria 10, Ioana 5, Adam 5, Văsălie 3 ani. Urmaşii au casă, moşie de grâu 1½ găleţe pe an, cucuruz 8 cupe, fân de 2 care pe an. Se pun martori Todor, Andrica, Gavrilă şi alţi români din sat. Boca Todor, căsătorit, 40 ani, econom, a căzut în luptă cu ungurii în ziua de 4 ianuarie 1849 şi este plâns de văduva Todora 35 ani şi de 3 prunci orfani: Georgie, n. 1843, Todor, n. 1846, Ioan, n. 1849, care a apărut pe lume după moartea tatălui său. Văduva n-are casă, nici moşie de grâu sau cucuruz; pentru ea se pun martori aceiaşi Todor, Andrica, dar şi Dumitru, Crăciun şi Toader. Junele de 20 de ani Andrica Vasilie a căzut în ianuarie 1849 în bătaia de la Lita şi n-are urmaşi. Lui Pleşca Iacob, căsătorit, 46 ani, econom, i-au degerat picioarele la Dealul Craiului, după cum mărturisesc Fornade Ioan, judele Sartăşului, Pleşca Todor şi „alţi săteni conlocuitori". El şi soţia Tatiana, 40 ani, au o căsuţă slabă, moşie de ½ găleată grâu, un car de fân pe an, 2 cupe cucuruz anual. Tot la Dealul Craiului a fost rănit Pleşca Ioan, care are o căsuţă foarte slabă, pământ de ½ găleţe de grâu, 2 cupe de cucuruz, fânaţ de 1 car de fân anual. În bătaia de la Lita Ungurească a fost rănit şi nu se mai poate hrăni junele Marcu Vasilie, 21 ani, iar în bătaia de la Crişu, la Brad, a fost rănit Dondoş Gheorghie, june, 30 ani, care nici el nu se mai poate hrăni, după cum adeverează, pentru toţi românii din Sartoş, parohul Dimitrie Precup[95].

În bătaia de la Feldioara din 18 noiembrie 1848 au căzut românii Gheorghe Aldea Cucu, 43 ani, Moise Şerbănuţ, 44 ani, Ioan Solomon, 37

[94] P I, D. 311, loc. cit.

[95] P I, D. 314, loc. cit.

ani, Gheorghe Coldea, 27 ani. Numai Ioan Ursu de 42 de ani a căzut în bătaia de la Hoghiz, din 20 februarie 1849. De Gheorghe Aldea Cucu au rămas văduva Zavina şi 6 orfani care au moşie de 5 găleţi, 3 vite, de Moise Şerbănuţ, văduva Rahira şi 6 orfani care au moşie de 4 găleţi, fără vite, de Ioan Solomon văduva Ana şi 4 orfani, care au moşie de 3 găleţi fără vite, de Gheorghe Coldea, văduva Eva şi 2 orfani, cu moşie de 4 găleţi şi 2 vite, Ioan Ursu este plâns de văduva Bucura şi 3 orfani care au moşie de 3 găleţi, fără vite. Parohul Şercăiţii, Ioan Bărbat adevereşte că aceşti români şi-au aflat sfârşitul vieţii la Feldioara şi Hoghiz, când s-au ţinut tare în bătălii ca ungurii să nu treacă Oltul, în ziua de 18 noiembrie 1848, iar raportul preotului este întărit de judele Lazăr Bărbat şi juraţii Gheorghe Ioan Popa şi Gheorghe Moise Bărbat[96].

Protopopul Nicolae Petrovici din Orăştie îl anunţa pe episcopul Andrei Şaguna că pe parohul Ioan Santei l-au spânzurat ungurii de o salcie în oraşul Deva[97]. Am văzut că mulţi parohi raportori includ împreună pe aceleaşi liste atât pe românii căzuţi în luptă cinstită, faţă în faţă cu ungurii, cât şi pe cei ucişi în timpul raidurilor maghiare, care erau civili neînarmaţi, în manierele deja menţionate, adică mai mult sau mai puţin riguros şi precis în privinţa celor fără urmaşi, cu excepţiile notabile şi benefice amintite mai sus. Protopopul Iosif Basia, venit la faţa locului în Mesteacăn pentru a asista şi a controla cum se desfăşoară o candidaţie de preot, consideră că era imposibil să descrii pe scurt „trista stare" a acestor români zărăndeni pe care, pe lângă faptul că „barbarii maghiari" i-au jefuit de tot ce au avut, le-au prefăcut satul şi biserica în cenuşă, împuşcând 45 de bărbaţi, muieri şi prunci, împreună cu parohul lor. Acesta a fost mai întâi chinuit într-un fel în care „nici firea omului nu poate socoti", apoi împuşcat şi astfel necăjiţii oameni „au rămas în ghearele ticăloşiei şi nemângâiaţi, batăr în cele duhovniceşti"[98]. Parohul Iovu Hodoş din Morăreni raportează că soldaţii unguri au întreprins mai multe raiduri în sat, în toamna lui 1848 şi în februarie 1849, iar în acesta din urmă i-au prins, i-au legat şi i-au dus dincolo de Mureş pe

[96] P I, D. 315, loc. cit.
[97] P I, D. 59, loc. cit.
[98] P I, D. 62, loc. cit. Referiri la *Transilvania*, I, p. 1038-1039; Păcurariu, *op. cit.*, p. 133.

Vaidacuţan Ioan, Şerban Iacob cu feciorul lui mai mare, Toader, unde i-au împuşcat între Ungheni (sat, comună, jud. Mureş), pe atunci Niraşteu şi Vidrasău (sat, com. Ungheni, jud. Mureş). Muierea lui Şerban Iacob a rămas cu 4 copii orfani, o datorie de 400 de zloţi pe care ea şi pruncii trebuie să o plătească, şi au 2 vaci şi 10 oi. De Văidăcuţan Ioan au rămas văduva şi cu 2 feciori, unul neputincios, cu o datorie de 600 florini şi au 2 vaci. A scris drept şi a întărit cu pecetea lui, la 28 octombrie 1849, amintitul paroh din Malomfalău[99].

Când au năvălit ungurii dinspre Mediaş, l-au omorât în bătaie, în ziua de 5 ianuarie 1849, pe Nicolae Marian din Velt, care stătea liniştit la un făgădău în drum, în faţa casei sale, deoarece se ştia un om drept, care n-a făcut rău nimănui. El a mai supravieţuit o zi după bătaie, murind în 6 ianuarie şi lăsând în urma lui pe văduva Oana, necăjită, şi tot ce are este scris „în datorie şi în dare (bir) de la bărbat rămase", după cum mărturiseşte parohul din Velţ (sat, com. Bazna, jud. Sibiu) la 28 octombrie 1849[100]. Pe românii Mărginean Petru, Tekereu Vasile, Santa Chifor, Berar Gligorie, Szebezan Ioan, Todica Ispazu, Mărginean Savu, Mărginean Ilie, Crişan Iuon, Ciuca Sav, Moldovan Gavrilă, Varga Iuon din Iclandu Mare (sat, com. Iclănzel, jud. Mureş) i-au omorât ungurii după amiazi, la ora 4, în ziua de 3/15 martie 1849. Evenimentul s-a petrecut când ungurii i-au prins pe aceşti români, i-au dus legaţi în curtea lui Szatsvai Imre, i-au bătut şi i-au chinuit „tirăneşte", după care, la porunca lui Szabo Lajosca, „szászadoc", deci căpitan peste 100 de soldaţi şi al ungurilor Csato Pál din Săcalu de Pădure (sat, com. Brâncoveneşti, jud. Mureş), Reteghi Sándor din Şăulia (sat, comună, jud. Mureş), Boer Carol din Copşa Mică (oraş, jud. Sibiu), Kovaci Carol din Zau de Câmpie (sat, comună, jud. Mureş), Benzencei din Copşa Mică, Majorosán István din Saschiz (sat, comună, jud. Mureş) şi al altor unguri i-au executat pe unii în Iclandu Mic, către hotare, pe alţii în Pănet (sat, comună, jud. Mureş) în ziua precizată mai sus.

De Mărginean Petru a rămas „vidua" (văduva) cu 5 prunci orfani: o fată de 6 ani, un fecior de 4 ani, 2 fete gemene de 2 ani şi una de 10 luni

[99] P I, D. 71, loc. cit.

[100] P I, D. 72 loc. cit.

şi n-are nimic. De Tekereu Vasile a rămas văduva cu un fecior însurat şi o fată de 9 ani, răpindu-i ungurii lucruri în valoare de 56 florini, dar mai are 550 florini, de Santa Chifor a rămas văduva, dar „maşteră" (vitregă) la 7 copii, un fecior de 23 de ani, o fată de 16, un fecior de 14, unul de 12, altul de 8, o fată de 6 ani, alta de 6 luni. Ungurii le-au luat lucruri în valoare de 68 florini, dar mai au 840 fl. Pe Berar Gligorie îl plâng văduva şi un prunc de 4 ani, care au 120 florini, pe Szebezan Ioan, văduva cu un fecior care este cătană voluntar, un fecior de 14, altul de 12 ani, care au 140 florini, pe Todica Ispazu, văduva cu 3 copii, un fecior de 5 ani, 2 fete gemene de 2 ani, ungurii le-au răpit 18 florini, n-au nimic şi au fost aruncaţi afară din casă. Văduva lui Mărginean Savu, cu o fată de 22 ani, n-au nimic, ungurii le-au luat 34 florini, văduva lui Mărginean Ilie cu un fecior de 3 ani au 220 florini, de Crişan Iuon a rămas maica lui cu un fecior de 14 ani, ungurii le-au răpit 140 florini, le-au mai rămas 640 florini, dar au fost şi ei alungaţi din casă. De Ciuca Sav au rămas văduva şi 6 copii, un fecior de 18 ani, unul de 16, o fată de 14, un fecior de 12, unul de 9, altul de 6 ani, ungurii le-au luat 30 de florini, dar mai au 130 de florini. Pe Moldovan Gavrilă îl plâng o fată de 12, alta de 8 ani, la care le-au rămas 130 florini, de Varga Iuon au rămas un fecior de 14 ani, o fată de 10, alta de 6 ani, însă fetele sunt în voia lui Dumnezeu „chilave" (infirme), ele sunt întreţinute şi hrănite de bunicul lor şi au 100 de florini.

Pe Deac Ioan l-au împuşcat ungurii când fugea din sat. De el au rămas o fată de 6, alta de 4 ani, care au 50 de florini. Dicher Ioan era ascuns în pădurea Oarba, unde l-au prins ungurii, l-au executat şi de el au rămas un prunc de 5, altul de 2 ani şi mama lor, de la care ungurii au răpit 385 florini, nu i-a mai rămas nimic şi a fost alungată din casă, împreună cu copii ei. În „fuga siculorum", deci încercând să scape cu fuga din calea secuilor, Moldovan Ioan a fost ajuns din urmă, a fost omorât; a lăsat după el un prunc de 5 ani, de la care ungurii au luat 750 florini, mai are 100, dar a fost alungat din casa părinţilor. Pe Nalbeş Ştefan l-au omorât ungurii în Iernut, de el a rămas văduva fără nimic, iar pe Todea Isailă l-au bătut aşa de rău ungurii, încât nu mai poate lucra, în plus i-au împuşcat unicul fecior pe care l-a avut şi l-au alungat şi din casă. Raportul este întărit cu propria semnătură şi cu obişnuita

pecete a preotului greco-răsăritean Zenovie Hodoş, din Iclandul Mare, cercul Reteagului, în ziua de 1 noiembrie 1849[101].

În ziua de 15 ianuarie 1849 în Apahida (sat, comună, jud. Cluj) a intrat „armadia ungurească" condusă de 2 domni din Cluj, Vespremiu László şi Corodie Iános şi în hotarul satului au împuşcat „biraele" (membrii antistiei comunale) satului şi anume pe Roşcaş Ioan, Ticuş Gavril, Gliga Ioan, Pătruţ Nicolae, Oltian Nicolae, Morăşan Ioan, Maxin Vasilie, Maxin Ioan, Maxin Irina şi pe încă 3 români din Oşorhiel (sat, comuna Bobâlna, jud. Cluj). Românii Coznâma Ioan, Mărginian Ioan, Dan Nicolae au fost executaţi la Cluj, Abrudan Dimitrie şi Puşcal Ioan lângă Simiclăuş-Sânnicoară (sat, com. Apahida, jud. Cluj) unde au intrat soldaţii unguri conduşi de Kobuj Mişi şi domnul Kojor din Cojocna. Toţi pomeniţii de mai sus şi-au pierdut viaţa, aşa cum se vede şi cum certifică raportul din 2 noiembrie 1849 de la Apahida[102]. În bătaia de la Mediaş, grănicerii români conduşi de un ofiţer imperial baron-locotenent i-au alungat pe unguri din oraş, dar aceştia au contraatacat cu furie şi grănicerii s-au retras, temându-se că vor fi bătuţi. Cu această ocazie, santinelele ungureşti l-au prins pe Ioan Proştean, care fugea de frica maghiarilor. Aceştia l-au considerat spion contra lor şi l-au executat în hotarul Mediaşului, la locul numit Sub Lună, către satul Blăjel (sat, comună, jud. Sibiu). Au rămas de el văduva cu 3 copilaşi micuţi şi orfani, unul de 6 ani, o copilă de 4 şi un copilaş de un an şi jumătate, iar mama lor, „tare amărâtă şi mult bolnăvicioasă" are totuşi norocul că este sprijinită de părinţii bărbatului ei, după cum mărturiseşte, la 2 noiembrie 1849, parohul neunit al Mediaşului, Gheorghie Gavril[103].

Parohii Ioan Aleman şi Antonie Schiau din Topârcea (sat, aparţinând oraşului Ocna Sibiului, jud. Sibiu) adevereau că după ce ungurii au pierdut bătălia de la V. Ogna (Viszokna – Ocna Sibiului), au intrat în satul Topârcea şi au luat drept călăuze până la Miercurea pe românii Dumitru Cătană, 69 ani, şi Zaharie Hoceată, 30 ani, dar când au ajuns în Apolduri i-au executat, unul fiind român unit, celălalt român neunit. De Dumitru

[101] P I, D. 76, loc. cit.
[102] P I, D. 77, loc. cit.
[103] P I, D. 79, loc. cit.

Cătană neunit au rămas văduva şi 6 feciori, toţi căsătoriţi; averea a rămas la feciori cu acea înţelegere ca fiecare să dea mamei lor câte o găleată de bucate până va trăi. De unitul Zaharie Hoceată au rămas văduva cu 2 prunci, unul de 6, altul de 3 ani, mama lor n-are decât o căscioară şi o grădină, după cum mărturiseau cu cunoştinţă preoţească, întăreau cu numele şi peceţile lor parohii amintiţi, în ziua de 5 noiembrie 1849[104]. Gligor Stănuţ din Ruşi a fost lovit în 5-6 locuri la cap şi la mâini de soldaţii unguri intraţi în sat, n-are copii, este însurat a doua oară, iar pe un fecior de suflet l-au luat saşii la cătane. Astfel Gligor a rămas sărac, infirm, fapt confirmat şi în actele elaborate de saşi şi n-are pe nimeni. Pe Toma Topolog l-au prins ungurii afară din sat, l-au tăiat cu săbiile şi a zăcut mort pe câmp 2 săptămâni, fiind îngropat doar după plecarea ungurilor. De el au rămas văduva şi un fecior de 20 de ani, săraci de tot, după cum mărturisea la 5 noiembrie 1849 parohul Dimitrie Şerb din Ruşi. Parohul neunit al Someşenilor (lângă Cluj), Georgiu Prodan, adevereşte cu cea mai mare credinţă şi sub jurământ preoţesc că ungurii au spânzurat 4 români de care au rămas văduva Motroş Sofia, 2 prunci săraci, au 6 oi şi o vacă, altceva nimic, Bigu Maria, săracă, Marica Baltă, singură, săracă, Ioana Nastasia, are un prunc şi nimic altceva. Preotul a arătat lucrurile aşa cum sunt, nu le-a exagerat în niciun fel, deoarece a respectat ordinul episcopal care specifica faptul că cei ce vor face rapoarte false îşi vor pierde patrafirul pe toată viaţa[105].

Ungurii l-au bătut rău, l-au jefuit pe preotul Coroş Vasilie din Căpâlna de Sus (sat, com. Mica, jud. Mureş) şi i-au mutilat pe Coroş Ioan, Marian Ştefan, Pavel Nicolae, pe un român din filia Micii l-au omorât, pe fiul lui l-au rănit la mâini, în filie a fost rănit şi Coroş Gheorghie[106]. În data de 2 ianuarie 1849, domnul Gegö Iános din Lăureni (sat, com. Miercurea Nirajului, jud. Mureş) a intrat în satul Berghia (sat, com. Pănet, jud. Mureş) cu 7 cătane ungureşti, care, la ordinul lui, l-au arestat pe Cizmaş Gheorghe şi l-au împuşcat la 300 de paşi în afara satului. Au rămas soţia lui şi 4 copii în amară sărăcie, doi feciorași de 8 şi 4 ani şi 2 fetişoare de 10

[104] P I, D. 86, loc. cit.
[105] P I, D. 88-89, loc. cit.
[106] P I, D. 101, loc. cit.

şi 2 ani. Mama şi copii au fost alungaţi din casă şi „necăjeşte cu 4 copii sub acoperişul altora". Au mai fost bătuţi alţi 3 români din sat şi ungurii au a prins casa preotului, dar focul a fost stins. În faţa preotului Gheorghe Hodoş au depus mărturie, sub jurământ, că aşa s-au întâmplat lucrurile, Lăzăruţ Todor, Mocean Petru, Pop Conu, Oltean Ştefan, „toţi oameni cu nume bun" din Berghia[107].

În 23 aprilie 1849, ungurii l-au luat din câmp pe Ilisie Avam din Viişoara (sat, comună, jud. Mureş), pe atunci Hundorf, din slăvita varmeghie (comitat) a Cetăţii de Baltă, cercul de Sus şi l-au împuşcat fără judecată, pe motivul că duce mâncare a tribuni. De el au rămas văduva şi doi copii săraci. În 23 mai 1849, ungurii l-au executat pe Ioan Marcovici, după ce l-au ţinut în temniţă 13 săptămâni. De el au rămas văduva şi 7 copii săraci. Pe cel mai mare, care putea întreţine familia, fiind măcelar, pe nume Vasilie, l-au adus „pe număruş" (tragere la sorţi) cătană la Împărat. În 30 martie 1849 a fost împuşcat în Grăneşti (sat, comună, jud. Mureş) Toader Hudea, originar din Hundorf, de care au rămas văduva şi 6 copii săraci, jefuiţi şi de arendaşul Pop Ianos Ciorovici. Kokos Goji din Oşorhei l-a împuşcat în aprilie 1849 pe Nicoliţă Şărban din Domald (sat desfiinţat, înglobat în satul Viişoara, jud. Mureş) care a lăsat în urma lui muierea şi 4 copii săraci. În 23 aprilie a fost judecat şi executat de ungurul Sforţi din Domald românul David Honţi, de care a rămas muierea cu un fecior handicapat. Aceasta a fost jefuită de moşie, i s-au luat boii, oile şi bucatele şi ungurii i-au lăsat doar 2 cupe de făină. Tot în acea zi a fost împuşcat şi Banciu Gheorghie, dar vina lui nu se cunoaşte, însă pe Curuţiu Dimitrie din Domald ungurii l-au împuşcat pentru că a fost la Blaj. El a fost întemniţat imediat ce s-a întors de la Blaj, dar a fost eliberat de loagărul românesc din închisoarea de la Sânmărtinul de Câmpie (sat, com. Râciu, jud. Mureş) Eliberat de românii lui, Curuţiu s-a întors acasă, dar a mers şi s-a înrolat în „loagărul cel românesc". După ce au biruit din nou ungurii pe români, Curuţiu a fugit în pădure, unde l-au prins duşmanii, după care a fost dus la Hoghilag (sat, comună, jud. Sibiu), a primit 155 de bice şi a fost executat, luându-i-se şi un cal. În 9 martie era programat la execuţie şi diacul Ioan Popovici din Hundorf, dar acesta a reuşit să fugă dintre

[107] P I, D. 106, loc. cit.

străjerii unguri şi a scăpat viu. Tot în 23 aprilie 1849 au fost executaţi încă 2 români din Domald, Crişan Honţi şi Gerih Gheorghie. De primul au rămas văduva şi 2 copii, dar cel mai mare era voluntar înscris în armata cezaro-regală, iar mama şi ceilalţi doi copii au vii, moşie şi au din ce trăi. Tot aşa şi muierea lui Gerih Gheorghie cu 4 copii are vii, moşie şi are din ce să trăiască. Pe ultimii români din Domald i-a împuşcat ungurul Bonk Ferenţi. Toate aceste triste întâmplări sunt adeverite şi mărturisite, sub proprie semnătură, de parohul neunit al Hundorfului, Gheorghie Rotariu, în ziua de 13 noiembrie 1849[108].

Pe baza mărturisirii drepte a sătenilor neinteresaţi Tămaş Petrea, Surd Crăciun, Pop Gligor, Tămaş Neculai şi în dreapta cunoştinţă a preoţiei sale, parohul Hodoş Ioan din Bandu de Câmpie (veche denumire a satului Band, com. Band, jud. Mureş) adevereşte că insurgenţii unguri din Caşinu Nou (sat, com. Plăieştii de Jos, jud. Harghita) l-au prins pe Tămaş Gheorghe, l-au bătut într-o noapte, după carel-au adus acasă cu carul, unde a murit imediat („minteni") în ziua de 15 noiembrie 1848. De el au rămas văduva şi 4 copii, doi feciori, două fete, dintre care feciorul cel mai mare are 16 ani, cel mai mic 4, fetele, una de 13, alta de 9 ani. Ungurii i-au jefuit de o avere mobilă de 60 florini, dar mai au 250 florini şi casa în care locuiesc[109]. În dreapta cunoştinţă a preoţiei sale şi după dreapta mărturisire a sătenilor neinteresaţi Oneţ Iuonuţ, Coman Vasilică, Cehţian Iuonuţ şi Cheţian Ignat din Luduş (oraş, jud. Mureş), parohul locului, Gregorie Mărginean, descrie cu lux de amănunte trista soartă a 15 români ucişi de rebelii unguri în octombrie 1848. Pe Girca Nuţiu l-au prins ungurii la podul Kutiului, l-au adus legat în sat, după care l-au dus înapoi şi l-au tăiat în bucăţi. Aşa l-au găsit românii luduşeni, i-au înştiinţat părinţii şi sora, care în ianuarie 1849 i-au adus rămăşiţele în cimitirul satului, unde a fost îngropat creştineşte. Oprea Vasilică a fugit de secui, dar a fost prins de aceştia la locul Kurekişte şi adus în sat, de unde a fost scos şi omorât de secui la Cioarda vitelor. După 8 zile a fost găsit de săteni, în timp ce-l mâncau câinii, a fost adus în sat şi îngropat. Au rămas văduva, 3 copii (2 feciori şi o fată), un fecior de 17, celălalt de 3 şi o fătuţă

[108] P I, D. 111, loc. cit.
[109] P I, D. 114, loc. cit.

de 12 ani. Familia îndoliată a fost jefuită de 180 florini, dar mai are 80 de florini.

Pe Gherasim Ioan l-au adus de acasă doi secui în curtea domnului baron Rudak, şeful lor, de unde l-au scos în drum, lângă poartă, şi l-au omorât. A rămas muierea văduvă, infirmă de un picior, cu doi copii, un fecior de 17, fata de 12 ani, cu o pagubă de 55 florini şi le-au rămas doar 10 florini.

În mai 1849, după Paşti, doi secui, la porunca inspectorului Zamler György, l-au luat de acasă pe Morari Filip, l-au dus în faţa inspectorului de la Bogata (sat, comună, jud. Mureş), l-au bătut „tirăneşte" şi l-au dus în închisoarea din Turda, unde a murit, lăsând în urma lui o văduvă care a fost jefuită de o avere în sumă de 1700 florini, dar mai are 900, şade în mijlocul satului şi are moşie de frunte. Pe Sălcudean Vasilică l-au luat secuii în octombrie 1848 de la căsuţa lui, cu doi copii în braţe, şi l-au dus la mai marele lor, baronul Redak, unde a fost executat la drumul ţării şi a fost îngropat. De frica secuilor au murit soţia acestuia şi doi copii, supravieţuind o fătuţă de 4 ani, pe care o întreţine bunica după mamă, care trebuie să-şi hrănească şi un fecior neputincios, fără vedere şi este văduvă. Mortul a avut o pagubă de 150 florini, „altă bunătate nici nu au avut, nici are copila orfană rămasă". A şasea jertfă românească a fost Braika Ştefan, bolnav, ucis înaintea porţii lui Redak, în octombrie 1848, de care au rămas văduva, 4 copii, toţi feciori, de 16, 14, 10 şi 7 ani, cu o avere de 90 florini, din care ungurii i-au jefuit 40 de florini. Familia stă într-o căsuţă („hurubuţie") făcută de văduvă, deoarece a fost aruncată afară din casa în care a locuit. De Şerban Ioan, văduv din Luduş, ucis de secui în octombrie 1848, dincolo de Mureş, a rămas o fătuţă, fără tată, fără mamă, care creşte pe la uşile oamenilor, neavând nicio avere, deoarece tatăl ei a fost slugă la Cheţian Ignat. În faţa porţii lui Redak au fost omorâţi fraţii Şerban Iosif şi Şerban Vasilică; de Iosif a rămas văduva fără averea ei de 80 de florini jefuită de unguri, iar de Vasilică, fecior „junişan", n-a rămas nimeni şi avere n-a avut. Văduva lui Iosif stă într-o hurubă.

Pe Cheţian Toader secuii nu l-au mai dus la Redak, ci l-au omorât imediat ce au intrat în sat, în octombrie 1848. De el au rămas văduva şi 5 copii, unul a murit şi au rămas 3 fete şi 1 fecior. Fecioru-i de 13 ani, fetele

de 14, 7, 4 ani, iar mama lor s-a măritat. Cheţian Toader a fost al doilea soţ, văduva cu 3 copii ai săi s-a mutat la noul bărbat, iar fata lui Cheţian Toader a fost luată de unchiul ei, Cheţian Ignat. Averea mortului a fost de 800 de florini, din care ungurii au jefuit 500, dar în casa lui nu mai stă nimeni, iar moşia era bună. Pe Ioan Petrişor l-au găsit secuii afară din sat, deasupra cimitirului, unde l-au omorât în octombrie 1848. De el au rămas doi feciori, unul însurat, altul junişan, dar şi acesta s-a căsătorit. Averea de 400 florini a fost jefuită în întregime, iar feciorii stau în casa tatălui lor, lângă marginea satului, către Turda. Secuii au aprins casa pe Mocan Gabor, care s-a topit în casa lui în octombrie 1848 şi a lăsat în urma lui doi feciori de 21 şi de 18 ani, care s-au băgat în cătănie tot în octombrie 1848, când li s-a ars casa şi părintele. Au fost jefuiţi de 150 de florini, dar le-au rămas tot atâţia.

Pe Nicoară Ghiorghe l-au omorât secuii în hotarul Bogăţii, împreună cu un alt român din Bogata. De Nicoară au rămas văduva, un fecior de 18 ani şi o fată de 10 ani, au fost jefuiţi de 400 de florini, dar mai au 1000 de florini. Secuii l-au omorât pe Mohor Simion în hotarul Bogăţii, în locul numit Capu Loaşului şi pe el îl plâng văduva neputincioasă şi o fătuţă de 8 ani, care umblă pe la uşile oamenilor. Au fost jefuite de toată averea lor, în sumă de 100 florini, alungate din casă şi stau pe unde pot. Buta George, fără de tată, fecior junişan de 24 de ani, a fost împuşcat şi el de secui, lăsând în urma lui pe maică-sa şi 4 fraţi, unul de 20, două fete de 17 şi 14 şi un frate de 8 ani, fără avere şi fără casă, din care au fost alungaţi după Sfântul Gheorghe. În hotarul Luduşului a fost omorât Ones Dumitru, de care au rămas văduva şi 2 fete, dar văduva a decedat şi ea, iar fetele, una de 17, alta de 14, umblă pe la uşile oamenilor, deoarece casa le-a fost arsă şi averea jefuită. Aceste relatări au fost scrise după cum s-au întâmplat, iar raportul este semnat şi întărit cu pecetea amintitului paroh al Maroş-Luduşului, în 15 noiembrie 1849[110].

Parohul Daniel Socaciu din Bahnea (sat, comună, jud. Mureş) adevereşte la 16 noiembrie 1849 că în ziua de 9 martie 1849 cătanele ungureşti l-au scos pe Holom Dumitru în rât, unde i-au tăiat capul şi de el

[110] P I, D. 115, loc. cit.

au rămas 2 copii, unul însurat, altul holtei, în casă cu moşie. Pe Suci Ioan din filia Bernadea (sat, com. Bahnea, jud. Mureş) l-au împuşcat ungurii în Gâmbuţ (sat, com. Bichiş, jud. Mureş) în Săptămâna Patimilor, de el au rămas văduva şi 6 copii, cel mai mare de 12 ani, şi toţi stau în casă cu moşie[111]. Nefiind preot în Cornăţel (sat, com. Roşia, jud. Mureş), dascălul Mihail Oroian, parţial „în dreapta conştiinţă a dregătoriei mele soartă" şi pe de altă parte „după dreapta mărturisire a locuitorilor neinteresaţi" Sz. György Petru, Sz. György Sandu şi Brezsa Onisie, raportează că ungurii i-au prins pe Intze János şi pe sluga lui, Fekete Pătru, şi i-au dus în casa domnului Szente Ferentz din Nazna (sat, com. Sâncraiu de Mureş, jud. Mureş), unde s-a instituit scaunul de judecată. De aici au fost duşi legaţi în Pănet, dezbrăcaţi de haine şi executaţi de Mezei István, Barthá János, Sico András, locuitori din Pănet, şi de Sándor Peter, Kis Antal „idöseb" Török István (senior) şi „ifiobb" (junior) Török István din Nazna. Porunca şi sentinţa execuţiei a fost dată de domnul Zaiza din Pănet, Kovács Zsigmond din Bandul de Câmpie şi domnul Déak Károly din Nazna. Execuţia a avut loc în ziua de 16 mai 1849 şi de Incze János a rămas văduva cu o datorie de 300 florini, fără casă, săracă, fără avere mobilă[112].

Parohul Iacob Teşa, sătenii Duka Ion, Babletek Vasilie şi Hidoş Dumitru adeveresc că pe birăul satului Nazna, Farago Petru, l-au chemat Sándor Peter şi Káli István cu lista dărilor împărăteşti pentru control. A fost legat şi judecat la porunca domnului Déak Károly, ca „hadnagy" (căpitan), Blasi János, notariuşul satului şi Zaiza din Pănet; Farago Petru a fost ţinut închis 3 zile, după care Márton János şi Bartha János l-au scos afară din sat şi l-au executat în ziua de 12 mai 1849. De el au rămas văduva, un fecioraş de 5 ani şi o fată de 5 luni. Ungurii le-au răpit 450 de florini, le-au rămas 120, dar n-au casă unde să şadă[113]. La 24 noiembrie 1848, ungurii l-au prins în satul Turcheş (sat, comună, jud. Braşov) pe Radu Băzălea, l-au dus pe câmp şi l-au executat. De el au rămas văduva Maria cu 3 copii, are o casă de lemn, dar este plină de datorii şi n-are nicio meserie. Marin Ozov a dorit să scape cu averea la Braşov, dar ungurii l-au

[111] P I, D. 120, loc. cit.
[112] P I, D. 123, loc. cit.
[113] P I, D. 124, loc. cit.

prins, i-au luat averea şi l-au omorât. Este plâns de văduva Maria cu 5 prunci orfani, care au o casă de lemn stricată, mama Maria n-are nicio meserie. Marin Ozov a fost omorât în ziua de 7 decembrie 1848. În ziua de 19 decembrie 1848, ungurii l-au împuşcat pe Cârstea Ţiţei, de care a rămas văduva Paraschiva cu 4 prunci orfani. Trăiesc într-o casă de lemn stricată, văduva este plină de datorii şi n-are meserie[114].

Ungurii au ucis 6 români din satul Vidacut (sat, com. Săcel, jud. Harghita) şi anume pe Ioan Costea, Ilie Kirpărău, Ioan Rus, Mihăilă Boica, Ioan Maior, Dumitru Kâmpean de care au rămas 6 văduve cu 19 orfani săraci. Vitele celor morţi au fost duse şi până la data de 24 noiembrie 1849, când parohul Dragoş Cătană îşi scria raportul, nimeni nu ştia unde au fost duse. Una din văduve a fost chilăvită (rănită) de unguri[115]. Parohul Ioan Manea din Crişan (sat, com. Ribiţa, jud. Hunedoara), pe atunci Vaca, relatează că intrând „varvarii" unguri în sat, au omorât 4 români cu parii, pe unul l-au împuşcat în casa lui, pe unul l-au bătut rău, dar s-a vindecat, încă trăieşte şi este neputincios. De aceştia au rămas văduva Tulia Costintenoaie, un copil mic, n-au din ce să trăiască, văduva Cor Niculiasă cu 2 prunci, unul de 13, altul de 4 ani, n-au din ce să trăiască, văduva Galda Petriasă cu un prunc de 14 ani, dar ea s-a măritat, s-a mutat la casa soţului nou, deoarece casa în care a stat cu primul soţ a fost arsă. Ea are o stare bună şi poate trăi. De Indrei Samson, a cărui casă a fost arsă, a rămas un copil de 12 ani, care nu poate trăi din lucrul mâinilor sale. Nica Chilăvitul, a cărui casă i-a fost arsă, este foarte sărac, văduva rămasă de Tulea Constantin are casa arsă, dar cea care a rămas de Avram Midre are casa nearsă. Văduva lui Kor Nicolae n-are casă şi petrece pe la străini[116]. În octombrie 1848, când au intrat ungurii în Şoimuş (sat, com. Coroisânmărtin, jud. Mureş) din Varmeghia Cetăţii de Baltă de Sus, i-au ucis pe Moldovan Gherman, de care a rămas văduvă Măriuţa cu 4 prunci, cel mai mare de 14 ani, Simion Cătană, „horsitaş", fără urmaşi. Pe Voilă Toader, diacul satului, l-au aruncat din turnul bisericii, de el rămânând văduva Voila Todora cu

[114] P I, D. 125, loc. cit.
[115] P I, D. 140, loc. cit.
[116] P I, D. 144, loc. cit.

copii mici. Pe Moldovan Petru l-au prins, l-au dus la Târgu Mureş, l-au bătut şi când a venit acasă a murit. Măriuţa, văduva lui, a rămas cu un copil şi moşie. Într-a doua revoluţie, în 1849, ungurii l-au închis pe Libei Mihăilă 6 săptămâni, după care l-au dus la Gherla, dar a fost împuşcat pe drum, rămânând după el văduva în casă, fără copii. Din filia Homorod Szent Marton au fost omorâţi Nicolai Kurutz şi Prezgirli Ignat; de primul a rămas văduva, au alungat-o din casă, stă pe la uşile oamenilor, de al doilea a rămas văduva cu 4 copii, cel mai mare de 12 ani, în casă, fără moşie. Pentru toţi semnează şi pune pecetea Ioan Făchătici, parohul Şoimoşului[117].

În 31 mai 1849, când au intrat rebelii unguri în Izvorul Ampoiului (sat aparţinând oraşului Zlatna, jud. Alba) l-au luat de acasă pe Ighian George, 64 ani, necăsătorit, econom, l-au dus în biserică şi l-au împuşcat. A trăit într-o casă mică şi slabă. Pe Ilie Kugetyan, 37 ani, ţăran, care nu era originar din Izvoru Ampoiului, l-au împuşcat în faţa casei. Vasile Luka, 28 ani, ţăran băieş, a fost spânzurat de un măr, au rămas mama şi fratele lui, cu grădini de cucuruz, de fân şi o casă. Vasile era slab de minte, după cum mărturisea parohul Nicolae Popescu. Porcoiu Teodosia de 39 de ani, necăsătorită, bolnavă, n-a putut fugi, au împuşcat-o ungurii în casa ei, n-avea nimic, dar avea un frate însurat, de 42 de ani. Fecioraşul George Pelea de 15 ani a fugit de frica ungurilor, dar un glonţ unguresc l-a ajuns şi l-a ucis. A avut mamă şi 5 fraţi care au o casă, o grădină în care samănă 5 cupe de cucuruz şi un rât de fân de 10 clăiţe. Toţi aceşti români şi-au pierdut viaţa în ziua de 31 mai 1849. În 6 aprilie 1849, rebelii unguri au împuşcat-o acasă pe văduva Kociomoate Maria de 73 de ani, de care au rămas Ioan, 38 ani, Solomon, 29 ani, ambii căsătoriţi. De la mama lor au rămas 2 grădini în care se samănă 20 cupe de cucuruz, 4 ferdele de grâu şi 8 clăiţe de fân, iar casa au ars-o ungurii. Ei l-au tăiat cu săbiile şi pe Popa Ioan, 87 ani, căsătorit, ţăran băieş, aflat în casa lui şi de el a rămas o nepoată chilavă, fără părinţi, Elena, de 24 de ani, necăsătorită. De bătrânul Ion au rămas casa şi o grădină în care se samănă 20 cupe de cucuruz. Vasile Danci, puşcaş în loagăr, ţăran băieş, în vârstă de 37 ani, holtei, a căzut la 21 iulie 1849 în bătaia Troianului cu ungurii, martori fiind

[117] P I, D. 146, loc. cit.

camarazii lui de luptă şi aceia care l-au şi înmormântat. A rămas de el o casă şi o grădină de 20 de cupe cucuruz. Aflând-o acasă pe micuţa Meteşanu Elena, de numai 2 ani, au tăiat-o ungurii cu sabia, părinţii au avere puţină, iar pe copila omorâtă au văzut-o vecinii care depun mărturie. Moartea ei a survenit la 31 mai 1849. Pe două fete fără de minte, Paula Maria şi Paula Ana, de 27 ani, le-au omorât ungurii în 31 mai 1849. Acestea au părinţi şi părinţii lor au avere.

Lăncierul Brudaciu Ioan, văduv, de 39 de ani, ţăran băieş, a căzut în lupta de la Zlatna din 11 octombrie 1848 şi de el au rămas Sofia, născută în 1834, Văsălie, născut în 1839, Nicolae, născut în 1841. Urmaşii, fără tată, fără mamă, au rămas fără nimic, deoarece tot ce au avut le-a fost luat de creditorii tatălui lor.

În 31 mai 1849, a fost împuşcat, la fântâna Pelii, Macavei Pelea, 52 ani, econom, de care au rămas văduva Maria, orfanii Ştefan, n. 1828, Ioan, n. 1830, neputincios, Ana de 12 ani, Susana de 8, Paraschiva de 6 ani. Urmaşii au o casă, o grădină unde samănă 5 cupe de cucuruz, un loc de fân de 10 clăiţe. Tot în 31 mai 1849 a fost împuşcat Onuţ Ilie, 58 ani, văduv, ţăran econom. Execuţia a avut loc în biserică şi de el au rămas fără tată, fără mamă, Sofia, născută în 1834 şi Zamfira, născută în 1839, care au casă, o grădină unde se samănă 20 cupe cucuruz, moşie de fân de 12 clăiţe. Lăncierul Roşca Petru, căsătorit, 39 ani, băieş, a fost rănit la picior în 11 octombrie în bătaia de la Zlatna, are muiere de 35 de ani, un fecior de 24 de ani, căsătorit, au avere ca să se poată hrăni. La 21 iulie 1849 la Zlatna a fost rănit puşcaşul Dubaşiu Simon, căsătorit, 34 ani, are soţie pe Ana şi copiii Marina, n. 1840, Elena, n. 1844, Elisabeta, n. 1846, au casă, grădină unde samănă 10 cupe cucuruz. Lăncierul Velku Onu, 37 ani, căsătorit, ţăran, a fost rănit la Zlatna în bătaia din 11 octombrie 1848, are soţie pe Maria, 32 ani şi pe feciorul George, născut în 1834. Ei posedă o casă, o grădiniţă în care samănă 6 cupe cucuruz, 2 clăiţe de fân.

În bătaia de la Dealul Krişanului, din 6 aprilie 1849, a fost rănit puşcaşul Hedeş Ion, 38 ani, căsătorit, ţăran econom, are ca soţie pe Rafila, 32 ani, cu care au 8 copii, cel mai mare de 20 de ani, încă 2 feciori şi 5 fete. Familia a venit de curând în Izvorul Ampoiului şi posedă o avere de mijloc. Puşcaşu Fisteru Nicolae, 24 ani, căsătorit, băieş şi ţăran, a fost rănit („plesurit") la Zlatna, în 11 octombrie 1848, are ca soţie pe

Paraschiva, 21 ani, au pe copilul Ioan de 6 luni şi o avere de mijloc. Lăncierul Brânzeiu Sofron, 57 ani, căsătorit, ţăran şi băieş, a fost rănit în bătaia de la Zlatna din 19 iunie 1849 în locul numit Coastele Troianului, are ca soţie pe Paraschiva, 50 ani, au 4 feciori, 2 însuraţi, 2 neînsuraţi şi posedă o casă, o grădină de 10 cupe de cucuruz, o găleată de grâu şi un lot de 3 care de fân. Lăncierul Rusu Ionuţ, 31 ani, căsătorit, ţăran şi băieş, a fost rănit în bătaia de la Abrud, în locul numit Dealu Mare, în ziua de 21 mai 1849, pe soţia lui o cheamă Marica, 30 ani, n-au copii, posedă o casă, o grădină de 4 cupe de cucuruz, de fân de un car, de grâu de o găleată. La 11 octombrie 1848 a fost rănit la Zlatna şi lăncierul Corpade Petru, 29 ani, căsătorit, ţăran şi băieş, cu avere de mijloc. La 11 octombrie 1848 la Zlatna a fost rănită la picior Paul Glipina, 39 ani, care are pe soţul ei Ştefan de 41 ani şi pe feciorul Ioan, de 22 de ani, căsătorit, averea lor este de mijloc. Puşcaşul Crişan Ioan, 25 ani, căsătorit, băieş, a fost rănit în 11 octombrie 1849 la Zlatna, pe soţia lui o cheamă Elena, 20 ani, au părinţi şi avere de mijloc[118].

Iacob Kristurian, paroh în Cristeşti (sat, comună, jud. Mureş), elabora la 30 noiembrie 1849 o „dreaptă adeverinţă", subscrisă şi întărită cu pecetea lui, în care relata că în 11 octombrie 1848 ungurii l-au împuşcat pe Iacob Păcurariu în hotarul Unghenilor (sat, comună, jud. Mureş), pe atunci Niraşteu, rămânând de el văduva, un fecior de 16 ani, cu o avere de 60 de zloţi. Moldovan Gligor a fost împuşcat la podul Moreştilor (sat, com. Ungheni, jud. Mureş), pe atunci Malomfalău, după care ungurii l-au aruncat în Mureş. De el au rămas văduva, 3 fete, de 18, 8 şi 3 ani, care n-au nimic, nici măcar casă unde să stea. Preotul a avut ca martori ai acestor întâmplări pe Moldovan Gligor, Szőts Simion, Şipoş Iacob, toţi locuitori ai Cristeştilor[119].

În satul Ibăneşti (sat, comună, jud. Mureş) ungurii l-au împuşcat pe fiul văduvei Petra Vasilica, care-i câştiga pâinea şi acum nu mai are nimic. Fiul său a fost omorât la podul satului. Tot acolo a fost executat Pintilie, de care au rămas văduva Petra Nastasie şi 1 orfan, care n-au nimic, nici măcar haine, deoarece le-au luat maghiarii. Cu un orfan a

[118] P I, D. 157, loc. cit.

[119] P I, D. 158, loc. cit.

rămas Todoran Todora, văduva lui Todoran Mihăilă, care au 2 viţei, 1 vacă, iar ungurii i-au dus 20 de oi şi hainele din casă. Mihăilă a fost executat tot la podul satului, ca şi Petra Ioan, de care a rămas văduva Petra Pelaghie cu un fecior rănit de insurgenţii unguri. De la ei ungurii au dus tot ce au avut, 8 vite mari şi straiele. Toţi au fost ucişi în raidul din 15 martie 1849, când a mai fost împuşcat Leontie, de care au rămas văduva Gliga Tinica, 6 orfani, care au 10 oi, 2 boi, 1 iapă, iar ungurii le-au răpit 3 vite mari, un car fără cal şi toate hainele. În ziua de 11 februarie 1849, ungurii l-au împuşcat în satul Dumbrăvioara (sat, com. Ernei, jud. Mureş), pe atunci Saromberk, pe Gliga Ioan Gori, de care au rămas 7 orfani. Aceştia au 10 oi, 2 boi, o vacă şi ungurii le-au luat 2 cai şi hainele din casă. În ziua de 7 martie 1849, la podul satului, a fost ucis şi Todoran Onea, de care au rămas văduva şi 4 orfani, fără avere. În aceeaşi zi şi în acelaşi loc au fost executaţi Sfărmuş, a rămas văduva Chirteş Ioana a lui Sfărmuş, şi un orfan fără avere, Gliga Vasilică, au rămas văduva Gliga Dafina a Vasilichi şi 2 orfani, au 2 boi, 10 oi, 1 vacă şi a fost rănit Mate Mihăilă, care are un orfan de mamă, n-are vite, deoarece ungurii i-au dus 2 boi, 1 vacă, hainele şi bucatele pe care le-a avut. Raportul din 30 noiembrie 1849 al parohului Dimitrie Cornia se încheie astfel: „Aceste omoruri toate s-au împlinit prin vitejii soldaţi ai lui Jenei şi prin bizuitul lui, Macscási Ferenc Login, care şi eu cu propria mea scrisoare adeveresc”[120].

Pe bătrânul Togya Ioan, de 80 de ani, din Căianu (Mare sau Mic?, jud. Bistriţa-Năsăud) l-au executat ungurii pentru că s-a dus la Năsăud, după pajura imperială şi i-a îndemnat pe românii din sat să ţină cu Împăratul şi să-şi ţină jurământul. El a fost executat în săptămâna postului Sfintei Maria, la hotarul Sovatului, n-a avut nici urmaşi, nici avere. Din acelaşi motiv a fost executat Cistuian Ioan de 70 de ani, de care a rămas văduva care are casă, moşie şi o vacă[121]. În 25 martie 1849 nemeşii proprietari şi locuitori în satul Cornăţel (probabil sat, com. Roşia, jud. Sibiu) Csongradi Miklós cel bătrân şi Csongradi Miclós cel tânăr au intrat în sat cu o comisie, cu mai multe cătane ungureşti, l-au

[120] P I, D. 159, loc. cit. Referiri la Neamţu, cap. VIII, *Transilvania*, p. 942.

[121] P I, D. 161, loc. cit.

luat pe Andrei Gireşanu de 32 de ani şi l-au împuşcat într-o grădină. De el au rămas văduva şi două prunce pe care mama le hrăneşte cu lucrul mâinilor. Csongrai tânărul l-a căutat în sat şi pe Onea Toader Pora de 33 de ani, l-a bătut rău pe un unchi al acestuia şi după ce l-a găsit pe Pora l-a executat, de el rămânând văduva cu 4 prunci mici, foarte săraci. Mama se hrăneşte pe ea şi pe copilaşii ei de azi pe mâine, iar puţinii bani pe care i-a avut i-au luat ungurii. La ordinul lui Csongradi junior, cătanele maghiare l-au bătut şi l-au executat pe Onea Pinty, 32 ani, de la care au luat şi 100 florini obţinuţi din vânzarea a doi bouleni. Ungurii i-au bătut şi pe văduvă şi pe orfanii lui Pinty, de la care au cerut bani în plus. Mama cu cei 4 prunci sunt „gata numai de a cerşi". Csongradi junior i-a ordonat lui Onea Manci de 36 de ani să iasă din casă, după care cătanele l-au dus într-o grădină şi l-au împuşcat, luându-i şi 50 de florini. De el au rămas văduva şi 3 prunci, gata să cerşească.

Ungurii l-au căutat pe Onea Trifon, 30 de ani, au bătut-o pe mama lui să spună unde se ascunde, după care s-au dus la sora lui unde l-au ameninţat cu moartea pe soţul acesteia dacă nu le spune unde este Onea Trifon. Acesta s-a predat imediat şi a fost executat pe loc cu trei focuri de armă. Văduva a rămas cu 2 prunci săraci şi este ajutată de alţi săteni. Nicolae Stănilă de 25 de ani a fost arestat la Sibiu de cei doi Csongradi, a fost bătut şi a fost adus mai mort şi plin de sânge în sat, unde a fost împuşcat în curtea lui Oprea Mihu. Peste puţin timp a murit şi tatăl lui, iar văduva a rămas cu un prunc de ţâţă, împreună cu soacra ei, amândouă sărace de tot. Toma Filimon, 30 ani, a fost trecut pe o listă, a fost luat din casă şi împuşcat în grădina lui, după care i-au zdrobit şi capul, iar văduva lui a rămas cu un prunc mic şi cu mama ei, amândouă sărace. În grădina lui a fost împuşcat şi Nicolae Nikop, 52 ani, iar cea de a doua soţie a lui, neînţelegându-se cu feciorii lui Nicolae, se hrăneşte pe la casele străinilor. Feciorii lui Nikop au o stare materială bună. Ungurii au poruncit ca pe aceşti opt români să nu-i aducă familiile în casă, să nu se tragă după ei clopotele, cum cerea obiceiul creştinesc, ci să fie lăsaţi pradă câinilor şi ciorilor. După plecarea ungurilor, sătenii i-au îngropat noaptea, fără de preot şi slujbe.

Preotul Iacob Laurian îşi mărturiseşte singur soarta afirmând că a fost arestat, i-au luat tot ce ea avut în casă şi în afara căşii şi a fost ţinut 3

luni în temniţa (Stockhaus) din Sibiu. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, a venit oastea rusească şi i-a biruit pe unguri, preotul a fost eliberat şi trăieşte slab din slujba patrafirului său. Vasile Stretya de 42 de ani a fugit de acasă de frica ungurilor, şi-a pierdut minţile şi l-au găsit mort între holde, după care a murit şi nevasta lui, dar n-au urmaşi. Soldaţii unguri i-au „onorat" pe Nicolae Danci, Onea Pavel, Lazăr Popa, Ioan Simionaş, Pavel din Deal, Toma Danci, Onea Pastul, Pavel Văsii, Iordănel Popa, Onea Marcu cu multe toiege, între 50, 70, 90 şi 100, iar Onisie Nicoi, după multă bătaie, a fost străpuns cu baioneta (panganetul) într-o coastă. A doua comisie ungurească i-a bătut pe Toma Popii şi Dragomir Bratu. Toţi aceşti români se plâng de dureri interioare care pot fi dovedite numai de doctori. Au mai fost duşi în robie la Stockhaus-ul din Sibiu Onea Many Gyurca, Ioan Dobrotă a Linii, Onea Aron, Onica Dobrotă, Ioan Nicop, Georgie Bolog, dintre care Ioan Nica n-a mai venit acasă deoarece a murit în spital la Sibiu. Bieţii români au fost jefuiţi de bani, bucate, vite, haine. Iacob Laurian, parohul locului, Nicolae Danci, Onia Pavel Moga, Onea Many Gyurka, Oprea Mihu, Nicolae Macriş, Vasilie Mihu, juraţii satului Cornăţel din slăvitul scaun al Sibiului îşi încheiau, la 8 decembrie 1849, astfel raportul lor: „Pentru acestea cu lacrămi şi dintru adâncul inimii suspinuri plecând jenunchele inimii către Prea Înălţatul şi bunul nostru Monarh şi alte înalte şi cuviincioase locuri, rugăm ca părinteşte căutând spre muncile şi mai nemaipomenitele noastre patimi să se milostivească după obicinuita milostivire a ne mângâia. Şi noi încă totdeauna şi până la vărsarea sângelui a sta drept credincioşi pe lângă Prea Înalta Dinastie ne obligăluim"[122].

Popa Ianoş, paroh în Sântandrei (sat aparţinând oraşului Simeria, jud. Hunedoara) şi substitut de popă în Petreni (sat, com. Băcia, jud. Hunedoara) adeverea în 8 decembrie 1849 că în primăvara anului 1848 Ioan Săntei, parohul Petrenilor, a fost spânzurat de unguri la Deva, într-o salcie. Pe el îl plâng preoteasa, văduvă cu 3 copii, iar averea lor a fost confiscată de unguri. Filip Porcolean din Petreni a fost împuşcat în sat, lăsând după el pe văduva Ana şi averea lor a fost luată toată de unguri. La Deva a fost executat Achim Hârpenciu din Petreni, care este

[122] P I, D. 178, loc. cit.

plâns de văduva Eva şi 3 copii mici, cu averea luată de unguri.Tot la Deva a fost executat Nicolae Bârsan, plâns de tata şi mama lui, slabi şi bătrâni, de văduva Evuţa şi un copil. Raportul parohului este întărit de mărturiile oamenilor bătrâni din satul Petreni: Ioan Gruescu, Avram Zolinoi, Simion Dunşorean, Iosiv Duncanu, Adam Gurlişte, Popa Mihai, Simion Duncanu[123]. Într-o zi de vineri, înaintea Paştilor, mai mulţi români din Binţinţi (veche denumire a satului Aurel Vlaicu, com. Geoagiu, jud. Hunedoara) şi-au încărcat carele cu bucate, haine, şi-au mânat vitele pe lângă care şi au trecut Mureşul, fugind de frica ungurilor şi s-au ascuns în tufişurile pădurilor. Totul a fost însă în zadar, deoarece ungurii i-au găsit în aceeaşi zi, i-au împuşcat şi le-au luat tot ce au găsit asupra lor. Aşa au pierit Nicolae Suci, a rămas văduva Raveca cu un prunc, săraci, Gherasim Uniţescu, a rămas văduva Raveca cu 3 prunci, săraci, Man Chirilă, a rămas văduva Paralia, singură şi săracă, George Groza, au rămas muierea Raveca şi un prunc, săraci, Sârb Ioan, a rămas muierea Costandina cu 3 prunci, săraci. Pe Petru Olari îl plâng muierea Mărina cu 4 prunci săraci, pe Darie Tot, muierea Ioana, săracă şi singură, pe Damian Dumbravă, muierea Măria cu 2 prunci, săraci. A fost împuşcat şi junele Dumbravă Marcu. Pe Constandin Herţa îl plâng muierea Dosia cu 3 prunci săraci, pe Boda Lazăr, muierea Fiica cu 2 prunci săraci, pe Iosif Şerban, văduva Ioana cu 2 prunci săraci. Tot în aceeaşi zi a pierit şi feciorul neînsurat Pantilie Mutu şi pentru toţi a depus adeverinţă la 11 decembrie 1849 Iosiv Bota, parohul Binţinţilor[124].

În 22 martie 1849, fugind din calea ungurilor, a fost prins şi executat şi Oprean Toader, de care a rămas o văduvă săracă, dar cu speranţa că poate primi o pensie după bărbatul ei. Tot armata maghiară, când a trecut prin satul Ormindea (sat, com. Băiţa, jud. Hunedoara), l-au împuşcat în ziua de 2 aprilie 1849 pe Popa Ioan, de care a rămas văduva cu o fată, văduva s-a măritat. În 19 aprilie 1849 insurgenţii unguri l-au prins şi pe Lazăr Mihail, l-au dus la Brad în comitatul Zarandului, unde l-au spânzurat. De el au rămas văduva, 2 copilaşi, vitele au fost duse de unguri, dar mai au puţin porumb. Tot în 19 aprilie 1849 a fost prins

[123] P I, D. 179, loc. cit.

[124] P I, D. 191, loc. cit.

Oprean Ioan cel bătrân, a fost spânzurat la Brad, de el rămânând văduva, jefuită de avere, „numai cu casa pe ea". În 25 aprilie 1849 a fost prins Oprean Ioan cel tânăr, a fost împuşcat la Băiţa. De el au rămas văduva şi 3 copilaşi, care nu au altceva decât puţin porumb. Pe David Anghel, tot din Ormindea, l-au dus tiranii maghiari cu carul cu boi să facă transport pentru tabăra ungară, l-au bătut şi după ce s-a întors acasă a răposat în satul lui în ziua de 9 iunie 1849. De el au rămas văduva şi 6 copilaşi, au 2 boi, o vacă, 4 porci, puţin cucuruz. Totul este mărturisit „după adevărata cunoştinţa sufletului" de Anghel Krişan, parohul din Ormindea, la 15 decembrie 1849[125].

Când a intrat armata ungurească în Valea Bradului (sat aparţinând oraşului Brad, jud. Hunedoara), în ziua de 28 ianuarie 1849, au fost prinşi Ionuţ Petru şi alţi 7 români pe nume Kriş Dumitru, Ionuţ Floare, Kriş Mihai, Opra Tănăsie, de 55 de ani, Kriş Ghiorghie, Kolţa Ioan, 15 ani. Aceştia au fost duşi la Brad, unde ungurii i-au omorât cu parii, ca pe porci. Dintre aceştia Petru, Floare, Mihai, Ghiorghie şi Dumitru aveau între 25 până la 30 de ani. De Ionuţ Petru au rămas văduva şi 3 prunci, o fetişoară avea 10 ani, alta 7 şi un pruncuţ de 5 ani. Casa lor a ars, n-aveau altă avere decât o vacă. De Kriş Dumitru au rămas văduva şi un prunc de 2 ani, casa le-a fost arsă, n-au din ce trăi, de Ionuţ Floare, văduva şi 3 prunci, o fetişoară de 7 ani, alta de 5, un pruncuţ de 2 ani, casa a ars, au o vacă şi n-au din ce să trăiască. Pe Opra Tănăsie îl plâng văduva şi 5 prunci, între 19 şi 2 ani, n-au din ce trăi, au doar 2 bouţi mici şi 5 capre. Văduva lui Kriş Ghiorghie cu un pruncuţ de un an n-au din ce trăi, stau pe la uşile altora şi casa le-a fost arsă. De fecioraşul de 15 ani, Kolţa Ioan, au rămas mama lui cu un frate harnic şi au cu ce să trăiască. Despre toate cele întâmplate adevereşte la 16 decembrie 1849 parohul locului, Nicolae Tulea[126]. Petru Borz, parohul Mihăilenilor (sat, com. Buceş, jud. Hunedoara), Todea Pătru, Klej Ion, Mezeu Avram, Cristea Pătru, Petre Vila adeveresc că ungurii au împuşcat 11 oameni din satul lor (7 femei şi 4 bărbaţi). În câmpul hotarului au fost împuşcaţi Tomuţa Petru, au rămas văduva, 3 copii săraci, economia pustie, Pavel Dumitru,

[125] P I, D. 199, loc. cit.

[126] P I, D. 202, loc. cit.

împuşcat la pârâul podurilor, au rămas un fecior şi o fată, au din ce trăi, Pavel Ioan Albu, 65 ani, împuşcat în grădina casei sale, fără urmaşi, Bocşeru Floare, 45 ani, împuşcat în grădina casei sale, de care au rămas văduva şi 2 copii săraci. Rebelii unguri au împuşcat în casa sa pe Poenaru Iovuţa, 42 ani, de care a rămas o fată care are din ce trăi, pe Poenar Ileană, 45 ani, executată în grădina casei, fără urmaşi, pe Bocşer Ana, 40 ani, împuşcată în satul Buceş (sat, comună, jud. Hunedoara), fără urmaşi. În apa Ogăjenilor a fost împuşcată Kreţ Florica, 28 ani, despre care nu se menţionează dacă are sau nu urmaşi. Pe Trifa Mărinca, împreună cu o fătuţă de-a ei pe care o ţinea în braţe, le-au împuşcat rebelii maghiari şi le-au aruncat în apa Crişului, iar pe Todea Mărie, 65 ani, au executat-o în grădina lui Jurcă Vilă[127].

În ziua de 12 martie, când insurgenţii tirani au intrat în satul Zdrapţ (sat component al com. suburb Crişcior, oraş Brad, jud. Hunedoara) i-au supus la o „crâncenă moarte" pe 54 de români şi române. Atunci au pierit Tomuţa Antonie, 68 ani, fără urmaşi, boii şi toate dobitoacele au fost duse de unguri, Adămuţ Manasie, 92 ani, au rămas un fecior căsătorit, o fată necăsătorită, barbarii au dus toate dobitoacele, Hurde Mihai, 53 ani, de care au rămas o fată măritată şi una mai mică sărăntoacă, jefuită de unguri. Văduva lui Tomodan Petru, 80 de ani, cu un fecior însurat, a rămas fără boi şi fără de alte dobitoace jefuite de unguri, dar tot are din ce trăi, văduva lui Grebeleţ Antonie, 35 ani, s-a măritat, fata lui Grebleţ Ionaş, 45 ani este chilavă (infirmă), săracă şi jefuită de unguri, o fată săracă a lui Ştefan Ioan, 43 ani, a rămas şi ea singură pe lume, un fecior însurat al lui Mate Iosif, 68 ani, a rămas fără boi şi fără alte dobitoace pe care le-au dus maghiarii, două fete sărace şi jefuite au rămas de Petru Doncea, 58 ani, un copil sărac de 15 ani a rămas de Mate Dănilă, 58 ani, văduva lui Ştefan Mihai, 32 ani, s-a măritat. Hurde Avram, 45 ani, Juda Toader, 53 ani, au lăsat în urma lor două văduve şi 7 copii orfani şi săraci, văduva lui Nicolae Dogan, 32 ani, s-a măritat, iar de holteiul Ana Tănăsie n-a rămas nimeni. Trei copii săraci a lăsat în urma lui Şandoi Toma, 50 ani, şi în sat a fost împuşcat şi un copil de 7 ani al lui Morari Ioan. Văduva lui Kurnuţan Ioan, 35 ani,

[127] P I, D. 223, loc. cit.

cu doi copii, s-a măritat, ca şi văduva lui Josan Dimitrie, 35 ani, care avea un copil.

Nicolae de 38 de ani a fost găsit mort pe hotar, ucis de rebelii unguri, de el au rămas văduva şi 3 copilaşi săraci, de Juda Aron, 50 ani, văduva şi 3 copii, dar au cu ce trăi. Pe Sofia Tomuţa, 30 ani, au împuşcat-o ungurii în satul Mihăileni, n-are urmaşi, pe Iuga Marişca, 40 ani, au executat-o ungurii în sat, au rămas bărbatul şi un copil, de Adămuţ Trina, 48 ani, n-a rămas nimeni. În aceeaşi zi tragică pentru satul Zdrapţi, ungurii au omorât mai mulţi copii, şi anume: Ştefan Maria, 12 ani, Toader Juda, 12 ani, Susan Ştefan, 9 ani, Ştefan Nicolae, 7 ani, Ioan Juda, 1 an, Eva Dărăbanţ, 16 ani, Turcin Nistor, 3 ani, Ioan Hurde, 5 ani, Ştefan Nicolae, 8 ani, Juda Toader, 7 ani, Ţite Sofia, 2 ani, un copil al lui Rus Floare de 5 ani, Hurde Ioan, 1 an, Hurde Eva, 3 ani, Tomodan Iosif, 9 ani, Moda Petru, 1 an, Moda Petru al lui Toader, 1 an, Mate Susana, 1 an. De Ştefan cel tânăr, june de 25 ani, a rămas un tată slab, de Ştefan Evuţa a lui Ioan, 35 ani, o fată săracă, de Mărie Hure, 32 ani, n-a rămas nimeni, de Ileana Turcin, 34 ani, a rămas bărbatul şi doi copilaşi mititei, dar soţul s-a căsătorit, de Moţ Ioan, 32 ani, au rămas văduva şi un copil sărac, au avut 7 capre, dar şi pe acelea le-au dus ungurii şi femeia s-a măritat. La Poenari Todor, 30 ani, Tomodan Adam, 40 ani, nu se specifică dacă au sau nu urmaşi, dar de Adam Hurde, 43 ani, a rămas văduva jefuită de unguri, de Marica Codrea, 45 ani, soţul şi o fată care s-a măritat, de Juda Sofia, 50 ani, n-a rămas nimeni. Nicolae Komşa, parohul neunit al Zrapţilor, îşi încheia astfel tristul raport, în ziua de 22 decembrie 1849: „Aceştia mai sus scrişi oameni, fămei, fii şi fiice, cu toţii prin puşcături de tirani magiari şi prin crâncenă moarte şi-au luat sfârşitul vieţii lor în 12 martie la anno 1849. Şi acestea toate sunt scrise după adeverinţa sufletului meu”[128]. Unele adeverinţe elaborate de preoţi erau returnate de protopopii lor pe motiv că nu erau complete şi erau redactate superficial. Dimitrie Şonăr, paroh în Vânători, (sat, comună, Mureş), pe atunci Haşfalău, redacta la 25 decembrie 1849 al doilea raport, deoarece protopopul i-a scris că primul n-a fost bun. Parohul a rechemat pe juraţii satului, Simion Savu, Nonu lui Ion

[128] P I, D. 225, loc. cit.

Moraru, Dumitru Soni, Dumitru Koman, Nonu Milca, Nonu Feleţianu, Nonu Gherghel şi au estimat a doua oară averile şi veniturile urmaşilor celor ucişi de rebelii unguri. Lui Ion Mihu, omorât de unguri, i s-au calculat veniturile („hasna") pământului în bani care fac 275 de zloţi, de el au rămas 2 prunci, unul mut, şi muierea, care au 2 boi, 2 vaci, 10 oi, 2 capre şi 2 porci, care fac 434 de zloţi. Lui Dumitru Văsuc, ungurii i-au omorât feciorul Văsălie. Aici au rămas doi părinţi bătrâni şi nevasta care stă cu ei în casă. Venitul pământurilor este de 300 de zloţi, au 2 boi, 2 junci, 2 vaci, 1 viţel, 10 oi, 4 porci, care fac 564 zloţi. Lui Anuţa a lui Văsuc Cornu i-au omorât ungurii feciorul, pe Pătru Kriş, şi a rămas Anuţa singură, bătrână şi săracă. Veniturile pământului nu trec de 75 de zloţi, are o vacă şi un viţel care fac tot 75 de zloţi. Lui Cătană Toader ungurii i-au omorât feciorul de suflet, Dumitru, au rămas doi părinţi bătrâni, venitul pământurilor este de 50 de zloţi, altceva n-au nimic. Lui Lazăr Sucs i-au omorât ungurii feciorul, pe Moise, au rămas 2 părinţi bătrâni, fără moşie şi săraci. Ungurii l-au omorât şi pe ţiganul Nonu, de care au rămas muierea şi un copil care n-au nimic. De Nonu Gornu, pe care l-au omorât ungurii, a rămas vara lui şi 3 copii, care n-au casă, n-au moşie, „fără umblă în uşile oamenilor" şi cerşesc[129].

Apreciem că acest al doilea raport era mai bun doar în privinţa estimării valorilor averilor urmaşilor, dar este inexact deoarece nu specifică dacă cei ucişi au căzut în lupte directe cu armata maghiară sau au fost victime ale unor raiduri întreprinse de aceasta, ca să nu mai vorbim că lipsesc datele (ziua, luna anul) când au fost ucişi. Putem doar bănui că dacă nu s-au scris localităţile unde s-au dat bătăliile cu armata ungară, probabil românii din Vânători (Haşfalău) au căzut victime ale unui raid maghiar. Nu este exclusă însă nici cealaltă eventualitate, dacă ţinem seama că cei ucişi erau tineri, probabil mobilizaţi în Landsturmul românesc, care au lăsat în urma lor părinţi bătrâni şi săraci. Aceste improbabilităţi se datorează stilului nesigur, neclar, superficial în care îşi redactau rapoartele unii preoţi ortodocşi din epocă. Protopopul Zaharia Matei raporta episcopului Şaguna că preoţii săi au întocmit rapoartele („consignaţiile") „precum au priceput" fiecare, iar Iosif Ighian,

[129] P I, D. 234, AMS BM, Fond 12/Pr., 1848-1860. Morţi.

protopopul Zlatnei, îi mărturiseşte lui Şaguna că unele rapoarte ale preoţilor săi, incomplete şi nesigure, au fost întregite de el. Protopopul era mâhnit şi se jeluia că preoţii subordonaţi erau neascultători, demoralizaţi, din care cauză nu trimiteau consignaţiile cerute, sau le redactau în grabă şi superficial.

La a doua venire în Albeşti (sat, comună suburbană, municipiul Sighişoara, jud. Mureş), pe atunci Feriház, ungurii l-au ucis pe unul din bătrânii satului, la hotar, în ziua de 4 februarie 1849. De el, care a fost şi juratul bisericii, au rămas văduva Maria, „soţia silnic răposatului Florea Niag". După ce l-au prins pe Florea Niag la hotar, ungurii l-au adus tot în bătăi, l-au străpuns pe drum până la capul din sus al satului, unde a căzut jos şi a fost omorât. Văduva era bătrână şi neputincioasă, iar cei trei feciori ai ei nu o puteau ajuta cum se cuvine pe maica lor, deoarece toate averile lor au fost mistuite prin foc de unguri. În aceeaşi zi de 4 februarie, ungurii l-au prins în capul satului pe Nicolae Lopa, l-au împuşcat pe loc şi văzând că se tăvălea pe pământ, unul din acei nemiloşi ostaşi unguri l-a croit şi cu sabia, după care i-a tăiat capul. Soţia Palaghia a rămas cu 5 prunci mărunţi, are moşie întreagă, care, bine cultivată, ar aduce un venit anual de 100 florini de argint. Dar acum, când pământul a rămas necultivat şi puţinele roade s-au călcat prin război, cele 6 persoane nu sunt capabile să se hrănească, casa lor a fost arsă şi din cenuşa ei şi-au construit un bordei în care locuiesc. Pe Nicolae Baciu l-au scos ungurii afară din sat şi l-au împuşcat la un pârâu. Soţia Ana cu 2 fete şi un ginere au o moşie care, împărţită în patru, face pe an un preţ de mijloc, 25 florini de argint, dar şi aceşti urmaşi sunt păgubiţi prin foc. Văduva a mai avut 2 boi, dar fiind lipsită, i-a vândut şi din preţul obţinut s-au hrănit până acum mama şi fetele ei. Familia mai are o vacă şi puţin cucuruz din vara trecută, care le ajunge pe jumătate.

Pe drumul ce duce de la Sighişoara la Târgu Mureş, ungurii l-au împuşcat pe Pavel Dămian, de care a rămas soţia Ana cu 5 prunci mărunţi. Văduva n-are moşie deoarece soţul ei a fost crâşmar la făgădăul grofilor Haller. Acest făgădău era pus pe pământ de dare şi a fost luat cu sila de grof de la săteni în urmă cu 16 ani şi exploatat de către acesta. Crâşmarul Pavel Dămian a cultivat (în arendă?) pământul de eclesie de la biserica românească şi din acest motiv rebelii unguri i-au dat foc casei,

biata văduva n-are altceva decât 2 văcuţe slabe, n-are nimic pentru hrana vieţii şi este cu adevărat săracă. Ţiganul Gheorghe Solomon a fost împuşcat de insurgenţi în câmp, nu departe de sat, în ziua de joi în Săptămâna Albă. Văduva Angilina a rămas cu 4 prunci mici, are pământ de 5 găleţi şi de un car de fânaş pe an, care în preţ de mijloc face 40 florini de argint. Urmaşii au casa nearsă, bucate pe jumătate de ajuns şi altceva nimic. În acelaşi loc şi în aceeaşi zi, odată cu ţiganul Gheorghe Solomon, a fost împuşcat românul Ioan Maniu, de care a rămas văduva Savina cu 4 fii, are moşie care, dacă este bine cultivată, aduce un venit de 100 de florini anual, are 4 vite de jug, 2 viţei şi 10 oi. Casa n-a fost arsă, au bucate pe un an, dar o parte din vite, bucate şi haine le-au fost jefuite de unguri.

Gheorghe Pintea a fost prins în Vinerea Patimilor, dus la judecată în Sighişoara, împreună cu alţi consăteni, alături de care, în Sâmbăta Mare, au fost duşi la curtea domnească din Albeşti, au fost scoşi afară la hotar, anume în dosul unui pârău, unde au fost executaţi. Soţia Ioana, fiind gazdă bună, a rămas cu moşie bună care aduce un venit anual de 120 florini argint, are 2 boi, iar alţi 2 boi i-au luat insurgenţii şi din 25 oi i-au mai rămas 8, restul fiind luate de unguri. Ioana are 5 prunci, cel mai mare în vârstă de 18 ani, din averea bună ce au avut-o s-a pierdut mult prin jafuri şi foc, dar le-au rămas bucate puţine din vara trecută. Împreună cu Gheorghie Pintea a fost dus la judecată, în Sighişoara, apoi la curtea domnească de la Albeşti, şi Ionicie Stoian şi alţi săteni. Aceştia au fost duşi în luncă, după curtea Ţăpii, la Cornul Târnăvii, unde au fost împuşcaţi şi aruncaţi în Târnava. Soţia Ana a lui Pintea are o moşie care, cultivată bine, aduce un venit de 110 florini, are 6 prunci, 2 boi, 2 vaci şi 2 viţei. Este păgubită prin jaf şi foc, i s-au luat 2 boi şi mai are puţine bucate din vara trecută. Împreună cu Gheorghe Pintea şi Ionicie Stroian a fost dus la Sighişoara şi Nicolae Frăguş, de acolo în curtea proprietarului Haller Iosif din Albeşti şi apoi în dosul pârâului, pe câmp, a fost împuşcat. El a fost pădurar, n-avea moşie cu dare, casa din pădure n-a ars, multe lucruri au fost duse în curtea lui Haller, care i-a dat înapoi văduvei Elena doar ce a vrut. Văduva cu 6 prunci mărunţi este săracă şi nu mai are hrană pentru copii.

În Joia Patimilor a fost împuşcat Gheorghe Drăguş, de care a rămas soţia Ioana, ofticoasă, împreună cu o soră a bărbatului ei, care nu sunt

harnice a se hrăni (în sensul că, bolnave fiind, nu pot munci). Preotul raportor dă amănunte în legătură cu românii aduşi de la Sighişoara în Albeşti şi cu fazele arestării lor. Ungurul Haller Iosif i-a dus legaţi între puştile ostaşilor unguri pe Gheorghie Pintea, Ionicie Stroian, Nicolae Frăguş, până la casa lui Filimon Şchiop, care n-a fost arsă şi unde se afla şi protopopul Zaharia Boiu, venit pentru a-i împărtăşi pe săteni cu Sfintele Paşti. Haller l-a somat pe Filimon Şchiop să iasă afară din casă, deoarece a ieşit cu capul gol l-a trimis înapoi după şapcă şi l-a dus împreună cu ceilalţi consăteni menţionaţi în curtea lui, apoi la dosul pârăului precizat mai sus, unde au fost executaţi. Filimon Şchiop a avut a doua muiere pe Sofia din Boiu Mare (sat, comună, jud. Maramureş), care a rămas cu 4 prunci, 2 ai săi şi 2 ai răposatului, toţi din primele căsătorii, dintre care o fată mai vârstnică era deja măritată. Familiei i-au rămas toate vitele, bucatele binişor, moşia produce 18 găleţi care fac anual 100 florini argint. Moşia este revendicată însă exclusiv de fiicele răposatului, neavând tatăl lor fii sau fiice cu mama vitregă (maşteră). Văduva a avut o pagubă mică din partea ungurilor, de numai o vită şi un cal cumpărat cu 58 florini schimbători. Pe Ion Marcoman, păstorul satului, l-au ucis ungurii în casa sa păstorească, înainte de a aprinde satul, şi acesta a fost găsit acolo mort. Văduva Ioana nu are moşie, chiar dacă are 3 feciori, aceştia sunt săraci, slujesc, se hrănesc cum pot, iar mama lor îşi câştigă pâinea cu furca. Ţiganu Savu Hiru a fost împuns cu baioneta(!) – „polgaletu" – prin gură de i-a ieşit în vârful capului, în ziua de joi în Săptămâna Albă. Soţia lui, Maria, a scăpat de foc, trăieşte în casa unui fiu al său, căsătorit, are o moşie de 5 găleţi care fac pe an 20 florini argint. Văduva bătrână Ana a lui Mihai Pintea a ieşit din sat cu nişte furci în braţe când ungurii au aprins casele, dar nu departe de sat a fost ucisă şi după ea nu plânge nimeni. Trei oameni din sat: Ion Bogolea, Zahiu Rujoiu şi Gligor Varvaria au fost răniţi cu săbiile, dar s-au vindecat şi sunt zdraveni. Toate aceste triste întâmplări au fost relatate, pe baza mărturiilor unor oameni vrednici de crezut, de parohul Ferihazului, Ioan Ioanovici, în ziua de 19/31 decembrie 1849[130].

Acelaşi paroh, Ioan Ioanovici, care slujea şi la Glodeni (sat, comună, jud. Mureş), pe atunci Şarpatok, raporta în aceeaşi lună că ungurii l-au

[130] P I, D. 239; 215, loc. cit., Morţi... despre nemulţumirea lui Iosif Ighian.

prins în Vinerea Patimilor pe Loghin Cristea din Glodeni, l-au dus în arest la Sighişoara, de acolo la curtea lui Haller din Albeşti, după care, împreună cu Ionicie Stoian, a fost împuşcat în luncă, la locul numit curtea Ţopii şi au fost aruncaţi în Târnava, „unde până astăzi sunt înmormântaţi" (deci nu au fost găsite trupurile). Văduva Floarea are trei copii, pe feciorul cel mare l-a căsătorit în „fărşangul de toamnă" şi se mângâie cu cei mai mici ai săi fii. Au o moşie în două hotare de 10 găleţi, pământul este în gradul de mijloc şi în gradul din urmă, dacă este bine îngrijit aduce un venit de 60 florini argint anual, există şi puţină avere, dar nu de ajuns. Ioan Cristea, grănicer invalid cu 5 creiţari de argint pe zi (probabil pensie de la Împărat) a fost prins de unguri la 4 săptămâni după Paşti, dus la Sighişoara „împreună cu patintul (dovada pensiei de grănicer) cu tot" şi de atunci nu l-a mai văzut nimeni. Bătrâna lui soţie are 2 nepoţi, al căror tată a fost şi el împuşcat de unguri, este săracă, are moşie de doar 3 găleţi în preţ de 12 florini argint. Ioan, fiul lui Ioan Cristea, a fost prins de sătenii unguri şi de soldaţii insurgenţi maghiari, a fost dus la Odorhei, unde a fost închis, după care a fost transportat la Miercurea Ciuc şi de atunci nu l-a mai văzut nimeni. Văduva era a doua muiere a lui Ioan Cristea cel tânăr, cu care a avut alţi doi fii, n-are moşie, n-are casă deoarece a fost alungată din ea de rebelii unguri şi în acea casă s-a mutat ungurul Zaboli Miklos. Văduva Sofia s-a tras lângă soacră-sa, Ana, amândouă hrănesc 4 prunci din lucrul mâinilor. În acelaşi fel a fost dus la Miercurea Ciuc Mitrea Moisan, care „a încetat de a mai fi", deci a dispărut fără urmă, iar văduva lui, Ioana, a rămas cu 4 prunci şi cu puţina avere pe care a avut-o. 2 vite tinere, cornute, le-au dus rebelii, are casă, o moşie de 10 găleţi, care fac pe an 42 florini argint. Aceşti bani, în vremea de faţă nu ajung pentru hrana vieţii. Tot la Miercurea Ciuc a dispărut pentru totdeauna Ilie Hoisan, soţia lui Maria s-a măritat în Daia după Petre Moldovan, iar fiul său, Kristian, a rămas în Glodeni, la bunicul său după tată. În Glodeni a fost prins şi preotul Ioan Rus din Feleag (sat, com. Vânători, jud. Mureş). El a fost prins prin spionajul ungurilor („spionir") din Glodeni şi a avut aceeaşi soartă cu românii mai sus amintiţi, dispărând şi el fără urmă la Miercurea Ciuc. A rămas de el preoteasa, în cenuşă, cu 5 prunci mici". Parohul Ioan Ioanovici specifică faptul ă adevărul despre cele scrise îl cunoaşte şi îl

dezvăluie după cum a mărturisit şi a adeverit „comunitetul român" (antistia comunală) din Şarpatok[131].

Pe Rusalin Trif l-au împuşcat rebelii unguri la Dobra, în ziua de 30 martie 1849, când au ocupat ţinutul, fără nici o judecată. El era din satul Mihăileşti (sat, com. Dobra, jud. Hunedoara), iar văduva sa Maria are avere puţină, trăieşte slab şi are doar o vacă. Petru Sălăşan era la „fortşpan" (convoi de transport) în Brad şi, când ungurii au aprins Bradul, a ars şi el acolo. Văduva Ilona are 2 junci, datorii, e săracă de tot, cu o fetiţă. Petru Sălăşan fusese locuitor în Bocşani (probabil Bocşa Mare sau Mică, sate, com. Certeiu de Sus, jud. Hunedoara). Pe Ioan Furdui l-au împuşcat insurgenţii afară din satul său Tisa (sat, com. Burjuc, jud. Hunedoara), iar văduva Maria, săracă de tot, trăieşte slab cu o fetiţă. Pe Isaie Farco din Brâznic (sat, com. Ilia, jud. Hunedoara), grănicer la husarii secui, l-au tăiat în cap soldaţii insurgenţi unguri în timp ce le dădea apă să bea, dar văduva lui se află în stare bună. Moartea lui Isaie Farco a intervenit la 25 aprilie 1849. În acest caz este clar că soldaţii unguri nu aveau încredere în grănicerii români încadraţi în regimentele secuieşti, motiv pentru care l-au executat pe Isaie Farco, bănuindu-l sau că a dezertat, sau că ţinea cu „valahii" lui (dacă nu cumva era pensionar).

În 28 aprilie 1849 soldaţii unguri i-au prins pe Alexandru Pojogan şi Ion Simon din Teiu (sat, com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara) în timp ce veneau cu plugurile din câmp, i-au dus la Dobra, unde i-au executat fără judecată, spunând că sunt spioni. Pe Iosif Nandra l-au bătut ungurii în Dobra cu 200 de bețe pe pielea goală, în ziua de 6 mai 1849, deoarece acest român, pe când era în Ilia, în februarie 1849, într-o luptă cu maghiarii a luat un convoi de provizii, care cu pâine de la soldaţii rebeli unguri, le-a împuşcat un ofiţer, căruia i-a luat şi puşca. Văduva Mitra a lui Iosif Nandra din Dobra e slabă, săracă, cu 2 prunci, văduva Paraschiva a lui Alexandru Pojogan, şi ea cu 2 prunci se află în cea mai slabă stare, e săracă, văduva Aniţa a lui Ion Simon din Teiu, cu un copil, se află în cea mai slabă stare şi este şchioapă.

Pe Iosif Kalamariu din Dobra l-a lovit, în bătaia de la podul de la Piskiu, din februarie 1849, un glonţ de tun care i-a rupt pulpa de la un

[131] P I, D. 240, loc. cit.

picior, a fost dus la spitalul din Alba Iulia, unde a murit. Văduva lui Iosif Kalamariu a murit şi ea în iunie 1849, aşa că a rămas o pruncă de patru ani, fără tată, fără mamă, la bunica ei şi moaşa e şi ea săracă, bătrână şi slabă. Aceste întâmplări au fost relatate la 1 ianuarie 1850 de protopopul Dobrei, Nicolae Krainic[132]. Se pare că în lumea satului românesc din Ardeal, moaşele erau considerate un fel de rude ale copiilor şi la necaz se apela la ajutorul acestora pentru creşterea pruncilor, dacă acest lucru era posibil. Rapoartele redactate de Ioan Ioanovici şi Nicolae Crainic erau corecte şi exacte, dar protopopul Nicolae Ghiaja se plângea la 21 ianuarie 1850 lui Şaguna că unii dintre preoţii săi subordonaţi i-au trimis adeverinţe incomplete, pe care le-a trimis înapoi cu indicaţii precise pentru completarea lipsurilor, dar aceştia nu s-au obosit să le îmbunătăţească, trimiţându-i-le tot în formele dintâi, pierzându-se astfel un timp preţios. Protopopul îşi cere cu umilinţă iertare dacă unele rapoarte sunt incomplete şi vor trebui returnate din motivele amintite[133].

În ziua de 15 iunie 1849, ungurii l-au scos afară din satul Leinic pe David Turc, l-au împuşcat fără judecată şi l-au aruncat în Mureş. Au rămas văduva Ileana şi 3 prunci, starea averii era de mijloc. După ce ungurii au câştigat în ziua de 7 februarie 1849 bătălia de la Podul de la Piski (Simeria), au intrat în Deva şi i-au împuşcat pe Giula Ianăş, Predeştean Petru, Nicolae Nicoară, Iovan Mihail, alt român cu numele de Mihail, Gulaci Giu Iosiv, Kuşcă Dian Dimitrie, Gog Ignat. Văduva Anica a lui Giula Ianăş s-a măritat, văduva Ileana a lui Predeştean Petru n-are copii, văduva Rozalia a lui Nicolae Nicoară are un băiat şi 2 fete, văduva Nana a lui Iovan Mihail are 2 băieţi şi 4 fete, văduva Maia a celuilalt Mihail n-are copii, văduva Veronica a lui Gulaci Giu Iosiv are un băiat şi 2 fete, văduva lui Kuşcă Dian Dimitrie are un băiat, iar de Gog Ignat a rămas tatăl său, care „umblă a cere". Toţi urmaşii se află în cea mai slabă stare şi sărăcie. În ziua de 19 martie 1849, ungurii i-au prins la Mureş pe Gheorghie Bara şi Mihail Muntean din Şăuleşti (sat aparţinând oraşului Simeria, jud. Hunedoara), i-au împuşcat şi i-au aruncat în apă. Văduva Ana a lui Gheorghie Bara are 2 băieţi, văduva

[132] P I, D. 261, loc. cit.

[133] P I, D. 268, loc. cit.

Agafia a lui Mihai Muntean, 1 băiat şi 3 fete şi amândouă se află într-o stare slabă. În 7 februarie, la lovirea cu ungurii de la Podul lui Piski au fost împuşcaţi Nicolae Popa şi Avam Pârva din Şăuleşti. De Nicolae Popa a rămas văduva Juja, fără copii, de Avram Pârvu, văduva Maria cu 2 băieţi şi 1 fată, amândouă aflându-se în cea mai jalnică stare, deoarece insurgenţii unguri au aprins satul.

Când a fost „lovirea" din 7 februarie 1849 la Podul de la Piski, ungurii au aprins satul Sântandrei (sat aparţinând oraşului Simeria, jud. Hunedoara) şi au împuşcat şi rănit mai mulţi români şi romînce. În acea zi au fost executaţi Murari Anuţa, de care a rămas văduvul Mihail cu 1 băiat şi 1 fată, Nicolae Kokoş, de care a rămas văduva Juja cu 3 băieţi, Mihail Husti, de care a rămas văduva Juja cu 1 băiat şi 1 fată, Iosif Husti, de care a rămas văduva Juja cu 1 băiat şi 1 fată, de Petru Păcurariu, văduva Juja cu 1 băiat şi 1 fată. Pe Petru Tirilă îl plânge văduva Kăta, 1 băiat şi 1 fată, Petru Sâncrăian era chilav, Mihail Murariu şi el chilav, avea cu soţia Jodrea 3 copii. De Ştefan Şandor a rămas văduva Eva, fără copii, de văduvul Şerban Kăta a rămas copilul David, fără tată, fără mamă, singur pe lume, de Ioan Muntean a rămas 1 copil, tot singur pe lume. Toţi urmaşii românilor ucişi de unguri în satul Sântandrei se află în cea mai slabă şi mai mizeră stare, deoarece soldaţii unguri au aprins satul în aceeaşi zi de 7 februarie 1849, când au fost executaţi Mihail Muntean şi Ioan Ignat din satul Halm, şi acesta aprins de insurgenţi. Văduva Susana a lui Mihail Muntean are 1 băiat şi 2 fete, văduva Ana a lui Ignat Ioan are 2 băieţi. Din acelaşi sat erau Muntean Avram, Gheorghie Mărcuş, ucişi în 7 februarie 1849, iar Ianăş Ştirb a rămas chilav (infirm). Văduva Anişca a lui Muntean Avram are un băiat, de Gheorghie Mărcuş a rămas 1 băiat, singur pe lume şi se află în cea mai slabă stare. Cu ocazia năvălirii ungurilor în Deva au fost executaţi în 6 februarie 1849 românii Teodor Efrem şi Zaharie Pădureanu din Peştişu Mare (sat aparţinând municipiului Hunedoara). Văduva lui Efrem Teodor s-a măritat, are 3 băieţi şi 1 fată, văduva lui Zaharie Pădurean s-a măritat, are 1 băiat şi 1 fată şi amândouă se află în cea mai slabă stare. Pe Aron Mornat din Kristur (sat aparţinând municipiului Deva, jud. Hunedoara) l-au spânzurat insurgenţii unguri la Deva, în ziua de 24 mai 1849, de el au rămas văduva şi 2 fete, în cea mai slabă stare. Grănicerul

Gheorghie Hărţi, originar din Almaşu Mic (sat, comuna Peştişu Mic, jud. Hunedoara) a căzut în bătaia de la Vaislova din ziua de 19 martie 1849. De grănicerul Gheorghie Hărţi au rămas văduva, 5 băieţi, 4 fete, în cea mai jalnică stare. Ianăş Păcurariu din Archia (sat aparţinând municipiului Deva, jud. Hunedoara) lucra în cetate la Deva şi în ziua de 2 august 1849, când a fost spartă (ocupată!), a fost omorât. Văduva lui, cu 1 băiat şi 3 fete, se află în cea mai slabă stare. Tot în ziua de 2 august, a căzut în cetatea Devei Petru Roman din Archia, văduva lui s-a măritat, are 1 băiat şi 2 fete şi se află în cea mai slabă stare. Ioan Marişcă din Bătrâna (sat, comună, jud. Hunedoara) a fost executat de insurgenţii unguri când s-a efectuat năvălirea de la Deva, noaptea, în 6 februarie 1849. Văduva Salomie a rămas cu 2 băiţi şi 3 fete, în stare slabă. În august 1849 a fost împuşcat în satul Cerbăl (sat, comună, jud. Hunedoara) Petru Kosta, de care a rămas văduva, 1 băiat, 2 fete care se află în stare slabă. Protopopul Nicolae Krainic estima în raportul său din 22 ianuarie 1850 că în urma evenimentelor relatate, în zonă s-au înregistrat 29 văduve, 42 băieţi şi 41 fete orfani[134].

S-au ivit anumite dificultăţi în legătură cu efectuarea canonică a cununiilor văduvelor românilor recrutaţi în armata maghiară, duşi în Ţara Ungurească, care doreau să treacă la a 2-a căsătorie. În general despre aceşti soldaţi nu existau probe şi mărturii directe, şi credibile legate de locul şi de data unde au căzut în lupte şi exista posibilitatea ca unii dintre aceşti soldaţi români din armata ungurească să fie în viaţă, ceea ce însemna că nu se putea trece la a 2-a căsătorie, iar dacă aceasta totuşi se efectua, nu era validă din punct de vedere canonic. Ioan Moga, protopopul Hidvegului – Podenilor, îi raporta la 10 mai 1850 episcopului Şaguna că mai multe femei din tractul său vor să treacă la a 2-a căsătorie. Bărbaţii lor au fost duşi cu sila în oastea maghiară, au luptat pe diferite fronturi în Ungaria şi până atunci nu s-au mai întors acasă, dar despre unii „se aude vorbă că ar fi căzut în război" (dar nu există probe) şi afirmă protopopul – „însă adevărat nu putem şti". Numai văduva lui Ilie Brânză din Araci (sat, reşedinţa com. Vâlcele, jud. Covasna) a adus adeverinţă clară despre moartea soţului ei. Fiind pus în dificultate şi bombardat de

[134] P I, D. 269, AMS, Fond 12/Pr., Morţi..., 1848-1850.

cererile mai multor văduve care „tot întruna năzuesc la acest Scaun protopopesc spre a-şi dobândi slobozenie de a trece la altă căsătorie", Ioan Moga cere instrucţiuni episcopale pentru rezolvarea acestor situaţii presante[135]. George Tudor, comisar adjunct cezaro-regal de subcerc a elaborat la 20 mai 1850 o dovadă oficială privind mărturia lui Toader a lui Samoilă din Vâlcele, depusă sub jurământ, în faţa lui, aşa cum cere orânduiala legii. Toader a afirmat că a fost silit de civilii maghiari să se înroleze în cătănie la armata ungară. Pe el şi pe Ilie Olteanu i-au dus la Braşov, unde au fost repartizaţi între militarii lui Matiaş şi au fost trimişi în Ungaria. În lupta de la Timişoara, câştigată de oastea cezaro-regală, Ilie Olteanu a fost ucis, iar Toader a lui Samoilă, fiind la numai doi paşi depărtare, l-a văzut când a căzut la pământ şi nu s-a mai ridicat. Morţii au fost îngropaţi, iar răniţii adunaţi şi duşi la Ujpest la spital. Decesul lui Ilie Olteanu a fost confirmat şi de fata lui, care era la Timişoara, şi a văzut când a fost îngropat[136]. În acest caz, văduva lui Ilie Olteanu putea să treacă la a 2-a căsătorie legală şi canonică.

În raidul din 2 martie 1849, ungurii au ucis 38 de români din satul Arini (sat, com Măieruş, jud. Braşov) în urma cărora au rămas 33 de văduve, 66 orfani, cu o pagubă de 3 662 florini. A fost luat sau mâncat şi taurul satului, care făcea 250 de florini. 99 de români au fost jefuiţi de boi, cai vaci, cai, oi, de bunuri din căşi, în valoare totală de 8 783 florini[137].

Cu toate imperfecţiunile de care suferă anumite rapoarte sau adeverinţe parohiale, semnalate mai sus, conscripţiile protopopeşti, adevărate microsinteze tractuale sau zonale, oferă totuşi multe informaţii valoroase despre evenimente legate de Războiul naţional româno-maghiar din Ardeal din 1848-1849. Conscripţia protopopiatului Albei de Sus, întocmită de Nicolae Ghiaja, conţine 8 sate cu parohii lor, episcopii care i-au hirotonit, dacă preoţii au sau nu au singhelie, care biserici au suferit prădăciuni din partea ungurilor şi care nu, ce pagube şi ce umilinţe au suferit satele, câţi au murit de moarte firească (30 bărbaţi şi 57 femei) şi silnică (48 bărbaţi români, din care 5 erau uniţi, 3 saşi şi 1 femeie), situaţia

[135] P I, D. 284, AMS, Fond Arhiepiscopesc, vol. I, 1848-1860.
[136] P I, D. 285, loc. cit.
[137] P I, D. 297, Fond 12/Pr., Morţi.

şcolilor, numărul gazdelor pe sexe, suma totală a sufletelor enoriaşilor pe parohii.

Pe preotul Iov Roman din Bârghiş l-a hirotonit în 1822 episcopul Vasile Moga, are singhelie, dar i-au luat-o rebelii odată cu cărţile bisericeşti. Kocsis János şi alţi maghiari au intrat în biserică, au stricat un policandru şi candele în preţ de 9 florini. Fiecare român din sat a primit 100 sau peste 100 de beţe, iar pe sat ungurii au pus un bir (birşag) şi cheltuieli în valoare de 840 florini. Obştea închiriează anual o casă pentru şcoală, copii au dascăl şi umblă la şcoală. În sat sunt 231 gazde bărbaţi, 237 gazde femei, suma totală a sufletelor 468. În satul Cuieşd, care are o filie în Bârghiş, capelan este Eftimie Roman, are singhelie de la episcopul Pavel Avacumovici, dar s-a pierdut, biserica n-a pătimit nimic, tot insul în sat a primit peste 100 de beţe pe spate, satul a fost supus la un birşag de 594 florini şi 10 creiţari. De moarte firească au murit 5 femei, de moarte silnică 9 bărbaţi, în tot anul poporul închiriează o casă pentru şcoală, există dascăl şi copiii umblă la şcoală. În sat sunt 247 gazde bărbaţi, 224 gazde femei, totalul sufletelor: 471. În Ighişdorful Român paroh este Ieremie Constantin, are singhelie din 3 februarie 1829 de la episcopul Vasilie Moga, biserica n-a pătimit nimic, pe 21 inşi i-au bătut ungurii cu peste 100 de beţe, satul a fost supus la un „birşag" de 1404 florini şi la alte jafuri. De moarte firească au murit 4 bărbaţi şi 4 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi şi 1 femeie, nu există şcoală, dar dascălul învaţă copii în casa sa, în sat există 315 bărbaţi gazde, 297 femei gazde, totalul sufletelor 612. În Zlatna, la filia Ighişdorfului, capelan este Neculae Borza, are singhelie de la episcopul Vasilie Moga, dar au prăpădit-o rebelii unguri, comisia rebelă ungară a stricat cutia bisericii, a luat din ea 3 florini şi 32 creiţari, a bătut 2 inşi, pe fiecare cu 100 de beţe, şi a luat de la sat un „birşag" de 404 florini. De moarte firească au murit 7 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică nimeni, în filie nu există nici dascăl, nici şcoală, prin urmare copii nu învaţă nimic. Există 298 gazde bărbaţi, 280 gazde femei, totalul sufletelor 578.

În Vecerdea, paroh este Ioan Popovici, are singhelie de la episcopul Vasilie Moga, primită în 9 martie 1828, comisia rebelă a luat din biserică al doilea „kop" (nu ştim ce reprezintă) şi untdelemn în preţ de 1 florin şi 36 creiţari, a bătut pe tot insul din sat cu 100 de beţe, aproape de moarte,

birşagu şi cheltuielile împreună fac 984 florini şi 20 creiţari, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi. În sat există şcoală şi dascăl, copiii umblă la şcoală, există 298 gazde bărbaţi, 280 gazde femei, totalul sufletelor 578. În Chijasa de Jos, preot este Nicolae Pandrea, în 19 aprilie 1842 a primit singhelie de la episcopul Vasilie Moga, biserica n-a pătimit nimic, satul a plătit comisiei rebele ungureşti un birşag de 250 florini, cheltuieli de 122 florini, a suferit şi alte jafuri, de moarte firească au murit 19 bărbaţi, 19 femei, de moarte silnică 6 bărbaţi. În casa şcolii locuieşte o preoteasă văduvă, dascăl este, dar copii n-au unde învăţa carte, în sat există 377 gazde bărbaţi, 382 gazde femei. În Veseuş paroh este Neculae Comşa, a primit în 3 aprilie 1840 singhelia de la episcopul Vasilie Moga, biserica n-a pătimit nimic, satul a plătit un birşag de 250 florini, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 8 femei, de moarte silnică au murit 6 români şi 2 saşi. În sat există şcoală şi dascăl, copii umblă la şcoală, 259 gazde bărbaţi, 239 gazde femei, totalul sufletelor 498. În Nucet, paroh era Constantin Filip, a primit în 12 mai singhelia de la episcopul Vasilie Moga, ungurii au luat din biserică potirul şi nişte năfrămi, satul a plătit un birşag de 500 florini, de moarte firească au murit 6 bărbaţi şi 4 femei, de moarte silnică 10 bărbaţi. În sat există şcoală şi dascăl, dar dascălul este incompetent şi copiii nu învaţă nimic. În sat există 382 gazde bărbaţi, 382 gazde femei, totalul sufletelor 764[138].

Conscripţia protopopiatului Albei de Jos, întocmită de protopopul Gregoriu Raţ conţine 38 de sate, cu preoţii lor. În Diod există 2 parohii păstorite de Ieremie Popovici, care are singhelie, hirotonit în 18 decembrie 1832 şi Toma Toth, hirotonit în 25/13 aprilie de episcopul Vasilie Moga, dar n-are singhelie, biserica a fost jefuită de 500 ferii vin şi odoare, ungurii rebeli au ars 32 de case cu tot ce era în jurul lor, au jefuit 65 vite cornute, bucate şi alte bunuri, de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 15 femei, de moarte silnică 32 bărbaţi, în sat nu există nici şcoală, nici dascăl. Numărul gazelor bărbaţi 570, gazde femei 579, total 1149. Preotul Triphon Papp din Diomal a fost hirotonit în 12 august 1834, are

[138] P II, D. 1.ABM Fond 13/Pr. Tabloul parohiilor, preoţilor şi familiilor din Arhiepiscopie; pagube şi torturi în 1848-1849.

singhelie, biserica a fost jefuită, apoi cu turn cu tot şi clopote a fost arsă de rebeli, de au rămas numai zidurile. În sat au fost arse 97 de case cu toate cele din jurul lor, ungurii au luat vite şi toate bunurile, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 19 bărbaţi, casă de şcoală nu este, dascăl este, trăiesc 298 gazde bărbaţi, 281 gazde femei, totalul sufletelor 579. În Geoagiu de Sus, cu 2 parohii, păstoresc Nonifatie Papp, hirotonit în 29 iunie/11 iulie 1826, are singhelie, şi Nicolae Repede a cărui singhelie a ars odată cu casa. Biserica a fost jefuită de cărţi şi odoare, ungurii au jefuit şi au ars 86 de case, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 9 femei, de moarte silnică 11 bărbaţi, 2 femei, casa de şcoală a fost arsă, dascălul a murit. Trăiesc 382 gazde bărbaţi, 382 gazde femei, totalul sufletelor 764.

În Gârbova de Sus, peot era Dimitrie Popovici, hirotonit în 14 iunie 1809 de episcopul Aradului, Pavel Avacumovici, are singhelie, biserica şi-a pierdut cărţile şi odoarele, satul a fost jefuit de bucate şi alte bunuri, de moarte firească au murit 12 bărbaţi, 18 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, nu există dascăl şi şcoală, trăiesc 219 gazde bărbaţi, 204 gazde femei, total 423. În Muşina nu există paroh, biserica, după ce i s-a luat odoarele, a fost arsă, ungurii au ars 140 de case cu toate edificiurile din jurul lor, au jefuit vite, bucate, averi, de moarte firească au murit 9 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 18 bărbaţi şi 11 femei, nu există şcoală şi dascăl, în sat trăiesc 268 gazde bărbaţi, 262 gazde femei, total 530. Filia Văleni ţinea de Poiana, biserica a fost arsă şi jefuită de rebeli, care au ars 21 de case, au dus 4 boi, 2 cai, 10 porci, de moarte firească au murit 1 bărbat, 1 femeie, nu există şcoală şi dascăl, trăiesc în filie 90 bărbaţi, 102 femei, total 192. În Ighiu preot era Moisi Cetian, a fost hirotonit de episcopul Vasilie Moga, singhelia au jefuit-o rebelii care au luat odoarele, odăjdiile din biserică şi tot ce au găsit în casa parohială, au jefuit bunuri din case, au luat mai multe vite. De moartea firească au murit 4 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 12 bărbaţi, 2 femei, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiau 146 gazde bărbaţi, 167 gazde femei, total 313.

În Lunca Ampoiţei (Meteşd) preot era Ioan Ursa, hirotonit în 28 iunie 1821, are singhelie, biserica a pierdut odoarele şi odăjdiile, ungurii au ars 26 case, au dus 9 vite cornute, 10 cai, de moarte firească au murit

12 bărbaţi, 8 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, 2 femei, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiau 302 gazde bărbaţi, 299 gazde femei, total 601. La Ampoiţa, paroh era Ioan David, hirotonit în 28 iunie 1821, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, ungurii au ars 8 case, au dus 38 vite cornute, 5 cai, mai multe oi, capre şi porci, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 7 bărbaţi, 1 femeie, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 295 gazde bărbaţi, 258 gazde femei, total 553. În Poiana, paroh era Thoma Thoma, a fost hirotonisit în 2 iulie 1815, are singhelie, biserica a fost arsă de unguri, care au aprins 70 de case, au luat 70 vite cornute, 7 cai şi alte bunuri, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 7 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, 1 femeie, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 205 gazde bărbaţi, 213 gazde femei, total 418.

Preotul Dimitrie Papp păstorea în Tăuţi, a fost hirotonit în 8/20 februarie 1826, are singhelie, biserica a fost arsă, ungurii au pus foc la 70 de case, au dus 23 boi, 61 vaci, 648 oi, 283 capre, 11 porci, 8 cai, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 8 bărbaţi, 3 femei, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 194 gazde bărbaţi, 181 gazde femei, total 375. Preotul Ioan László păstorea în satul Cetea, a fost hirotonit în 21 mai 1831, biserica a fost jefuită de 250 ferii de vin, 15 ferii de vinars, din sat s-au luat vite cornute, oi şi cai, de moarte firească au murit 28 bărbaţi, 12 femei, de moarte silnică 1 bărbat, şcoală nu este, dar este dascăl. În sat trăiesc 473 gazde bărbaţi, 492 gazde femei, total 965. Gregoriu Raţiu păstorea în satul Ţelna, a fost hirotonit în 25 decembrie 1821, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, în sat au ars 7 case, ungurii au dus vin, bucate, un cal, 200 oi şi au jefuit 300 florini, de moarte firească au murit 13 bărbaţi, 1 femeie, de moarte silnică 14 bărbaţi, 4 femei, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 374 gazde bărbaţi, 377 gazde femei, total 751. Preotul Iacob Popovici păstorea în Ighiel, a fost hirotonit în 18 iulie 1828, are singhelie, bisericii i-au fost luate odoare şi cărţi, ungurii au ars 9 case, au jefuit vite mari şi mărunte, de moarte firească au murit 9 bărbaţi, 8 femei, de moarte silnică 6 bărbaţi, 2 femei, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 253 gazde bărbaţi, 247 gazde femei, total 500.

În Cricău, preot era Petru Trutza, a fost hirotonit în 26 februarie 1839, are singhelie, ungurii au luat cărţi, odoare, au stricat uşile, au dus

vite, au jefuit case, de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 32 femei, de moarte silnică 18 bărbaţi, 3 femei, este şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 342 gazde bărbaţi, 344 gazde femei, total 686. În Craiva au fost jefuite averi din case, vite cornute şi mărunte, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, 1 femeie, de moarte silnică 4 bărbaţi, biserica n-a păţit nimic. În sat trăiesc 134 gazde bărbaţi, 144 gazde femei, total 278. În Bucerdea Vinoasă Ungurească şi Bucerdea Vinoasă Românească păstorea preotul Michael Papp, a fost hirotonit în 9 august 1844, în biserică a fost tăiat un român, au fost stricate cărţile şi odoarele, în sat au fost arse 27 de case, au fost luate vite, de moarte firească au murit 29 bărbaţi, 33 femei, de moarte silnică 14 bărbaţi, 1 femeie, casă de şcoală nu este, dar este dascăl. În sat trăiesc 335 gazde bărbaţi, 329 g femei, total 664. Preotul Vasilie Papp păstorea Mesentea, a fost hirotonit în 18 decembrie 1827, are singhelie, biserica a fost jefuită de 300 florini bani gata, 150 ferii de vin, satul a pierdut bani, bucate, vin, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, nu este şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 112 gazde bărbaţi, 118 gazde femei, total 230. Preotul Dimitrie Sandru păstorea în Tibor (Tibru), a fost hirotonit în 9 februarie 1834, are singhelie, biserica a avut o pagubă de 16 florini şi 20 creiţari, ungurii au ars 15 case, au dus vite, de moarte firească au murit 11 bărbaţi, 17 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, 1 femeie, casă de şcoală există, dascăl nu. În sat trăiesc 245 gazde bărbaţi, 233 gazde femei, total 478.

Preotul Ioan Giulai păstorea creştinii ortodocşi din Oarda de Jos, a fost hirotonit în 21/9 iulie 1835, are singhelie, din biserică au rămas numai zidurile, tabăra maghiară a fost asediată aici timp de 5 luni şi soldaţii au mâncat de la săteni tot ce au avut, de moarte firească au murit 25 bărbaţi, 13 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi. În sat trăiesc 251 gazde bărbaţi, 279 gazde femei, total 530. Preotul Nikolau Kodeu păstorea în Pâclişa, a fost hirotonit în 2 iunie 1837, singhelia i-au luat-o ungurii, din biserică au rămas doar zidurile, din sat au fost duse 45 vite cornute, 13 cai, 150 porci, peste 300 de oi, în afară de miei şi purcei, de moarte firească au murit 1 bărbat, 2 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, 1 femeie, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 346 gazde bărbaţi, 324 gazde femei, totalul sufletelor 670. Ioachim Băcilă păstorea parohia ortodoxă din Alba Iulia (Károly Fejervár, Karlsburg), a fost hirotonit în

29 august 1836, are singhelie, biserica a fost jefuită de odoare scumpe, au fost arse câteva case, s-au luat vite, bani, bucate, haine, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, de moarte silnică 21 bărbaţi, 1 femeie, casa de şcoală a fost deteriorată de unguri, dascăl este. În parohie trăiesc 157 gazde bărbaţi, 154 gazde femei, total 311.

În Maieru păstorea Nicolau Muntean, a fost hirotonit în 3 august 1838, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, câteva case au fost arse, s-au luat vite, bani, bucate, haine, de moarte firească au murit 17 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, este şcoală şi dascăl. În parohie trăiesc 157 gazde bărbaţi, 154 gazde femei, total 374. În Cristeşti păstorea Ioan Ivásk, a fost hirotonit în 22 iunie 1813, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, 1 femeie, , de moarte silnică nimeni. În sat trăiesc 174 gazde bărbaţi, 179 gazde femei, total 353. În Mihalţ păstorea Candid Moldovan, a fost hirotonit în 28 septembrie 1849 de episcopul Andei Şaguna, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, a fost arsă şi jefuită o casă, de moarte bună au murit 12 bărbaţi, 8 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, satul are o pagubă de 4 557 florini, nu există şcoală, nici dascăl. În sat trăiesc 256 gazde bărbaţi, 267 gazde femei, total 523. Ilie Ciorbea păstorea în Ponor, a fost hirotonit în 21 aprilie 1832, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 466 gazde bărbaţi, 476 gazde femei, total 942. Preotul Georgiu Moldovan păstorea în Tăuţi, a fost hirotonit de episcopul Vasilie Moga, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 1 500 florini, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 256 gaze bărbaţi, 267 gazde femei, total 523. În Daia păstorea Vasilie Macarie, a fost hirotonit de episcopul Gherasim Raţ al Aradului, are singhelie, biserica şi satul n-au păţit nimic, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 3 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl. În Valea Barnii păstorea Nicolae Burlutz, a fost hirotonit de episcopul Vasile Moga, în 5 septembrie 1840, are singhelie, biserica şi satul n-au păţit nimic, de moarte firească au murit 8 bărbaţi, 9 femei, de moarte silnică nimeni, nu există şcoală şi dascăl.

Filia Mămăligani a Mogoşului este înregistrată doar cu 6 bărbaţi, 5 femei decedaţi de moarte firească, 2 de moarte silnică, în cătun trăiau 245

gazde bărbaţi, 278 gazde femei total 523. Moisi Popovici păstorea în Remetea, a fost hirotonit de episcopul Vasile Moga, singhelia a fost arsă, biserica a fost arsă, în sat au fost arse 128 case cu toate cele din jurul lor, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, 5 femei, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 326 gazde bărbaţi, 307 gazde femei, total 633. La Râpa păstorea Vasilie Popovici, a fost hirotonit de episcopul Vasile Moga, nu are singhelie, biserica a fost jefuită de tot ce a avut în interiorul ei, în sat au fost arse 2 case ale preotului, de moarte firească au murit 1 bărbat, 3 femei, de moarte silnică 1 bărbat, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 92 gazde bărbaţi, 90 gazde femei, total 182. În Valea Uzii păstorea Mihail Popovici, a fost hirotonit în 12 iunie 1803 de episcopul Pavel Avacumovici al Aradului, are singhelie, odăjdiile şi odoarele din biserică au fost jefuite parţial de rebeli, parte au fost deteriorate, în sat au fost arse 27 de case cu toate din jurul lor, după ce iniţial au fost jefuite de lucrurile din case, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 1 femeie, de moarte silnică 1 bărbat, nu există şcoală şi dascăl. În Cheia păstorea Ioachim Bomba, a fost hirotonit de episcopul Vasilie Moga, nu are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, de moarte silnică 2 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 89 gazde bărbaţi şi 87 gazde femei, total 176. În Brădeşti păstorea Ioan Brade, a fost hirotonit în 19 aprilie 1812, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 8 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 279 gazde bărbaţi, 235 gazde femei, total 514. În Micleşti-Mogoş păstorea Macavei Mikle, a fost hirotonit în 1 iulie 1843, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 11 bărbaţi, 3 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl. În sat trăiesc 507 gazde bărbaţi, 544 gazde femei, total 1051. La Râmeţi-Olteni, ca şi la Râpa, păstorea Vasile Popovici, prima localitate fiind filie, biserica a fost jefuită, s-au ars 14 case cu tot ce a fost în jurul lor, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică nimeni, nu există şcoală şi dascăl. În filie trăiau 33 gazde bărbaţi, 29 gazde femei, total 62. După calculele protopopului Gregoriu Raţ din tractul Albei Inferioare, per total au murit de moarte firească 301 bărbaţi, 271 femei, de moarte silnică 267

bărbaţi, 46 femei, în protopopiat trăiau 9 696 gazde bărbaţi, 9 777 gazde femei, total 19 468[139].

În 13 noiembrie 1849 îşi redacta Conscripţia şi Terentie Bogat, protopopul Bârgăului. Din Rusenii Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundul Bârgăului, Bistriţa Bârgăului, ungurii au luat sume însemnate de bani, i-au jefuit pe români de averi, care au trebuit să contribuie şi la hrana armatei ungare, şi au fost supuşi la tot felul de chinuri. În toate aceste sate milităreşti există case de şcoală în stare bună şi dascăli competenţi. Doar dascălul din Susenii Bârgăului a fost omorât de unguri. În Rusenii Bârgăului, preot era Teodor Buzding, a fost hirotonit la 29 martie 1828 de Moga, are singhelie, biserica n-a pătimit, de moarte firească au murit 25 bărbaţi, 23 femei, de moarte silnică 1 bărbat. În sat trăiau 850 suflete. În Josenii Bârgăului, preot era Bazil Schutt, a fost hirotonit în 1 noiembrie 1836, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, de moarte firească au murit 26 bărbaţi, 23 femei, de moarte silnică 1 bărbat, în sat trăiau 1123 suflete. În Mijlocenii Bârgăului oficiau preotul Terentius Bogath şi capelanul Andreas Orban. Bogath a fost hirotonit în 7 noiembrie 1810 de episcopul Pavel Avacumovici din Arad, are singhelie, Orban la 18 decembrie 1848 de episcopul Andrei Şaguna, are singhelie de capelan. Doi insurgenţi unguri au intrat în biserică, au spart lacra (cutia cu bani) şi au luat 5 florini. De moarte firească au murit 16 bărbaţi, 19 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, 1 femeie, în sat trăiesc 915 suflete. În Susenii Bârgăului, paroh era Simion Glemund, a fost hirotonit în 25 aprilie 1847 de episcopul Gherasim Raţ, nu are singhelie, biserica a fost jefuită de 10 florini din lacră, de moarte firească au murit 18 bărbaţi, 38 femei, de moarte silnică 1 bărbat, 1 femeie. În sat trăiau 571 suflete. În Prundul Bârgăului păstorea Theodor Kâmpean, a fost hirotonit în 1818 de Moga, are singhelie, protocoalele bisericeşti şi un Molitvenic au fost arse de unguri, de moarte firească au murit 35 bărbaţi, 44 femei, de moarte silnică 1 bărbat, 1 femeie. În sat trăiau 1351 de suflete. În Bistriţa Bârgăului păstorea Bazil Pavel, a fost hirotonit în 15 mai 1832 de Moga, are singhelie, biserica n-a pătimit, de moarte firească au murit 16 bărbaţi, 16 femei, de moarte silnică nimeni. În sat trăiesc 1132 suflete.

[139] P II, D. 2, loc. cit.

În Jad-Livezile, filie la Rusenii Bârgăului, păstorea Theodor Buzdiug, biserica n-a pătimit nimic, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 2 femei. În filie trăiesc 202 suflete. În localităţile Cuşma, Dorolea, Budac, Orheiul Bistriţei, Simioneşti, Budacu de Jos, Bârla, Şieu, Viile Tecii, Würbuch nu au fost prădate nici bisericile nici satele. În Cuşma, preot era Ioan Hasnes, a fost hirotonit în 18 august 1848 de episcopul Andrei Şaguna, nu are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi. În sat trăiau 360 suflete. În Budac preot era Theodor Popovici, a fost hirotonit de Vasilie Moga la 27 martie 1832, are singhelie, de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 7 femei, de moarte silnică nimeni. În sat trăiesc 600 suflete. Orheiu Bistriţei era păstorit tot de Theodor Popovici, dar aici trăiau doar 34 de suflete, iar la Simoneşti postul de preot era vacant, deoarece preotul Ştefan Moga ce slujea şi la Budacu de Jos a fost împuşcat de unguri. La Simoneşti de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi, în sat trăiau 265 suflete, în Budacu de Jos de moarte firească au murit 2 femei, în filie trăiau 51 suflete, în Bârla preot era Eremit Schteu, hirotonit în 11 martie 1838, n-are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică nimeni, în sat trăiesc 156 suflete. În Şieu păstorea Niulay Kam, hirotonit la 21 noiembrie 1841, n-are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 8 bărbaţi, în sat trăiau 410 suflete. În Viile Tecii preot era Thoma Rusz, a fost hirotonit în 1833, are singhelie, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 12 bărbaţi, în sat trăiau 320 suflete, iar în filia Würbuch (!) 35 de suflete, unde au murit de moarte firească 2 bărbaţi. Pentru aceste sate se menţionează că există case de şcoală, dar ar trebui renovate.

La Galaţii Bistriţei preot era Grigore Brits, hirotonit în 14 mai 1817, n-are singhelie, acoperişul bisericii şi protocoalele au ars, odăjdiile preoţeşti au fost rupte de unguri, care au furat pecetea şi două linguri de argint, satul n-a pătimit nimic, de moarte firească au murit 16 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, 2 femei, în sat trăiesc 796 suflete. În Chintelnic păstorea Basil Sigmirean, hirotonit în 25 iunie 1832, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte firească au murit 17 bărbaţi, 16 femei, nu există şcoală şi dascăl, în sat trăiesc 575 suflete. Bisericile şi satele Şieu-Sfânt, Căila, Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus,

Tărpiu, Setmir (!) n-au pătimit nimic şi nu există şcoli şi dascăli. În Şieu-Sfânt păstorea Ioan Mora, hirotonit de Moga în 25 martie 1841, n-are singhelie, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică nimeni, în sat trăiau 255 suflete. În Căila preot era Ioan Sigmirean, hirotonit de episcopul Aradului, Gherasim Raţ, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, în sat trăiau 443 suflete. În Blăjenii de Jos preot era Ioan Kifa, hirotonit în 28 decembrie 1831 de Moga, are singhelie, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 2 femei, în sat trăiesc 306 suflete. În Blăjenii de Sus, preot era Basil Popovici, hirotonit în 20 august 1840, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică nimeni, în sat trăiau 352 suflete, în Tărpiu 29, în Setmir 31 de suflete. Per total, protopopul Terenti Bogath susţine că de moarte firească au murit 224 bărbaţi, 246 femei, de moarte silnică 33 bărbaţi, 5 femei, totalul sufletelor era de 111 358 credincioşi[140].

În 5 decembrie 1849 îşi redacta raportul protopopul Petru Gherman al tractului Braşov III. În cetatea regească liberă numită Corona sau Braşov erau 3 staţii parohiale şi o staţie de diacon. Ioan Popasu, paroh şi protopop al tractului Braşov I, a fost hirotonit de Moga şi are singhelie de hirotonisire ca preot şi paroh la Biserica cea mare. Această biserică a avut 6 piue cu care se trăgea la Paşti, la Bobotează, la praznice mari, în curtea bisericii, pe care le-au luat ungurii, dar alte pagube nu sunt. Preţul răpitelor piue este de 60 florini. Locuitorii rămaşi în oraş sub stăpânirea ungară au întreţinut cu hrană ostaşii rebeli unguri şi în special negustorii români din Braşov care şi-au încărcat căruţele cu ce au avut mai bun în casele lor, au vrut să treacă în România, au fost ajunşi de unguri şi au suferit pagube de milioane de florini. Soldaţii unguri le-au luat carele aşa cum erau, le-au dus la Sfântul Gheorghe şi le-au vândut cu doba la secui. Pentru calcularea pagubelor era nevoie de o comisie specială care să se ocupe de această problemă. În parohie au murit de moarte firească 70 bărbaţi, 25 femei, de moarte silnică 28 bărbaţi. În praepubiul I românesc de la Biserica cea mare slujesc Petru Gherman, paroh şi protopop al Tractului III al Braşovului, a fost hirotonit de Moga în 4 februarie 1823, are singhelie de paroh, Ioan

[140] P II, D. 3, loc. cit.

Petric, paroh şi protopop titular, a fost hirotonit în 17 iulie 1838 şi are singhelie de paroh la Braşovul vechi, însă cu „îndorsaţie" din 1 octombrie 1839 pentru Biserica cea mare unde slujeşte, Iosif Barac, hirotonit în 27 august 1840, tot de Moga, are singhelie. În praepubiul II românesc de la Biserica cea nouă slujesc Bonifaţie Pitiş, paroh, hirotonit de Moga în 20 iulie 1838, are singhelie, Dumitru Orghidan, capelan, are singhelie din 21 mai 1846 de la Moisi Fulea. Biserica lor n-a pătimit nimic, în Braşov există şcoli cu 3 învăţători competenţi pentru prunci, un învăţător bun pentru prunce şi şcolile sunt întreţinute în bună orânduială. La biserica greacă slujea arhimandritul Theodosie care a fost odată „resignat", biserica n-a suferit nimic, şcoală este, dar nu este dascăl. În parohia de la Biserica română din cetate, preot era Thoma Vasilescu, hirotonit de Moga, are singhelie din 8 octombrie 1841, biserica a pătimit o pagubă de 318 florini, de moarte firească au murit 76 bărbaţi, 40 femei, de moarte silnică 28 bărbaţi; şcoală este, dar fără învăţător.

În Braşovul vechi existau două parohii în care slujeau Iacov Balchel şi Ioan Dumbravă, hirotonisiţi de Vasile Moga la 9 iulie 1839 şi 16 decembrie 1840, biserica n-a pătimit nimic, nici parohia, de moarte firească au murit 1 bărbat, 2 femei. Parohia Braşovului vechi a avut o pagubă de 27 676 florini, 6 creiţari, după calculele lui Ioan Dumbravă. Parohul George Irimie păstorea satul Stupini, a fost hirotonit de Moga în 28 aprilie 1843, are singhelie, satul şi biserica n-au pătimit nimic, există şcoală şi dascăl. Parohul Nicolae Odor, hirotonit de Moga la 18 aprilie 1831, păstorea satul Baciu-Săcele, are singhelie, biserica a fost păgubită de 1 496 florini, în sat ungurii au jefuit în valoare de 61 350 florini, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 1 bărbat, 2 femei, şcoala este bună şi înzestrată cu învăţător. În acest sat mai există o parohie păstorită de Ioan Moga, hirotonit de Moga în 16 iulie 1837, care are şi el singhelie. Turcheşul avea două staţii parohiale unde slujeau doi preoţi, şi anume Alexandru Odor, hirotonit de Moga la 23 octombrie 1835, are singhelie, şi Ioan Odor, hirotonit în decembrie 1848 de episcopul Andrei Şaguna, care n-are singhelie. Înainte a slujit Oprea Odor care a „resignat" (renunţat) probabil de bătrâneţe, ca să lasă locul fiului său, care şi-a adus pe lângă el tot pe fiul său, întemeind o dinastie de preoţi, fenomen obişnuit şi în alte

parohii ale Ardealului. După calculele lui Ioan Odor, biserica a suferit o pagubă de 2 283 florini, satul de 64 502, de moarte firească au murit 119 bărbaţi, 2 femei, există şcoală şi învăţător.

În Cernat slujeau Oprea Verzea, hirotonit în 8 decembrie 1811, are singhelie, Ioan Verzia, hirotonit în 4 noiembrie 1826, are singhelie, Ioan Grecu, hirotonit în 9 decembrie 1849 de Andrei Şaguna, are singhelie. Satul a avut o pagubă de 70 344 florini, biserica de 2 942 florini, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 9 femei, de moarte silnică 8 bărbaţi, 3 femei, şcoală şi dascăl este. În Satulung, biserica veche, slujea Alexie Verzea, paroh şi protopop al tractului Braşov II şi Barbu Verzea, preot, primul hirotonit de Moga în 4/16 ianuarie 1813, al doilea tot de Moga în 25 octombrie 1843, seniorul cu singhelie, juniorul fără, biserica are o pagubă de 3 990 florini, satul luat în întregime cu cele două parohii de la biserica veche şi nouă, are o pagubă de 1 200 000 florini, după calculele făcute de Irimie Verzea şi Neagoe Popea, parohul Satulungului, biserica nouă. În Satulung I, de moarte firească au murit 21 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 20 bărbaţi, 2 femei, şcoala este deteriorată de unguri, dascăl este.

Pe Neagoe Popea l-a hirotonit Moga în 6 august 1831, are singhelie, pe Ioan Martinovici tot Moga în 20 mai 1835, are singhelie, biserica din Satulung II, cea nouă, are o pagubă de 9 201 florini, de moarte firească au murit 18 bărbaţi, 122 femei, de moarte silnică 63 bărbaţi, 7 femei, este şcoală şi dascăl. Gherasim Bratovici, paroh în Târlungeni, a fost hirotonit de episcopul Ardealului, Gherasim Adamovici, la 15 decembrie 1791, singhelia este la Episcopie, paguba bisericii este de 1 089 florini şi 36 creiţari, a satului de 15 079 florini şi 53 creiţari, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, şcoala construită de lemn se află în stare slabă, învăţător nu este. Preotul Gherasim Bratovici păstorea în Târlungeni de 59 de ani, ceea ce înseamnă că era în vârstă şi se apropia de 80 de ani. În Purcăreni păstorea Georgie Bogdan, senior, hirotonit de Moga în 1 ianuarie 1839, are singhelie, biserica are o pagubă de 66 florini, 30 creiţari, satul de 900 florini, 27 creiţari, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică nimeni, este şcoală şi dascăl. Georgie Bogdan junior păstorea în Zizin, a fost hirotonit de Moga în 8 septembrie 1837, are singhelie, biserica are o pagubă de 23 florini, 48 creiţari, satul de 590 florini, 37 creiţari, de moarte firească au murit 3 femei, de moarte

silnică nimeni, este şcoală şi dascăl. În Dumbrăviţa Ţintari păstorea parohul Ioan Popovici, hirotonit de Moga în 8 septembrie 1837, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă mică, de doar 91 florini, 50 creiţari, de moarte firească au murit 8 bărbaţi, 18 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, şcoala este bună şi este înzestrată cu învăţător. Per total, protopopul Petru Gherman arată că în tract au murit 212 bărbaţi, 170 femei de moarte firească, 93 bărbaţi şi 8 femei de moarte silnică[141]. În acest protopopiat mai bogat, situaţia şcolilor, cu o mică excepţie, este bună, pe când în alte protopopiate excepţia, adică lipsa şcolilor şi a învăţătorilor, constituie, din păcate, regula. Pe acest teren s-a lucrat intens după 1849, pentru depăşirea unei situaţii grele, nedorite, care apăsa greu şi negativ destinele naţiunii române[142].

Alexie Verzea, protopopul tractului Braşov II şi asesor consistorial raportează că în Bod păstorea Dimitrie Popovici, are singhelie din 1831, din biserică ungurii au luat doar o cădelniţă de argint şi un potir, satul a suferit jefuiri în bani, bucate, vite şi alte averi, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 1 femeie, este şcoală, dar învăţătorul este incompetent. În Feldioara, parohi sunt Iordache Ştefan şi Ioan Moraru, primul are singhelie, de la al doilea au luat-o ungurii, din biserică au luat potirul, a treia parte din sat a fost mistuită prin foc, s-au făcut pagube în bani, vite, bucate, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 8 femei, de moarte silnică un bărbat, şcoala este deteriorată, slabă, dar învăţătorul este bun. Parohul Iachim Dimitrie, cu singhelie dovedită din 1821, păstoreşte în Rotbav, ungurii au luat potirul din biserică, satul a fost jefuit de bani, bucate, vite, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 8 femei, şcoala este bună şi are dascăl. Parohul Gheorghie Ştefan are singhelie din 7 august 1837, păstoreşte acum în Măgheruş, biserica şi satul au avut pagube ca în Feldioara şi Holbav, de moarte firească au murit 8 bărbaţi, 5 femei,

---

141 P II, D. 4, loc. cit.

142 Nicolae Albu, *Istoria şcolilor româneşti din Transilvania. 1800-1867*, Bucureşti, 1971; Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de şcoalî. 1850-1867*, Cluj-Napoca, 1994; Idem, *Sate şi şcoli româneşti din Trannsilvania la mijlocul secolului al XIX-lea, 1867-1875*, Studiu introductiv, Ediţie îngrijită, note şi comentarii de Simion Retegan, Cluj-Napoca, 1994; Idem, *Parohii, biserici şi preoţi greco-catolici din Transilvania 1849-1875. Mărturii documentare 1849-1875*, Cluj-Napoca, 2006.

şcoala este rău deteriorată, iar dascălul, fiind bogat şi gazdă mare, este nevoit să muncească mai mult pe moşia lui, nu se îndeletniceşte cu învăţatul copiilor după cum s-ar cuveni şi astfel s-a ajuns ca şcoala să fie părăsită şi dărăpănată. Parohul Gheorghie Ştefan păstoreşte şi satul Apaţa, unde biserica n-a fost păgubită cu nimic, satul jefuit ca cele precedente, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 7 femei, există şcoală şi dascăl. În acest caz se menţionează că poporul român este sărac, asuprit din toate părţile: şi din partea consătenilor secui şi din partea saşilor. În Crizba păstorea Ioan Marin, are singhelie de la Moga, biserica n-a pătimit nimic, satul ca celelalte, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 8 femei, există şcoală dar nu există dascăl pentru prunci. Ioan Marin are şi filia Noua, în aceeaşi situaţie cu biserica, satul şi şcoala ca în Crizba, protopopul Alexie Verzea calculând că în tract au murit de moarte firească 48 bărbaţi, 45 femei, de moarte silnică 5 bărbaţi[143]. În acest protopopiat pagubele nu sunt estimate în bani, se dau doar date generale că ungurii au luat bani, vite, bucate, alte averi fără nici o precizare privind numărul şi valoarea lor, de unde derivă faptul că nici protopopul nu putea să relateze altfel lucrurile, decât le-au raportat în mod superficial preoţii subordonaţi.

În 3 decembrie 1839, Petru Gherman trimitea raportul la Episcopie, pentru tractul Braşov III, unde era titular, dar tot el a redactat şi Conscripţia din 5 decembrie pentru protopopiatul Braşov I, unde protopop de drept era Ioan Popasu, membru al Delegaţiei Naţionale Române din Viena, care n-a fost la faţa locului când s-au desfăşurat evenimentele din zonă ale Războiului Naţional româno-ungar pentru Ardeal. Conscripţia protopopiatul al III-lea al Braşovului conţine 20 de sate cu parohii lor, unde de moarte firească au murit 83 bărbaţi, 111 femei, de moarte silnică un bărbat, trăiau 8 732 bărbaţi, 8 784 femei, totalul sufletelor 17 516. Preoţi erau Gheorghe Sântion, Iacob Balcheş, Gheorghe Dragoş, Petru Vlad, Nicolae Popovici, în satul Cristian nu exista preot, Ioan Nan, Rudolf Petric, Nicolae Rădoiu, Stan Băncilă, Nicolae Baiul, Nicolae Comşa, Ioan Dan, Ioan Tipei, Ioan Tătulea, Nicolae Balca, Ioan Puşcaş, Nicolae Vartolomeu, Ioan Mănoiu, Bucur Cărbacea, Ioan Pârşoiu,

[143] P II, D. 5, ABM, Fond 13/Pr, Tabloul.

Nicolae Tarţa, Atanasie Ciurea, Constandin Tişcă, Bucur Moşoiu, Iosif Moşoiu, Gheorghe Ţăposu, Ioan Ţăposu, Bucur Cozan, Gheorghe Cozan, capelan, Alexandru Runcea. În unele parohii slujeau câte doi parohi, sau mai mulţi, în altele doar câte un paroh.

În Zărneşti slujeau Nicolae Baiul, Nicolae Comşa, Ioan Dan, Ioan Tipei, în Vlădeni, Iacob Balcheş, Gheorghe Dragoş, în Râşnov Ioan Man şi Rudolf Petric, în Sohodol Ioan Puşcaş, dar exista un loc vacant, în Şimon Nicolae Vartolomei şi Ioan Mănoiu, în Moeciu de Jos Bucur Cărbacea şi Ion Pârşoiu, în Moeciu de Sus Atanasie Ciurea şi Constantin Tişcă, în Fundata Bucur Moşoiu şi Iosif Moşoiu, în Şirnia Gheorghe Ţăposu şi Ioan Ţăposu, în Peştera Bucur Cozan şi Cozan capelan-junior. În unele parohii apare clar fenomenul „dinastii de preoţi", iar parohii cu un singur preot erau: Hălchia – Gheorghe Sântion, Ghimbav – Nicolae Popovici, Vălcani – Nicolae Rădoiu, Tohanu Nou – Stan Băncilă, Predeal – Ioan Tătulea, Poarta-Bran – Nicolae Balca, Cheia – Nicoale Tarţa, Măgura – Alexandru Runcean. Cei mai mulţi preoţi mai vârstnici au fost hirotonisiţi şi au singhelie de la episcopul Moga, dar unul mai bătrân, Nicolae Vartolomeu, de la Pavel Axecumovici, episcopul Aradului, din 12 ianuarie 1802, iar câţiva mai tineri, Nicolae Popovici, Ioan Dan, Ioan Tipei (!), Iosif Moşoiu, Cozan-junior au fost hirotonisiţi de episcopul Andrei Şaguna.

Bisericile din Hălchia, Vlădeni, Codlea, Ghimbav, Cristian, Râşnov, Vălcani, Zărneşti, Sohodol, Cheia, Moeciu de Sus, Şirnia, n-au pătimit nimic. Biserica din Tohanu Nou a fost păgubită de 120 florini, la Predeal cu 27 florini, la Şimon biserica şi şcoala împreună, 300 florini, la Fundata ungurii au luat o cruce de argint în valoare de 30 florini, la Peştera au luat protocolul bisericesc şi au provocat o pagubă de 20 florini. Satul Vlădeni a fost păgubit în valoare totală de 34 620 florini, 4 creiţari, Codlea 1 113 florini, 10 creiţari, Ghimbav 150 florini, Cristian 480 florini, 4 creiţari, Râşnov, 5 767 florini, 27 creiţari, Tohanu Nou, 1 058 florini, 18 creiţari, Zărneşti 2 643 florini, 48 creiţari, Predeal 441 florini, 10 creiţari, Poarta 1 970 florini, 10 creiţari, Sohodol 1 954 florini, 35 creiţari, Şimon 9 605 florini, Moeciu de Jos 11 000 florini, cheia 2 050 florini, Moeciu de Sus 1 402 florini şi 32 creiţari, Fundata 5 262 florini, Şirnia 600 florini, Peştera 562 florini, Măgura 725 florini. Situaţia şcolilor este diversă şi

nesigură, Hălchia, fără şcoală şi dascăl, Vlădeni şcoală slabă cu dascăl, Codlea şcoală slabă, dascăl neplătit, Ghimbav are şcoală nouă, dar n-are dascăl, deoarece a fost sfinţit preot, Cristian are şcoală, dascăl neplătit, Râşnov are şcoală şi dascăl buni, dar mai are nevoie de un dascăl primar, Vălcani, şcoală există, unde dascăl este cantorul, Tohanu Nou are şcoală fără dascăl, Zărneşti, şcoală slabă, dascăl bun, Predeal n-are şcoală, dar cantorul este dascăl şi învaţă copiii în altă clădire, Poarta are şcoală, n-are dascăl, Sohodol are două şcoli, un singur dascăl, dar este competent şi bun, Şimon are şi şcoală şi dascăl, Moeciu de Jos, există dascăl, dar şcoala este deteriorată de unguri, Cheia are dascăl, dar n-are şcoală, la fel şi Moeciu de Sus, Fundata are şcoală în construcţie, cu dascăl, Şirnia nu are şcoală, dar dispune de un dascăl bun şi competent, Peştera şi Măgura au şcoli slabe, fără dascăli[144].

Petru Chetanovici îşi încheia Conscripţia la 18 decembrie 1849, în calitate de protopop al Cetăţii de Baltă de Jos. Adămuş era filie la Corneşti, preot n-a fost, dar de la 15 noiembrie 1849 oficia slujbele capelanul Dionisie Cheţan, hirotonit de episcopul Andrei Şaguna, biserica şi filia n-au suferit nimic, nu există şcoală şi dascăl. În Boianul de Jos paroh era Petru Cheţanovici, hirotonit de Pavel Avacumovici la 29 iunie 1804, are singhelie, biserica a suferit o pagubă de 1 florin, satul de 8 206 florini, 23 creiţari, de moarte firească au murit 19 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi; nu există şcoală şi dascăl. La Băla păstorea Patrichie Boi, hirotonit de Moga la 12 aprilie 1839, are singhelie, biserica a păgubit 4 florini, satul, prin foc şi alte jafuri, 20 802 florini, nu este şcoală şi dascăl. În Cetatea de Baltă păstoreau Vasilei Popovici şi Mihail Copcean, primul hirotonit în 1812 de Moga, are singhelie, al doilea n-are, biserica are o pagubă de 5 florini, satul de 3 475 florini, 34 creiţari, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, dascălul este slab, şcoala este slabă. În Cuştelnic păstorea Socaci Ioan, hirotonit în 1817 de Moga, are singhelie, biserica a avut o pagubă de vin de 45 florini, satul 2 000, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 6 bărbaţi. Păucişoara este filie la mater Sub Pădure, n-are preot, a păgubit în total

[144] P II, D. 6, loc. cit.

2 384 florini, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl. Preotul Ioan Montanovici, hirotonit în 16 decembrie 1829, cu singhelie, păstorea în Păucea, care a avut paguba toată de 1 147 florini, 30 creiţari, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică 10 bărbaţi, satul n-are şcoală, n-are dascăl.

Preotul Georgie Opre, hirotonit la 7 decembrie 1822, cu singhelie, păstoreşte Susenii, paguba toată este de 891 florini, 36 creiţari, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 5 femei, satul n-are şcoală, n-are dascăl. Preotul Ştefan Popovici, foarte bătrân, a fost hirotonit în 1795 de episcopul Gherasim Adamovici, care împreună cu episcopul Ioan Bob, a dus Supplex-ul la Împăratul Leopold al II-lea, are singhelie, păstorea Bobohalma, biserica are o pagubă în vin şi odăjdii de 361 florini, 12 creiţari, satul prin foc şi vite luate 12 336 florini, 42 creiţari, de moarte firească au murit 9 bărbaţi, 7 femei, de moarte silnică 6 bărbaţi, satul are dascăl, dar n-are şcoală. Preotul Georgie Tămaş, hirotonit în 1836, cu singhelie, păstorea Deagul, biserica a fost păgubită în vin şi clopot 58 florini, 24 creiţari, satul de 1 862 florini, 10 creiţari, de moarte firească au murit 12 bărbaţi, 10 femei, nu există şcoală şi dascăl. Preotul Ioan Coste, hirotonit la 15 ianuarie 1815, cu singhelie, păstorea în Sub Pădure, bisericii i s-a luat clopotul în valoare de 12 florini, 48 creiţari, satul a fost păgubit în valoare de 448 florini, 48 creiţari, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică 1 bărbat, satul n-are nici şcoală, nici dascăl.

Preotul Vasilie Popovici, bătrân, hirotonit de Pavel Avacumovici în 1801, cu singhelie, păstorea la Chinciuş, biserica a avut o pagubă în clopot şi odăjdii de 60 florini, satul de 216 florini, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 7 bărbaţi, în sat există dascăl, şcoală nu-i. Preotul Daniil Roman, păstorea în Cerghid, a fost hirotonit în 25 octombrie 1848 de episcopul Andrei Şaguna, n-are singhelie, biserica a avut o pagubă de 127 florini, satul 6 950 florini, 58 creiţari, de moarte firească au murit 18 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, dascăl este, există şi şcoală, dar în stare slabă. În Cucerdea păstoreşte Vasilie Baci, hirotonit în 1843, cu singhelie, paguba bisericii este de 237 florini, 30 creiţari, satul de 6 289 florini, 326 creiţari, de moarte firească au murit 18 bărbaţi, 12 femei, de moarte silnică 7 bărbaţi, în sat există şcoală şi dascăl,

în stare slabă, fără venit. În Sălcud slujeşte bătrânul Atanasie Grindean, hirotonit în 1801 de Pavel Avacumovici, cu singhelie, ajutat de capelanul Atanasie Suci, hirotonit de Şaguna la 15 noiembrie 1849, biserica este păgubită în clopot şi în altele de 50 florini, satul de 6 348 florini, 48 creiţari, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat nu-i şcoală, nu-i dascăl. Ioan Oros, hirotonit în 1811, 17 august, de Pavel Avacumovici, cu singhelie, păstorea în Vidrasău, biserica are în odăjdii o pagubă de 85 florini, satul a ars în întregime, de moarte firească au murit un bărbat, 3 femei, de moarte silnică 14 bărbaţi, o femeie, în sat este dascăl, dar şcoală nu-i. Nataniel Opre, hirotonit de Şaguna la 16 noiembrie 1849, cu singhelie, păstorea la Crăciuneşti, biserica are o pagubă în clopot de 80 florini, satul de 1 403 florini, 36 creiţari, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 7 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, în sat nu-i şcoală, nu-i dascăl. În Chesler păstoreşte Ioan Manovici, hirotonit la 1 decembrie 1824 de Moga, cu singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 94 florini, 40 creiţari, nu există nici dascăl, nici şcoală. Protopopul Petru Cheţanovici, care şi-a redactat raportul în satul Boian, estimează că bisericile au suferit o pagubă de 1 097 florini, 24 creiţari, satele 74 138 florini, 31 creiţari, de moarte firească au murit în protopopiat 129 bărbaţi, 101 femei, de moarte silnică 77 bărbaţi, o femeie, totalul sufletelor era de 9 023[145].

În Cetatea de Baltă de Sus, întocmită de Ioan Făcătici, de moarte firească au murit 119 bărbaţi, 71 femei, de moarte silnică 78 bărbaţi, 14 femei, erau gazde 3 836 bărbaţi, 3 883 femei şi trăiau 77 719 suflete, după calculele protopopului raportor. La Şoimuş păstorea chiar Ioan Făcătici, hirotonit de Gherasim Raţ la 21 iunie 1847, fără singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 36 bărbaţi, 24 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, în sat dascăl este Bonta Matei, dar nu există şcoală. În Laslău, păstorea Mihăilă Popovici, hirotonit în 1841, n-are singhelie, satul şi biserica au fost jefuite, de moarte firească n-a murit nimeni, de moarte silnică 15 bărbaţi, 6 femei, în sat dascăl este Tolan Ion, există şcoală şi pruncii învaţă carte. La Suplac păstorea Petru

[145] P II, D. 7, loc. cit. Despre simbolistica clopotelor, vezi Crinela Holom, *Sunet şi sensibilităţi colective. Funcţia socială a clopotelor în comunităţile româneşti din Transilvania (sec. XIX-XX)*, Cluj, 2006.

Tolan, hirotonit în 1835, singhelia au dus-o ungurii, satul şi biserica au suferit jefuiri mari, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 7 femei, de moarte silnică 5 femei, dascăl este Tolan Toader, satul are şcoală. Vasile Copos, hirotonit la 15 februarie 1828, cu singhelie, păstorea în Căpâlna, biserica şi satul au fost jefuite, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, 3 femei, de moarte silnică un bărbat, o femeie, satul n-are dascăl, n-are şcoală. Daniil Sokaci, hirotonit în 1815, singhelia i-a fost răpită de unguri, păstorea în Bohnea, biserica şi satul au fot jefuite, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, o femeie, dascăl este Vasilie Popovici, şcoală este, dar copiii nu o frecventează. Nicolae Necşa, hirotonit î n26 martie 1827, are singhelie, păstorea în Lepindea, biserica şi satul au fost jefuite, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 2 femei, dascăl este Norea Iosif, şcoală se face. În Dârlos, păstorea Ioan Popovici, hirotonit la 25 martie 1818, are singhelie, biserica şi satul au fost jefuite, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 13 bărbaţi, dascăl este Ioan Popov, dar nu există casă de şcoală. În Alma păstorea Ioan Almăşan, hirotonit din 23 decembrie 1847, are singhelie, de moarte firească au murit 11 bărbaţi, de moarte silnică 14 bărbaţi, o femeie, există dascăl şi casă de şcoală. În Ernea păstorea Nicolai Costan, hirotonit la 1 iunie 1831, are singhelie, de moarte firească au murit 11 bărbaţi, 9 femei, de moarte silnică, un bărbat, dascăl este Nicolae Popov, există casă de şcoală.

În Viişoara, preot este Gheorghe Rotari, hirotonit în 20 septembrie 1821, biserica este jefuită de un clopot, de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 7 bărbaţi, dascăl este Ioan Popovici, şcoală există. Muhilă Bon, hirotonit în 11 octombrie 1813, cu singhelia răpită de unguri, păstorea la Heţiur, de moarte firească au murit 8 bărbaţi, 9 femei, de moarte silnică un bărbat, dascăl este Ion Zaharie. Ioan Oros, hirotonit la 10 mai 1836, cu singhelie, păstorea în Nadăş, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, de moarte silnică un bărbat, dascăl este Nicolae Oroi, există şcoală. În Ban există două parohii păstorite de Alexandru Ioanovici, hirotonit în 1832, Ilie Ioanovici, hirotonit în 29 mai 1835, amândoi cu singhelie, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, de moarte silnică 9 bărbaţi, este dascăl, şcoală nu-i. Zaharie Crişan, hirotonit în 12 februarie 1834, cu singhelie, păstorea în Şoard, de moarte

firească au murit 6 bărbaţi, 2 femei, de moarte silnică un bărbat, şcoală nu-i, dascăl nu-i. Dimitre Păloşan, hirotonit în 13 iunie 1834, cu singhelie, păstorea în Săcel, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, nu există şcoală, nici dascăl. În Videcuţ, sat fără dascăl, fără şcoală, păstorea Nastan Dragoş, hirotonit în 18 iunie 1825, are singhelie, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, de moarte silnică 6 bărbaţi. În Jac, sat fără şcoală, fără dascăl, popa Nicolae Stoica este în robie la austrieci, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, de moarte silnică 2 bărbaţi. Toate aceste sate au fost jefuite, ca şi bisericile lor[146]. Conscripţia protopopiatului Cetăţii de Baltă de Sus este plină de generalităţi, deoarece preoţii şi bătrânii satelor nu s-au obosit să calculeze în bani valoarea pagubelor suferite de bisericile şi satele lor, mulţumindu-se cu expresii ca „jăfuire din toate satul are", „jăfuire mare", „o jăfuit". În schimb sunt nominalizaţi dascălii din sate, acolo unde existau şi funcţionau ca atare.

În satul Berinţa din protopopiatul Cetăţii de Piatră (Kövár-ului) păstorea Daniel Vaida, hirotonit în 1815, din biserică soldaţii unguri au luat clopotele, din sat vitele, de moarte firească au murit 11 bărbaţi, 17 femei. În sat există dascăl, dar casa dascălului unde învaţă pruncii este în stare slabă. Aici trăiesc 250 gazde bărbaţi, 261 gazde femei, totalul sufletelor 511, este necesar să se despăgubească clopotele bisericii şi să se construiască şcoala din vistieria statului, după mulţimea sufletelor. În Ciocotiş păstoreşte Grigorie Bărbos, hirotonit în 2 februarie 1842, n-are singhelie, maghiarii au luat clopotele din biserică, au făcut pagubă în vitele sătenilor, de moarte firească au murit 9 bărbaţi, 10 femei, este dascăl, dar casa dascălului care serveşte drept şcoală este în stare slabă. Românii din Ciocotiş doresc îndeplinirea aceloraşi dorinţe ca cei din Berinţa. În Vima Mică păstoreşte Ioan Roman, hirotonit în 18 iunie 1839, are singhelie, de la biserică s-a luat clopotul, satul a pierdut vite, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, nu există şcoală, dar există casa dascălului în cea mai slabă stare. Şi aici românii doresc răscumpărarea clopotului şi şcoală clădită din vistieria statului. Într-un sat din zonă (Fânaţe) păstorea Pavel Moroşan, hirotonit în 27 februarie 1835, cu singhelie, de la biserică ungurii au luat două clopote, satul a pătimit

[146] P II, D. 8, loc. cit.

jefuiri, de moarte firească au murit 36 bărbaţi, 15 femei. În sat nu există şcoală, nici dascăl, obştea este săracă şi prin putere proprie nu există nici o nădejde să se construiască şcoală. În sat trăiesc 350 gazde bărbaţi, 354 gazde femei, total 704, sătenii doresc să se ridice şcoală din vistieria Camerei împărăteşti. În Ciocotiş trăiau 265 gazde băraţi, 289 gazde femei, total 554, în Vima Mică 358 gazde bărbaţi, 240 gazde femei, total 598. În Cărbunari păstorea Ilie Trif, hirotonit în 3 februarie 1829, cu singhelie, de la biserică s-a luat un clopot, de moarte firească au murit 36 bărbaţi, 15 femei, în casa dascălului se ţine şcoală în stare de mijloc. În sat trăiesc 309 gazde bărbaţi, 310 gazde femei, total 619, dorirea obştei este să aibă un dascăl învăţat.

În Cărpiniş păstorea Teodor Pop, hirotonit în 7 noiembrie 1820, cu singhelie, de la biserică rebelii unguri au luat un clopot, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 5 femei, în casa dascălului se ţine şcoală în stare slabă, în sat trăiesc 120 gazde bărbaţi, 310 gazde femei, total 430, dorirea obştei este ca în locul dascălului de acum să se pună un alt dascăl, cu purtare mai bună. În Curtuiuşu Mic preot este Procopiu Ponde, hirotonit în 17 mai 1833, de la biserică s-au luat toate clopotele, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, o femeie, nu există şcoală în sat care nu-i capabil să şi-o construiască, nu este nici om învăţat de dascăl. În sat trăiesc 150 gazde bărbaţi, 130 gazde femei, total 280 iar locuitorii fiind foarte săraci nu mai pot să-şi facă alte clopote la biserică şi doresc să şi le plătească din despăgubirea primită de la stat. În Făureşti, parohul bătrân Nechita Ioancea ce fusese hirotonit de Moga în 7/19 aprilie 1840, a decedat şi acum slujea ca administrator Gregorie Zocaş, paroh cu singhelie la Plopiş. De la biserică ungurii au luat clopotul cel mare, au pus foc şi au sărăcit două gazde din sat, există şcoală separată de casa dascălului, luată în arendă, elevii au cărţi, dascălul primeşte lemne din pădurea bisericii. De moarte firească au murit 6 bărbaţi, 5 femei, în sat trăiesc 230 gazde bărbaţi, 242 gazde femei, total 472, comunitatea doreşte despăgubire pentru clopot, transferarea dascălului din Surduc Copalnic, promite că va plăti dascăl învăţat şi va construi şcoală nouă. În Trestia păstoreşte Pantelimon Şovre, hirotonit în 31 mai 1829, de la biserică s-au luat toate clopotele, satul a fost jefuit, de moarte firească au murit 15 bărbaţi, 18 femei, şcoala se ţine în casa dascălului

care se află în cea mai rea stare, în sat trăiesc 190 gazde bărbaţi, 199 gazde femei, total 389, dorirea obştei este să obţină despăgubire pentru clopote şi aşezarea şcolii într-o rânduială mai bună. În Lăschia paroh era Vasilie Zokaş, hirotonit de Gherasim Ratz, în 3 septembrie 1846, n-are singhelie, de la biserică s-au luat toate clopotele, satul a pătimit „jăfuire mare şi robie peste măsură", de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 10 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, şcoala se ţine în casa deteriorată a dascălului, în sat trăiesc 200 gazde bărbaţi, 202 gazde femei, total 402, dorinţele comunităţii sunt identice cu cele ale locuitorilor din Trestia.

Preotul Ioan Horvath, hirotonit în 9 aprilie 1836, cu singhelie, păstorea în Finteuşul Mare, de la biserică s-a luat un clopot, satul a fost jefuit, de moarte firească au murit 36 bărbaţi, 26 femei, în casa dascălului se ţine şcoală în stare de mijloc. În sat trăiesc 340 gazde bărbaţi, 310 gazde femei, total 650, satul doreşte ca după numărul poporului să se aşeze şcoală bună şi dascăl învăţat. Gregorie Ciokaş păstorea în Plopiş, de la biserică s-a luat un clopot, oamenii au fugit în păduri de frica ungurilor, preotul a fost jefuit, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, două femei, în sat trăiesc 116 gazde bărbaţi, 119 gazde femei, comunitatea simte nevoia mare de dascăl, deoarece în sat nu există învăţător sau om învăţat care să fie dascăl harnic şi competent pentru copii. La Văleni preot este Gheorghie Luput, hirotonit în 29 martie 1828, cu singhelie, de la biserică s-au luat toate clopotele, satul a suferit jefuire foarte mare şi s-au aprins două case, de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 12 femei. În sat trăiau 501 gazde bărbaţi, 301 gazde femei, total 802, obştea doreşte despăgubire pentru clopote şi pentru bunurile care au fost arse. Parohul Vasilie Bot din Săcătura a murit în temniţă năpăstuit de unguri, în sat slujea Petru Roman, fără singhelie, de la biserică s-au luat clopotele, satul a suferit jefuire foarte mare şi s-a pus foc la două gazde, nu există şcoală, nici dascăl. În sat trăiesc 108 gazde bărbaţi, 104 gazde femei, total 212, obştea doreşte despăgubire, ajutor pentru văduve (de moarte silnică au murit 5 bărbaţi) şi pentru construirea unei şcoli. Petru Pop păstoreşte în Sălniţa, este hirotonit în 19 ianuarie 1819, de la biserică s-au luat clopotele, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, o femeie. În sat trăiesc 123 gazde bărbaţi, 124 gazde femei, total 247, comunitatea doreşte dascăl şi şcoală. În Surduc-Copalnic slujeşte preotul supranumerar Gheorghe Mikle, fără

singhelie, deoarece parohul Gheoghie Onofrei a fugit în satul Cornia, la uniţi, şi s-a lepădat de parohia Copalnicului. De la biserică s-au luat clopotele, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 7 femei, şcoală se ţine în casa dascălului care până atunci a fost plătit cu 20 florini din fondul sidoxial. În sat trăiesc 229 gazde bărbaţi, 203 gazde femei, total 431, obştea doreşte dascăl mai bun care să înveţe copiii şi în alte limbi, nu numai româneşte[147].

Raportul lui Ioan Cocorade, administratorul protopopiatului Cincu Mare este semnat în 20 ianuarie 1850 în Merghindeal. Aici păstorea Ioan Cocorade hirotonit în 3 ianuarie 1841, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 11 bărbaţi, 6 femei, nu există şcoală, dar copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 222 gazde bărbaţi, 222 gazde femei, total 444. Ioan Moldovan, hirotonit în 22 mai 1830, cu singhelie, păstorea la Agnita, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte firească au murit 8 bărbaţi, 13 femei, nu este şcoală, nici dascăl, în sat trăiesc 323 gazde bărbaţi, 311 gazde femei, total 634. Ioan Grecu junior, hirotonit în 5 august 1841, cu singhelie, păstorea la Ruja, satul şi biserica n-au pătimit, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 6 femei, şcoală nu există, dar copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 188 gazde bărbaţi, 106 gazde femei, total 294. Ioan Grecu senior, hirotonit în 31 decembrie 1827, cu singhelie, păstorea în Proştea, biserica n-a pătimit nimic, din sat s-au dat bani la comisiile ungureşti, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică un bărbat, şcoală nu este, copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 228 gazde bărbaţi, 225 gazde femei, total 453, pe Gheorghie Chendi l-au măcelărit ungurii în hotarul Mununei (Munundorf). Kirion Rotariu, hirotonit în 5 august 1841, cu singhelie, păstorea la Sâniacob, satul şi biserica n-au pătimit, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 4 femei, şcoală nu este, copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 135 gazde bărbaţi, 150 gazde femei, total 285. În Noistadt păstoreşte Nicolae Căpriţa, hirotonit în 1837, cu singhelie, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, două femei, şcoală nu este, copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 80 gazde bărbaţi, 85 gazde femei, total 165. În Movile păstoreşte

[147] P II, D. 9, loc. cit.

Ioan Soaclă, hirotonit din 17 octombrie 1837, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte firească au murit 2 bărbaţi, o femeie, în sat este şcoală şi dascăl, trăiesc 145 gazde bărbaţi, 141 gazde femei, total 286. Gheorghe Bugneriu, hirotonit în 13 noiembrie 1829, cu singhelie, păstorea în Sălişteat, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte firească au murit un bărbat, 3 femei, nu este şcoală, copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 145 gazde bărbaţi, 141 gazde femei, total 286. În Borcut, probabil filie a Noistadtului, păstoreşte tot Nicolae Căpriţă, de moarte firească a murit o femeie, în filie nu este şcoală, nici dascăl, trăiesc 24 gazde bărbaţi, 25 gazde femei, total 49. Parohul Iosif Pecineală, hirotonit în 18 ianuarie 1843, are singhelie, păstoreşte în Şoarş, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 3 femei, şcoală nu-i, copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 201 gazde bărbaţi, 180 gazde femei, total 381. În Boholt, păstoreşte Ioan Joiţa, hirotonit de Şaguna la 10 decembrie 1849, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, şcoală nu este, dar copiii învaţă în casa dascălului, în sat trăiesc 400 gazde bărbaţi, 446 gazde femei, total 846, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 6 femei. Per total, după calculele administratorului protopopesc Ioan Cocorade, în protopopiatul Cincului Mare, de moarte firească au murit 52 bărbaţi, 51 femei, de moarte silnică un bărbat, trăiau 2 105 gazde bărbaţi, 2 019 gazde femei, total. 4 124[148]. Românii din acest protopopiat au dus o viaţă liniştită şi normală şi în timpul Războiului Naţional din 1848-1849, cu excepţia acelui nefericit şi nenorocos Gheorghie Chendi surprins în hotarul unei comune străine, unde era dus probabil la muncă şi ucis de unguri.

În 12/24 ianuarie 1850 îşi semna în Cara raportul Procopie Prodan, protopopul districtului Clujului de Jos. Georgiu Prodan păstorea în Someşeni, era hirotonit în 1833, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul a suferit foc şi jafuri repetate, de moarte firească au murit 30 bărbaţi, 31 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi. În sat nu există şcoală, nici dascăl, trăiesc 325 gazde bărbaţi, 400 gazde femei, total 725, concentrate în 160 familii. În Apahida păstorea Vasilie Bălan, hirotonit în 1833, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul a fost jefuit de mai multe ori, de moarte

[148] P II, D. 10, loc. cit.

firească au murit 15 bărbaţi, 13 femei, de moarte silnică 18 bărbaţi, în sat nu există şcoală, nici dascăl, trăiesc 400 gazde bărbaţi, 329 gazde femei, total 729, concentrate în 160 familii. În Cara păstorea protopopul Procopie Prodan, hirotonit în 1817, are singhelie, satul şi biserica n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 19 bărbaţi, 17 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat nu este şcoală, nici dascăl, trăiesc 284 gazde bărbaţi, 281 gazde femei, total 565, concentrate în 108 familii. La Cluj-Mănăştur păstorea Ioan Bojan, hirotonit în 1830, are singhelie, satul şi biserica n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 15 bărbaţi, 15 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat nu este şcoală, nici dascăl, trăiesc 366 gazde bărbaţi, 440 gazde femei, total 806, concentrate în 189 familii. Preotul Nicolae Moldovan, hirotonit în 1846 de episcopul Gherasim Raţ, fără singhelie, păstorea în Căianu, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte firească au murit 12 bărbaţi, 13 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl, în sat trăiesc 380 gazde bărbaţi, 213 gazde femei, total 593, concentrate în 160 familii. Preotul Theodor Papp, hirotonit în 1831 de Moga, cu singhelie, păstorea în Bărăi, biserica şi satul n-au pătimit nimic, nu există şcoală, nici dascăl, de moarte firească au murit 14 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică, 4 bărbaţi, în sat trăiesc 239 gazde bărbaţi, 253 gazde femei, total 495, concentrate în 92 familii.

În Suatu păstorea Ioan Lukaci, hirotonit în 1839, are singhelie, biserica şi satul n-a pătimit nimic, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, în sat nu există şcoală şi dascăl, trăiesc 150 gazde bărbaţi, 136 gazde femei, total 286, concentrate în 58 familii. La Moci păstorea Ioan Cheţan, hirotonit de Moga în 1836, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit 20 bărbaţi, 25 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, în sat există şcoală în stare slabă şi dascăl incompetent, trăiesc 349 gazde bărbaţi, 400 gazde femei, total 749, concentrate în 173 familii. În Soporu de Câmpie păstorea Macarie Bucur, hirotonit în 1814, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, 4 femei, în sat nu este dascăl şi şcoală, trăiesc 227 gazde bărbaţi, 217 gazde femei, total 434, concentrate în 92 familii. În Frata postul de preot este vacant, biserica n-a pătimit, satul a suferit jefuire silnică, de moarte silnică au murit 9 bărbaţi, în sat nu există şcoală şi dascăl, trăiesc 200 gazde bărbaţi, 220 gazde femei, total 420, concentrate în

94 familii. În Nădăşel păstorea Manasie Moldovan, hirotonit în 1835, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte firească au murit un bărbat, o femeie, de moarte silnică 10 bărbaţi, în sat nu există şcoală şi dascăl, trăiesc 168 gazde bărbaţi, 210 gazde femei, total 378, concentrate în 73 familii. După calculele protopopului Procopie Prodan în tractul districtului Clujul de Jos de moarte firească au murit 140 bărbaţi, 136 femei, de moarte silnică 55 bărbaţi, per total trăiesc 3 088 gazde bărbaţi, 3 099 gazde femei, concentrate în 1 367 familii[149].

În 21/8 noiembrie 1849 îşi termina la Cluj raportul Grigorie Gal, parohul bisericii greco-răsăritene din Cluj şi protopop al Clujului, tractul de Sus. În Luna de Sus păstorea Toma Stan, hirotonit în 1835, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, în timpul revoluţiei maghiare poporul român a suferit o pagubă de 300 florini pe sat, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, în sat nu există şcoală, trăiesc 140 gazde bărbaţi, 136 gazde femei, total 276. Din păcate pentru următoarele 8 sate din „Conspectul conscripţiei" se menţionează că nu sunt şcoli. În Stolna păstorea tot Toma Stan, biserica n-a pătimit nimic, satul a fost jefuit de două ori de către maghiari, a suferit o pagubă de 1 000 florini, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat trăiesc 65 de gazde bărbaţi, 57 gazde femei, total 112. Petru Teotelecan, hirotonit în 1833, cu singhelie, păstorea în Someşul Rece, biserica n-a pătimit, satul a fost păgubit în valoare de 3 600 florini, ungurii au ars 28 case, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 7 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat trăiesc 215 gazde bărbaţi, 144 gazde femei, total 359. În Muntele Someşului Rece păstorea acelaşi Petru Teotelecan, biserica n-a pătimit nimic, satul a avut o pagubă de 8 000 florini, de moarte firească au murit 8 bărbaţi, 6 femei, de moarte silnică 4 bărbaţi, o femeie, în sat trăiesc 260 gazde bărbaţi, 252 gazde femei, total 512. În Someşul Cald păstorea Ioan Stan, hirotonit în 1839, fără singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 1 735 florini, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică un bărbat, în sat trăiesc 225 gazde bărbaţi, 223 gazde femei, total 448. Petru Fodor, hirotonit în 1847 de Gherasim Raţ, fără singhelie,

[149] P II, D. 11, loc. cit.

păstorea în Mărişel, biserica a fost arsă de unguri, pagubă de 5 000 florini, satul cu 270 case ale sale a fost ars, pagubă 100 000 florini, de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 38 bărbaţi, 26 femei, în sat trăiesc 1 236 gazde bărbaţi, 1 279 gazde femei, total 2 542. Ilie Bogdan, hirotonit în 1830 de Moga, a pierdut singhelia, păstorea în Măgura, biserica n-a pătimit nimic, poporul din sat a suferit o pagubă de 16 000 florini, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 3 femei, de moarte silnică 30 bărbaţi, 20 femei, în sat trăiesc 766 gazde bărbaţi, 734 gazde femei, total 1 500. Vasile Vereş, hirotonit de Moga în 1816, are singhelie, păstorea în Agârbiciu, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 1 200 florini, de moarte firească au murit 10 bărbaţi, 8 femei, în sat trăiesc 280 gazde bărbaţi, 272 gazde femei, total 552. În Gârbău păstorea Ioan Vereş, hirotonit în 1836 de Moga, n-are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, 3 săteni au fost jefuiţi de unguri în valoare de 480 florini, de moarte firească au murit 4 bărbaţi, 9 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, în sat trăiesc 98 gazde bărbaţi, 78 gazde femei, total 176. În Straja păstorea tot Ioan Vereş, biserica n-a pătimit, poporul a fost jefuit în valoare de 1 127 florini, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, 2 femei, şcoala a fost luată de proprietari (probabil era casă de şcoală luată pe chirie), în sat trăiau 99 gazde bărbaţi, 86 gazde femei, total 189.

Luca Teutelecan, hirotonit în 1820 de Moga, are singhelie, păstorea în Panticeu, ungurii rebeli au jefuit biserica în valoare de 14 florini, satul în valoare de 4 227 florini, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 5 femei, nu există şcoală şi dascăl, în sat trăiesc 162 gazde bărbaţi, 147 gazde femei, total 1 309. În Bedeciu, Dânc şi Lăpuşteşti păstorea Vasilie Teutelecan, hirotonit în 1834 de Moga, singhelia i-au prădat-o ungurii, biserica din Bedeciu şi Dânc (Dângău) a suferit jefuiri, cea din Lăpuşteşti a fost arsă, cele trei comunităţi au suferit o pagubă în sumă de 8 256 florini, de moarte firească au murit 16 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică un bărbat, o femeie, nu există şcoală şi dascăl, în sat trăiesc 458 gazde bărbaţi, 411 gazde femei, total 869. În Mănăstireni păstorea Ioan Condor, hirotonit în 1837 de Moga, are singhelie, de la biserică s-a jefuit un clopot de 86 funţi, în preţ de 86 florini, nu se cunoaşte curat suma jefuită de rebeli de la sat, de moarte firească au murit 30 bărbaţi, 30 femei, în sat există şcoală, dascăl este Grigorie Fodor, în sat trăiesc 464

gazde bărbaţi, 462 gazde femei, total 926. Ioan Popovici, hirotonit în 1802, are singhelie, păstorea în Mănăşturul Român, biserica n-a pătimit nimic, comunitatea a fost jefuită, nu se cunoaşte suma, de moarte firească au murit 14 bărbaţi, 13 femei, nu există şcoală şi dascăl, în sat trăiesc 422 gazde bărbaţi, 410 gazde femei, total 832. Gavriil Todoruţ, hirotonit de Moga în 1818, are singhelie, păstorea în Bika, biserica n-a suferit, satul a fost jefuit, nu se ştie suma pagubei, de moarte firească au murit 5 bărbaţi, 5 femei, de moarte silnică 2 bărbaţi, nu există şcoală şi dascăl, în sat trăiau 235 gazde bărbaţi, 228 gazde femei, total 463.

În Finciu păstorea Simion Muntean, hirotonit în 1826 de Moga, are singhelie, biserica a fost jefuită de un clopot de 50 funţi, valoare 50 florini, satul jefuit în valoare de 1 283 florini, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 7 femei, în sat nu există şcoală şi dascăl, trăiesc 141 gazde bărbaţi, 113 gazde femei, total 254. Tot Simion Muntean păstorea în Văşeşti, biserica a fost jefuită de un clopot de 65 funţi, valoare 65 florini, satul a fost jefuit de maghiari în valoare de 207 florini, de moarte firească au murit 12 bărbaţi, 14 femei, de moarte silnică doi bărbaţi, nu este şcoală şi dascăl, în sat trăiesc 141 gazde bărbaţi, 118 gazde femei, total 259. Nici în următoarele 13 sate nu existau şcoli şi dascăli. Dimitrie Marcu, hirotonit în 1843 de Moga, singhelia prădată de rebeli, păstorea în Râu, biserica a fost arsă de tot, paguba 1 000 florini, maghiarii au ars satul cu toate edificiile sale, paguba urcă la 83 207 florini, de moarte firească au murit 6 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică 3 bărbaţi, două femei, în sat trăiesc 167 gazde bărbaţi, 147 gazde femei, total 314. În Gurguţa păstorea tot Dimitrie Marcu, biserica a fost arsă de tot de rebelii maghiari, paguba urcă la 600 florini, maghiarii au ars întreg satul, paguba suie la 3 000 florini, de moarte firească au murit 7 bărbaţi, două femei, de moarte silnică doi bărbaţi, două femei, în sat triau 99 gazde bărbaţi, 98 gazde femei, total 197. La Călăţele păstorea Ioan Lucaciu, hirotonit de Moga în 1836, are singhelie, bisericii i-au luat ungurii un clopot de 150 funţi, preţ 150 florini, satul a fost păgubit de maghiari în sumă de 4 947 florini, de moarte firească au murit 15 bărbaţi, 20 femei, în sat trăiesc 228 gazde bărbaţi, 226 gazde femei, total 484.

Gavriil Moldovan, hirotonit î n1823 de Moga, are singhelie, păstorea la Călata şi Damiş, biserica a fost arsă de tot, paguba suie la

16 000 florini, satul cu 170 case a fost mistuit de foc, paguba 58 000 florini, de moarte firească au murit 57 bărbaţi, 49 femei, de moarte silnică 12 bărbaţi, 11 femei, aici trăiesc 450 gazde bărbaţi, 435 gazde femei, total 885. Ioan Todoruţu, hirotonit de Moga în 1844, are singhelie, păstorea în Buteni, paguba bisericii 320 florini, a satului 1 944 florini, de moarte firească au murit 15 bărbaţi, 19 femei, în sat trăiau 205 gazde bărbaţi, 207 gazde femei, total 412. Gavriil Gal, hirotonit de Moga, are singhelie, păstorea în Rogojel, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 600 florini, de moarte firească au murit 12 bărbaţi, 10 femei, în sat trăiau 300 gazde bărbaţi, 289 gazde femei, total 589. Ilie Lung, hirotonit de Gherasim Raţ în 1847, are singhelie, păstorea în Valea Drăganului, ungurii au luat gardurile de la biserică, crucile din cimitir, satul are o pagubă mare dar n-a fost estimată, de moarte firească au murit 13 bărbaţi, 13 femei, de moarte silnică un bărbat, o femeie, în sat trăiesc 541 gazde bărbaţi, 522 gazde femei, total 1 063. La Nadăşu, sat, com. Izvorul Crişului, jud. Cluj, păstorea Grigorie Popovics, hirotonit de Gherasim Adamovici în 1794, are singhelie, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 3 020 florini, de moarte firească au murit 25 bărbaţi, 19 femei, de moarte silnică 7 bărbaţi, în sat trăiau 291 gazde bărbaţi, 174 gazde femei, total 465. Ioan Popovics, hirotonit de Moga în 1835, n-are singhelie, păstorea în Dâncu, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 279 florini, de moarte firească au murit un bărbat, 4 femei, în cătun trăiau 132 gazde bărbaţi, 131 gazde femei, total 263. Ieremie Roşca, hirotonit de episcopul Pavel Avacumovici în 1810, are singhelie, păstorea în Tămaşa Mare, biserica n-a păgubit nimic, satul are o pagubă de 950 florini, de moarte firească au murit un bărbat, o femeie, în sat trăiesc 294 gazde bărbaţi, 276 gazde femei, total 570.

Grigorie Câmpean, hirotonit de Pavel Avacumovici în 1811, are singhelie, păstorea în Jimbor, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 541 florini, de moarte firească au murit 16 bărbaţi, 9 femei, în sat trăiesc 290 gazde bărbaţi, 302 gazde femei, total 592. Ioan Boboş, hirotonit de Moga în 1818, are singhelie, păstorea în Cubleş, biserica n-a pătimit nimic, maghiarii au făcut o pagubă satului în valoare de 446 florini, de moarte firească au murit 3 bărbaţi, două femei, în sat trăiau 149 gazde bărbaţi, 161 gazde femei, total 310. În Cetatea Clujului

păstorea Grigorie Gal, protopopul, hirotonit de Moga în 1829, are singhelie, biserica a fost cercetată şi investigată de unguri, dar nu i-au făcut nici un rău, poporul român, împreună cu ceilalţi concetăţeni, au purtat multe greutăţi estimate la 600 florini, de moarte firească au murit 13 bărbaţi, 12 femei, de moarte silnică doi bărbaţi, în parohie trăiau 163 gazde ortodoxe bărbaţi, 158 gazde femei, total 321. Paguba satelor din întregul protopopiat a fost calculată de Grigorie Gal la suma de 311 249 florini, de moarte firească au murit 114 bărbaţi, 65 femei, de moarte silnică 65 bărbaţi, 1 femeie, gazde bărbaţi 8 743, gazde femei 8 303, total gazde 17 046. Reflecţia protopopului a fost următoarea: „Fiindcă în acest conşpect nu s-au putut scrie toate lucrurile circumstantialiter în ce chip s-au păgubit fieştecare comunitate, mai pre larg să va putea cunoaşte din Conscripţiile singulare a fieştecăruia popor lângă acest conşpect anexate. Ar fi de lipsă ca toate comunităţile păgubite de către maghiarii rebeli să capete mângâiere iar mai întâi sunt vrednice de milă comunităţile cele arse şi zidirea bisericilor care s-au prefăcut în cenuşă. Căci fără de casă de rugăciune şi casă de locuinţă, poporul, şi sufleteşte şi trupeşte, este ca mort de jumătate”[150].

Mărişelul a avut 64 de morţi (38 bărbaţi, 26 femei), Măgura 50 (30 bărbaţi, 20 femei), Călata şi Damiş 23 (12 bărbaţi, 11 femei) şi au avut cel mai mult de suferit din acest punct de vedere. Ni se pare însă inexactă sau confuză rubrica „moarte silnică”. Este clar că în concepţia preoţilor, protopopilor, a enoriaşilor, moartea prin glonţ, ştreang, sabie, bătăi crâncene este silnică, dar moartea pe câmpurile de luptă, faţă în faţă, sub arme, cu duşmanul ungur, nu este silnică, ci mai degrabă eroică, reprezentând sacrificiul suprem, adus existenţei, supravieţuirii şi afirmării naţiunii şi limbii române. Silnică a fost doar uciderea românilor fără arme, bărbaţi, femei, copii, după cum tot atât de silnică a fost şi uciderea ungurilor neînarmaţi, bărbaţi, femei, copii, în acest Război Naţional româno-maghiar. Reiterăm însă afirmaţia că războiul român din Ardeal, dus însă şi pentru Banat, Crişana, Maramureş şi Bucovina a fost drept şi democratic, de apărare şi afirmare politică şi statală a unei majorităţi etnice evidente, iar războiul ungurilor în şi

[150] P II, D. 12, loc. cit.

pentru aceste teritorii, unde ungurii erau minoritari, era nedrept, reacţionar şi exclusivist, care urmărea prelungirea dominaţiei ungureşti asupra românilor din aceste ţinuturi. Doar războiul unguresc de pe teritoriul etnic maghiar, şi nu de pe cel istoric al Ungariei Coroanei Sfântului Ştefan, contra Austriei şi Vienei, susţinut după octombrie 1848, a avut un caracter democratic şi defensiv. Desigur, preoţii, protopopii, care nominalizau pe cei căzuţi în lupte, îi calificau „de naţie şi religie român", specificau în rapoarte, consignaţii, conscrieri specifice cu trupele căror comandanţi unguri au căzut, unde, când şi ce martori au avut, erau perfect conştienţi că aceştia au murit pentru naţiunea română şi Împărat, conform jurământului de la Blaj, din mai 1848 depus pe Câmpia Libertăţii. Totuşi n-au fost destul de scrupuloşi ca pentru cei căzuţi pe câmpul de luptă să deschidă sau să-şi imagineze o altă rubrică, să nu-i includă ca pe cei neînarmaţi la capitolul „moarte silnică", ci să-i înregistreze în categoria morţi în bătăliile cu rebelii unguri, cu ungurii vrăjmaşi ai naţiunii şi Imperiului, în luptele cu ungurii sau în alte formule asemănătoare care să exprime acelaşi conţinut.

În Cristur, Almaşu Mic, Archia, din protopopiatul Devei, păstorea Nicolae Giula, hirotonit în 25 octombrie 1832 de Moga, are singhelie, bisericile n-au pătimit nimic, Cristurul a fost jefuit în valoare de 100 florini, de moarte firească au murit 22 bărbaţi, 11 femei, de moarte silnică doi bărbaţi, în cele trei sate nu există şcoală şi dascăl. În Cristur trăiesc 212 gazde bărbaţi, 207 gazde femei, total 419. Biserica din Almaşu Mic n-a suferit, satul a avut o pagubă de 50 florini, de moarte firească au murit doi bărbaţi, în sat trăiau 89 gazde bărbaţi, 88 gazde femei, total 177. În Archia biserica n-a pătimit, satul a avut o pagubă de 45 florini, de moarte firească au murit doi bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică doi bărbaţi, în sat (mai degrabă cătun) trăiau 53 gazde bărbaţi, 52 gazde femei, total 105. Nestor Socaci, hirotonit în 13 iunie 1834 de Moga, are singhelie, păstorea în Biscaria şi Săuleşti, unde bisericile n-au pătimit nimic, primul sat a avut o pagubă de 400 florini, al doilea tot atâta. În Biscaria, de moarte firească au murit 9 bărbaţi, 6 femei, trăiau 161 gazde bărbaţi, 144 gazde femei, total 302. În Săuleşti de moarte firească au murit 3 bărbaţi, 4 femei, de moarte silnică doi bărbaţi, trăiau 128 gazde bărbaţi, 128 gazde femei, total 256. Ambele sate erau lipsite de şcoli şi de

dascăli. Bisericile din Bârcea Mică, Hărăpea, Batca, SântCrai, Călan, Josani, Peştişu de Sus, Almaşu Sâc, Cozia, Valea Nandrului, Nandru, Tâmpa, Băcica, Peştişu Mare, Buituriu, Găunoasa, Cutin, Ciulpău, Mânerău, Răcăjdia, Poieniţa Tomii, Merişor şi Runku Mic n-au suferit nici o pagubă din partea maghiarilor. Bisericile care au avut pagube au fost cele din Vişea 100 florini, Lejnic 42 florini, Sân Andras 232, Muncelu Mare 15, Muncelu Mic, 10, Deva 300, Fereşti 6 florini iar biserica din Boia a rămas fără protocolul morţilor. Satele au fost şi ele afectate într-o formă sau alta. În afara pagubelor săteşti menţionate mai sus, Bârcea Mică a avut o pagubă de 400 florini, Vişea 200, Hărăpea 200, Batca 227, SânCrai 100, Călan 100, Josani 400, Peştişu de Sus 100, Almaşu Sec 260, Cozia 275, Lejnic 3 000, Deva 3 000 florini. Protopopiatul a înregistrat 50 de bărbaţi şi 12 femei la rubrica moarte silnică. Satele Cristur, Almaşu Mic, Archia, Biscaria, Săuleşti, Vişea, Hărăpea, Batca, SânCrai, Călan, Josani, Peştişu de Sus, Lejnic, Dumbrăviţa, Valea Nandrului, Nandru, Sân Andraş, Sânt Halm, Tămpa, Băcia, Peştişu Mare, Buituru, Găunoasa, Cutin, Ciulpău, Muncelu Mare, Boia, Muncelu Mic nu aveau nici şcoli, nici dascăli. La Bârcea Mică dascălul învăţa copiii în casa lui, fiind plătit în porumb şi lemne. Almaşu Sec şi Cozia aveau şcoli militare şi dascăli plătiţi în bucate şi lemne. În oraşul Deva dascălul era plătit cu 80 florini din fondul şcolii şi mai primea de la fiecare copil câte 48 de creiţari. La Mănărău, Răcăjdia, Poieniţa Tomii, Fereşti, Merişor, Runcu Mic existau şcoli şi dascăli plătiţi în bucate şi lemne.

Pe lângă preoţii amintiţi, în protopopiatul Deva mai funcţionau Beniamun Kiş (Bârcea Mică), Avram Lupşa (Vişea), Ştefan Şinca (Batca), Ioan Şinca (Sânt Crai şi Călan), Mihail Popovici (Josani şi Peştişu de Sus), Adam Stoica (Almaşul Sec şi Cozia), Adam Lungescu (Lejnic şi Dumbrăviţa), Gheorghie Şerdan şi diaconul Petru Şerdan (Valea Nandrului şi Nandru), Isaie Dehelău (Sânt Andraş şi Sânt Halm), Nicoale Ghiorghion (Tâmpa şi Băcia), Gheorghie Efrem (Peştişu Mare şi Buituriu), Ioan Toma (Găunoasa, Cutin, Ciulpău), Petru Alexandru (Muncelu Mare, Boia, Muncelu Mic), în oraşul Deva postul figurează vacant. Cei mai mulţi preoţi erau hirotoniţi de episcopul Ioan Moga care a păstorit între 1810-1846, dar au existat şi excepţii, ca, de pildă, Adam Lungescu, hirotonit în 27 aprilie 1848, de Andrei Şaguna, fără singhelie,

Isaie Dehelău, hirotonit în 9 mai 1847 de Gherasim Raţ, episcopul Aradului, sau veteranul Ioan Toma, hirotonit de alt episcop al Aradului, Pavel Avacumovici (sârb), în 4 ianuarie 1799 care are singhelie şi Aaron Popovici, hirotonit tot de Pavel Avacumovici în 17 mai 1810, şi el cu singhelie[151].

Până acum am reconstituit aproape matematic conscripţiile, conscrierile, rapoartele protopopiale în extensiunea lor, cu toate rubricile componente, în intenţia clară de a incita şi a îndemna şi pe specialiştii în demografia istorică, de pildă, să cerceteze amănunţit volumul nostru şi să tragă concluzii privind populaţia românească pe parohii şi protopopiate, numărul gazdelor pe sexe, totalitatea sufletelor, numărul membrilor pe familii ortodoxe, rata mortalităţii pe sexe de la cei ce au decedat de moarte firească etc. Volumul conţine şi furnizează date concrete şi numeroase privind valoarea caselor, cât au valorat în bani bisericile, preţul cailor, boilor, vacilor, porcilor, al carelor şi al diferitelor unelte şi alimente, întinderea şi valoarea în bani a pământurilor de arătură şi de fânaţ, care pot – şi sperăm cu certitudine – că vor fi valorificate de specialiştii în istoria economico-financiară rurală şi urbană. Teologii pot urmări exact starea şi averea parohilor şi protopopilor, mişcarea de cadre ecleziastice pe teren, unii preoţi din zona Aradului furnizând cadre şi pentru bisericile ortodoxe din Ardeal (Marele Principal al Transilvaniei), pot stabili numărul credincioşilor pe comunităţi săteşti sau obşti ortodoxe pe sexe, totalul sufletelor pe protopopiate şi acolo unde protopopii nu s-au obosit să calculeze totalul să-l reconstituie prin adunarea sufletelor date pe fiecare parohie în parte, să fixeze după numărul enoriaşilor parohiile mari, mijlocii sau cele mici, sau cel al credincioşilor din filiile ortodoxe.

Pentru a nu supraîncărca această modestă reconstituire cu atâtea cifre şi amănunte, de altfel interesante şi relevante în multe privinţe, vom renunţa să ne mai referim direct la rubrici ca bărbaţi-femei decedaţi de moarte firească, numărul gazdelor bărbaţi-femei pe sate, totalul gazdelor şi sufletelor pe sate şi ne vom restrânge să le dăm pe cele calculate în totalitatea lor pe protopopiate, acolo unde ele există. Este un motiv în plus

[151] P II, D. 13, loc. cit.

ca specialiştii invocaţi de noi să recurgă direct la volumul amintit care le va oferi cu generozitate toate datele necesare pentru a reconstitui multe aspecte şi realităţi din lumea satelor româneşti ardelene de la mijlocul secolului al XIX-lea implicate în neuitatul „an al asaltului", 1848, din Monarhia Habsburgică. Era vorba de asaltul împotriva inegalităţii politico-naţionale, de asaltul naţiunilor cucerite, umilite şi asuprite de secole de cele cuceritoare cu mentalităţi de naţiuni-stăpâne, de eforturile şi sacrificiile umane şi materiale pentru ca toate aceste naţiuni din Europa Centrală şi Răsăriteană, în număr de peste 32 milioane de oameni, situate la acelaşi nivel de egalitate şi fraternitate, să trăiască într-un sistem statal federal şi democratic care s-ar fi obţinut – dacă s-ar fi auzit, respectat şi aplicat vocile majorităţilor etnice nemaghiare şi negermane – numai şi numai prin „elvetizarea" statului Marii Austrii federale. Românii s-au încadrat în coordonatele acestor mari acţiuni politice europene din spaţiul Monarhiei Habsburgice.

La 29/17 noiembrie 1849 îşi semna raportul pentru protopopiatul Dăbâca, tractul de Sus, cercul Dejului, Grigorie Gal, protopopul Clujului. El a calculat că în acest protopopiat, de moarte firească au murit 197 bărbaţi, 164 femei, de moarte silnică 49 bărbaţi, o femeie, numărul total al gazdelor era de 4 758 gazde bărbaţi, 4 747 femei, cel al sufletelor 9 495. În Sân Petru, de moarte silnică au murit 11 bărbaţi, în Hida 7, în Racoş 17, în Unguraş o femeie, în Păuşa 3 bărbaţi. Biserica din Dolu n-a suferit pagube, doar preotul Vasile Părea a avut o pagubă de 106 florini. Bisericile din Miluani, Sân Petru, Hida, Baica, Racoş, Gălpaia, Romiţa, Jacu, Stâna şi Ciumărna, Bazna, Sântă Măria, Başcapău nu au suferit nici o pagubă. Biserica din Bălan a avut pierderi în valoare de 60 florini iar preotul Dumitru Jorda de 1 055 florini, biserica din Unguraş a scăpat nevătămată, dar preotul Trurştan a fost păgubit în valoare de 80 florini şi 40 creiţari. Biserica din Trăznea a estimat pierderile sale la 50 florini, iar preotul Irodion Labo la 80 florini. Biserica din Păuşa a fost profanată de unguri care l-au spânzurat şi pe popa Ignat Kure, a cărui pagubă suie la 660 florini din avutul familiei sale. Satul Dolu a avut o pagubă de 298 florini, 40 creiţari, Miluani 326 florini, 24 creiţari, Sân Petru 2 338 florini, 18 creiţari, Hida 3 947 florini, Baica 443 florini, 10 creiţari, Racoş 2 746 florini, Bălan 212 florini, 19 creiţari, Gălpaia 248

florini, 30 creiţari, Romiţa 581 florini, Jacu 1 497 florini, 40 creiţari, Stâna materă şi Ciumărna filie, prima 565, a doua 628 florini, Unguraş 1 108 florini, 22 creiţari, Trăznea 2 786 florini, 45 creiţari, Bozna 737 florini, Bodia 1 546 florini, 30 creiţari, Sântă Măria 12 664 florini, 12 creiţari, Păuşa 2 077 florini, 40 creiţari, Başcapău 2 216 florini. Suma totală a pagubelor provocate de unguri în sate era de 27 468 florini, 30 creiţari, cea suferită de biserici şi preoţi de 2 095 florini.

În protopopiatul Dăbâca, tractul de Sus, cercul Dejului, păstoreau Vasilie Părea (Dol), Ioan Demşea (Miluan), Petru Roşca, administrator (Sân Petru), Leontie Puşcaş (Hida), Andrian Domşa (Baica şi Racoş), Dumitru Jorda, Simeon Jorda (Bălan), Ioan Toth (Gălpaia şi Romiţa), Gheorghie Olariu (Stâna materă, Ciumărna filie), Vasilie Trurştan (Unguraş), Irodion Labo (Trăznea), Vasilie Hodiş (Bozna), Ştefan Bikan (Bodia), Vasilie Moroşan (Sântă Mărie), fostul preot Ignat Kure (Păuşa), Gregorie Kure (Başcapău). Toţi aceşti preoţi au fost hirotoniţi de episcopul Vasilie Moga între 1820-1844 cu excepţia lui Petru Roşca despre care protopopul Grigorie Gal, adresându-se în raport direct lui Şaguna, specifica faptul că a fost hirotonit direct de „Preasfinţit Măria Ta, la anul 1848"[152].

În 29 noiembrie 1849 îşi încheia Conscripţia protopopul Nicolau Krainic al tractului Dobrii. După calculele lui, numărul pe protopopiat al gazdelor bărbaţi era de 4 794, al gazdelor femei 5 068, total 9 862 în 26 sate, unde de moarte firească au murit 113 bărbaţi, 135 femei, de moarte silnică 16 bărbaţi. În 24 sate din 25, bisericile n-au fost păgubite cu nimic de unguri, iar Gura Dobra nu avea biserică. Doar biserica din oraşul Dobra a fost jefuită în valoare de 1 000 florini. Satul Lăpuşnic a fost jefuit în valoare de 700 florini, Băguleşti 140, filia Stregoanea 400, mater Săcătaş 500, filia Stănceşti-Ohaba 40, Bâznic 500, Tisa 500, Lăpuşul de Jos 600, Ohaba 400, Fintoag 407, Coşieşti 300, Baştea 160, Molde 100, Teiu 261, Lăsău 120, Grind 60, Panc 60, Sălişte 50, Mihăileşti 200, Făgeţel 60, Bocşani 300, Lăpuşiu de Sus 300 florini, oraşul Dobra 1 000 florini, unde ungurii au pus foc, Abucea 20, Stretea 70, Gura Dobra 200 florini. La rubrica moarte silnică Bâznic figurează cu un bărbat, Coşieşti cu 3, Teiu

[152] P II, D. 14, loc. cit.

cu doi, Panc cu 1, Mihăieşti cu 1, Bocşani cu 4, Lăpuşiu de Sus cu 1, oraşul Dobra cu 3.

Parohii din protopopiat erau Iosif Suiagă (Lăpuşnic), Petru Hăgan (Băguleşti, filia Stregoanea), Petru Popovici (mater Săcătaş, filia Stânceşti-Ohaba), Dionisie Radovici (Bâznic), Damaschin Furdui (Tisa), Constantin Crişan (Lăpuşul de Jos), la Coşieşti şi filiile lui, postul era vacant, Iosif Dorog (Holde şi Baştea), Aaron Ilie (Teiu, Lăsău, Grind), Dionisie Furdui (Panc, Sălişte), Iosif Ogmean (Mihăileşti, Făgeţel), Dionisie Ognean (Boşcani), la Lăpuşu de Sus unde paroh a fost Iosif Lascovici, parohia este vacantă, Nicoale Krainic (Dobra, Abucea, Stretea, Gura Dobra). Majoritatea preoţilor au fost hirotoniţi de Vasile Moga cu excepţia parohilor Petru Hogan şi Petru Popovici, hirotoniţi în 4/16 octombrie 1848 şi în 1 noiembrie 1849 de episcopul Andrei Şaguna şi toţi preoţii din protopopiat au singhelie. În afară de Dobra unde există şcoală, dar dascălul este compromis, în celelalte nu există nici şcoli, nici dascăli[153].

În 28 noiembrie 1849 îşi semna Conscripţia protopopul Petru Popescu, al tractului Făgăraşului I. Numărul total al gazdelor bărbaţi era de 8 204, gazde femei 8 474, total 16 678 credincioşi gazde. În sfârşit, acest protopop inteligent, selectiv şi scrupulos, deşi îi include pe soldaţii fără uniforme la capitolul „moarte silnică", deoarece aşa era rubrica formulată în formularul-tip fixat de Episcopie şi alta nu avea la dispoziţie, ţine să precizeze foarte clar că la acest capitol sunt incluşi românii înrolaţi în lagăre, sub arme, care au căzut în lupte deschise cu ungurii, în afară de un român din Cuciulata, judecat de un tribunal militar rebel, condamnat la moarte şi „prin plumb împuşcat". La românii morţi de moarte firească au fost trecuţi cei decedaţi de-a lungul întregului an. De moarte firească pe protopopiat au murit 136 bărbaţi, 153 femei, de moarte „silnică", dar în luptă faţă-n faţă cu duşmanul 40 de bărbaţi, plus unul executat. Românii căzuţi în lupte au provenit unul din Recea, unul din Hârseni, unul din Berivoiu Mic, 4 din Berivoiu Mare, 13 din Toderiţa, 4 din Holbav, 3 din Cuciulata (plus cel executat în urma condamnării la moarte), 6 din Părău, unul din Pierşanu, dând

[153] P II, D. 15, loc. cit.

totalul de 41. Numele acestor eroi martiri, cu starea lor socială şi familială, cu averile lor, cu ziua, luna, anul şi locul unde au căzut se pot regăsi în rapoartele parohiale care au ajuns la acest protopop, care a făcut sinteza, sau mai degrabă microsinteza pe tractul lui, ce a fost trimisă la Episcopie şi Guvernatorului Ludwig von Wohlgemuth pentru întocmirea sintezei mari. În 24 de localităţi din această zonă, ungurii nu s-au atins de nici o biserică, cu excepţia celei din Pierşani pe care au jefuit-o. Făgăraşul şi celelalte sate au contribuit forţat la aprovizionarea armatei ungare, la transporturi în serviciul acesteia, dar n-au suferit alte pagube. La Făgăraş şcoala e bună, în celelalte se face şcoală în casele dascălilor care sunt aleşi din sânul comunităţilor şi slujesc fără plată.

Parohii din protopopiat sunt: Petru Popescu (Făgăraş), Ioan Bârsan şi Matei Bârsan (Bethean), Nicolae Grama (Dridiţ), Ioan Ţipu (Hurezu), Gheorghie Mărtin (Teleki Recea), Bucur Hârcioadă (Hârseni), Ioan Chiujdea (Berivoiu Mic), Ioan Taflan (Mândra), Ioan Răduleţ (Berivoiu Mare), Nicolae Grama Vasilie (Râuşor), Ioan Bărbat (Sărcăiţa), Gheorghie Mija (Toderiţa), Gheorghie Comănici (Veneţia de Sus), Ioan Mihăilă (Comana de Jos), Ioan Barbu (Veneţia de Sus), Ioan Comănici (Comana de Sus), Irimie Gridi (Grid), Samoilă Mija (Holbav), Gheorghe Moga (Cuciulata), Ion Strâmbu (în filia Lupşa), Maftei Buda (Părău), Gheorghe Buda (Şărcaia), Gheorghie Neagoe şi Ioan Popa (Pierşani), Ioan Zechieru şi Leonte Puşcaş (Poiana Mărului), Gheorghie Flucuş şi Nistor Popa (Tinca Nouă). Din 29 preoţi, doi n-au singhelie (Ioan Răduleţ, Gheorghie Neagoe). Cei mai mulţi au fost hirotoniţi de Moga, între 1819-1845, cu excepţia lui Gheorghie Mija, hirotonit în 29 septembrie 1849 de Şaguna şi Gheorghie Mija, hirotonit în 6 martie 1809 de Pavel Avacumovici[154].

Protopopul Spiridon Jurcovan semna Conscripţia tractului Făgăraş II, în data de 15 noiembrie 1849. De moarte firească au murit 149 bărbaţi, 160 femei, trăiau 8 225 gazde bărbaţi, 8 347 gazde femei, total 16 752, la moarte silnică sunt incluşi 19 bărbaţi. Aceştia erau originari din Porumbacu de Jos 1, Ucea de Sus 1, Arpaşu de Sus 1, Corbi 1, Viştea de Sus 1, Viştea de Jos 3, Sâmbăta de Jos 1, Vila 1, Lissa 9. Bisericile din

[154] P II, D. 16, loc. cit.

protopopiat n-au suferit nici o pagubă din partea ungurilor, în afară de cea din Sâmbăta de Jos unde au stricat uşa şi două şfeşnice iar în biserica din Vila au pătruns înăuntru şi au tras două focuri de armă. Românii din satele acestui protopopiat au suportat toate poverile şi taxele impuse de unguri, dar n-au păţit nimic altceva, cu excepţia unui locuitor din Vila care a fost împuşcat în drum fără vină. În unele sate există şcoli, dar nu există dascăli şi în altele unde există dascăli, nu există şcoli, dar se presupune că se făceau lecţii dacă se închiriau case pentru şcoală. Nu lipsesc nici satele în care nu există nici dascăli, nici şcoli (Porumbacu de Jos, Arpaşu de Sus, Sâmbăta de Sus-răsărit). În Lissa există şi şcoală şi dascăl, iar şcoala este în stare bună. În Breaza există şi şcoală şi dascăl, dar şcoala este în stare slabă.

În acest protopopiat slujeau Vasile Mandeal (Porumbacu de Jos), George Cizmaş (Porumbacu de Sus de Apus), Călin Neamţu (Porumbacu de Sus răsărit), Avram Stâncului şi Ioan Kelefariu (Sărata), unde era şi capelanul Stănciulea Dionisie, Ioan Marcu (Scoreiu), Nicolae Stoica (Oprea Cârţişoara), Maftei Banciu (Streza Cârţişoara), Nicoale Popa şi Vasilie Dobrilă (Arpaşu de Sus), Ioan Burz şi Dionisie Burz (Ucea de Sus), Ioan Vasz (Arpaşu de Jos), Vasilie Oproş (Ucea de Jos), Nicolae Popovici (Corbi), Ioan Fâciu şi Maftei Vulcan (Viştea de Sus), unde era şi diaconul Nicolae Clonţa, Ioan Sofar şi Vasilie Borzia (Viştea de Jos), Maftei Sofronea şi administratorul Spiridon Jurcovan (Drăguş), Ioan Marda (Sâmbăta de Sus apus), Ioan Ispas (Sâmbăta de Sus răsărit), Grigore Eşan (Sâmbăta de Jos), Thoma Gabor (Vila), Moisi Stelea (Voievodenii Mici), Moisi Bika (Voievodenii Mari), Ioachim Szabo şi Ion Pleriu (Lissa), Iosif Haşu (Breaza), Ioan Breazu Litza, Georgie Zaharie (LUdişor). De episcopul Şaguna au fost hirotoniţi Vasile Mandeal, capelanul Dionisie Stănciulea, Nicolae Popovici, Moisi Stelea, de episcopul Gherasim Raţ, Nicolae Stoica, de episcopul Pavel Avacumovici, Ioan Vasz, Maftei Sofronea, ceilalţi de Vasilie Moga[155].

Conscripţia Geoagiului de Jos cuprindea 10 parohii. Bisericile din Rapoltu Mic, Săcărâmb, Vărmaga, Boholt şi Topliţa n-au pătimit nimic, dar în Almaşu Mare ungurii au împuşcat crucea din turnul bisericii şi

[155] P II, D. 17, loc. cit.

au spart geamurile care au fost sparte şi în bisericile de la Fizeşti şi Stoineasa luând şi hainele preoţeşti, iar în biserica de la Cişcădaga au rupt protocoalele şi două cărţi. Satul Rapoltu Mic şi casa preoţească au fost jefuite, din Săcărâmb ungurii au dus pentru transport 4 cai pe care nu i-au înapoiat, au jefuit în case haine şi ale bunuri, satul Almaşu Mare a fost păgubit de 170 ferdele de bucate, 6 boi, o majă de slănină şi 130 florini. În Vărmaga paguba a fost de 1 668 florini, în Fuzeşti ungurii au aprins o casă, au luat vite şi bucate, satul Cărbuna n-a pătimit nimic, din Stoineasa ungurii au luat boi, vaci, cai şi haine de la oameni, Boholtul a avut o pagubă de 595 florini, 30 creiţari, Chişcădaga 2 500 florini, Topliţa nimic. În cazul satului Vărmaga se face menţiunea că rebelii unguri care au prădat pe români au fost conduşi de fostul notar Böszörmenny Abraham.

Parohii din tractul Geoagiului de Jos au fost Laurenţiu Filimon (Rapoltu Mic), Sabin Piso (Săcărâmb), Petru Mota (Almaşu Mare), Simion Filimon (Vărmaga), Avram Suciu (Barbura şi Stoineasa), la Boholt nu exista paroh, Pavel Popovici (Chişcădaga), Avram Cibian (Topliţa). Toţi au fost hirotoniţi de episcopul Vasilie Moga între 1833-1845, dar pentru Laurenţie Filimon nu se ştie data hirotonirii şi n-are singhelie. Toţi ceilalţi au singhelie dar singhelia lui Pavel Popovici a fost ruptă de unguri. Numai la Săcărâmb există o şcoală în cea mai rea stare în ultimii doi ani, încât era în pericol orice persoană care intra în ea şi în consecinţă preotul învaţă pe copii carte în casa sa. Pentru satul Almaşu Mare se specifică faptul că ungurii au luat pentru transport un bou care a murit şi era în valoare de 100 florini[156].

În protopopiatul Hoghizului, Conscripţia a fost elaborată în 23 octombrie 1849 de protopopul Ioan Moga. În protopopiat trăiau 3 022 bărbaţi, 2 864 femei, total 5 886, de moarte firească au murit 53 bărbaţi, 42 femei, de moarte silnică 38 bărbaţi, 15 femei. Cei căzuţi prin moarte „silnică" erau din Hoghiz 5 bărbaţi, din Arini un bărbat, din Vâlcele un bărbat, din Arpătac 4 bărbaţi, din Marcoş 6 bărbaţi, din Teliu 12 bărbaţi, din Budila 4 bărbaţi, din Augustin 5 bărbaţi, 15 femei. În Hoghiz s-a simţit lipsa preotului de la biserică, care a fugit, şi a dascălului, care a

[156] P II, D. 18, loc. cit.

fost prins la Sângeorgiu şi i s-au luat boii şi mai multe bunuri. Ungurii au intrat în biserica din Arini, unde s-a simţit lipsa de preot, au proferat cuvinte de batjocură, sudalme (înjurături) şi au tras focuri de armă. Biserica din filia Iorăş nu a pătimit nimic din partea maghiarilor. În biserica din Vâlcele ungurii au tras focuri de armă şi au proferat sudalme păgâneşti. La biserica din Arpătac s-a simţit lipsa de preot (probabil şi acesta fugise de frica ungurilor), românii au simţit pe pielea lor „bătaia cătănească" maghiară, ungurii au suduit, au proferat ameninţări că dărâmă biserica, aici era şi lipsă de cantor care a fost împuşcat în obraz de unguri, iar casa preoţească a fost jefuită de tot ce a avut în ea. Aceeaşi lipsă de preot a fost la Ariuşd, unde ungurii rebeli au intrat, au tras focuri de armă, au înjurat. La biserica din Marcoş a lipsit preotul iar dascălul a fost omorât prin glonţ. Tot 8 luni au lipsit popa şi dascălul din Vama Buzăului, ungurii au tras în biserică, au luat cărţile, au înjurat, au răpit clopotul şi hainele preoţeşti. Lipsa de preot s-a simţit şi la biserica din Teliu, ungurii au intrat în biserică, au dus Precestania, o lingură de argint, odăjdii, un policandru, lumini şi bani. 8 luni a lipsit şi preotul din Budila, ungurii au tras focuri de armă în biserică, au rostit sudalme groaznice. Soldaţii rebeli unguri au săvârşit la biserica din Augustin cele mai jalnice fapte, au stricat icoanele din biserică, au dus cărţile şi le-au ars, au stricat tâmpla bisericii, au luat odăjdiile, au deteriorat casa bisericii, încât nu se mai putea ţine sfânta Liturghie. Lipsă de dascăl şi de popă s-a simţit şi la biserica din Ormeniş, unde ungurii au proferat sudalme şi au tras focuri de arme. În Racoşu de Sus nu există biserică, dar creştinii umblă la biserica matera din Augustin. La Vultureni (Magyar Ujfalu), popa unguresc i-a silit pe români să-şi lepede religia, popa românesc a lipsit, rebelii unguri au rostit sudălmi grele. La Biksad ungurii s-au comportat la fel.

În satul Hoghiz rebelii unguri au jefuit, au făcut pagube mari, românii au fost nevoiţi să facă danii armatei maghiare. Soldaţii au făcut omoruri de oameni, bătăi asupra românilor de câte 100 de beţe. Românii din Arini au fost tăiaţi cu săbiile, jefuiţi, înjuraţi iar cei din Iorăş au fost siliţi să facă danii, duşi cu forţa la cătanele ungureşti. Pagube au suferit şi românii din Vâlcele, care au fost siliţi să aprovizioneze cu mâncare pe soldaţii unguri, le-au făcut danii şi transporturi pentru taberele lor. În

Arpătac s-a întâmplat o bătălie, ungurii au pus foc, au jefuit, au făcut omoruri de români pentru că au ţinut cu Împăratul şi au rostit sudalme ungureşti asupra românilor care erau îngroziţi că vor fi tăiaţi de maghiari. Unii români din Ariuş au fost înrolaţi cu sila în armata maghiară. Jafuri, omoruri de români s-au făcut în Marcoş şi în Vama Buzăului, de unde românii au fugit în păduri şi în Ţara Românească. Ungurii au comis jafuri, omoruri de români, au mâncat vitele românilor în satul Teliu. În Budila i-au ameninţat cu moarte pe români, le-au luat danii şi i-au jefuit. Soldaţii unguri au prefăcut satul Augustin în cenuşă, l-au făcut să rămână fără nici o casă, au tăiat şi pomii, au omorât oameni, unii români ca să scape cu viaţă au fugit în păduri. Jefuiri, danii silite, pagube mari au suferit şi românii din Ormeniş, Racoşu de Sus, Vultureni, dar ultimii au avut nenorocul că a izbucnit o boală care a omorât multe vite cu coarne ca şi în cazul Biksadului.

În Hoghiz nu există nici şcoală, nici măcar loc pe care să se construiască şcoală, dar există dascăl. Dacă satul ar avea loc de şcoală, satul este capabil să o construiască. În Arini nu este şcoală, este dascăl, iar oamenii sunt atât de săraci încât până o fi pământul nu vor fi capabili să-şi construiască şcoală. În Iorăş nu există şcoală, nici loc pentru ea, dar există dascăl. Dacă s-ar oferi gratis loc de şcoală, oamenii ar putea înfiripa o şcoală mai mică. În Vâlcele nu există şcoală, loc de construcţie ar fi, dar nu există cine s-o construiască, dascăl este. Eclejia fiind săracă de tot, nu este capabilă de una singură să-şi facă şcoală. În Arpătac nu există şcoală, nici loc de construcţie, dar este dascăl. Dacă satul ar avea loc de şcoală ar putea-o construi, dar nu există loc. În Ariuşd nu există şcoală, nici loc pentru a se ridica, există dascăl. Aici secuii au tot ce le trebuie pe seama lor, iar românii n-au nimic. În Marcoş nu există şcoală, loc de şcoală, dar nici dascăl deoarece pe dascălul H. Dogariu l-a împuşcat Pál Gálfi în casa preoţească împreună cu alţi români. În Vama Buzăului nu există şcoală, loc de construcţie există, dar oamenii sunt săraci. De la biserică s-au luat odăjdii, cărţi, clopotul, acumulând biserica o pagubă de 200 florini, iar popa de 800 florini. În Teliu există şcoală şi dascăl, dar acesta n-are plată. Aici lipsea doar simbria de dascăl, „altmintrilea ar fi ceva", dar oamenii plătesc rău şi greu. Şi la Budila există şcoală şi dascăl, dar nu-i plătit. Şcoala e mică şi până se va construi alta e nevoie de simbria dascălului. În

Augustin şcoala a fost arsă, dascăl există şi aici satul era ars ca faţa căşii, n-a rămas nimic, dar oamenii au început să-şi facă bordeie. În Ormeniş nu există şcoală, nici dascăl, deoarece acesta a murit dar câteodată pruncii au învăţat carte în casa dascălului. În Racoşu de Sus, care-i sat unguresc, sunt puţini români, nu există nici şcoală, nici dascăl, iar românii umblă la biserica mater de la Augustin. În Vultureni nu este şcoală, nici teren de construcţie pentru că, dascăl există şi aici, până atunci, pruncii au învăţat carte în casa dascălului. În Biksad nu-i şcoală, nu-i dascăl, dar cantorul învaţă pruncii în casa lui. Aici nu există posibilitatea să se construiască şcoală, deoarece bântuie o sărăcie mare. În Biksad oamenii au fost duşi cu sila la cătanele ungureşti şi rebelii s-au străduit puternic să le strice românilor religia.

Majoritatea preoţilor din tractul Hoghizului au fugit din parohiile lor pentru a nu fi ucişi de unguri. Aceştia erau Alexandru Bucşa (Hoghiz), Ilie Şerban (Arini şi filia Iorăş), protopop Ioan Moga (Vâlcele), Gheorghie Cioflec (Arpătac şi filia Ariuşd), Dimitrie Dogariu (Marcoş), Dimitrie Dogariu junior (Vama Buzăului), Gheorghie Dogariu (Teliu), Ioan Ioanovici (Budila), Nicolae Bucşa (Augustin, filia Orminiş, filia Racoşu de Sus), Gheorghie Streza (Vultureni şi filia Biksad). Toţi preoţii au fost hirotoniţi de episcopul Vasilie Moga, între 1814-1842, cu excepţia lui Ilie Şerban, hirotonit de episcopul Gherasim Raţ al Aradului. Toţi au singhelie, cu excepţia lui Niculae Bucşa, iar singhelia lui Gheorghie Dogariu a fost răpită de unguri[157].

Din Conscripţia protopopiatului Haţeg, semnată de protopopul Mihail Maximilian, 31/19 octombrie 1849, rezultă că în tract trăiau 13 197 bărbaţi, 11 891 femei, total 25 088, de moarte firească au murit 436 bărbaţi, 384 femei, de moarte silnică 20 bărbaţi. Dintre aceştia 3 erau din Gânţaga, 2 din Kovraju, 2 din Gridu, 1 din Haţeg, 1 din Bretea Ungară, 2 din Silivaşu de Sus, 1 din Silivaşu de Jos,2 din Baia lui Kraiu, Cerna, 4 din Teliuc, dar în tabel sunt trecute şi 6 femei ucise în Silivaşu de Sus. Cele mai multe biserici din protopopiat n-au pătimit nimic din partea rebelilor unguri. Doar cea din Ocolişu Mic a avut o pagubă de 15 florini, biserica din Gridu 150, cea din Valea Sângeorzului 5, cea din Sântămăria

[157] P II, D. 19, loc. cit.

de Piatră 150, cea din Bărăşti 40, cea din Haţeg 22, cea din Streii Plopii 40, cea din Bretea Ungară 20, cea din Nădejdea de Sus 3, din Teliuc 175, din Hunedoara 300, totalul pagubelor suferite de biserici situându-se după calculele protopopului la 1 070 florini. Satul Gânţaga a avut o pagubă de 200 florini, Bretea Română 50, Băţălariu 492, Vâlcelele Bune 1 180, Vâlcelele Rele 1 700, Boşorod 738, Luncani 90, Ocolişu Mic 250, Gridu 2 117, Valea Sângeorzului 111, Kicidu 300, Ohaba Sânjorzului 73, Strei Sânjorj 1 000, Strei Săcel 300, Krişani 200, Sântămăria de Piatră 1 510, Petrila 500, Livezile 300, Petroşani 250, Dâlja 50, Ruşoru 180, Federi 124, Ciopea 320, Săcel 280, Nucşoara 18, Bărăşti 547, Uciuc 117, Reea 212, Vad-Nalaţi 137, Streii Plopii 100, Bretea Ungară 60, Maceu 4 663, Ruşi 100, Streiu 2 000, Ocolişu Mare 1 045, Nădăjdia de Sus 2 000, Nădăjdia de Jos 2 000, Silivaşu de Sus 150, Linjina 410, Cinciş 758, Boju-groşi 150, ruda 200, Plopu 120, Poieniţa Voinii 140, Bunila 360, Alunu Vadu Dobrii 366, Hăjdeu-Cernişoara 270, Goleş-Valar 263, Băieşti 300, Ohaba de Sub Piatră 350. Suma totală a pagubelor suferite de sate pe toată surpafaţa protopopiatului a fsot calculată de protopop la valaorea de 29 101 florini, dar câteva sate n-au suferit nici o pagubă din partea maghiarilor (Dealu Babii, Fezăşi, Silaşu de Sus, Mălăieşti, Sânpetru, Haţeg, Silivaşu de Jos, Grădiştea Ficuşească, Ghelar). Situaţia şcolară este foarte rea, doar în şapte sate se află şcoli şi nu toate au dascăl. Dintre preoţi 39 au singhelii, 4 nu, majoritatea sunt hirotoniţi de episcopul Vasilie Moga, 8 de Şaguna, 1 de Gherasim Raţ[158].

Conscripţia protopopiatului Ilia a fost elaborată de protopopul Ilie Orbonaş, în care se precizează că în tract de moarte firească au murit 211 bărbaţi, 185 femei, de moarte silnică 26 bărbaţi, o femeie, trăiau 8 061 gazde bărbaţi, 7 853 gazde femei, total 15 934. Cei căzuţi de moarte silnică sunt repartizaţi astfel: 3 din Ilia, 1 din Sârbi, 5 din Branişca, 1 din Boz, 2 din Târnăviţa, 2 din Luncşoara, 2 din Visca, 3 din Certeju de Jos, 1 din Gothatea, o femeie din Coaja, 2 din Cerbia, 1 din Pogăneşti, 1 din Zam. 40 de biserici din protopopiat nu au avut de suferit cu nimic din partea maghiarilor. Bisericii din Branişca i s-au luat odăjdiile şi odoarele şi a fost prădată în valoare de 182 florini. Biserica din Certeju de Jos a

[158] P II, D. 20, loc. cit.

pierdut odăjdii şi odoare în valoare de 109 florini, cea din Cerbia de 100 florini, cea din Burjuc de 120 florini, cea din Glodghileşti de 30 florini. Ilia a fost jefuită în vite şi alte bunuri în valoare de 2 600 florini, Bacea 894 florini, 48 creiţari, Cuieş 99 florini, 30 creiţari, Bretea Mureşeană, prin jafuri şi dări către soldaţii rebeli unguri, a suferit o pagubă de 1 100 florini, Sârbi 800, Branişca 1 687, Borz 842, Târnăviţa 276, Gialacuta 200, Căbeşti 230, Târnava 320, făcută când au trecut rebelii unguri prin sat, Varţa 650, Valea Lungă 234, Visca 240. O parte din satul Certeju de Jos a fost arsă de soldaţii unguri iar satul a fost jefuit în sumă de 3 240 florini, Boiu de Sus 100 florini, Coaja 860, Gothatea 751 florini, 20 creiţari, Ulieş 271 florini, Curasada 1 073 florini, 42 creiţari, Câmpuri Surduc 1 042 florini, 30 creiţari, Bărăştii Iliei 300 florini, Runcşor 114, Vica 144 florini, 20 creiţari. În Cerbia au fost arse câteva case şi satul a fost prădat în valoare de 1 600 florini, Pogăneşti 200 florini. 12 sate au scăpat nevătămate din mâna ungurilor. Situaţia şcolilor este dezastruoasă în acest protopopiat unde funcţionau 23 preoţi şi multe parohii erau vacante. Şi aici majoritatea preoţilor a fost hirotonită de Moga, câţiva însă au fost preoţiţi la Arad sau au fost hirotoniţi de Andrei Şaguna[159].

Conscripţia protopopiatului Cohalnului era incompletă, deoarece unii parohi nu şi-au îndeplinit obligaţia de a-şi trimite rapoartele protopopului lor, Stan Iosif, chiar dacă au fost somaţi de mai multe ori. Protopopul Stan Iosif păstorea în Caţa, parohie mater, era hirotonit din 1815 de Moga, avea singhelie, biserica n-a fost jefuită, satul a fost jefuit, ungurii luând bunuri de prin case, în Caţa este şcoală şi „dascăl, încă bun", ceea ce este o raritate îmbucurătoare şi a fost ucis un român. În Drave păstorea Ioan Iosif, hirotonit în 1841, la rubrica ce au pătimit biserica, protopopul trece vag, „precum se va vedea în Conscripţie", satul a pierdut 2 320 florini, n-are şcoală, are dascăl. În Merciana mater şi filia Jimbor parohul a murit, biserica n-a suferit nimic, satul o pagubă de 646 florini, n-are dascăl, n-are şcoală. În Ungra parohie mater, păstorea Sofronie Runca, hirotonit de Şaguna, are singhelie, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 1 886 florini, n-are şcoală, are dascăl. În Conscripţie se menţionează că Emanoil Fărcaş şi Iosif Fărcaş, care

[159] P II, D. 21, loc. cit.

păstoreau în Ticuşul Românesc filie, Ticuşul Săsesc mater, nu şi-au trimis rapoartele, deşi au fost somaţi de mai multe ori. În Hălmeag-Şona păstorea Gheorghe Tulbure, preoţit la 6 decembrie 1848 de Şaguna, are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit nimic, satul n-are nici şcoală, nici dascăl. Ioan Şolcă, hirotonit de Moga, are singhelie, păstorea în parohia mater Felmer unde biserica şi satul n-au fost jefuite de unguri, satul n-are şcoală. La Lavinic păstorea Bucur Mirciu, hirotonit în 1833, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul, după „cum să va vedea mai pe larg în Conscripţie", are dascăl, n-are şcoală. Preotul demisionar Stan Fărcaş şi preotul Iosif Fărcaş din Ştena nu şi-au trimis raportul la protopop, la fel ca şi parohii din Jibert, Viscri, Kohalm[160].

Întrucât protopopiatul Lupşii a constituit o microzonă fierbinte a Războiului Naţioanl româno-maghiar, vom reda mai pe larg evenimentele, cu excepţia celor decedaţi de moarte firească pe fiecare sat, pe care-i lăsăm spre studiu demografilor. Conscripţia a fost semnată în Abrud, în ziua de 27 decembrie 1849, de protopop Absolon Popovici. De moarte firească în întregul tract au murit 111 bărbaţi, 79 femei, de moarte silnică 139 bărbaţi, 43 femei, trăiau 4 506 bărbaţi, 4 843 femei, total 9 349 iar numărul familiilor era de 1 976. În Agrişu păstorea Todor Kopil, hirotonit în 1825 de Moga, are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, paguba satului este de 2 600 florini, de moarte silnică au murit 4 bărbaţi, o femeie. În sat există şcoală în stare slabă, nu există dascăl. În Cacova Ierii păstorea Grigorie Samoil, hirotonit în 1837, cu singhelie, biserica a fost arsă, paguba 1 280 florini, satul a fost ars în întregime, paguba 41 248 florini, de moarte silnică au murit 17 bărbaţi, 10 femei, şcoala a ars, dascălul a murit. În Okolişu Mare păstoreau Pătru M. şi Ioan Fodor, hirotoniţi în 1832 şi 1844, au singhelie, biserica a fost păgubită de 240 florini, satul de 45 185 florini, de moarte silnică au murit 10 bărbaţi, 6 femei, şcoală nu-i, dascăl este. În OkolişuMic păstorea Iosif Fodor, hirotonit la 1837, nu are singhelie, biserica are o pagubă de 1 200 florini, satul de 27 400 florini, de moarte silnică au murit 16 bărbaţi, 4 femei, şcoala a ars.

În Runku păstorea Gherman Jurj, hirotonit în 1840, biserica a ars, paguba 2 000 florini, ungurii au aprins tot satul, paguba 52 618 florini, de

[160] P II, D. 22, loc. cit.

moarte silnică au murit 17 bărbaţi, nu există şcoală. Mihăilă Mitrofan, fără singhelie, deoarece a ars odată cu casa, păstorea în Buru, paguba bisericii aprinsă de unguri suie la 1 400 florini, satul 27 893 florini, de moarte silnică au murit 2 bărbaţi, două femei, nu există şcoală, nici dascăl, ca şi în celelalte 5 parohii care urmează. Petru Kozma, hirotonit în 1821, fără singhelie, păstorea în Vidolm, biserica a fost jefuită în valoare de 14 florini, satul de 80 florini, de moarte silnică au murit 7 bărbaţi, două femei. Sofronie Muntean, hirotonit în 1839, are singhelie, păstorea în Lunca, unde biserica a fost arsă şi jefuită, paguba 3 000 florini, ungurii au dat foc satului, paguba 55 637 florini, de moarte silnică au murit 5 bărbaţi, 10 femei. Vasilie Muntean, paroh bătrân, hirotonit în 1804 de episcopul Pavel Avacumovici, cu singhelia arsă de unguri, păstorea în Bedeleu, unde biserica a fost arsă, paguba 3 200 florini, ungurii au pus foc la 102 case, paguba satului 21 948 florini, de moarte silnică au murit 20 bărbaţi, două femei. Alexandru Rujda, hirotonit în 1820, are singhelie, păstorea în Poşaga de Jos, unde biserica are o pagubă de 40 florini, satul de 80 florini, de moarte silnică au murit 4 bărbaţi, două femei. Tama Rujda, hirotonit în 1836, are singhelie, păstorea în Poşaga de Sus, unde biserica n-a pătimit nimic, ungurii au aprins 38 case, şuri, au jefuit vite, paguba 1 092, de moarte silnică au murit 4 bărbaţi, 4 femei.

În Sălciua de Jos păstorea Ioan Barta, hirotonit în 1824, biserica n-a pătimit nimic, gloabele (impozite, dări, rechiziţii) şi paguba suie la 3 000 florini, de moarte silnică au murit 3 bărbaţi, este dascăl, şcoală nu-i. În Sălciua de Sus păstorea Ioan Bareteanu, hirotonit în 1834, n-are singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul 5 500 florini, de moarte silnică a murit un bărbat, situaţia şcolară ca la Sălciua de Jos şi Lătureni, satul care urmează conform Conscripţiei. Aici păstorea Ilie Bareteanu, hirotonit în 1833, biserica şi satul n-au pătimit nimic, de moarte silnică au murit 7 bărbaţi. Vasilie Turc, hirotonit în 1819, are singhelie, păstorea în Hădărău, unde biserica şi satul n-au pătimit, de moarte silnică au murit 4 bărbaţi, dascăl este, şcoala-i rea. În Lupşa Mare păstorea Pătru Nicoară, hirotonit în 1830, satul şi biserica n-au pătimit, de moarte silnică au murit 7 bărbaţi, dascăl este, şcoala-i slabă. În Valea Lupşii păstorea Ioan Toia, hirotonit în 1841, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte silnică a murit un bărbat, dascăl este, şcoală nu-i. În Saşa Lupşii,

unde situaţia şcolară este identică, păstorea Ioan Ispas, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte silnică au murit 3 bărbaţi. În Vinta Lupşii păstorea Petru Nicoară cel tânăr, hirotonit în 1833, biserica şi satul n-au pătimit, de moarte silnică au murit 6 bărbaţi. Vasilie Bank, hirotonit în 1830, păstorea în Sub Peatră, biserica n-a pătimit, satul are o pagubă de 50 florini. Pagubele suferite de bisericile jefuite de unguri pe protopopiat au fost calculate în sumă de 12 374 florini iar cele ale satelor la 292 031 florini[161].

În Biertan din protopopiatul Mediaşului păstorea bătrânul Thoma Popovici, hirotonit în urmă cu 48 de ani de episcopul Pavel Avacumovici şi Iacob Popovici, hirotonit de Andrei Şaguba. Biserica n-a pătimit nimic rău, satul a suferit jafuri, execuţii de bani, vite, bucate, haine, naturali, slănini, băuturi. Şcoală există, dar n-are venit, nu corespunde scopului şi are dascăl. În Mediaş păstorea Gheorghie Gavril, hirotonit de Moga în 1815, susţine că singhelia a ars, biserica n-a pătimit nimic din partea ungurilor, dar a ars după revoluţie. Mediaşul a suferit aceleaşi pagube ca la Biertan, lucru valabil şi în cazul celorlalte parohii. La Hăşag s-a adăugat în plus faptul că ungurii au ars 50 de case iar la Frâua (Axente Sever), fiind în drumul ţării, sătenii au suferit toate pagubele şi au rămas în drum. Al doilea preot al Mediaşului a decedat. La Mediaş există şcoală, dar este arsă din temelii. Ioan Dorca, hirotonit de Moga la 1836, n-are singhelie, păstorea în Agârbici, unde biserica fiind delături de sat, pe un deal, a fost jefuită de unguri, dascăl şi şcoală sunt, dar în şcoală locuieşte parohul. Sofronie Ghiaja, hirotonit de Moga în 1829, are singhelie, păstorea în Bratei, unde ungurii au spart o fereastră, valoare 1 florin, altceva nimic. Aici la capitolul moarte silnică este înregistrat un român. Şcoală acoperită cu paie, situată pe un teren mic, nu poate răspunde scopului şi are dascăl. Antistia satului (săsească) nu permite mărirea terenului, nu aprobă tăierea nuielelor şi lemnelor din pădure pentru completarea şcolii, nu există bani pentru a închide şcoala cu pălan, şi aşa aceasta stă deschisă. În Buzd nu există preot, dascăl este, şcoală nu, nu există nici loc de şcoală. Vasile Androne păstorea în Frâua, este hirotonit de Moga în urmă cu 21 ani, are

[161] P II, D. 23, loc. cit.

singhelie, dascăl este, şcoală nu, copii învaţă carte în casa parohială. Nicolae Comşa, hirotonit în 1820 de Moga, păstorea în Hăşag, unde este dascăl, şcoală nu, dar copiii învaţă carte în casa dascălului. În sat există loc de şcoală, dar românii sunt săraci şi nu sunt harnici să acopere cheltuielile pentru ridicarea şcolii[162]. Este de remarcat faptul că acest protopopiat a scăpat ieftin cu doar un singur român ucis de unguri.

În schimb, protopopiatul Mureşului înregistrează în Conscripţia lui Grigorie Moldovan, semnată la 26 decembrie 1849, la capitolul moarte silnică 82 bărbaţi, o femeie. Aceştia erau originari din Herepe 13, Şilea 4, Murgeşti 4, Fărăgău 20, Şpălnaca 9, Ciunga 3, Micoşlaca 1, Herea 6, Botezul 19, Găbud 1, Aţintiş 2. Femeia a fost ucisă în satul Herea. După reflexia parohului Vasilie Kostin, hirotonit de Moga în 5 august 1842, cu singhelie, parohia sa Herepe este săracă, şcoală n-are, dar dascălul învaţă pruncii în casa lui. Biserica n-a pătimit nimic, satul a fost jefuit de unguri în vite, bucate, haine, mâncăruri „de dulce" în valoare de 1 990 florini. Obştea Şilea era şi ea săracă, după cum reflecta parohul ei Vasilie Filimon, hirotonit în 20 octombrie 1843 de Moga, cu singhelie. Satul n-are şcoală, are dascăl care învaţă pruncii în casa lui. Biserica n-a pătimit nimic, satul a avut o pagubă de 330 florini. Situaţia şcolară în Murgeşti era identică cu cea din Şilea. La Murgeşti păstorea Artenie Crişan, sfinţit în 23 februarie 1835, are singhelie, ungurii au băut 25 ferii de vin din vinul Sfintei Biserici, au păgubit satul în valoare de 707 florini, 15 creiţari. În Fărăgău, unde păstorea Emanuel Moldovan, sfinţit în 19 iunie 1830, cu singhelie, şcoală a fost, dar s-a stricat, dascăl este şi învaţă pruncii într-o casă mică. Biserica n-a pătimit nimic, satul a avut o pagubă de 6 213 florini, 24 creiţari.

De remarcat faptul că în acest sat care a înregistrat paguba cea mai mare, au fost ucişi cei mai mulţi români, dar din aceeaşi cauză a lipsei de ordine şi de ordonare a lucrurilor nu ştim câţi au murit în bătălie cu duşmanul, sau câţi au fost ucişi fără a fi înarmaţi de către soldaţii unguri ca represalii sau cu titlu de răzbunare pentru participarea românilor la Războiul Naţional ungaro-român dus împotriva uniunii Ardealului cu Ungaria. O dată salvat Ardealul de această uniune care l-ar fi pus în

[162] P II, D. 24, loc. cit.

situaţia să devină doar partea de Răsărit a Ungariei Mari structurată ca stat naţional ungar unitar şi indivizibil, Ardealul putea deveni – ceea ce sperau românii şi era înscris ca revendicare fundamentală în Programele lor naţionale – nucleul în jurul căruia urma să se constituie Marele Ducat al românilor din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina din Marea Austrie federalizată şi democrată. Al doilea sat ca număr de români înscrişi la rubrica „moarte silnică" este Botezul cu 19 români, unde păstorea Ioan Gherman, hirotonit în 18 iunie 1823, are singhelie; biserica n-a avut pagube în afară de faptul că ungurii i-au stricat uşa, satul a avut o pagubă de 1 005 florini, 49 creiţari (cu mult mai mică decât aceea din Fărăgău), şcoală nu-i dascăl este, învaţă pruncii în casa sa mică. În Spălnaca păstorea Petru Lucaci, hirotonit de Moga în 1840, cu singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul are o pagubă de 2 067 florini, 55 creiţari, şcoală nu-i, dascălul a fost angajat de curând, învaţă pruncii în casa lui. Obştea fiind săracă nu este capabilă să-şi construiască şcoală, spre deosebire de cea din Fărăgău, unde obştea era în stare bună şi capabilă să-şi facă şcoală bună. Şi în Botezul obştea era capabilă să-şi construiască şcoală, dar numai în cazul în care i se ordonă acest lucru, ceea ce înseamnă că sătenii erau zgârciţi şi nu realizau ce importanţă avea şcoala pentru copiii şi naţiunea lor.

În Ciunga şi Micoşlaca, unde păstoreau Vasilie Munteanu şi Iacob Paul, hirotoniţi în 18 decembrie 1840 şi, respectiv, 15 ianuarie 1837, primul cu singhelie, al doilea fără, nu existau nici dascăl, nici şcoli, obştile erau sărace şi incapabile să-şi construiască şcoli, lucru valabil şi pentru obştea ortodoxă din Herea. Ungurii au stricat Biblia, au băut 8 ferii de vin din vinul Sfintei Biserici, satul a suferit o pagubă de 1 448 florini, 15 creiţari. În Micloşlaca biserica n-a pătimit nimic, satul a avut o pagubă de 1 962 florini, 28 creiţari. În Herea păstorea administratorul Grigorie Moldovan, hirotonit în 14 iunie 1818, cu singhelie, la biserică ungurii au stricta uşa, au luat 3 sfeşnice de aramă, 3 linguri, satul a avut o pagubă de 2 790 florini. La Găbud, unde păstorea Teodor Oniţ, hirotonit în 20 octombrie 1823, cu singhelie, şcoala este în stare săracă, dascăl este, dar obştea ortodoxă este necăjită din partea românilor uniţi. Ungurii au băut 5 ferii de vin din vinul Sfintei Biserici, satul a avut o pagubă de 115 florini, 59 creiţari. La Aţintiş păstorea Teodor Poap,

hirotonit în 1830, fără singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul 796 florini, 46 creiţari, şcoală nu-i, dascăl nu-i, nici obştea, fiind săracă, nu-i în stare să-şi construiască şcoală. În Sâniacob situaţia şcoală era la fel ca în Aţintiş. În Sâniacob păstorea Dimitrie Poap (!), hirotonit în 1834, fără singhelie, biserica n-a pătimit nimic, satul 160 florini[163].

În suburbia Sebeşului, din protopopiatul cu acelaşi nume, ungurii au ucis 24 români, în Lancrăm 16, în Răhău 6, în Loman 1, în Petreşti 1, în Vurpăr 19 bărbaţi, o femeie, în Cârna Blandiana un bărbat, în Inuri 4 bărbaţi, în Vinţi un bărbat, în Sibişani 3 bărbaţi, în Berghin 4 bărbaţi, în Hăpria 3, total 84. Biserica din suburbia Sebeşului, unde păstoreau Avram Moga şi Nicoală, hirotoniţi în 1817 şi 1825 de Moga, cu singhelii, n-a suferit cu nimic, dar ungurii au ars 50 de case cu sălaşurile lor şi au prădat. În Lancrăm păstorea Simeon Ionescu, hirotonit în 1834, cu singhelie, casa bisericii a fost golită de unguri, sătenii au fost siliţi să dea soldaţilor rebeli unguri tot ce i-au cerut. În Răhău păstoreau Nicolae Cărpinişan, Ioan Gota, hirotoniţi în 1826 şi 1836 de Moga şi Dimitrie Munţiu, hirotonit de Gherasim Raţ, al Aradului, biserica a fost păgubită de 50 florini, satul a suferit păgubiri de averi şi vite (marhe). La Câlnic păstorea Nicolae Kărpinişan, preoţit în 1849 de Şaguna, cu singhelie, biserica n-a pătimit, satul a fost silit să dea ungurilor tot ce au cerut. În Deal păstoreau Petru Roşca şi Ioan Dobre, biserica n-a pătimit, satul a fost prădat de soldaţii rebeli unguri de multe vite şi averi. Situaţia bisericilor şi satelor Pianu de Jos, Pianul de Sus, Loman, Răchita, Strugar, Petreşti, Drâmbar şi Hăpria a fost identică cu cea din Deal. Biserica din Berghiu a fost însă prădată din ordinul lui G. Gyulaj care a poruncit să fie prădat şi satul. Biserica din Daia n-a pătimit, dar satul a avut o pagubă de 3 000 florini. Biserica din Vurpăr n-a pătimit nimic, „fiind toate mai înainte grijite" (deci odoarele, cărţile, odăjdiile au fost ascunse şi îngropate, probabil), dar în sat ungurii au omorât mulţi români (19) şi i-au prădat de tot ce au putut căra. Biserica şi satul Răcătău n-au pătimit nimic, biserica din Cârna a fost prădată de tot ce a avut mai bun iar satul a avut mult de suferit din partea insurgenţilor unguri din Vinţ. Biserica din Inuri a fost prădată rău de tot, mare parte

[163] P II, D. 25, loc. cit.

din sat a fost aprinsă, altă parte prădată. Românii din oraşul Vinţ fiind „togma în cale" au suferit multe de la rebelii unguri care au cruţat totuşi biserica. Satul Sibişani era bănuit de rebeli că era ostil Ungariei, a fost jefuit foarte tare din toate, ca şi satul Berghiu, unde biserica n-a fost cruţată, dar cea din Sibişani a fost cruţată. Satele Drămbar şi Hăpria au fost jefuite din toate cele ce le aveau.

În Loman şcoala era în stare bună, are dascăl, în Răchita şcoala se ţine în casa dascălului, ca şi în satul Strungar, la Petreşti nu există şcoală dar este dascăl, însă în Acmar nu există nici şcoală, nici dascăl. În Vurpăr există casă de şcoală, dar nu-i dascăl, la Sărăscău, Răcătău, Cârna, Inuri, Vinţ, Sibişani, nu există şcoli, ca şi al Hăpria şi Berghin. În suburbia Sebeşului, şcoala era în stare slabă, există dascăl, în Lancrăm şcoala este în stare bună, cu dascăl, în Răhău şi şcoala şi dascălul erau în stare bună, în Câlnic şcoala şi dascălul se găseau, la fel, în stare bună, în Deal nu este şcoală, dar este dascăl, în Pianul de Jos şcoala şi dascălul erau în stare slabă, în Pianul de Sus şcoala era în stare bună. În Pianul de Jos păstoreau trei preoţi: Simeon Trufaş, Georgie Vanţa, hirotoniţi de Moga în 1826, 1837, al treilea de Şaguna în 1849, cu singhelii, în Pianul de Sus Nicolae Mina şi Maftei Savu, hirotoniţi primul de Moga în Ardeal, al doilea la Arad, în Loman erau două parohii, una era vacantă, în cealaltă păstorea Grigorie Filimon, hirotonit de Vasile Moga în 1827, în Răchita păstoreau Elisei Dăncilă şi Nicolae Raika, preoţiţi de Moga în 1824 şi 1829, care se ocupau şi de filia Strungar (sau măcar unul din ei). Nicolae Radu, hirotonit în 1824 de Moga păstorea în Petreşti, Avram Pielar în Akmar, Mihail Muntyan în Wurpăr, Ioan Rădoi în Sărăskău, unde biserica şi satul n-au pătimit nimic, Avram Medrea păstorea în Răcătău, Avram Rote în Cârna, Ioan Vlad în Inuri, Ioan Bena în Vinţ, Ioan Kostea în Sibişani, Nicolae Novac în Berghin, Georgie Ciuka şi Georgie Kislas în Daia, Ioan Stanciui în Drâmbar, Iosif Lobonţ în Hăpria. Ultimii preoţi au fost hirotoniţi fie de episcopul Moga, fie de episcopii Gherasim Raţ şi Andrei Şaguna între 1824-1849[164].

În 17 noiembrie 1849 îşi semna „Conşpectul Conscripţii" Grigorie Gal, protopopul Clujului şi administratorul protopopiatului Sicului din

[164] P II, D. 27, loc. cit.

varmeghia (comitatul) Dăbâcii, cercul Reteagului. În Bogat şi Sic păstorea Teodor Pop, hirotonit de Moga în 1828, are singhelie, satul a fost păgubit de unguri cu 200 florini, în Bonţida păstorea Ioan Kozma, hirotonit de Moga, cu singhelie, satul are o pagubă de 1100 florini, în Diviciori păstorea Ionikie Mezei sau Kâmpean Namsenik (amândoi, sau era aceeaşi persoană cu două nume!?), hirotonit de Moga în 1823, satul are o pagubă de 1994 florini, 14 morţi înregistraţi la rubrica „moarte silnică", 1 femeie, care s-au adăugat la cei 6 bărbaţi ucişi de unguri de la Bonţida. La Iaka păstorea Artemie Vesa, hirotonit de Moga la 1842, cu singhelie, ca şi preoţii precedenţi, în Kiukiş păstorea Atanasie Kiţac, hirotonit de Moga la 1843, fără singhelie, satul a avut o pagubă de 671 florini, 31 creiţari. Ungurii nu s-au atins de nicio biserică din protopopiat, dar au provocat satelor o pagubă totală de 3 965 florini, au ucis 20 bărbaţi şi o femeie din Diviciori. Satele din protopopiatul Sicului, cercul Reteagului, nu aveau nici şcoli, nici dascăli şi aici trăiau 1 288 gazde bărbaţi, 1 278 gazde femei, total 2 566.[165]

Potrivit Conscripţiei elaborate de Zaharia Boiu, protopopul tractului Sighişoarei, în acest protopopiat, de moarte silnică au murit 28 bărbaţi, de moarte firească 106 bărbaţi, 77 femei, trăiau 3 727 gazde bărbaţi, 3 868 gazde femei, total 7 595. În cetatea Sighişoara păstoreau Zaharia Boiu, hirotonit de Moga cu singhelie nr. 498 din 17/5 octombrie şi Vasilie Leicu, hirotonit de Moga, cu singhelie nr. 723 din 12 decembrie 1834. Biserica a avut o pagubă provocată de unguri în valoare de 190 florini, 30 creiţari, românii au suferit felurite jafuri, într-o parohie nu era şcoală, era dascăl, nu se simţea niciun progres, în cealaltă parohie exista şi dascăl, şi şcoală. Nicolae Moldovan preoţit în 1823, fără singhelie, păstorea în Seleuş, biserica şi satul n-au suferit. În filia Produ, biserica a suferit din partea trupelor ungureşti o pagubă de 1 622 florini, ungurii au aprins 8 case şi au comis jafuri în sat. În dreptul cetăţii Sighişoarei, la rubrica „Reflecţii", Zaharia Boiu a făcut următoarea precizare: „In summa sufletelor poporului român din Protopopiatul acesta se află ţigani 1 700, care sunt într-una socotiţi ca fii ai bisericii răsăritene g[reco] n[on] u[nitus]". În filia Produ al bisericii mater Seleuş, păstorită

[165] P II, D. 28, loc. cit.

tot de Nicolae Moldovan, s-au înregistrat 22 de bărbaţi la rubrica „moarte silnică". Tot aici există şi şcoală şi dascăl, dar învăţătura era de slabă calitate. La Daneş păstorea Zaharia Tătaru, hirotonit în 1848 de Andrei Şaguna, singhelie este din 18 octombrie 1849, biserica şi satul n-au pătimit, nu există nici şcoală, nici dascăl. În Laslea fusese paroh Ioan Tătaru, hirotonit de episcopul Aradului, Pavel Avacumovici în 1802, fără singhelie, dar s-a retras, satul şi biserica n-au suferit, nu există nici şcoală, nici dascăl. Aici a fost omorât un român.

În filia Hoghilag, ungurii au jefuit biserica, în valoare de 203 florini, există şcoală şi dascăl, dar dascălul este ticălos. În Saeş păstorea Ilie Brânduş, hirotonit de Moga în 1823, n-are singhelie, biserica şi satul n-au pătimit, există dascăl, nu există şcoală. În Trapold păstorea Sofronie Brânduşi, biserica şi satul n-au pătimit, şcoală nu este, dascăl este, iar parohul a fost hirotonit de Moga şi are singhelia cu numărul 394 din 25 octombrie 1845. Bisericile şi satele Henig, Netuş, Zelina, Sas Daia, Archita, Baia Buneşti, Padoş, Cetatea Odorhei, Porumbenii Mari, Porumbenii Mici, Beteşti, Moşna, Şoimuşul Mare n-au pătimit nimic din partea trupelor maghiare. În Netuş s-a înregistrat 1 român ucis, în Sas Daia 2, în Archita 1, în Buneşti 1. Satul Saschiz a fost ars şi jefuit, biserica a avut o pagubă de 56 florini. În multe sate din Conscripţie nu există nici şcoli, nici dascăli, în unele există şcoli, dar nu există dascăli, sau invers. În această conscripţie, protopopul Zaharia Boiu a înscris la rubrica „Reflecţii" că românii din scaunul Udvarheiului gr.n.u. afară de aceştia (din câteva sate enumerate n.n.), toţi s-au ungurit în timpul revoluţii. Părintele Ioan Boiu din Bodogaia, rămânând fără parohie, slujeşte acum la Feleagu. Aici credem că noţiunea „s-au ungurit"se referă la faptul că au fost siliţi să treacă la confesiunile maghiare. Preoţii Ioan Dobre (Henig, Zehina, Netuş), Ioan Tecuşan (Sas Daia), Ioan Boiu (Saschiz), Gheorghie Vătăşan (Archita şi filia Baia), Nicolae Vătăşan (Buneşti, filia Padoş plus cetatea Odorhei), Adăniloaie Oniţa (Porumbenii Mari, Mici, Beteşti, Moşna, Şoimuşul Mare) au fost hirotoniţi de Moga, cu excepţia lui Gheorghe Vătăşan, hirotonit de Pavel Avacumovici, episcopul Aradului, în 1809[166].

[166] P II, D. 29, loc. cit.

În protopopiatul Solnocului Interior (din Lontru), varmeghia Dăbâcii, cercul Reteagului, care cuprindea nu mai puţin de 42 parohii, la capitolul moarte silnică figurează 23 bărbaţi, 10 femei. Ei erau originari din Gâlgău 1 bărbat, 1 femeie, din Poiana Porcului 3 bărbaţi, din Libotin 2 bărbaţi, din Petrilea 1 bărbat, din Rogoz 11 bărbaţi, 9 femei, din Inău 1 bărbat, din Hăşmaşu Ciceului 1 bărbat, din Chineşti 1 bărbat. Cei mai mulţi români şi cel mai multe românce care au avut acest destin tragic erau din satul Rogoz, restul satelor scăpând cu 1, 2, 3 morţi. Numărul total al sufletelor pe protopopiat era de 8 743. Bisericile in Baba, Tâlkuşa, Goştila, Gâlgău, Koroieni, Muncel, Poiana Blenchii, Vima Mare, Ciceu-Poian, Doh (Dog Mezö?), Perişor, Dobricel, Peteritea, Inău, Ciceu-Giurgeşti, Haşmaşu Ciceului, Ciceu-Corabia, Cizer, Neagra, Alpareth-Bobâlna, Ciubanca de Jos, Ciubanca de Sus, Escu, Osoi, Buzaş, Podişu n-au pătimit cu nimic din partea ungurilor. Biserica din Suciu de Jos a fost jefuită, de la biserica din Borkut ungurii au luat clopotele, cele din Văleni şi Poiana Porcului au fost jefuite, de la biserica din Poiana Porcului inclusiv clopotele. Ungurii au luat şi clopotele de la bisericile din Dobricel, Costeni, Libotin, Răzoare. Rohia, Ungureni, Măgoaja. De la biserica din Chiueşti, ungurii au luat clopotele şi au jefuit-o de tot ce a avut; la fel au procedat şi cu biserica din Rogoz.

Satul Baba a fost păgubit în valoare de 1289 florini, Tălkuşa 175 florini, Goştila 23 zloţi, Gâlgău 988 zloţi, Poiana Blenchii 1854 zloţi, Vilma Mare 400 florini; satul Doh a fost jefuit de 5 cai, Perişor 200 zloţi, Suciu de Jos 1258 zloţi, Borkut 1828 florini, Vălenii Lăpuşului 10 300, Poiana Porcului 46 000 florini, Dobricel 2 047 zloţi, Costeni a suferit pagube şi execuţie în bani, Cupşeni a suferit o pagubă de 2 681 zloţi, Dobricu Lăpuşului 3 060 florini, Libotinul a fost jefuit de tot ce avea, Văleni 901 zloţi, Peteritea 300 florini, Rogozul a fost ars de tot şi a suferit cea mai mare pagubă (şi pierdere în oameni: 11 bărbaţi, 9 femei), Rohia a suferit pagube şi o execuţie în bani în valoare de 1500 florini(!), Stoiceni are 17 case arse şi execuţie în bani, Ungurenii execuţii multe. În Inău, ungurii au făcut o pagubă de 80 florini, în Ciceu-Giurgeşti au provocat pagube mari, în Hăşmaşul Ciceului au pus un iliş (bir, impozit) de 36 florini, în Cozer au făcut o pagubă de 100 florini, pentru satele Măgoaja, Neagra se menţionează că au suferit „pagubă nepreţuită" sau „cea mai mare

pagubă", fără să fie evaluate în florini sau zloţi. În satul Chiueşti, ungurii au făcut o pagubă de 10 701 zloţi, iar celelalte sate până la 42 n-au suferit nicio pagubă din partea maghiarilor.

În 33 de sate din acest întins protopopiat nu existau nici şcoli, nici dascăli. În Vima Mare există şcoală şi dascăl ortodox, există şcoală şi în Suciu de Jos, „dară se biruieşte de uniţi", deci este şcoală confesională greco-catolică, la care puteau învăţa şi copii ortodocşi. În Cupşani, Dobricu-Lăpuşului există şcoli, nu există dascăli, şcoala din Rogoz, sat cu mari pierderi umane şi materiale, a fost arsă de unguri, în Ungureni nu există şcoală, dar există dascăl, în Ciceu-Giurgeşti există şi dascăl şi şcoală nouă de zid în stare foarte bună (în sfârşit!!!). La Neagra funcţionează o şcoală mică, în Chiueşti există şcoală, dascăl nu-i. Din cele 42 de parohii, în Ciubanca de Sus preotul este decedat, ca şi cel din Escu, iar în Buzaş postul este vacant. Ceilalţi parohi, pe care nu-i mai amintim aici pentru a nu supradimensiona articolul, au fost hirotoniţi majoritatea lor de episcopul Moga între 1825-1845 şi au fost hirotoniţi doar Vasiliu Bulboz în 11 decembrie 1849, cu singhelie, şi Grigorie Hodiş din Hodişu (Csömeny), fără singhelie, de Andrei Şaguna[167].

Nu este de mirare că episcopul Andrei Şaguna a dispus în 1854-1855 împărţirea acestui vast protopopiat ortodox în două, şi anume protopopiatul Solnoc I şi protopopiatul Solnoc II, pentru a face posibilă o mai bună administrare a parohiilor de această confesiune din nord-vestul Marelui Principat al Transilvaniei. Cu câţiva ani în urmă, micul colectiv de teologi, coordonat de noi a publicat corespondenţa dintre Episcopia şi Mitropolia Română Ortodoxă din Transilvania şi protopopiatul Solnoc II între 1845-1874[168], din care rezultă că în urma unor îndelungate eforturi materiale, al unor îndemnuri şi sfaturi permanente venite de la Sibiu, comunităţile şi obştile ortodoxe din acest protopopiat şi-au construit în timp de 20 de ani şcoli în stare bună şi foarte bună, le-au înzestrat cu dascăli plătiţi acceptabil, cu inevitabile

[167] P II, D. 30, loc. cit.

[168] *Crâmpeie din istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. Eparhia Sibiu către protopopiatul Solnoc II. Corespondenţă (1 octombrie 1845 – 20 decembrie 1874),* vol. I. Coordonator: Dumitru Suciu. Autori: Dumitru Suciu, Alexandru Moraru, Flaviu Vida, Cosmin Cosmuţa, Cluj-Napoca, 2006.

excepţii şi le-au înzestrat cu grădinile de pomărit prevăzute ca fiind necesare în regulamentele şcolare ale timpului. Acesta a fost trendul în materie şcolar-confesională în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Teologii care se ocupă de istoria parohiilor şi parohilor ortodocşi pot regăsi în acest volum parohii din protopopiatul Solnoc II care au funcţionat şi în anii 1848-1849, pe care noi nu i-am inclus în studiul de faţă. Intenţionăm ca tomul de corespondenţă Mitropolia Sibiu – protopopiatul Solnoc II să fie inclus, alături de cele ce vor urma, într-o serie de volume publicate sub egida unui titlu generic cu numele *Biserica, comunitatea şi şcoala ortodoxă din Transilvania în epoca modernă*.

În Glodeni, din Protopopiatul Turzii de Sus, soldaţii unguri au stricat uşa bisericii, au păgubit satul în valoare de 1 392 florini, au ucis 2 români. În Gorneşti, ungurii au jefuit biserica de toate odăjdiile ei, dar au fost recuperate, satul a avut o pagubă de 450 florini, ungurii au ucis 6 români. În Periş, filie, ungurii au luat din biserică Antimisul, Discosul, 2 sfeşnice de aramă, o faţă de masă, satul a fost păgubit în valoare de 388 florini. Pentru aceste localităţi, Conscripţia nu dă numele parohului şi în Periş, la rubrica „moarte silnică" figurează 2 români. În parohia mater Sângerul de Pădure şi filia Dumbrăvioara păstorea Georgie Simoniş, hirotonit în 6 ianuarie 1845 de Moga, are singhelie, ungurii au luat de la biserica din Sângerul de Pădure Antimisul şi 4 cărţi, satul a fost jefuit în sumă de 1 162 florini, ungurii au ucis 6 români, dar filia Dumbrăvioara a scăpat nevătămată. În Nadăşu păstorea Zacharie Matei, hirotonit în 11 aprilie 1819 de Moga, are singhelie, biserica şi preotul au suferit o pagubă de 2 000 florini, satul a fost jefuit de dobitoace, veşminte, slănini, tot felul de unelte, în valoare de 8 059 florini. În Urişor păstorea Georgie Papp, hirotonit în 12 mai 1831 de Moga, are singhelie, biserica a fost cruţată, satul are o pagubă de 1 100 florini, ungurii au ucis 1 român. În Ibăneşti păstorea Dimitrie Kornya, hirotonit în 3 august 1844, fără singhelie, ungurii au jefuit biserica de 2 clopote, odăjdii, potirul, discosul, tot felul de podoabe; au rămas în picioare doar pereţii, pagubele suie la 1 600 florini, satul a fost prădat, în afară de suma de 66 352 florini, de dobitoace, veşminte, bucate, unguri au ucis 19 bărbaţi, 1 femeie (din nou se observă că unde s-au înregistrat multe victime umane, pierderile materiale la biserică şi sat au fost pe măsură de mari).

În Hodac păstorea Ştefan Fărcaş, hirotonit în 7 iunie 1835, ungurii i-au dus singhelia, biserica a fost jefuită de clopote, veşminte, potire, discos, au rămas doar pereţii, satul a fost jefuit de boi, vaci, cai, oi, veşminte, bucate şi tot felul de averi, ungurii au ucis 33 de bărbaţi, 2 femei (un record tragic, pe al doilea loc în protopopiat în privinţa pierderilor umane). În Ocna Sărată păstorea Dimitrie Fulea, hirotonit de Moga, fără singhelie, biserica şi preotul au fost jefuiţi în valoare de 2 712 florini, satul în valoare de 5 212 florini, ungurii au ucis 1 român, 1 româncă.

Tot Dimitrie Fulea păstorea în filia Gligoreşti, unde biserica n-a pătimit, filia a fost jefuită în valoare de 5 082 florini. Simion Breatan, hirotonit de Andrei Şaguna în 1848, fără singhelie, păstorea în Deleni, biserica a fost cruţată, satul a suferit o pagubă de 4 451 florini, 41 creiţari, ungurii au ucis 1 român. Iosif Sovago, hirotonit în 18 februarie 1844 de Moga, cu singhelie, păstorea în Idicel, biserica Bucureşti şi popa au suferit o pagubă de 3 750 florini, satul 9 408 florini. Ştefan Branya, hirotonit în 14 februarie 1839, cu singhelie, păstorea în Aluniş, unde biserica şi popa au suferit o pagubă de 1 987 florini, satul de 4 544 florini, ungurii au ucis 1 român. Pavel Stoika, hirotonit în 14 octombrie 1833, cu singhelie, păstorea în Filea, unde biserica a fost cruţată, dar popa a fost jefuit în valoare de 379 florini, 14 creiţari, satul a fost jefuit de dobitoace şi de 6 823 florini, 19 creiţari, ungurii au ucis 3 români. Alexandru Popovici, hirotonit în 3 august 1813, cu singhelie şi Iacob Maier, hirotonit în 12 iunie 1825, cu singhelie, păstoreau în Topliţa, biserica a fost cruţată, secuii au jefuit satul de dobitoace, haine şi bani. Ioan Uşiţă, hirotonit în 28 februarie 1841 de Moga, păstorea în Stânceni, preotul a fost jefuit de secui în valoare de 68 florini, satul a fost jefuit de secui de dobitoace, haine, iar notariuşul satului, Zaharie Kantai, de 374 florini 17 creiţari. „Georgie" Szava, hirotonit în 13 octombrie 1839, cu singhelie, păstorea în Maioreşti, biserica a fost cruţată, satul a fost jefuit în două rânduri, o dată în valoare de 633 florini, apoi de 299 florini.

Theodor Mate, hirotonit în 22 decembrie 1825 de Moga, fără singhelie, păstorea în Deag, biserica a fost cruţată, satul a avut o pagubă de 3 234 florini, Florea Szava, hirotonit în 17 iunie 1814, cu singhelie, păstorea în Pietriş, biserica a fost cruţată, dar satul a fost cumplit jefuit, după cum demonstra atestatul de sub litera A ataşat Conscripţiei. Ioan

Popovici, hirotonit în 23 martie 1819, cu singhelie, păstorea în Dumbrava (Lügeth), unde biserica şi preotul au suferit o pagubă de 7 590 florini, satul de 74 500 florini, deoarece ungurii le-au luat românilor mai toate dobitoacele şi alte averi şi au ucis 38 de români (record tragic, pe primul loc în protopopiat, în pierderi umane, dar şi materiale, după regula de mai multe ori constatată). Alt Ioan Popovici, hirotonit tot de Moga în 13 octombrie 1832 (poate fi fiul primului), păstorea în Vătava de Sus (Felső Répa), are singhelie, biserica şi popa au o pagubă de 200 florini, satul 2 964, Vasilie Popovici, hirotonit în 10 decembrie 1845 de Moga, cu singhelie, păstorea în Vătava de Jos (Alsó Répa), biserica ;i popa au o pagubă de 72 florini, satul are o pagubă de 8 934 florini, 48 creiţari, ungurii au ucis 1 român. Parohul Mihail Fulea, hirotonit de episcopul Aradului, Gherasim Raţ, fără singhelie, păstorea în Săcalu de Pădure, biserica a avut o pagubă de 250 florini, popa de 150, satul de 3 218 florini. Nechifor Crăciun, hirotonit de Moga în 28 octombrie 1831, cu singhelie, păstorea în Lueriu, biserica a fost cruţată, satul a suferit o pagubă de 1943 florini. Tot Nechifor Crăciun păstorea în Veţa, filie, biserica s-a jefuit în sumă de 25 florini, „iară românii noştri la 463 florini v.v." specifica protopopul în Conscripţia sa, adăugând că în această filie ungurii au ucis 1 român. În total, pe întreg protopopiatul, au căzut ucişi 115 români. Singurul total calculat în Conscripţia protopopiatului Turzii de Sus este cel al sufletelor gazdelor: 14 705.

În Glodeni, Periş, Sângerul de Pădure, Dumbrăvioara, Ulişor, Gligoreşti, filia Alunişului, Filea, Topliţa, Stânceni, Maioreşti, Dumbrava, Veţa nu existau şcoli, nici dascăli. În Gorneşti există şcoală în stare slabă, există şi dascăl, în Nadăşu şcoala se ţine într-o casă (închiriată, probabil), dascăl există în persoana preotului cel tânăr; în Ibăneşti dascăl este, şcoala se ţine într-o casă slabă, în Hodac şcoala este în stare bună, „aşijderea dascălul", în Ocna Sărată dascăl este, şcoală nu-i, pruncii învaţă într-o casă, în Deleni, şcoala şi dascălul se aflau în stare slabă (deci dascălul era incompetent). Şcoală şi dascăl existau în Idicel, dar dascălul n-avea plată, în Aluniş mater situaţia se repetă, în Deag este dascăl, şcoală nu-i, dar pruncii învăţau într-o casă (probabil închiriată, puţin probabil donată ca locaţie pentru şcoală). Şcoală şi dascăl existau în Vătava de Sus, dar dascălul n-are plată, situaţie identică şi în Vătava de Jos. În Săcalu de

Pădure şcoala era în stare slabă şi pe deasupra dascălul n-are plată, în Lueri, în schimb, şcoala era în stare bună, numai dascălul n-are plată[169].

Din Conscripţia protopopiatului Nocrich (Ujegyhaz), elaborată de protopopul Ioan Panovici, rezultă că de moarte firească au murit 296 bărbaţi, 266 femei, silnică 13 bărbaţi, numărul total al familiilor 3 817, gazdelor (7 447 bărbaţi, 7 405 femei), total 14 852. Cei morţi de moarte silnică au provenit din Band 1 român, din Feldea 2, din Loamneş 2, din Lupul 2, din Păuca 6. Bisericile din Alţâna, Fofeldea, Glimboaca, Hozman, Himbav, Chirpăr, Marpod, Măgăreu, Nocrich, Sărăuş, Colhor, Zincul Mare, Zincşor, Rodbav, Şomărtin, Dealu Frumos, Toarcla, Veseud, Berţ, Alămor, Beşinău, Bogatul, Broşteni, Loamneş, Mândra, Tău, Lupul n-au pătimit nimic din partea maghiarilor. Din biserica de la Band, ungurii au luat tipsia cu Sfânta Cuminecătură, de la biserica din Ţichindeal 2 linguri de argint, alte obiecte de argint şi un patrafir, la Bruiu preotul a avut o pagubă de 325 florini. Din biserica de la Armeni, ungurii au luat cutiile cu bani cu tot. Satul Alţâna n-a suferit nimic din partea ungurilor, Bandul a fost globit cu 445 florini, Ţichindeal 90 de florini, apoi câte 3-5 florini fiecare familie şi 10 florini de la preot (în sat fiind 130 familii). Fofeldea a furnizat mâncare pentru soldaţii unguri şi care pentru cărăuşie. Satele Glimboaca, Hozman, Himbav, Chirpăr, Marpod, Măgăreu, Nocrich, Săsău, Bruiu, Şomărtin, Dealu Frumos, Toarcla, Vedeud, Ocna Sibiului n-au pătimit nimic din partea ungurilor.

Calbor a fost silit la cărăuşii pentru unguri şi le-a furnizat multe alimente, Rodbav a dat contribuţii în bani. Alămor a suferit execuţii în bani, haine, bucate,bătăi, Armeni a suferit tiranii, jafuri şi batjocuri. Beşinău a avut o pagubă de 2 737 florini, 38 creiţari, Bogatul 4 500 florini, Păuca a suferit jafuri şi poveri multe. La Alţâna nu există şcoală, dascălul învaţă copii în casa lui, la Band există o şcoală bună de zid, dascălul este plătit din casa alodială cu 24 florini pe an. La Ţichindeal, dascălul învaţă copii în casa lui, ca şi la Fofeldea, deoarece nu există şcoli construite de comunităţi. La Glimboaca, Chirpăr, Marpod, Măgăreu, Nocrich, Săsăuş, Bruiu, Calhor, Zincşor, Rodbav, Şomărtin, Toarcla, Veseud, Berţ, Ocna Sibiului, Tău, Lupul Păuca, Hozman nu există nici şcoli, nici dascăli. La

[169] P II, D. 31, AMS, Fond Arhiepiscopesc 13/Pr. Tabloul.

Himbav copii învaţă într-o casă în construcţie, la Zancu Mare este şcoală slabă şi dascăl, la Dealu Frumos este şcoală bună de zid, dascăl slab, la Alămor, Beşinău, Bogatul, Broşteni nu există nici şcoli, nici dascăli. Din cei 32 de parohi din acest protopopiat, doar 6, şi anume Ioan Roman din Band, Ioan Sinac din Himbav, Grigorie Maier din Nocrich, Nicolar Oancea din Şelimbăr, Ilie Bratul din Armeni, Vasilie Vintilă din Brăşteni sunt hirotoniţi de episcopul Andrei Şaguna şi veteranul Ioan Popovici senior din Săsăuş este hirotonit în 11 iulie 1798 de Pavel Avacumovici al Aradului, care păstorea de 52 de ani, iar toţi ceilalţi sunt hirotoniţi de episcopul Vasilie Moga între 1816-1845[170].

Conscripţia protopopiatului Zarandului reflectă plenar cum s-au petrecut conflictele în Războiul Naţional româno-maghiar pentru Ardeal într-una dintre cele mai fierbinţi şi mai intense zone de desfăşurare a acestuia. Conscripţia conţine 48 de sate cu parohii lor, de moarte firească au murit 296 bărbaţi, 275 femei, de moarte silnică 479 bărbaţi, 98 femei, numărul total al gazdelor pe protopopiat 14 976 bărbaţi, 14 872 femei, total 29 848. Se remarcă limpede că românii ucişi de unguri în acest protopopiat i-au depăşit ca număr pe cei decedaţi de moarte firească cu 183 de suflete. În Luncanii de Jos păstorea Petru Ivan, hirotonit în 9 iulie 1835 de Moga, cu singhelie, ungurii au ars biserica şi tot ce se afla în ea, au aprins 67 de case, cu sălaşele, şurile, grajdurile lor, garduri, chiar şi pomi, paguba fiind de 22 320 florini. La capitolul reflecţii se precizează că 7 juraţi ai satului „au biciulit" (au estimat) suma pagubei adăugând că satul, fiind aproape de drumul ţării, soldaţii rebeli şi alţi jefuitori l-au prădat rău de tot. Ungurii au ucis 7 bărbaţi şi 3 femei. În Buceş păstorea Nicolae Rus, hirotonit în 31 decembrie 1836, cu singhelie nr. 616, o biserică la care ungurii n-au ajuns n-a fost jefuită, pe cealaltă au aprins-o cu tot ce avea în ea, de au rămas doar zidurile, au ars 80 de case cu tot ce aveau şi alte bunuri mişcătoare şi nemişcătoare şi au ucis 3 români şi 2 romînce. În Birtin păstorea Ioan Morariu, hirotonit în 29 mai 1835, singhelia nr. 128 s-a prăpădit în revoluţie, biserica n-a pătimit nimic, dar nu s-au făcut slujbe în ea câteva săptămâni, satul a suferit jafuri în slănini, vinars (ţuică), cărnuri, gloabe de bani, de vite cu

[170] P II, D. 32, loc. cit.

coarne şi fără coarne, bucate, haine în număr de 5 982 florini, 54 creiţari, ungurii au omorât 17 români.

În Băiţa păstorea Ioan Groza, hirotonit în 27 iunie 1817, cu singhelie, biserica a fost jefuită de toate odăjdiile, cărţile şi alte lucruri, oraşul, pentru a nu fi ars, a plătit ungurilor o gloabă de 1 200 galbeni de aur împărăteşti, din sat au fost ucişi 7 români. La Bulzeşti păstoreau Ştefan Jurj şi Ioan Jurj şi Gavrilă Stănilă, primii doi hirotoniţi de Moga, al treilea de Şaguna, la biserica din sus, numită de fiii moţilor „biserica din Stregariu" nu au putut ajunge ungurii s-o prăpădească, dar biserica de jos, numită „a Schitului", a fost prefăcută în cenuşă. Ungurii au ars 82 case, 110 cămări, 64 şuri, 90 grajduri, au luat 2 783 măsuri de grâu şi cucuruz, 57 boi, 53 vaci, 268 oi, 50 porci, 30 stupi, 8 mori şi 6 dube. Hainele din sat au fost vândute „la dubă" (la licitaţie), 3 684 măsuri de pănură de lână, 290 pieptare, 240 perechi de cioareci cusuţi. S-au mai vândut de către unguri 82 care, 89 pluguri „şi alte multe ce are omul la casa sa". Din sat au căzut de mână ungurească 9 români şi 5 românce. Nicolae Botici, hirotonit în 1842 păstorea în Bucureşti sat, biserica a jefuită de toate ce le avea şi ungurii au comis „alte fapte scârnave" în ea. 2/3 din sat a fost ars, ungurii au jefuit toate bunurile mişcătoare şi nemişcătoare şi au ucis 11 români şi 3 românce. Teodor Banci, hirotonit în 1829, păstorea în Brad, o parohie era vacantă, biserica a fost prefăcută în cenuşă cu toate odăjdiile sale scumpe, cu tâmpla zugrăvită de creştini după modelul tâmplei din Viena, lucrare care a costat multe mii de florini, cu sfeşnicile aurite pierdute, ca şi clopotele făcute cu doi ani înainte la fabrica din Timişoara, care erau cele mai vestite în tot cuprinsul Zarandului. Paguba este estimată la 13 800 florini. În Brad, ungurii au ars 429 case, 205 şuri, garduri, pomi, au luat bucate, bunuri mişcătoare şi nemişcătoare, paguba estimându-se la 307 611 florini. Din Brad au căzut de mână ungurească 81 bărbaţi, 24 femei, ceea ce reprezintă un record tragic printre toate oraşele şi satele Ardealului.

Avram Leah, Ioan Gocan, Avram Gocan, Ioan Leah, hirotoniţi de Moga între 1816-1844 (de fapt două dinastii de preoţi) păstoreau în Blăjeni, unde două biserici n-au pătimit nimic, deoarece ungurii n-au ajuns la ele. În celelalte două biserici, după ce mai întâi au făcut „curvişag" (au violat femei şi fete), ungurii le-au prefăcut în cenuşă, dar

au rămas zidurile, paguba fiind de 6 500 florini. În Blăjeni, ungurii au ars 243 case, 205 şuri, 464 cămări, 76 grajduri, 92 cuptoare, 28 cocini, cotărci pline de cucuruz, 2 stoguri de grâu. Ungurii au dus din sat 53 de boi şi vaci, 8 cai, 783 de oi, miei, capre, iezi şi porci. Paguba este estimată la 53 953 florini. De mâna ungurilor au căzut au căzut 7 bărbaţi, 3 femei. La Ţebea păstorea într-o parohie Ioan Mariş, hirotonit în 1828, cealaltă parohie era vacantă, preotul fiind ucis de unguri, din biserica s-au luat odăjdiile, praporii, ungurii au spart geamurile, au luat cărţile, paguba este de 25 florini. În sat, ungurii au ars 14 case, 8 şuri, cămări, au luat haine, bucate şi bani, au dus 44 boi, 47 vaci, 10 viţei, 17 care legate cu fier, 40 cai. De mână ungurească au căzut 35 români. Preotul din Ţărăţăl a murit, aici păstorea parohul din Crişcior, Nicolae Toda, hirotonit în 1819, biserica a ars cu totul, în afară de zid, ungurii au aprins 83 de case, 180 „iortoane" (probabil acareturi), au comis alte jafuri, paguba fiind de 22 000 florini. De mână ungurească au căzut 20 bărbaţi, 9 femei. Sofronie David, sfinţit în urmă cu 50 de ani de episcopul Aradului Pavel Avacumovici şi diaconul Ioan David, sfinţit în 13 februarie 1844 de Moga păstoreau în După Piatră, Valea Grohoţăl şi Valea Satului, alt Ioan David, sfinţit în 7 iunie 1844, păstorea în După Piatră, Valea Corniţăl şi Valea Porcului, Spiridon Ardeu, hirotonit în 1832, păstorea în După Piatră, Valea Sărboii şi Valea Tarniţii. Bisericile n-au pătimit nimic, localităţile au suferit jafuri de prin case, luări de vite cu coarne şi cai, paguba suindu-se la 3 407 florini, 40 creiţari. De mână ungurească au căzut 4 bărbaţi.

În Luncoiu de Sus păstorea Samuil Poenariu, hirotonit de episcopul Aradului Pavel Avacumivici, singhelia acestuia se afla în Arhiva din Sibiu, ca şi a celuilalt veteran sfinţit de Avacumovici, preotul Spiridon Ardeu. Probabil la parohii bătrâni, sau măcar la câţiva dintre ei, li se luau singheliile foarte vechi şi se depozitau în Arhiva episcopiei. Ungurii au jefuit odăjdii şi cărţi din biserica în sumă de 150 florini, au as 31 case, 18 şuri, mai multe „iortane" (acareturi?!), au dus 6 cai, 39 vite cu coarne, mai multe capre, oi, porci şi alte bunuri – bătrânii ziceau „bunumuri" – paguba urcând la 13 687 florini. De mână ungurească au căzut 2 români. Gheorghie Roman, hirotonit în 25 octombrie 1848 de Şaguna, cu singhelie, păstorea în Grohot, unde ungurii au prefăcut biserica în cenuşă cu tot ce se afla în ea, dar s-au salvat câteva cărţi sfinte: Evanghelia, Octoihul,

Liturghia şi Mineul. Satul a fost ars „până la cel mai mic coşariu, cu toate cele într-însul aflătoare". De mână ungurească au căzut 2 români. Petru Popovici, hirotonit în 1815, Nicolae Matei, hirotonit în 1837, păstoreau în Hărţigani, unde biserica n-a pătimit nimic în afara faptului că în mai multe săptămâni nu s-au celebrat slujbe, satul a fot globit de bani, 46 marhe, 84 ferdele grâu, 372 ferdele ovăz, fân în valoare de 125 florini, 30 creiţari, totul în sumă de 753 florini. De mână ungurească au căzut 2 români. Căinel era filie la mater Sălişte, unde păstorea Nicolae Păcurariu, hirotonit de Şaguna în 15 octombrie 1849, fără singhelie. Rebelii unguri au păgubit biserica în valoare de 250 florini, au globit satul cu bani, bucate, au luat bunuri din casele românilor, pagubele ridicându-se la 3 800 florini, 57 creiţari. De mână ungurească au căzut 3 români. Iosif Moraru, hirotonit în 7 ianuarie 1827 de episcopul Aradului Iosif de Putink, fără singhelie, păstorea în Kărăştău, unde ungurii au prefăcut biserica în scrum, care fusese zugrăvită proaspăt de creştini, cu turnul nou făcut pe cheltuiala lor, dispărând în foc şi cărţile şi odăjdiile bisericeşti. În sat au scăpat de foc unguresc numai 4 case şi 2 şuri şi după ce ungurii au jefuit tot ce le-a căzut în mână, au aprins satul, paguba fiind de 63 470 florini. De mână ungurească au căzut 21 români şi 3 romînce.

Aron Tuduran, hirotonit în 1842 de Moga, păstorea în Curechiu, unde biserica a fost jefuită de cărţi, odăjdii şi alte bunuri în sumă de 152 florini, ungurii au ars 47 case, 30 cămări, 31 şuri, 36 grajduri, 36 cocine, 3 mori, au dus 16 cai, 4 vaci, 4 boi, 16 porci, 2 oi, 16 stupi, arzând în plus şi 17 căi de fân. De mână ungurească au pierit 21 români şi 3 romînce. În Baia de Criş nu mai exista parohie ortodoxă de sine stătătoare, deoarece în 1848 preotul a trecut la unire (greco-catolicism) şi astfel parohia, care şi aşa era cea mai mică parohie, s-a dezbinat. Românii care au rămas ortodocşi merg unii la biserica din Ţebea, alţii la biserica din Râşca, şi în Baia de Arieş majoritatea românilor sunt greco-catolici. Aceasta înseamnă că rapoartele românilor trebuiau făcute de clericii uniţi pe linia paroh – protopop – episcopia unită de Blaj – guvernator Ludwig von Wohlgemuth. Conscripţia ortodoxă de faţă menţionează că ungurii au ars cea mai mare parte a oraşului şi la capitolul „Reflecţii" repetă că românii din oraş se ţin de parohul unit de acolo, mai cu seamă de la revoluţie încoace. În vremea revoluţiei numai parohul unit Ioan Birta se afla acasă

cu maghiarii, iar preoţii ortodocşi au fugit cu toţii. Ioan Clej, hirotonit în 1830 de Moga, cu singhelie, păstorea în Căraci, unde biserica n-a pătimit nimic, românii au dat ungurilor 11 ialoviţe (vaci grase) pentru ca să nu aprindă satul, dar soldaţii maghiari au mai luat cu puterea 13 cai, o cocie, care era în valoare de 60 florini, 150 de măsuri de ovăz, 250 porţii de fân şi 60 porţii de paie. De mână ungurească au pierit 7 români. Nicolae Toda, hirotonit în 1819 de Moga păstorea în Crişcior, unde maghiarii au ars biserica dar au rămas zidurile şi clopotele, paguba este de 1 715 florini, au aprins 92 case, 200 „iortane cu cele într-însele aflătoare", paguba este de 17 200 florini.

De mână ungurească au pierit 8 români şi 3 românce.

Lazăr Pergan, hirotonit de Şaguna, păstorea în Crăciuneşti, unde unguri au jefuit din biserica odăjdiile şi alte bunuri în valoare de 60 florini, au ars 2 case, 2 şuri, 1 cămară, au dus 3 cai, 10 boi, 4 vaci, 5 viţei, au luat bani şi bucate în sumă mare. De mână ungurească au pierit 10 români şi 1 româncă. Arsenie Laza, hirotonit de Moga în 1838, cu singhelie, păstorea în Lunca, unde biserica n-a pătimit nimic, ungurii au ars 42 case, şuri şi alte sălaşe, au dus 14 vite de carne, un car legat cu fier, 95 miei, ovăz, 6 care de fân, 17 porci, 20 stânjeni de lemne. De mână ungurească şi-au pierdut viaţa 17 români. La Mihăileni păstorea Petru Burciu, hirotonit în 1814 de Moga, unde soarta bisericii, conform Conscripţiei, era următoarea: „După ce mai întâi au făcut preacurvii lăpădaţii de Dumnezeu rebeli cu mai multe vergure (fecioare) într-însa, în urmă s-au prefăcut în cenuşă". Paguba ca la 2 500 florini. În sat ungurii au aprins 86 case, 86 şuri, mai multe sălaşuri, garduri, pomi, au luat bucate în valoare de 26 826 florini „ce la vremea sa să poate arăta". De mână ungurească şi-au pierdut viaţa 4 români şi 7 românce. Ioan Căzan junior, hirotonit în 15 octombrie 1849 de Şaguna, cu singhelie, păstorea în Mesteacăn, unde biserica a fost prefăcută în cenuşă împreună cu „toate odăjdiile, cărţile şi altele de Sf[ânta] Biserică ţiitoare". Bisericii i-au fost luate şi „clopotele cele de frunte în Zarand", paguba totală fiind de 14 830 florini. Ungurii au dat foc satului, din 113 case au rămas numai 2 şi o şură, restul cu tot „ce are economul în vreme de iarnă au prefăcut în cenuşă. Pagubă ca la 176 556 florini, 45 creiţari". De mână ungurească au pierit 37 de români şi 3 românce.

Anghel Crişan, hirotonit în 28/16 noiembrie 1848 de Şaguna, cu singhelie, păstorea în Ormindea, unde ungurii au spart geamurile bisericii, au distrus icoanele, praporii, dverile, au luat sfeşnicile şi altele de S[fânta] Biserică ţiitoare în sumă ca la 915 fl. pagubă. Soldaţii unguri au aprins 27 case, 19 şuri, 10 cămări, cu bucate cu tot şi cu tot ce a fost pe lângă case, au luat 196 boi, 81 vaci, 87 porci, 15 capre, 12 cai, multe haine şi bucate. De mână ungurească au pierit 8 români şi 1 româncă. În Potingani, filie la mater Vaca, păstorea Ioan Manea, hirotonit în 1839 de Moga, cu singhelie, biserica n-a pătimit nimic, ungurii au ars doar 1 casă, au jefuit bucate, dar n-au ucis pe nimeni din sat. Ioan László administra în Peştera, era hirotonit de Şaguna, biserica, pentru a nu fi arsă, a plătit ungurilor o gloabă de 30 florini, soldaţii maghiari au ars „13 gazde cu toate casele şi alte sălaşuri ce au avut din câte au luat 23 vaci şi alte mai multe jafuri cât au rămas oamenii la nimica". De mână ungurească au pierit 2 români. Nicolae Poenariu, hirotonit în 18 iunie 1846 de episcopul Aradului Gherasim Raţ, păstorea în Podele, unde ungurii au prefăcut biserica în scrum, cu odăjdiile şi cărţile ce le avea, au luat clopotele, paguba suindu-se la 3 250 florini. Soldaţii maghiari au ars 78 case, şuri, cămări „şi alte iortoane", au luat bucate, vinars, boi, vaci, cai, oi, capre, porci, „bunuri mişcătoare şi nemişcătoare ce nu-i cu putinţă a se înşira, adică paguba ca la 19 377 florini 15 creiţari în argint". De mână ungureacă au pierit 7 români şi 2 românce. În Prihodişte, filie la mater Tătărăşti, nu este preot, deoarece a răposat, era necesar să fie administrată de preoţii din satele vecine, pentru ca creştinii să nu rămână fără mângâiere în cele sufleteşti. Ungurii au luat din biserică odăjdiile, cărţile, vasele cele sfinte, paguba fiind de 275 florini, au jefuit din sat marhe, slănini, haine, bucate, bunuri mişcătoare şi nemişcătoare în valoare de 4 327 florini, 30 creiţari. De mână ungurească au căzut 9 români.

Simion Groza, hirotonit de Moga, cu singhelie, păstorea în Rovina, unde ungurii au jefuit biserica de cărţi, odăjdii în valoare de 10 florini, dar din cauza munţilor puterea militară maghiară nu a putu pătrunde până acolo peste tot şi au ars doar 2 case. De mână maghiară au pierit 25 de români. Aici se simte o oarecare nedumerire sau nesiguranţă. Dacă puterea maghiară n-a putut atinge satul situat în creierii munţilor, cum s-a ajuns ca soldaţii unguri să ucidă 25 de bărbaţi români? Nu este exclus ca

cei 25 de români din Rovina să fi fost recrutaţi în legiunile naţionale şi să fi căzut în bătăliile faţă în faţă cu ungurii, susţinute în această zonă fierbinte a Războiului Naţional româno-maghiar, dacă nu chiar în satul în cauză. La asemenea neclarităţi s-a ajuns graţie superficialităţii formularului episcopal, care n-a prevăzut o rubrică separată pentru românii căzuţi corect şi cinstit în luptă deschisă cu duşmanul şi alta separată pentru cei neînarmaţi, căzuţi pradă răzbunării armatelor maghiare sau a ungurilor voluntari şi civili care le sprijineau. În Ruda păstorea Ioan Ficăr, hirotonit de Moga în 1845, biserica fiind de lemn a ars cu toate icoanele, cărţile şi odăjdiile ce se aflau într-însa, paguba fiind de 6 803 florini, 20 creiţari, ungurii au pus foc la 6 case, 4 şuri, au dus 7 cai, mai multe vite cu coarne, bucate în valoare de 500 florini. Aici ne aflăm în faţa unei excepţii, în sensul că paguba satului era cu mult mai mică decât cea a bisericii, pe când în toate celelalte cazuri paguba satelor depăşea cu mult pe cea a bisericilor. De mână ungurească au pierit 9 români. La Rubiţa păstorea Lazăr Komşa, hirotonit de Moga în 1844, ungurii au luat odăjdiile şi cărţile din biserică, paguba era de 100 florini, au aprins 52 de case şi alte sălaşuri, au ucis 2 români.

Atanasie Popovici păstorea la Ribricioara, era hirotonit de Moga în 1834, cu singhelie, ungurii au stricat icoanele şi sfeşnicele de lemn din biserică, paguba era de 47 florini, au ars 51 de case, 33 cămări, 49 şuri, 17 grajduri, au luat 32 028 măsuri bucate grâu şi cucuruz, 4 boi, 32 vaci, 58 oi, 12 capre, 18 porci, 4 căldări mari, 9 căldări mici, 35 stupi, 1096 coţi de pânză, 2 cai, 110 care de fân şi paie, 4 care ferecate, 100 căzi de prune, 300 ferii de vinars, ialoviţe (vite grase) în valoare de 430 florini, 67 măsuri ovăz, 6 slănini, 5 mori, au distrus 300 pomi în valoare de 309 florini, de mână ungurească au pierit 1 român şi 1 româncă.

Nicolae Henţ, hirotonit de Moga în 1842, păstorea la Rişca, unde ungurii au cruţat biserica. Românii din sat şi-au răscumpărat posibilitatea de a nu fi arşi cu 6 boi, 13 vaci ialoviţe, dar ungurii au mai luat cu puterea 9 cai, 10 măji de slănină, 100 ferdele grâu, 100 ferdele cucuruz, 150 ferdele ovăz, 400 porţii fân, 400 porţii paie, 10 stânjeni lemne, 50 ferii vinars, 200 coţi pânză, 300 găini. De mână maghiară au căzut 1 român, 1 româncă. Administratorul Ioan Popovici, hirotonit în 1844 de Moga, administra parohia Măguri, unde maghiarii au jefuit din biserică odăjdii, cărţi, icoane,

vase sfinţite, în sat au ars 45 case, 40 şuri, 20 grajduri, 22 cămări, 32 cocini, 12 cotărci, 5 cuptoare, au dus 32 boi, 46 vaci, 5 cai 31 stupi, 134 oi, capre, porci. De mână ungurească au pierit 16 români şi 4 romînce. Sălişte, care este parohie mater la Căinel, este păstorită de Nicolae Păcurariu, care are singhelie pe filie, dar şi pe materă, este hirotonit de Şaguna în 15 octombrie 1849, ungurii au jefuit din biserica odăjdii, cărţi, vase sfinte, icoane în valoare de 300 florini, 20 creiţari, au globit satul cu bani, vite pentru carne, bucate, slănini şi alte „bunumuri" în valoare de 3 789 florini, 45 creiţari. De mână maghiară au pierit 9 români. Teodor Ivan, fără singhelie, hirotonit de episcopul Aradului Pavel Avacumovici, păstorea în Scroafa, unde ungurii au jefuit din biserica odăjdiile, cărţile, icoanele, au pus foc de a ars un corn de altar, paguba fiind de 90 florini. Ungurii au aprins 17 case, 17 şuri, mai multe „iortoane", au dus 28 vite cu coarne şi alte bunuri în valoare de 1539 florini, dar n-au ucis niciun român. La Stânja păstoreau Simion Crăciun, Ioan Crăciun, hirotoniţi de Moga şi Avram Crăciun hirotonit de Şaguna în 10/122 decembrie 1849 (probabil erau bunic, fiu, nepot, deci o adevărată dinastie de preoţi), unde ungurii au prăpădit din biserică odăjdii în valoare de 50 florini, multe bucate şi multă hrană din carne de porc au fost duse în vreme de iarnă pentru a le feri de unguri, dar toate s-au alterat şi s-au pierdut. De mână maghiară au pierit 2 români.

La Tătărăşti, filie la mater Prihodişte, preotul a răposat, nu se pot rândui preoţi din satele vecine şi creştinii nu se pot mângâia în cele sufleteşti. Cauza era că ungurii i-au spânzurat sau i-au împuşcat pe preoţii din aceste sate. Biserica din Tătărăşti n-a fost păgubită, dar n-a funcţionat din motivele amintite. Filia s-a păgubit de bucate, vinars şi alte bunuri, în sumă de 568 florini, 2 creiţari şi ţine de episcopia Aradului, protopopiatul Hălmajul Mare. De mână maghiară au pierit 4 români. În Tomnatec păstoreau Nicolae Moga, hirotonit de Moga în 1832 şi Ion Draja, hirotonit în 28 septembrie 1849 de Şaguna, amândoi cu singhelie, ungurii au deteriorat icoanele şi veşmintele preoţeşti. Paguba la cele două biserici din sat este de 150 florini, românii au fugit prin păduri de frica ungurilor şi toate bucatele şi slăninile pe care le-au dus cu ei s-au alterat. Ungurii au ucis 1 român. În Trestia păstorea Ioan Prian, hirotonit de Moga în 1839, cu singhelie, biserica a fost cruţată, ungurii au globit satul

cu bani, românii au dat ialoviţe (vite grase), grâu, ovăz şi au făcut „forşpanturi grele" (transporturi) pentru armata maghiară care a ucis 1 român din sat. Petru Roşca, hirotonit de Şaguna în 1849, păstorea la Uibăreşti, unde biserica a fost cruţată, românii, ca să scape de foc unguresc, le-au dat soldaţilor maghiari ialoviţe în valoare de 1000 florini, 40 şilice de ovăz, 200 porţii de fân şi 4 stânjeni de lemne. De mână maghiară au pierit 2 români.

Ioan Manea, hirotonit de Moga în 1839, păstorea la Vaca, unde ungurii au prefăcut biserica în cenuşă, cu tot ce avea înăuntru, dar zidurile au rămas în picioare. Ungurii au aprins 60 case, cu toate şurile şi sălaşurile ce aparţineau de ele, au aprins garduri, pomi, au luat bucate şi au dus cu ei tot ce le-au picat în mâini. De mână maghiară au pierit 5 români şi 1 româncă. Nicolae Tulea, hirotonit în 1833, cu singhelie, păstorea în Valea Bradului, unde ungurii au prefăcut toată biserica în cenuşă cu odăjdii şi cu cărţi cu tot, dar clopotele au fost salvate din timp de români, care le-au ascuns şi le-au îngropat de frica ungurilor. Soldaţii rebeli unguri au ars 120 case cu toate acareturile lor, au dus 16 ialoviţe, 11 cai, 6 care ferecate cu fier, 4 boi, 22 măsuri de grâu, 80 de ovăz, 3 care de fân, 4 miei, 3 purcei, găini, ouă şi lapte în toate zilele. De mână maghiară au căzut 8 români şi 2 române. La Zdrapţi păstorea Nicolae Komşa, hirotonit de Moga în 1832, cu singhelie, ungurii au luat din biserică tot ce a fost metal (vase, clopote), odăjdii şi apoi au pus foc şi au prefăcut-o în cenuşă până la pământ. În sat au aprins 148 de case şi doar 2 case şi 3 şuri au rămas în picioare, restul satului era jefuit şi prefăcut în cenuşă. De mână maghiară au pierit 38 de români şi 15 române. Ioan Faur, hirotonit de Moga în 1845, Marian David, hirotonit de Şaguna în 1849, păstoreau în Junku, unde ambele biserici au fost cruţate, ungurii au ars doar o casă, 2 şuri, 3 grajduri, un stog de 100 ferdele de grâu, mai mulţi pomi, paie şi otavă, dar n-au ucis niciun român. Majoritatea satelor era lipsită de şcoli şi dascăli, în Rovina nu era şcoală, doar un dascăl fără plată, în Trestia la fel, în Junku nu era şcoală, doar de la un diac învăţau pruncii puţină carte[171].

Protopopiatul Zlatnei a constituit o altă zonă fierbinte a Războiului Naţional româno-maghiar pentru Ardeal. Totalul pagubelor suferite de

[171] P II, D. 33, loc. cit.

biserici a fost estimat la 10 679 florini, pagubele satelor la 163 481 florini, de moarte firească au murit 325 bărbaţi, 308 femei, de moarte silnică 194 bărbaţi, 47 femei. În Zlatna păstoreau Ioan Popescu şi Ioan Lucaci, hirotoniţi în 1825 şi 1830 de Moga, biserica a ars cu to ce a avut, valoare 5 000 florini, paguba românilor din Zlatna era specificată într-o anexă ataşată Conscripţiei ca fiind de 16 000 florini, ungurii au ucis 27 bărbaţi şi 2 femei. Gheorghie Paul păstorea în Vulturi, era hirotonit de Moga în 1840, biserica a avut o pagubă de 500 florini, satul 4 200 florini argint, de mână maghiară au pierit 4 români. Nicolae Popescu, hirotonit în 1842, păstorea în Valea Dosului, unde biserica a avut o pagubă de 360 florini, satul 5 400 florini, au fost ucişi 8 români şi 4 românce. Ioan Tur, hirotonit de Moga în 1831, păstorea în Trâmpoaiele, unde biserica n-a pătimit nimic, satul 1 500 florini, au pierit 6 români şi 1 româncă. Klement Kâmpianu, hirotonit de Moga în 1825, păstorea în Pătrânjeni, nici biserica, nici satul n-au suferit, dar ungurii au ucis 3 români. Nicolae Kâmpianu, hirotonit în 1845 de Moga, păstorea în Valea Bulzului, unde ungurii au prădat cărţile şi veşmintele din biserica, paguba 200 florini, satul are o pagubă de 400 florini, ungurii au ucis 1 român şi 2 românce. Nicolae Fibetan, hirotonit în 1848 de episcopul Aradului Gherasim Raţ, păstorea în Galaţi, unde biserica a avut o pagubă mică de doar 4 florini, satul 2 000, ungurii au ucis 6 români.

La Presaca parohia era vacantă, biserica a fost arsă de unguri cu tot ce a avut, ungurii au ars 120 case şi au prădat în valoare de 15 000 florini, au ucis 11 români şi 3 românce. La Buciumi păstorea Moisi Nistea, hirotonit de Moga în 1844, biserica şi-a pierdut cărţile şi veşmintele paguba 200 florini, ungurii au ars 26 case şi mai multe grajduri, paguba 5 000 florini, au ucis 6 români şi 3 românce. În Cerbul păstorea Alexandru Dacu, hirotonit de Moga în 1844, biserica are o pagubă de 120 florini, ungurii au ars 6 case cu tot ce a fost în ele, pagubă 1 500 florini, au ucis 2 români. În Isbita păstorea Gheorghe Suci, hirotonit de Moga în 1818, biserica şi satul au scăpat nevătămaţi, ungurii n-au ucis pe nimeni. În Poieni păstorea Ioan Koldea, hirotonit de Moga în 1838 şi a avut soarta fericită a satului Isbita. În Muntari păstorea Ştefan Kosma, hirotonit de Moga în 1832, biserica a fost cruţată, ungurii n-au ars decât o casă şi 4 grajduri în valoare de 400 florini şi au ucis 2 români. Dionisie Adamovici, hirotonit în 1831, păstorea

în Abrud, unde biserica a suferit o pagubă de 1 000 florini, iar în privinţa Abrudului, protopopul consemnează:„Aşa mare pagubă au pătimit că-i peste 50 000 florini". De mână maghiară au pierit 24 români şi 16 românce. Ilie Cojocar, hirotonit de Moga, păstorea în Roşia, unde biserica a suferit o pagubă de 400 florini, satul 10 000 florini, ungurii au stins vieţile la 4 români şi 2 românce. Avsalom Malia, hirotonit în 1839, păstorea în Korna, unde biserica nu a pătimit nimic, satul a avut o pagubă de 8 000 florini, ungurii au ucis 2 români şi 2 românce. Nicolae Fodor şi Manovici Moisi, hirotoniţi de Moga în Cărpiniş, biserica a suferit o pagubă mică, 15 florini, ungurii au ars 2 case, 3 şuri, au dus 8 vite cu coarne, pagubă 500 florini, au ucis 3 români. Absolon Popovici, hirotonit în 1831, păstorea în satul Abrud, unde biserica are o pagubă de 30 florini, satul de 23 831 florini, 56 creiţari, de mână maghiară au murit 9 români şi 11 românce. În Soharul păstorea Ioan Nistea, hirotonit în 1820, biserica a avut o pagubă de 200 de galbeni care fac 1 000 florini, ungurii au ars 4 case, au prădat, paguba este de 2 000 florini şi au ucis 7 români.

La Pociovalişte păstorea Nicolae Felea, hirotonit de episcopul Aradului Gherasim Raţ în 1846, biserica a păgubit doar 10 florini argint, satul are o pagubă de 500 florini, ungurii au ucis 1 român. În Ciurileasa păstorea Gheorghe Felea, hirotonit în 1831 de Moga, biserica a fost arsă cu toate câte a avut, ungurii au ars 77 case, 30 şuri, paguba 13 000 florini şi au ucis 11 români. La Câmpeni păstoreau Ioan Patiţia şi Ioan Motora, primul hirotonit de Moga în 1834, al doilea „numai rânduit" (nu ştim ce înseamnă!), biserica are o pagubă de 200 florini, ungurii au aprins o casă de 100 florini şi românii, fiind plecaţi în loagăr, n-au mai putut lucra şi satul a sărăcit. Ungurii au ucis 6 români şi o româncă. La Sohodol păstoreau Gligorie Sicoie şi Anghel Narţă, primul era preot veteran hirotonit în 15 decembrie 1789, cu singhelie (servea parohia de 61 de ani), al doilea în 1832 de Moga, fără singhelie, biserica n-a pătimit nimic, ungurii au ars 3 case, 4 şuri, valoare 550 florini, au ucis 1 român. La Peleş păstorea Ioan Furdui, hirotonit de Moga în 1841, nici biserica, nici satul n-au pătimit nimic din partea ungurilor care au ucis 1 român. Parohia Poiana era vacantă, n-a suferit cu nimic şi ungurii n-au ucis niciun român. La Valea Verde păstorea Dimitrie Neacşi, hirotonit în 1822 de Moga, biserica a avut o pagubă de 20 florini, la rubrica „ce a pătimit satul"

protopopul a scris doar „sărăcie" fără să precizeze că ea a fost provocată de unguri sau satul era sărac de felul lui (probabil ambele variante sunt posibile). Ungurii au ucis doar 1 român.

La Supra Petrii păstorea Simion Cioară şi Todor Cioară, ambii fără singhelie şi localitatea n-a suferit nimic de pe urma maghiarilor. Grigore Sicoe păstorea în Vidra de Jos, era hirotonit de Moga în 1817, biserica şi satul au fost cruţate, de mână maghiară a căzut 1 român. Vidra de Mijloc n-a suferit în nicio privinţă din partea ungurilor şi aici păstorea Ion Nicula, hirotonit în 1825 de Moga. Ioan Gomboş şi Ioan Iancu, hirotoniţi în 1820 şi 1843 de Moga, păstoreau în Vidra de Sus, unde satul şi biserica n-au pătimit nimic, iar de mână maghiară au pierit 3 români. Ungurii au cruţat biserica şi satul Neagra, unde păstoreau Gheorghe Stan şi Ioan Kandrea, primul hirotonit în 3 ianuarie 1805 de episcopul Aradului Pavel Avacumovici, al doilea de Moga în 1811, dar de mână maghiară au pierit 3 români. Biserica şi satul Ponorel au fost cruţate, aici păstorea Ioan Gligor, hirotonit în 1826 de Moga, de mână maghiară au pierit 8 români. Nicolae şi Gheorghie Sârb, primul hirotonit în 1812 de Moga, al doilea în 1847 de Gherasim Raţ, păstoreau în Secătura, satul şi biserica n-au suferit, din sat au pierit de mână maghiară 3 români. Nici satul şi biserica din Albac, unde păstorea Gheorghie Todea n-au pătimit nimic, din sat au pierit 2 români. Satele Arada, Gârda de Jos, Gârda de Sus, Lăpuşul, Lăzeşti, Baia de Arieş, Muncelu, Cioara, Sartoş, Brăzeşti n-au suferit nimic. Din Arada au căzut de mână maghiară 7 români, din Lăzeşti 2, din Baia de Arieş 4, din Muncel 2, din Cioara 3, din Sartoş 2. În aceste sate păstoreau Ioan Nicula, Gheorghie Paşca, Simion Morcan şi Todor Morcan (2 pentru Gârda de Sus), Todor Lazea, Lăzeştiul avea parohia vacantă, Iosif Ighian, Vasilie Piticu, Todor Rus, Dimitrie Precup, Moisi Gherman. Majoritatea au fost hirotoniţi de Moga între 1812 (Iosif Ighian) – 1844, Todor Morcan de Gherasim Raţ, Todor Rus de Pavel Avacumovici în 1800, servind parohia Cioara de 50 de ani. La Zlatna exista şcoală, dar au ars-o ungurii şi copii învaţă carte într-o casă străină (probabil închiriată). Exista şcoală şi în Buciumi, dar într-o stare slabă. În schimb, şcoala din Poieni se afla în stare bună. La Abrud era şcoală, nu era dascăl, la Korna şcoala era în stare bună, ca şi în satul Abrud. În Câmpeni era şi şcoală şi dascăl, în Vidra de Mijloc este şcoală, la fel în

Săcătura, în Arada şcoala se afla în stare slabă, în Baia de Arieş exista şcoală şi dascăl, dar acesta n-are plată. În restul satelor din protopopiat nu existau nici şcoli, nici dascăli[172].

La 24 octombrie 1849 parohul Bucur Mircea raporta protopopului său că în parohia sa, Lovnic, din protopopiatul Cohalmului, trăiau 40 de gazde, 20 jeleri şi 12 gazde ţigani. Biserica n-a pătimit nimic, dar groful Haller cu 50 de husari ai săi au intrat în sat, i-au jefuit pe români şi de la el, ca paroh al locului, au luat 80 de zloţi, de la gociman 72 de zloţi, de la dascăl 22 de zloţi şi 30 creiţari şi de la cantor 10 zloţi, de la ceilalţi fie câte 5 zloţi, fie 2 sau 1 zlot, iar de la alţii chiar mai puţin. A pierit de mână maghiară 1 român. În sat nu este şcoală. Copii învaţă în casa dascălului. Tot Bucur Mircea păstorea în Covoru, unde trăiau 15 gazde, 2 jeleri şi 12 ţigani. Covoranii n-au suferit cu nimic din partea ungurilor. În sat nu există şcoală, nici dascăl[173]. Preotul afirmă că are singhelie şi a fost hirotonit de Moga la 23 ianuarie 1833. Pe raportul preotului Bucur Mircea se inserează următoarea confirmare: „Primit 26 oct. 1849, Lovnic. Conscripţia satului". Ioan Molnea, hirotonit în 1837 de Moga păstorea în Felmer, care n-a pătimit nimic din partea ungurilor, şcoală nu este, dar copii învaţă în casa dascălului. În Felmer trăiau 484 români, 123 ţigani[174], în Lovnic per total 226, în Covoru 92. Parohul Irodion Labo din Trăznea, protopopiatul Dobocii de Sus, hirotonit de Moga, fără singhelie, raporta la 29 octombrie 1849 că maghiarii au intrat în biserică, au deteriorat odoarele în valoare de cel puţin 50 florini, preotul a fugit în Bucovina, iosagul i-a fost luat de unguri, pagubă 80 florini. Locul şcolii a fost luat de Nemeş Ioseff, în sat trăiau 682 de suflete, sătenii au fost legaţi, bătuţi şi întemniţaţi. Satul a suferit o pagubă de 2 786 florini şi 45 creiţari[175]. Parohul din Merchiaşa, protopopiatul Cohalmului a răposat, biserica n-a avut nicio pagubă, satul una de 646 florini, ungurii n-au ucis pe nimeni, în sat există dascăl. Numărul gazdelor români 85, gazde ţigani 25, suma tuturor sufletelor 491. Casă pentru şcoală nu există, românii de

[172] P II, D. 34, loc. cit.
[173] P II, D. 35, AMS, Fond 12/Pr., Morţi.
[174] P II, D. 36, loc. cit.
[175] P II, D. 37, loc. cit.

aici nici nu au din ce s-o facă, deoarece au cheltuit cu biserica renovându-i interiorul şi au rămas datori cu 200 florini[176].

Sofronie Roşca, hirotonit în 21/9 octombrie 1849, cu singhelie, raporta la 4 noiembrie 1849 (şi tot atunci protopopul Cohalmului confirmă primirea) că în Ungra biserica n-a pătimit nimic, satul a avut o pagubă de 1 886 florini, şcoală ni-i, dascălul învaţă pruncii în casa lui, unde, spaţiul fiind mic, este îmbulzeală mare. Suma tuturor sufletelor din sat este de 441, iar preotul se plânge că nu are casă parohială şi nici alodiu (porţie canonică)[177].

Este interesant şi trist în ceea ce priveşte cotele de cruzime atinse în Războiul Naţional, raportul din Satulung, semnat la 11 noiembrie 1849 de parohul locului, Neagoe Popea, protopopul Alexie Verzea, asesor consistorial, parohii Ieremie Verzea, Ioan Martinovici, intitulat: „Konsignaţie despre câţi români greco-răsăriteni din Satulung, slăvit Districtul Braşovului s-au omorât, puşcat, kilăvit de rebelii unguri prin povăţuirea domnului Beldi Albert şi Beldi István, cât şi a ungurilor săcui din acest sat conlăcuitori, prin a căror fapte au rămas văduve şi copii lor săraci". Soldaţii unguri şi secuii lui Orbán, conlocuitori cu românii în Satulung, în ziua de 28 noiembrie 1848, i-au tăiat capul lui Iordache Pârşoiu în pivniţa casei lui în felul următor: mai întâi i-au crăpat capul în două cu lancea, i-au făcut şi multe tăieturi pe corp, după care i-au luat 30 de florini pe care-i avea asupra lui. Iordache Pârşoiu fuseses „iconom de oi", deci cioban, starea averii era de mijloc şi în urma lui a rămas văduva Parascheva. Pe Radu Rainea l-au împuşcat şi tăiat ungurii în curtea casei lui, care a fost jefuită de tot ce era într-însa, el a fost muncitor sărac, lucra cu mâinile pe la alţii şi de el a rămas văduva Ana cu 5 prunci. Aceeaşi soartă a avut-o muncitorul sărac Pătru Koja, împuşcat în curtea casei lui, în aceeaşi zi, de el rămânând văduva Marica cu 5 prunci. În ziua de 3 decembrie 1848, românul Neagoe Ghiaja se afla în curtea vecinului său secui Oţel, unde erau adunaţi mai mulţi secui, care la un moment dat au sărit asupra lui, l-au bătut şi l-au dus în curtea cantorului, unde românul, chinuit de dureri, le-a strigat

[176] P II, D. 38, loc. cit.

[177] P II, D. 39, loc. cit.

consătenilor lui să-l împuşte şi să-i curme suferinţele. Secuii au tras în el 4 focuri de armă, au sărit pe el, l-au zdrobit, i-au tăiat urechile, nasul, faţa obrazului pe jumătate, l-au dezgolit până la piele şi cojocul l-a luat Oţel István. Şi Ghiaja fusese muncitor cu palmele şi a lăsat în urma lui pe văduva Maria cu 6 prunci. Soldaţii unguri şi secuii din Satul Lung l-au prins în uliţă pe Petru Peteu şi tot bătându-l l-au dus în locul numit „Poarta Câmpului", au tras în el 5 împuşcături, i-au tăiat capul şi l-au lăsat jertfă câinilor. El a fost „iconom de oi"şi a lăsat în urma lui pe văduva Parascheva cu 6 prunci. Acest român şi-a aflat sfârşitul vieţii în aceeaşi zi de 3 decembrie 1848. Tot atunci, ungurii l-au pus în lanţuri pe Ion Voiculeţ, l-au dus în loagărul unguresc de lângă satul Târlungeni, i-au tăiat nasul, urechile, l-au străpuns cu lancea prin gură, i-au tăiat mădularul, mâinile şi pe urmă l-au împuşcat. Ungurii i-au luat calul şi 180 florini împărăteşti ce-i avea asupra lui. Şi acest român fusese „iconom de oi", starea averii era de mijloc şi de el a rămas văduva Maria cu 5 prunci. Acelaşi destin tragic l-a avut românul Vasile Petroian, doar că el era sărac şi ungurii n-au găsit niciun ban la dânsul. Tot în loagărul unguresc de la Târlungeni şi-au găsit în chinuri grele sfârşitul Kostari Voiculeţ, Ioan, slugă la Radu Morojan, români săraci, care au lăsat în urma lor pe văduva Ana cu 1 prunc şi pe văduva Stanca cu 2 prunci. Toţi au pierit în 3 decembrie 1848, ca şi consătenii lor Bucur Precup şi Ioan Mircioiu. Lui Bucur Precup ungurii i-au scos un ochi şi după mai multe tăieturi pe trup l-au împuşcat în ograda domnească. El fusese „iconom de oi", dar era sărac, şi a lăsat în urma lui pe văduva Ana şi 8 prunci. Ioan Mircioiu era rânduit după poruncă mai înaltă păzitor de graniţă la Vama Şanţului, unde l-au prins ungurii şi l-au dus în loagăr la Târlungeni şi l-au împuşcat. Pe Radu Şeitan, originar din Satulung, econom de oi, starea averii de mijloc, l-au împuşcat ungurii între Purcăreni şi Târlungeni la 5 decembrie, în timp ce venea să-şi vadă familia, de el rămânând văduva Marica cu 4 prunci. Tot aşa a pierit şi alt econom de oi, Staicu Gologan, de care a rămas văduva Maria cu 3 prunci. Tot în 5 decembrie 1848 ungurii l-au luat din casa lui pe Radu Şălaru, „faur sărac" (potcovar, covaci, fierar), l-au dus la marginea satului şi l-au împuşcat. Cojocarul Vasile Fusaru a avut aceeaşi soartă în aceeaşi zi, de el rămânând văduva Marina cu 3 prunci.

La sfatul şi povaţa consăteanului său secui Barta Márton, soldaţii unguri l-au scos din casa lui pe românul Ioan Peteu, muncitor sărac, i-au tăiat nasul, l-au rănit la cap, după care l-au împuşcat, dar el n-a avut urmaşi. În timp ce venea de la Braşov spre casă, ungurii l-au împuşcat pe românul Nicolae Toma la Turcheş, tot în ziua de 5 decembrie; şi el fusese econom de oi, dar era sărac, lăsând în urma lui pe văduva Iudita cu 3 prunci.

La sfatul şi povaţa lui Kapia János din Satulung, ginerele lui Barta Marton, soldaţii unguri l-au executat la marginea satului pe românul Radu Baltag, econom de oi, starea averii de mijloc, după care au rămas văduva Onica şi 3 prunci. La sfatul şi povaţa lui Kőpa Jánosi din Satulung, ginerele lui Barta Márton, în ziua de 5 decembrie 1848, soldaţii unguri l-au prins şi l-au executat la marginea satului pe Ioan Aldea Vineş, econom de oi, starea averii de mijloc, de care a rămas văduva Ana cu 2 prunci. Aceeaşi soartă a căzut peste românul Pătru Buzăjanu, dar acesta era sărac şi în urma lui a rămas văduva Maria cu 1 prunc. Ungurii au năvălit în casa lui Vlad Gologan, econom de oi, starea averii de mijloc, l-au luat, l-au dus la marginea satului şi l-au împuşcat. De el a rămas 1 prunc, fără tată, fără mamă. Ioan Crăciun din Satulung fusese şi el rânduit păzitor de graniţă la Vama Cucului, unde l-au prins ungurii, l-au dus până în Valea Adâncă, i-au tăiat nasul şi urechile şi l-au împuşcat. În Consignaţie se precizează şi faptul că podul Văii Adânci, unde a fost chinuit şi executat Ioan Crăciun se afla dincolo de Vama Şardului. De Ioan Crăciun a rămas văduva Sora cu 4 prunci. Ieremia Bucur a vrut să-şi scape viaţa prin fugă, dar ungurii l-au prins, l-au legat cu un ştreang de gât, l-au dus până la marginea satului, i-au legat picioarele şi o mână şi l-au împuşcat, luându-i calul şi 300 florini (faptul că avea atâţia bani la el confirmă că a vrut să scape fugind călare de frica şi din calea ungurilor). De el a rămas doar văduva Maria. Se precizează că locul execuţiei lui Ieremia Bucur a fost undeva „lângă curăria domnească, spre câmp". În 25 iunie 1849, Vasilie Munteanu a avut proasta inspiraţie să meargă în satul Ozun şi să le ceară ungurilor de acolo să-i redea bunurile pe care le-au jefuit de la el. Drept răspuns, aceştia l-au omorât cu ciomegile. El fusese muncitor sărac şi a lăsat în urma lui pe văduva Ana cu 8 prunci. În ziua de 5 decembrie 1848,

ungurii au dat-o morţii cu 4 focuri de pistoale pe văduva Maria Radu Găiţa, în curtea casei acesteia, de ea rămânând un prunc fără tată, fără mamă. Văduva avea avere în stare de mijloc.

În 5 decembrie 1848, soldaţii unguri şi câţiva secui din sat au pătruns în casa văduvei Linca Piticu, săracă, şi au bătut-o aşa de rău, încât după 3 zile a murit. De ea au rămas 3 prunci fără tată, fără mamă. Acelaşi destin nefericit l-a avut văduva Maria Pătru Dorojan, care a lăsat în urma ei 4 prunci, fără tată, fără mamă. Maria Ioan Ţugui a fost bătută de moarte în 5 decembrie în casa ei, a rămas „kilăvită" (infirmă), încât nu mai este capabilă să se hrănească ea şi pe cei 3 prunci ai ei. Ungurii i-au luat tot ce au găsit prin casă, ca şi de la văduvele române ucise Linca Piticu şi Maria Pătru Dorojan. Ungurii au mutilat prin bătăi încă 3 române văduve, şi anume Stana Radu Strâmbeanu, Marica Ioan, Dobra Draga, prima fără copii, celelalte cu 2, respectiv 4 copii. Cizmarul Ioan Hărtăneanu, Petru Hărtăneanu, Nicolae Hărtăneanu, alt Nicolae Hărtăneanu au fost prinşi şi ucişi de secui şi de soldaţii unguri în următoarele împrejurări: după ce lui Ioan Hărtăneanu i-au tăiat urechile şi l-au tăiat pe corp, observând că încă mai respira, l-au omorât cu parii. Printre secuii omorâtori s-au numărat Féjér, care i-a dezbrăcat şi i-a dezgolit pe cei morţi şi s-a lăudat cu fapta lui în faţa lui István Alvanczi, că i-a omorât din patimă. De cizmarul Ioan Hărtăneanu, sărac, a rămas văduva Catrina, fără copii, de Nicolae Hărtăneanu senior văduva Bucura cu 1 prunc, de Nicolae Hărtăneanu junior văduva Anica cu 5 copii. Şi lui Nicolae Hărtăneanu jr. ungurii i-au tăiat mai întâi urechile, l-au legat cu ştreangul de gât şi l-au dus la Poarta Câmpului, unde l-au împuşcat alături de ceilalţi membri ai familiei, deja amintiţi. Toader Bătrânu a vrut să iasă pe deal, să fugă din calea ungurilor, a luat cu el ce a putut, dar a fost prins în grădina lui Jurcu, a fost executat, soldaţii unguri şi secuii din sat i-au luat bunurile şi le-au dus pe valea Cernatului.

Toader Bătrânu a fost „scutari lângă oi", sărac, a lăsat după el pe văduva Dobra cu 4 prunci. Odată cu el şi în acelaşi loc a fost împuşcat în 5 decembrie şi Ioan Ieremia, slugă la oi, de care a rămas văduva Maia cu 1 prunc. După bătaia aplicată văduvei sărace Ioan Bolozana, ungurii i-au luat tot ce a avut în casă şi au lăsat-o chilăvită. În timp ce încerca să fugă şi să iasă la deal, soldaţii unguri şi secuii din sat l-au înconjurat pe

Dumitru Coroianu şi l-au împuşcat. El a fost sărac, slugă la oi, şi a lăsat în urma lui pe văduva Stana. Locul unde a fost înconjurat şi ucis a fost chiar grădina casei lui. În Consignaţie se specifică faptul că Dumitru Coroianu a fost dat morţii cu 3 puşcături de armă şi ungurii i-au luat 100 de florini ce-i avusese asupra lui. Ştefan Tudor, jefuit de unguri pe când aceştia deţineau puterea în Ardeal, a încercat să şi-o recupereze de la jefuitorii unguri din Ozun. El a fost sigur că va reuşi, mai ales că ostaşii imperiali muscali (ruşi) au ocupat satul Ozun şi puterea maghiară era înfrântă în zonă, dar ruşii au înaintat şi s-au dus mai departe, ungurii au sărit pe el, l-au bătut de moarte, s-a întors acasă şi a murit în patul lui după 4 zile. De el a rămas văduva Mitra cu 5 prunci. Evenimentul s-a consumat în 25 iunie 1849, Ştefan Tudor fiind şi el econom de oi, dar sărac. În 5 decembrie 1848 ungurii l-au prins în Turcheş, lângă Zangor, pe Ioan Buţescu, baci la oi, l-au executat, de el a rămas văduva Voica. Maia Pode Frăţilă, lucrătoare la ştergare, săracă, a încercat să fugă, dar ungurii au prins-o şi au împuşcat-o pe deal, deasupra satului, i-au luat 80 de florini şi tot a avut şi a cărat în spatele ei. De ea au rămas 2 prunci fără tată, fără mamă.

Pe Stan Balea ungurii l-au împuşcat, tot în 5 decembrie 1848, în casa lui, după care i-au tăiat şi capul, pe Ioan Barău l-au împuşcat drept în inimă şi i-au luat şi capul, de el rămânând săracă văduva Neacşa cu 3 prunci. Primii unguri care au pătruns în casa lui Ioan Gurgău i-au luat 20 florini şi după ce s-a aflat faptul, alţi unguri au venit şi i-au cerut alt rând de bani. Acesta le-a spus că nu mai are alţi bani şi ungurii enervaţi l-au împuşcat cu un pistol în spata stângă (omoplat), rămânând românul chilăvit pe viaţă. El a avut totuşi noroc că a scăpat cu viaţă, deoarece la început ungurii au vrut să tragă cu puşca în el de 6 ori, da praful de puşcă n-a luat foc, după care au folosit pistolul. Cel rănit avea 2 prunci. În decembrie 1848 ungurii au bătut-o cu patul puştii, în curte la fiul ei, pe Stana Ragurgă, de a rămas chilavă. Stana Ragurgă fusese lucrătoare cu mâinile şi-şi câştiga pâinea vieţii pe unde primea de lucru. Ioan Bucşă a fost împuşcat de unguri în grădina lui Ţârcă, dar a avut noroc şi a supravieţuit. Glonţul i-a trecut prin pântec, a rămas ca mort la pământ, ungurii i-au luat cureaua în care au găsit 31 svanţi (creiţari) şi cizmele din picioare, dar românul, deşi grav rănit, a rămas în viaţă şi

avea 1 prunc. El era baci la oi şi sărac. Bătrânul Dumitru Peneş a fost împuşcat prin mâna stângă în casa lui şi a rămas chilav. Radu Tomoşoiu era paznic la cordoane pe linia de bătaie şi ungurii l-au împuşcat şi dezgolit când au atacat şi au ocupat locul numit Vama Şanţului. De el au rămas 2 prunci, a fost muncitor sărac. Radu Mihăilă, care fusese slugă pe lângă vite, a fost împuşcat de unguri prin ţâţa stângă, după care i-au zdrobit capul, i-au luat 30 de svanţi, cojocul şi cizmele. Locul execuţiei a fost pe deal, deasupra satului. De el a rămas văduva săracă Maria cu 2 copii.

Bucur Hărdoiu, econom român, român sărac, în timp ce mergea spre Braşov, a fost prins de 3 husari unguri care l-au dus spre drumul Târlungenilor, unde l-au ucis cu 5 focuri de armă, i-au tăiat urechile şi un picior, i-au luat calul şi l-au dezgolit de haine şi de tot ce avea asupra lui. De el au rămas văduva Paraschiva cu 1 prunc. Tot pe deal deasupra satului, ungurii l-au ajuns şi l-au împuşcat pe bătrânul Gheorghie Paltenea, de care a rămas văduva săracă Ana, cu 1 orfan. Ghioae Maria a ieşit din casă pe fugă, dar la o a treia casă, pe uliţă, soldaţii unguri şi secuii au ajuns-o şi au executat-o, luându-i 60 florini pe care îi ţinea „spre păstrare la îngropăciunea ei cea după fire". Pe deal, în Vâlcioaia Highişului, secuii din sat şi soldaţii unguri l-au înconjurat şi ucis pe Stroie Moarcăş, „cătană obşitari", sărac, fără urmaşi. Gheorghie, ginerele lui Mică Bădăceanu, a fost executat în 5 decembrie 1848 în loagărul unguresc de la Târlungeni, de unde secuii i-au luat calul, dar acesta a fost răscumpărat de familie cu 40 de florini. El a fost sărac şi în urma lui a rămas văduva Maria. Soldaţii unguri şi secuii din sat l-au ucis pe dealul Highişului, lângă grădina Şopanului, pe Iosiv Mândrea, de care au rămas 3 prunci. El a fost baci la oi şi era sărac.

În martie 1849, când au ieşit trupele imperiale ruseşti şi trupele imperiale austriece din Transilvania şi s-au retras în Ţara Românească, studentul Oprea Verzea s-a retras şi el odată cu cele două armate, dar la Vama Timişului l-au ajuns ungurii, i-au luat căruţa şi patru lăzi pline cu haine, între care se aflau şi hainele lui nemţeşti. După ce muscalii au reintrat în Ardeal şi au bătut şi ocupat Ozunul, studentul Oprea Verzea s-a dus în Ozun sperând să-şi recapete căruţa şi alte bunuri jefuite de unguri, dar aceştia, în ziua de 25 iunie 1849, l-au omorât cu parul şi i-au

luat şi 50 de florini ce-i avea asupra lui. Nu este exclus ca Oprea Verzea, student poate la teologie, să fi fost fiul protopopului şi asesorului consistorial Alexie Verzea, unul din semnatarii acestui cutremurător de trist şi de tragic raport, dar nu putem stabili cu precizie această filiaţie. Alt român sărac ce fusese oier, Stan Verzea, a fost ucis de unguri şi a lăsat în urma lui pe văduva Maria cu 3 prunci. În 5 decembrie 1848, ziua fatidică în care au căzut cei mai mulţi români din Satulung, ungurii nu l-au cruţat nici pe cerşetorul Ioan Poenaru, pe care l-au împuşcat pe prispă la casa lui Nicolae Greu. Stana lui Radu Kiran a fost împuşcată prin mâna dreaptă în curtea ei, a rămas chilavă şi nu mai poate munci ca să se hrănească[178].

În 21 noiembrie 1849 parohul român din Vulturii Zlatnei îşi semnea „Consemnaţiunea românilor căzuţi sau chilăviţi (plesuriţi) sub descursul resbelului civil maghiar, precum şi a rămăşiţelor acelora din satul Vulturii Zalatnii, în cercul Bălgradului şi districtul aceluia". Pe Crişan Petru, căsătorit, 35 ani, l-au împuşcat ungurii în ziua de 23 mai 1849, pe când mergea în Dealul Rudelor în hotarul Zlatnei să vadă de o vacă ce o avea la munte. Ungurii l-au împuşcat, deşi românul Crişan Petru n-avea asupra lui niciun fel de armă. De el au rămas văduva Ana, 21 ani, fiica Elena, născută şi botezată în 6 august 1847 şi fiica Agaftia, născută şi botezată la 9 martie 1849. Despre căderea lui Crişan Petru mărturisea nu numai tatăl acestuia care şi-a adus fiul mort de sub fereastra casei lui Jeft János, dar tot opidul Zlatnei şi preotul raportor care i-a oficiat slujba de îngropare. Crişan Petru a avut o casă de locuit, o grădină lângă casă, un loc de 2 ferdele de grâu, un loc de 2 clăi de fân, 1 vacă şi 2 oi. Nicolae Greceanu, căsătorit, 68 ani, s-a luptat în război cu ungurii şi a căzut în 8 aprilie 1849 la Prislop în hotarul Zlatnei. De el au rămas văduva Maria, 30 ani, şi o fetişoară mică de un an şi 10 luni şi două zile". Despre acest lucru depun mărturie toţi locuitorii din Vulturi, unde Greceanu a fost înmormântat. El a avut o casă de locuit, o grădină lângă casă, 2 locuri de 2 care de fân şi de 1 car de cucuruz, care sunt acum la feciorul lui mai mare (probabil din prima căsătorie). Ungurii l-au împuşcat hoţeşte, în loagărul român de la Orăştie, pe Petru Turcu,

[178] P II, D 40, loc. cit.

28 ani, care este îngropat la Orăştie, după cum mărturisesc consătenii lui din Vulturi care au luptat alături de el în Orăştie. Petru Turcu nu are prunci, dar a lăsat în urma lui o mamă bătrână, slabă, de 65 de ani, care are o casă, şură, un grajd, o cohe, locuri la câmp de fân şi de grâu, 2 boi, o vacă, 4 porci. Ziua în care a fost ucis Petru Turcu era 7 martie 1849.

În ziua de 7 aprilie 1849 soldaţii unguri l-au prins pe românul Irimie Tister, căsătorit, 36 ani, l-au dus înaintea căpitanilor lor, l-au chinuit amar, după care 2 militari au descărcat focuri de armă ucigaşe şi l-au omorât în Zlatna, Oamenii de aici mărturisesc despre cele întâmplate precizând că ungurii au aruncat cadavrul lui Irimie în vale, după care l-au îngropat. Văduva lui, Raveca, 30 ani, nu are prunci şi s-a măritat după altul. Irimie a avut o căsuţă, o grădină de 1 car de fân, o vacă, 5 oi şi de el a rămas o datorie de 75 florini. Ruşan Floca, căsătorit, 40 ani, lupta în loagărul lui Axentie şi în bătălia cu ungurii de la cetatea Testung(!) a fost împuşcat în amândouă picioarele şi a murit acolo în ziua de 1 iunie 1849, unde a fost îngropat după mărturia consătenilor lui din Vulturi care au luptat în acelaşi loagăr. Văduva lui, Elena, de 29 ani, este săracă, slabă, are un fecior de 8 ani şi o fată de 6 ani. Rusan a avut o căsuţă mică, o grădiniţă de 1 car de fân, 2 oi mari, 2 oi mici. La 7 aprilie 1849, în timp ce fugea de frica ungurilor, aceştia au împuşcat-o în cap pe Maria Diacu, căsătorită, 39 ani, de care a rămas bărbatul văduv, slab şi sărac, care are în casă o nepoată de 13 ani. Maria a fost îngropată de soţul ei în grădina casei lor. De pe urma ei a rămas o casă, un grajd, o vacă, 2 oi şi bărbatul slab şi bătrân de 60 de ani. Toţi locuitorii din Vulturi stau martori despre această întâmplare şi adeveresc că bărbatul ei a îngropat-o pe Maria în grădina casei lor[179]. Rapoartele parohiale se regăsesc într-o formă mai sintetică în Conscripţiile sau rapoartele protopopiale, dar totuşi mărturiile preoţilor ca sursă primară, pornită de la bază, deci de la comunitate, nu numai că nu-şi pierd din importanţă, dar explică mai pe larg, cu lux de amănunte, cum s-au petrecut lucrurile de la caz la caz.

Gheorghe Bedners, „phahrer" în Târlungeni şi Gheorghe Birotovici, parohul locului, semnau la 23 noiembrie 1849 raportul lor potrivit căruia

[179] P II, D 41, loc. cit.

în 25 noiembrie 1848 „contraşul" (duşmanul contra Împăratului şi a românilor) Bereşi Gyuri i-a dus pe soldaţii unguri în casa gocimanului Gheorghie Pens, pe care l-a pârât căpitanul Saroşi că a fost în garda românească. Ungurii l-au prins, l-au apucat cu cleştile de nas, l-au bătut 3 zile, după ce i-au luat toată averea, l-au scos afară din sat şi l-au împuşcat. De el a rămas văduva Maria cu 11 prunci (ceea ce era o excepţie în privinţa numărului de orfani pe familie). Deşi Gheorghie Pens fusese neguţător, era trecut la rubrica sărac, ceea ce însemna că negustoria nu-i mergea prea bine. Ioan Mantea a fost pârât din acelaşi motiv la acelaşi căpitan Sarosi de ungurii Balasz Gyurca, Bancs Andris şi Zoboi István, a fost bătut de moarte de Beldi István şi a fost executat, de el rămânând văduva Maria cu 9 prunci (altă familie numeroasă din acest sat). Aceeaşi soartă tristă a căzut şi asupra oierului român şi sărac Gheorghe Sbârcea, de care a rămas doar văduva Maria, el fiind împuşcat în uliţa satului. Neguţătorul Ioan Bălan venea de la moară călare pe calul lui cu o găleată de grâu, când a fost atacat de secuiul Bancs Andris, consăteanul lui, dar a reuişit să scape din mâinile lui. Ungurii l-au urmărit însă cu dulăii grofului, l-au prins şi l-au dat în puterea căpitanului Sarosi, care l-a executat, i-a luat toată averea şi 2 cai[180].

La 25 noiembrie 1849, parohul din Cărpiniş, Nicolae Fodor, îşi semna „Conscrierea acelor naţionali români care au rămas credincioşi Prea înaltului său Monarh şi causei celei drepte, carii au căzut ucişi de insurgenţi, precum şi cari s-au chilăvit şi au rămas neputincioşi, de către rebeli: 1849". Cenuşă Vasilie, român greco-răsăritean, de meserie băieş, în vârstă de 36 de ani, căsătorit, a căzut în Dealul Şerbii, hotarul Abrudului, în bătaia cu Kemeny Farkas. Muierea Măcinica, 30 ani, a rămas cu copii Sofia, Filla, Ioan şi Salvina. Sofia era născută în 28 februarie 1839, Filla în 6 octombrie 1842, Ioan în 7 februarie 1847 şi Salvina în 20 septembrie 1849. Cenuşă Vasilie a avut 2 vaci, moşie de 3 care de fân şi 2 găleţi de grâu. Chilăviţi în bătaie de unguri sunt Sârb Andei, Bija Nicolae a lui Gavrilă, Gligor Nicolae, dar s-au vindecat. Cenuşă Ilie, român greco-răsăritean, 30 de ani, căsătorit, de meserie băieş, a căzut în a doua luptă cu Hatvani în Dealul Roşiei. El n-a avut

[180] P II, D 42, loc. cit.

nici moşie, nici iosag şi a lăsat în urmă pe muierea lui, Samfira, cu 3 orfani. Samfia era maşteră (mamă vitregă) la 2 fii ai lui Cenuşă Ilie din prima căsătorie şi doar un prunc era al ei şi al lui Ilie. Pe Koroi Aron, român greco-răsăritean, necăsătorit, deşi era neputincios şi n-a putut fugi, totuşi l-au omorât unguri în Dăroaja. De el, care avusese 26 ani, a rămas doar tatăl său, care trăieşte din mila creştinilor[181].

Consemnaţiunea românilor de religiunea greco-răsăriteană a celor „căzuţi sau chilăviţi (plesuriţi) sub decursul resbelului civil maghiar, precum şi a rămăşiţelor acelora din opidul montan Zlatna, în cercul şi districtul Bălgradului" elaborată de viceprotopopul Ioan Popescu şi paroh local, Ioan Lukats (Lucaci), paroh local, adeverită şi întărită de către Magistratul Zlatnei la ordinul ocârmuirei Cercului Albei din 15 noiembrie 1849, semnat de notarul Simion Mihali şi judele primar Ioan Iancu, cuprinde şi unele rapoarte parohiale, ca, de pildă, cel privind coharul Ioan Roşca, ucis la 22 ani, care a lăsat în urma lui pe văduva Ana de 21 de ani, cu orfanii Elena de 2 ani şi Agaftia de 9 luni. În 11/23 octombrie 1848, ungurii au depus mai întâi armele, după care, înşelându-i pe români, le-au ridicat de la pământ şi au tras în ei, cu această ocazie pierind şi Ioan Roşca. În aceleaşi împrejurări a pierit văduvul Pătruşiu Filimon, 52 ani, pietrar, de pe urma căruia au rămas Ştefan, 27 ani, căsătorit, Georgiu, 24 ani, căsătorit, Nicolae 19 ani, Crăciun 17 ani. Acest caz este mai puţin trist, deoarece feciorii erau adulţi, 2 căsătoriţi, 2 nu, care-şi puteau câştiga pâinea. Tatăl lor avusese casă de locuit, moşie de grâu, cucuruz şi fân. La rubrica „adeverirea acestora arătate" se precizează: „eu însumi l-am îngropat ca paroh la a cărui astrucare (înmormântare) au fost mai mulţi de faţă". Problema este că în Zlatna erau 2 parohi, Ioan Popescu şi Ioan Lucaci şi nu este clar care este martorul şi preotul ce i-a făcut slujba de îngropăciune.

În 6 aprilie 1849 la Valea Nagii, în grădina lui Petru Mărgineanu, ungurii l-au împuşcat pe Ioan Olariu, 28 ani, căsătorit, de el rămânând văduva Vlasia de 35 ani. Martori erau parohul ce a oficiat slujba şi Petru Jurju, care „l-a slobozit în groapă". În acea zi, ungurii l-au ucis pe Petru Vinţan, 25 ani, căsătorit, care a lăsat în urma lui pe văduva Sofia, 23 ani

[181] P II, D 43, loc. cit.

şi orfanul Ioan, născut şi botezat în 15 martie 1844. Martoră este Anisia Mărgineanu, în grădina căreia a fost împuşcat Petru Vinţan „dimpreună cu alţi vecini şi cu parohul care l-a dezlegat". Petru a avut o casă de locuit, puţină moşie de fân şi o grădină de cucuruz lângă casă. Tot în 6 aprilie 1849, în propria-i casă, ungurii l-au împuşcat pe Jacob Fica, văduv de 75 de ani, care a avut 2 feciori şi 1 fată, toţi căsătoriţi, ceea ce însemna că urmaşii, fiind adulţi, se puteau descurca mai uşor în viaţă. Martori sunt Angel Fica şi Toader, cu mai mulţi vecini care l-au găsit mort în pat. Deci probabil bătrânul, fiind bolnav, zăcea în pat în momentul când l-au lichidat maghiarii. Iacob a avut o casă de locuit, moşie de grâu, cucuruz şi de fân şi, se precizează în Consemnaţiune „are ca o gazdă bună". În 18 iunie 1849, ungurii l-au împuşcat pe Angel Cătălină, 51 ani, căsătorit, după grădina casei lui, exact când venea din pădure către casă. De el a rămas văduva Ana, 40 ani, orfanii Georgiu, născut şi botezat în 1 iunie 1842, Ştefan, născut şi botezat deodată cu Nicolae, fiind gemeni. Martori sunt Petru Magda şi Ioan ca vecini şi cu alţii care l-au găsit mort în locul precizat mai sus. Angel a avut casă de locuit cu o grădină mică de cucuruz lângă ea, altceva nimic. Ioan Perţea, 58 ani, căsătorit, cohar „venind de la lucrul cohului, împărătesc în 17 mai a.c. l-au puşcat de a căzut mort înaintea bisericii calvino-reformate, lângă târg". De el a rămas văduva Maria, 52 ani, cu orfanii Nicolae, născut şi botezat în 5 august 1843, Ana, născută şi botezată în 17 martie 1845. Martor era tot opidul, care ştia de întâmplare şi de îngroparea lui Ioan Perţea după biserica cea calvino-reformată". Ioan a avut casă de locuit, altceva nimic.

La Paştile românilor, în 6 şi 7 aprilie, ungurii rebeli l-au prins pe Georgiu Cristea, 27 ani, căsătorit, l-au dus la garda lor maghiară, care l-a transportat la Bărăbanţ, unde mai întâi l-au torturat, apoi l-au împuşcat. De el a rămas văduva Veronica, 28 ani, cu orfanul Ştefan, născut şi botezat în 17 martie 1848. Despre uciderea lui Georgiu Cristea adevereşte prin atestat de moarte parohul din Bărăbanţ şi văduva („vidua") Kaba Nani, al cărei bărbat secui „de aici fiind, iară acolo a murit unde a fost faţă!?" Formularea nu este clară, în sensul că era puţin probabil ca soldaţii unguri intraţi în Bărbanţ să ucidă un secui de-al lor odată cu românul Georgiu Cristea. Lucrul ar fi fost posibil doar dacă

soţul secui al văduvei Kaba Nani ar fi ţinut cu Împăratul şi cu românii, ceea ce era prea puţin probabil. Nu este exclus ca secuiul respectiv să fi murit ulterior, după Paştile româneşti, în alte împrejurări. La rubrica „Reflecţiuni" se precizează că execuţia lui Georgiu Cristea la Bărbanţ este înscrisă şi în Consemnaţiunea protopopului unit Grigorie Mihali. Georgiu Cristea a locuit în casa soacrei lui care a fost arsă de unguri, aşa că mama Veronica, fiul Ştefan şi bunica lui după mamă au rămas fără casă, moşie n-au avut, fiind săraci.

Sofia Vicu, 60 ani, văduvă în a treia căsătorie, cu pensie după soţul ei ce fusese pensionat de la cohul imperial, a fost împuşcată în 11/23 octombrie, odată cu începutul nenorocirii Zlatnei, în casa fostului „Huthman împărătesc". Faptul este adeverit de vecinul casei şi de mai mulţi opidani care au văzut-o moartă în curte. În aceeaşi zi a fost împuşcat sub fereastra casei d-lui asesor de judecată montan Meltzer văduvul Toader Suciu, unde l-au găsit mort mai mulţi opidani. În 18 iunie 1849 a căzut prin glonţ de puşcă în Dealul Boica coharul Candid Poenariu, 40 de ani, căsătorit, de care a rămas văduva Elisabeta, de 25 de ani. Faptul este mărturisit de Ştefan Buta şi Ştefan Bucium, care l-au găsit în Dealul Boica şi l-au îngropat acolo. Candid Poenariu a locuit în casa femeii lui şi altceva n-a mai avut. Tot în 18 iunie 1849, ungurii l-au scos din casa lui pe văduvul Gligor Bolfea de 70 de ani şi l-au împuşcat în faţa casei. De el au rămas Ilie şi Vasilie, amândoi căsătoriţi. Bătrânul Bolfea a avut casă de locuit, moşie de grâu şi de cucuruz ca o gazdă de mijloc. Aproape toată comunitatea adevereşte lucrul, inclusiv parohul lui Gligor, care l-a înmormântat. După ce i-au luat 40 de florini, ungurii, în ziua de 6 aprilie 1849, l-au scos din casa lui pe Ioan Roşu, 72 ani, căsătorit şi l-au împuşcat în grădina lui. De el au rămas văduva Elena, 62 ani, Nicolae despre care se afirmă că era „nebun clătit de minte, căsătorit" şi încă 3 fete, toate căsătorite. Toată comunitatea adevereşte că acest om bătrân şi gazdă a pierit exact aşa cum stă scris în Conscriere. Ioan Roşu a avut casă de locuit, moşie de grâu şi de cucuruz ca o gazdă bună.

În 6 aprilie 1849, soldaţii unguri i-au scos din casa lor pe fraţii Georgiu Tătaru de 32 de ani şi Ştefan Tătaru de 28 de ani, i-au dus până la râu, i-au împuşcat şi fiind valea mare şi plină de apă „i-au slobozit pe

morţi în vale". De ei a rămas mama Sofia, văduva bătrână şi slabă, de 56 de ani, fratele Ioan de 37 ani, căsătorit şi Petru de 18 ani. Toată comunitatea adevereşte că aşa s-au întâmplat lucrurile, cu precizarea că pe cei doi fraţi români omorâţi de unguri i-a dus valea până la casa arhitectului (arhitectorului în graiul vechi) D. Roth. Fraţii ucişi au avut casă de locuit şi o moşie mică. Exact în acelaşi mod au fost executaţi în ziua de 6 aprilie 1849 românii Georgiu Troneheşiu, 37 ani, căsătorit, Georgiu Irimie, 40 ani, Taniş Tanislău, 70 ani, văduv. Despre aceştia depun mărturie aceia care au adeverit şi uciderea fraţilor Tătaru. Trupurile lor au ajuns de asemenea la casa arhitectului D. Roth. De Georgiu Troneheşiu a rămas văduva Paraschiva, 32 ani, cu orfanul Ioan de 5 ani. Georgiu a avut o casă de locuit şi foarte puţină moşie de cucuruz şi de fân. De Georgiu Irimie a rămas tatăl său Ioan de 70 de ani, văduv, care are casă de locuit unde a stat împreună cu feciorul ucis de unguri, are o moşie de un car de fân şi un car de cucuruz. Taniş Tanislău n-a lăsat pe nimeni în urma lui. În 6 aprilie 1849, de Paştile româneşti, ungurii l-au bătut de moarte pe Ioan Samfiriscă, 60 ani, căsătorit, care a murit, lăsând în urma lui pe văduva Maria, 60 ani, neputincioasă, şchioapă, pe Ioan, 37 ani, căsătorit, Georgiu, 32 ani, căsătorit, Ştefan, 22 ani, căsătorit, Gavrilă, 16 ani. Adeveresc vecinii şi parohul care l-a dezlegat (de păcate, deci l-a cuminecat înainte de moarte). Iosif a avut casă de locuit, moşie de grâu, cucuruz şi fân. În aprilie 1849 a fost împuşcat în Dumbrava Ioachim Samfiriscă, 60 ani, căsătorit, de care a rămas văduva Anisia, 50 ani, cu Ilina 16 ani, Ana 13 ani, Rabeca măritată în casă. Ioachim a avut casă de locuit, moşie de grâu, cucuruz, fân ca un proprietar de mijloc. În urma unei bătăi de moarte administrată de Paşti de soldaţii unguri româncei Ioana Păsciuleţiu de 60 de ani, a decedat şi ea în scurt timp, după cum mărturisesc „vecinii ei şi parohul îngropător". Ea n-a fost căsătorită şi n-are urmaşi. Tot de Paşti, ungurii i-au curmat viaţa românului Petru Ienişeriu a lui Spiridon, 54 ani, văduv, de care au rămas Georgiu 27 ani, june, Ştefan 21 ani, căsătorit, Petru 14 ani, 2 fete: Ana şi Elena, de 8 şi 15 ani. Martori despre moartea lui Petru Ienişeriu sunt vecinii şi parohul local. Petru a avut casă de locuit, moşie de grâu şi de cucuruz. În ziua de Paşti şi-a găsit moartea prin mână maghiară junele de 24 de ani,

Georgiu Tătaru a lui Ştefan, care a locuit împreună cu părinţii lui şi a avut o moşie „foarte puţintică".

Soldaţii lui Kemeny Farkas l-au bătut aşa de rău pe românul Toader Ianislău, 55 ani, căsătorit, încât după două săptămâni a şi murit. De el a rămas văduva Ana, neputincioasă, care are 9 prunci, dintre care numai o fată e căsătorită, iară ceilalţi toţi sunt „mici şi neputincioşi". Faptul este adeverit de vecini şi de parohul local. Toader a avut casă de locuit şi moşie de mijloc. În ziua de Paşti a fost împuşcată în curtea ei Ana Jurju, 67 ani, văduvă, martor fiind vecinul Dimitrie Mărginean şi parohul îngropător. Ana a locuit în casă cu feciorul ei care e însurat şi acesta agoniseşte mica moşie, dar de a a rămas şi o fată Elisaveta de 27 de ani, necăsătorită, oarbă de un ochi şi neputincioasă. Înaintea bordeiului ei, ungurii au împuşcat-o în ziua Paştilor româneşti pe Ana Olariu, 40 ani, căsătorită, de care a rămas bărbatul ei Ioan, de 45 de ani şi fiul Georgiu de 4 ani şi o lună. Martori sunt tot Dimitrie Mărginean ca vecin şi preotul îngropător. În iunie 1849, în timpul ultimului atac unguresc, a pierit Nicolae Moşuţiu, 41 ani, căsătorit a doua oară, fiind împuşcat în grădina casei lui. Nicolae Moşuţiu era senator magistrat în Zlatna. De el a rămas văduva Floarea, 36 ani, cu Ştefan, 26 ani, june neputincios, Ioan, 25 ani, Parastia 20 ani, fată, Georgie 11 ani, Nicolae 8 ani, Pătru 17 ani, Maria 5 ani. Nicolae Moşuţiu a avut casă de locuit, moşie de grâu, cucuruz, fân de mijloc. Martoră stă toată comunitatea şi parohul îngropător. Petruţiu Bulza, 26 ani, băieş, a fost rănit în urma unui accident. Începând cu noiembrie 1848, el a luptat în lagărul românesc din Zarand împotriva ungurilor care au aprins satele româneşti, dar puşca cu 2 ţevi a unui fecior român din Petroşani s-a descărcat accidental şi glonţul i-a trecut prin ambele picioare, aşa încât şi acum Petruţiu Bulza umblă în cârje. Martori ai acestui accident sunt mai mulţi români din Zlatna care au luptat în lagărul românesc din Zarand şi mai cu seamă feciorul parohului Ioan Popescu, Sebastian Popescu, care le-a fost comandant şi a fost de faţă când s-a întâmplat accidentul. Petruţiu Bulza stă în casa părintească cu părinţii şi cu fraţii lui mai mici[182].

[182] P II, D 44, loc. cit.

Parohul Drăuşenilor (pe atunci Draos) întocmeşte raportul pentru parohia Petecu (Petka) la 15 decembrie 1849, dar îl semnează în satul Caţa, unde s-au dus probabil să culeagă mai multe informaţii „pentru toţi aceia cari prin nenorocire sau prin nelegiuita judecată a insurgenţilor rebeli, s-au chilăvit sau s-au omorât, pentru văduvile şi orfanii prunci rămaşi şi pentru averile ce au rămas pre seama acestora, şi datoriile ce au rămas a se plăti din averile rămase sau ce li s-au jefuit de la dânşii din satul Petka, ţinuturile Kohalmului şi protopopiatul acela". Nicolae Stanciul din Petka a fost arestat de unguri în martie 1849 în muntele Tolvajos şi executat. De el a rămas văduva Ana cu 1 fecior de 7 ani şi 3 fete, una de 15, a doua de 12 ani, a treia de 10 ani. Averea familiei constă din curte, casă, pământ de arat şi de fân, în sumă de 692 florini. De la această văduvă şi de la pruncii ei orfani, rebelii unguri au luat 1000 de florini. În aceleaşi condiţii a fost executat şi consăteanul său Ioan Kelemen, care a lăsat în urma lui pe văduva Ana cu 2 feciori, unul de 4, altul de 2 ani şi o fată de 6 ani, care n-au nimic. Ungurii le-au luat 115 florini. Tot aşa ca şi primii doi a pierit şi Iacov Stanciul, de care a rămas văduva Maria cu un fecior de 5 ani, o fată de 10 ani şi cealaltă fată de 1 an. Au curte, casă, pământul de arat şi de fân, care fac 370 florini, ungurii le-au luat 455 florini şi „încă alţii 15 florini şi 40 creiţari" [183]. Stan Iosif, care era şi protopopul Kohalmului şi paroh la Caţa, a întocmit o Consignaţie pentru parohie la 15 decembrie 1849. El alcătuia microraportul pentru comunitatea mică pe care îl includea tot el în Consignaţia cea mare a protopopiatului pe care era obligat, ca protopop, să o trimită Episcopiei. În 18 noiembrie 1848, Nicolae Kornia a căzut în luptă cu ungurii între Feldioara şi Habic. Văduva Maria a rămas cu 1 fecior de 3 ani, 3 fete, una de 11 ani, a doua de 6 ani, a treia de 2 ani. Familia avea curte, casă, moşie de arat şi de fân, în sumă de 550 florini. Mai poseda 2 boi, 2 boi „juveni" (tineri) care fac în bani 170 florini, 2 porci şi împreună cu ce avea înăuntru în casă făcea 55 florini, alte bunuri de 85 florini, care socotite împreună fac 860 florini. Necazul peste pierderea soţului şi a tatălui era că din averea orfanilor trebuia să

[183] P II, D 45, loc. cit.

achite o datorie de 490 de florini rămasă de la tată lor. Ioan Giatru, originar din filia Homorod ce ţinea de mater Caţa, a căzut în bătaia cu ungurii desfăşurată între Căpeni şi Racoşul de Sus în decembrie 1848. Văduva Rosina are un fecior de 23 de ani şi o fată de 14 ani, averea din casă e mică de doar 25 florini şi datoria rămasă de la soţul şi părintele căzut în luptă era de 85 florini care trebuiau plătiţi[184]. Am considerat necesară repetarea rapoartelor mici parohiale şi în rapoartele mari protopopiale pentru a nu ne scăpa nici o dată sau o informaţie despre cei ucişi, familiile lor, averile şi datoriile pe care le-au lăsat în urma lor, mai ales împrejurările în care şi-au pierdut viaţa, fie în luptă, fie în urma represaliilor maghiare.

Stan Farkas, paroh în Ştefan, îşi termina şi el raportul la 15 decembrie 1849 şi-l trimitea protopopului Kohalmului. În 1848, ungurii l-au omorât pe Nicu Bercan în Odorhei, de care a rămas văduva Heria cu 3 feciori, unul de 14, altul de 12 şi altul de 10 ani şi o fată de 15 ani. Familia are curte, casă, pământ de arat şi de fân, în sumă de 978 florini, dar şi o datorie de 490 florini de plătit din averea orfanilor. Muierea lui Vasile Lepădat a murit şi ea, astfel că au rămas fără tată, fără mamă 4 prunci mici de 12, 9, 6 şi 3 ani. Orfanii au doar o casă, altceva nimic şi o datorie de 100 de florini rămasă de la tatăl lor. În noiembrie 1848 ungurii l-au tăiat în Tăureni şi pe Ilie Langa, originar din Viszki, de care a rămas văduva Rahira, fără copii, care are casă, moşie de arat în valoare de 425 florini. Tot în noiembrie 1848, în satul Tăureni (Bikfalu) din scaunul Odorhei, ungurii au omorât pe românul din Viszki, David Turi, de care a rămas văduva Paraschiva cu 4 prunci de 14, 10, 8 şi 3 ani. Familia are o casă mică, nimic altceva. Bucur Toma din Viszki a fost chilăvit la mână de unguri, tot la Tăureni, el şi muierea lui au 1 fecior de 10 ani, o fiică de 15 ani, casă. moşie şi pământ de arat în valoare de 385 florini. Nica Beian din Hiser, care ca şi Viszki erau filii la mater Ştena, a murit în Argeş în scaunul sau ţinutul Baraoltului în 1848. De el a rămas văduva Ana, 1 fecior de 8 ani, o fiică de 14 ani, curte şi puţin pământ de arat în valoare de 125 de florini. Stan Fărkaş îşi încheia astfel Consignaţia sa: „Toate aceste

[184] P II, D 46, loc. cit.

mai sus însemnate lucruri le întăresc de adevărate cu cunoştinţele sufletului, cu iscălitura numelui"[185].

Bukur Mircea, paroh în Lovnic, protopopiatul Kohalmului, raporta la 16 decembrie 1849 că Bukur Nerii a căzut la Odorhei în 1848, dar la rubrica „numele chilăviţilor şi a celor omorâţi, cum şi în ce loc s-a întâmplat" este inserată şi afirmaţia „în picioare olog", care ne-ar indica faptul că Bukur Nerii era rănit, nu mort. Totuşi, Fira Nerii, muierea lui Bukur Nerii era trecută la rubrica văduve, ceea ce confirmă faptul că Bukur Nerii era mort. Văduva a rămas cu o fată de 16 ani, curte, casă, moşie de arat, de fân în valoare de 250 florini, 2 boi în sumă de 190 florini, 4 oi în valoare de 24 florini, alte bunuri de 10 florini, în total averea însumând 474 florini[186]. Menţionăm, dar şi invităm pe specialiştii în istoria economică rurală din Ardeal să calculeze valoarea gospodăriilor ţărăneşti, a loturilor de pământ de arat şi de fânaţ deţinute de ţăranii români, preţul animalelor de casă folosite la muncile agricole şi a iosagului în general. Este de remarcat valoarea ridicată a unei perechi de boi (190 florini), care se apropie de valoarea casei şi a moşiei. În bătaia de la Căpeni a căzut Bukur din Ticuşul Românesc, de care a rămas văduva Maria, care are curte, casă, moşie de arat şi de fân în valoare de 1300 florini, 2 boi, o capră şi o bivoliţă care fac 370 florini, în total 1670, dar şi o datorie de 490 florini[187].

Conscrierea din Lăţchia, districtul Kövár, cercul Reteagului conţine date despre împrejurările în care au pierit 7 români şi a fost rănit un român din sat. Când au năvălit ungurii în Kövár (Cetatea de Piatră), românii au luptat împotriva lor la Făureşti. Aici au căzut Vasilie Paşca, Iosiv Dotiţa şi a fost rănit la amândouă mâinile, de nu mai poate lucra, Vasile Dotiţa. De Vasilie Paşca a rămas văduva Catarina Paşca cu feciorul Tănăsie de 5 ani şi fata Anisia de 2 ani, de Iosiv Dotiţa a rămas văduva Sofia Dotiţa cu feciorii Ioan de 9 ani, Nicolae de 14 ani şi fata Gafia de 12 ani. Rănitul Vasilie Dotiţa are o fiică, Ioana de un an şi despre el se afirmă următoarele: „Nedestoinic fiind la lucru, au rămas

[185] P II, D 47, loc. cit.
[186] P II, D 48, loc. cit.
[187] P II, D 49, loc. cit.

sărac cu o avere de o vacă şi două oi". Peotul Vasilie Bot din Săcătura a murit în temniţă la Gherla, preoteasa Dochia a rămas săracă, fără loc şi avere, cu feciorul Ioan de 8 ani. În Conscriere se precizează următoarele: „Prin asuprire s-au prins de către cătanele ungare şi s-au dus la parohia sa din Săcătura în temniţă unde au şi murit". Nu se precizează însă în ce a constat „asuprirea": a fost pârât, dacă da de către cine, era urmărit, s-a ascuns şi a fost surprins în parohie etc.?! Lup Bot din Săcătura a murit tot în temniţă la Gherla, fiind închis acolo „pentru jefuirea curţii lui Ujfálvi Sándor, din Săcătura". De acesta a rămas văduva Gafia. La Gherla în temniţă a murit şi Ioan Pop, Maria, fosta lui soţie s-a măritat, au avut o copilă Anisia de 4 ani. Urs Pop din Săcătura, învinovăţit ca şi ceilalţi, a murit în temniţă la Dej, de el a rămas văduva Maria cu Ioan de 13 ani, ungurii le-au aprins casa cu toată averea şi au rămas săraci. Tot la Dej în temniţă a murit şi Petru Pop din Săcătura[188]. Aceste date se pot compara şi de fapt completează celelalte rapoarte despre întâmplarea din Secătura.

Deosebit de instructivă şi de bogată în informaţii este „Însemnarea celor omorâţi şi chilăviţi prin insurgenţi în curgerea bătăii şi a revoluţiunii trecute, a văduvelor şi orfanilor, a acelor români care au rămas credincioşi Prea Înaltei Dinastii şi causei ce[le]i drepte, şi anume din Protopopiatul Zlatnei, cercul Albei inferioare". Măieriu Dănilă din Câmpeni, român, 56 ani, căsătorit în ziua de 6 februarie 1830, econom, a avut două case slabe, pământ de 3 care de fân, de sămănătură de 4 găleţi de grâu, a căzut lângă Abrud în luptă cu Kemeny Farkas în ziua de 3 iunie 1849. Bota Iosif, Corcheş Iosif şi Pleşa Petru l-au văzut când a căzut şi depun mărturie. De el a rămas văduva Pitarca Sintioana de 40 de ani cu pruncii orfani Nicolae, născut la 1 octombrie 1835, Ana n. la 3 iulie 1832, Avram n. la 24 septembrie 1841, Todor N. la 7 iunie 1845, Lazăr n. la 1 aprilie 1848. Miheţiu Georgie a lui Petru, din Sohodol, român, 24 ani, căsătorit în 1845, ziuaş, n-a avut casă, a stat cu socrii, a avut pământ de ½ car de fân, a căzut în Sohodol, la Capra, în luptă cu Kemeny Farkaş în ziua de 1 iunie 1849. L-au văzut când a căzut Mih Ioan, Schusteru şi Paladie Ioan. De el a rămas văduva Curtici Sanda, 22 ani cu orfanul

[188] P II, D 50, loc. cit.

Ioan, născut în 27 aprilie 1848. Mihon Nicolae din Câmpeni, român, 50 ani, căsătorit în 1821, călăbaş, a avut casă, fânaţ de 2 care fân, pământ de sămănătură de 2 găleţi de grâu, a căzut în 1 iunie 1849, la Sohodol, în luptă cu Kemeny Farkaş. L-au văzut când a căzut Mihai Vila, Plicu Nicolae, Mihu Ioan şi Palaghie Ioan. A rămas de el văduva bolnăvicioasă Gligor Ilona, 45 ani.

Fortuna Ioan din Sohodol, rănit, român, 30 ani, căsătorit în 20 noiembrie 1846, ziuaş, are fânaţ de ½ care de fân, a fost lovit de un glonţ care i-a rupt piciorul în bătaia cu Kemeny Farkas lângă Abrud, în ziua de 3 iunie 1849. Martori sunt Vaida Vasilie, Fortuna Petru, Miheţ Petru. (Repetăm menţiunea că toţi martorii sunt de fapt acei soldaţi fără uniforme ai naţiunii române care au supravieţuit şi au luptat în legiunile Lansturmului românesc pentru afirmarea conştiinţei şi voinţei româneşti de a face din Ardeal centru unui stat al românilor din Monarhia Habsburgică, deci al Marelui Ducat al românilor din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, Partium şi Bucovina). Soţia lui Fortuna Ioan, Miheţ Maria, de 20 de ani, era gravidă şi mai avea o fată, Sofia, născută la 7 octombrie 1847. Pe Crişan Ioan din Abrud, român, 40 ani, căsătorit în 1837, băieş, a avut o casă, l-au omorât oştile lui Hatvani când a venit a doua oară în oraş, în ziua de 6 mai 1849. De el a rămas văduva Boroş Savina de 23 de ani, cu doi prunci orfani născuţi în 1845 şi 1847. În aceeaşi zi, ostaşii unguri ai lui Hatvani au ucis în luptă în Abrud pe Petru Bodoş, Zlegneanu Solomon, Zlegneanu Şandor, Oaia, Mistra Ioan şi Crişan Petru, care erau toţi băieşi români. Petru Bodoş n-a avut nici casă, nici moşie, s-a căsătorit în 1833 şi de el a rămas văduva Ardelean Maria, 32 ani, cu orfanii Nica n. 1835, Dumitru n. 1842, Maria n. 1844, Petru n. oct. 1849. Petru Bodoş a avut 42 de ani când a fost ucis. Zlegneanu Solomon, 48 ani, căsătorit în 1834, a avut o casă şi de el a rămas văduva Câmpeanu Todora cu 2 prunci născuţi în 1841 şi 1843. Zlegneanu Şandor, 50 ani, are casă, fusese văduv, de el a rămas un prunc născut în 1838, fără tată, fără mamă. Românul Oaia, 40 ani, căsătorit în 1836, a avut casă, fânaţ de 2 care de fân, este plâns de văduva Prodan Sofia, 40 ani, cu 3 prunci născuţi în 1838, 1840, 1842. Mistra Ioan, 80 ani, a avut casă, fânaţ de 1 car de fân, de el a rămas Cornean Samfira, văduva şi slabă, de 65 de ani. Crişan Petru, 40 ani,

căsătorit în 1843, fără casă, fără moşie este plâns de văduva Goia Ana cu un prunc orfan născut în 1846.

Cenuşă Vasilie din Cărpiniş, român, căsătorit, băieş, a avut o casă, fânaţ de 3 care de fân, sămănătură de 2 găleţi de grâu, a căzut în Dealul Serbinii în luptă cu Kemeny Farkas în ziua de 1 iunie 1849. Văduva Măcinica, 30 de ani, a rămas cu 4 prunci orfani născuţi în 28 februarie 1839, 6 octombrie 1842, 7 februarie 1847, 20 septembrie 1849. Vartan Georgie din Ponorel, român, 28 ani, căsătorit în 1845, călăbaş, a avut casă, fânaţ de 1 car de fân, sămănătură de 1 găleată de grâu, a căzut în Serbina în bătaia cu Kemeny Farkas în ziua de 3 iunie 1849. L-au văzut când a căzut Coroi Georgie, Petricele Nicolae şi Orga Nicolae. Muierea lui s-a măritat, dar de Vartan Georgie au rămas 2 părinţi slabi. Tomuş Georgie din Ponorel, român, căsătorit în 24 ianuarie 1829, călăbaş, a avut casă, fânaţ de 2 care de fân, sămănătură de 7,2 găleţi de grâu, a fost dus după bucate în varmeghia (comitatul) Zarandului, unde l-au împuşcat oştile lui Hattvani în mai 1849. Văduva Tomuş Samfira, 36 ani, a rămas cu 4 orfani: Ana, n. 1832, Maria n. august 1843, Damian n. 8 mai 1844, Vasilie n. 20 iulie 1845. Tot ostaşii lui Hatvani l-au împuşcat în Zarand, în mai 1849 pe văsarul român din Ponorel, Roba Ioan, 35 ani, căsătorit în 9 septembrie 1837, a avut casă, fânaţ de 2 care de fân, sămănătură de ½ găleată de grâu. Văduva Roba Barbura a rămas cu 4 prunci orfani şi o bătrână. Ostaşii lui Hatvani l-au executat în Zarand şi pe negustorul român din Ponorel, Vartan Nicolae, 26 ani, căsătorit în 1847, a avut o casă, fânaţ de 1 car de fân, sămănătură de ¼ găleată de grâu. Vartan Nicolae a fost ucis în mai 1849 şi de el a rămas văduva Vartan Maria cu 2 prunci orfani, Vasilie n. la 9 aprilie 1845 şi George n. la 10 februarie 1848. Bocu Ioan din Vidra de Jos, român, căsătorit, negustor, a avut o casă, fânaţ de 2 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a fost ucis de insurgenţii unguri în comitatul Zarandului în iunie 1849. Protopopul menţionează că parohul n-a însemnat în raportul său numele văduvei lui Bacu Ioan. Boraya Vasilie din Vidra de Jos, român, rănit, căsătorit, ziuaş a fost rănit în iunie 1849 în lupta de la Căpruţa, lângă Aiud, are muiere, altceva nimic.

Cioară Nicolae din Supra Petri, român, căsătorit, a murit în lagăr în noiembrie 1848, fiind bolnav. Protopopul remarcă faptul că parohul n-a

scris numele văduvei, a specificat că au rămas 4 prunci orfani, dar nu le-a consemnat nici acestora numele (şi data naşterii). Popa Petru din Supra Petri, român, a fost rănit la mână în bătaia cu ungurii, dar pentru el lipsesc datele necesare solicitate în formulare. Vârşciu Ioan din Săcătura, român, căsătorit în 13 iunie 1830, văsar, a avut casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură de ¼ găleată grâu, a fost ucis de unguri în Dealul Caprii în 1849, martor fiind Crişan Ioan. Văduva Vârşciu Maria a rămas cu 4 orfani: Samfira n. 23 octombrie 1834, Ana n. 8 februarie 1840, Georgie n. 23 aprilie 1845, Rafila n. 22 august 1849. Georgie Diurdiu (Giurgiu) din Săcătura, român, căsătorit în 25 septembrie 1828, călăbaş, a avut casă, fânaţ de 2 care de fân, sămănătură de ½ găleată de grâu, a pierit în lupta de la Fântânele cu ungurii în 1849. Martor este Diuirdiu (Gavrilă). De Georgiu Diurdiu a rămas văduva Diurdiu Sântioana cu 4 orfani: Rafila n. în 5 noiembrie 1830, Maria n. 7 august 1834, Ana n. 10 decembrie 1842, Todora n. 8 februarie 1844. Popa Nicolae din Săcătura, român, 35 ani, căsătorit în 1844, ziuaş, fără casă, fără moşie, a fost rănit în 6 mai 1849 la Abrud în lupta cu oştile lui Hatvani, martori fiind Neacşu Constantin şi Paşca Florea. Soţia Popa Samfira 30 ani şi Popa Nicolae au 2 prunci născuţi în 1844 şi 1847. Popa Todor din Săcătura, român 28 ani, căsătorit, are casă, n-are moşie, a fost rănit tot în 6 mai 1849 la Abrud în luptă cu ostaşii unguri ai lui Hatvani. Martori sunt Neacşu Constantin şi Schrobu Nicolau. Soţia lui, Maria, are 30 de ani. Gulda Ioan din Săcătura, român, 25 ani, căsătorit în 1844, econom, are casă, fânaţ de 1 car de fân, sămănătură de ¼ găleată de grâu, a fost rănit în 6 mai 1849 la Abrud, martor fiind Neacşu Constantin. Soţia lui, Todor Maria, are 22 de ani.

Tămaş Ursu din Neagra, român, 45 ani, căsătorit, văsar, a avut casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură de ½ găleată grâu, a murit în luptă cu Hatvani, martor fiind Candrea Georgie. Protopopul menţionează că numele văduvei nu este dat de paroh, dar vârsta acesteia era de 40 de ani, a rămas cu 7 prunci, dintre care cel mai mare este născut în 4 octombrie 1830. Lobodă Toma din Neagra, român, 25 ani, căsătorit, a avut o casă, a căzut în iunie 1849 împrejurul Albei Inferioare în luptă cu ungurii, martor fiind Stan Vasilie şi Candrea Georgie. Protopopul precizează că numele văduvei nu-i însemnat de paroh care trece 2 orfani

rămaşi de tatăl lor, Lobodă Toma, fără să le treacă numele sau zilele, lunile, anii în care s-au născut. Marian Gavrilă din Neagra, român, căsătorit, văsar ca şi ceilalţi consăteni ai săi, a rămas cu mâna dreaptă ruptă în bătaia cu oştile lui Kemeny Farkas, în iunie 1849. Are muiere, dar numele ei nu este însemnat de paroh. Ignat Paşca din Neagra, român, 42 ani, căsătorit, are casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură de 1 găleată de grâu, a fost rănit în iunie 1849 în bătaia cu oştile lui Hatvani, martori fiind Stan Vasilie şi Georgie Candrea. Glonţul unguresc i-a rupt mâna lui Ignat Paşca. Alte date despre el lipsesc din „Însemnarea" protopopială, ceea ce înseamnă că au fost omise şi în raportul parohial. Stan Simion din Neagra, român, 23 ani, tot văsar, fără casă, fără moşie, a fost rănit în iunie 1849 de un glonţ căpătat în şale, martor fiind aceiaşi Stan Vasilie şi Candrea Georgie. Nevastă n-are. Tot aşa a pierit Paşca Nicolae din Scărişoara, crângul Lăzieşti, a avut casă şi de el a rămas muierea. Tomuca Georgie din Lăzieşti, român, a fost rănit în aceleaşi bătălii, dar despre el nu există alte date. Toader Alecsandru din Săcătura, român, 25 ani, căsătorit în 1849, ziuaş, are casă, fânaţ de ½ car fân, a fost rănit în iunie 1849 la Capra, în bătălia cu oştile lui Kemeny Farkas, la amândouă mâinile, martor fiind Neacşiu Constantin. Pe soţia lui o cheamă Chirilă Sântioana, 22 ani, dar soţii n-au prunci.

Purcheţiu Sântion din Albac, român, 29 ani, căsătorit în 1837, bărdaş, a avut casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu, a căzut ucis în 25 noiembrie 1848 în bătaia de la Traniş cu oştile lui Gyarmati, martori fiind Neagu Gavrilă şi Mateş Georgie. De el a rămas văduva Stana, 26 ani, cu 2 orfani: Ana n. 1846 şi Ioan n. 1849. Tot la 25 noiembrie 1848, gonit de oştile lui Gyarmati, Oneţiu Ispas din Albac, român, 40 ani, căsătorit în 1829, cărăuş, a avut casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu, s-a îmbolnăvit şi a murit, martori fiind Nicula Nicolae şi Mateş Georgie. Văduva lui, Oneţiu Samfira, 35 ani, a rămas cu 8 orfani: Maria n. 1831, Ana n. 1833, Ioan n. 1834, Dimitrie 1837, Sântion 1840, Parastie 1842, Gavrilă 1845, Nicolae 1847. Hanu Georgie din Albac, român, 24 ani, căsătorit în 1846, văsar, a avut casă, fânaţ de ½ car fân, ½ găleată grâu, a căzut ucis în 28 mai 1849 la Giucuţea, în bătaia cu Busgayi, martori fiind Neagu Gavrilă şi Mateş Todor. De Hanu Georgie a rămas văduva Pleşa Ana, 22 ani, cu orfana Parastie, născută în 1846. Oneşiu Moisi din Albac,

român, 38 ani, căsătorit în 1839, plutaş, a avut casă, fânaţ de 2 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a căzut în 28 mai 1849 în Capu Dealului, la râul Căleţ, în luptă cu oştile lui Busgayi, martori fiind Nicola Nicolae şi Coste Ioan. Văduva Nicula Teodosie, 30 ani, a rămas cu 2 orfani, Oana n. în 1844 şi Gavrilă n. 1847. Mateş Georgie din Albac, român, 70 ani, căsătorit în 1824, zidar, a avut casă, fânaţ de 2 care fân, sămănătură 2 gălete grâu, a căzut în 29 mai 1849 în bătaia de la Cricău, martor fiind însuşi prefectul Simion Balint. De Mateş Georgie a rămas văduva Rusanda, 60 ani, cu fiul Ioan născut în 1836. Nicula Nicolae din Albac, căsătorit în 1838, cantor, are casă, fânaţ de 2 care fân, sămănătură 2 găleţi grâu, s-a bătut în calitatea lui de „Hognoşi" (un fel de căpitan) cu ostaşii lui Vasvary, la Fântânele, în 24 iunie 1849, unde un glonţ unguresc i-a rupt piciorul, martori fiind Dimitrie Neacşu şi Lazăr Sântion. Văduva Roşu Ana, însărcinată („ingrecată"), 28 ani, mai avea 3 orfani: Ioan n. 1839, Todor n. 1842, Georgie n. 1846. Tomuş Nicolae dion Albac, român, 56 ani, căsătorit în 1814, văsar, a avut casă, fânaţ de 2 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a căzut în ziua de 25 noiembrie 1848 în lupta cu ungurii de la Traniş, martori fiind Todea Georgie, Mateş Georgie. Văduva lui Tomuş Nicolae, pe numele ei Pătruşel Maria, se precizează doar că este neputincioasă. Pavel Vasilie din Albac, român, 30 ani, căsătorit în 1843, văsar, a avut casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură ½ găleată grâu, a căzut în 24 iunie 1849 la Fântânele, în luptă cu oştile lui Vasvary, martori fiind Neagu Gavrilă şi Coste Ion. Văduva lui s-a măritat şi a rămas cu orfana Sântioana, născută în 1849. Precup Petru din Corna, român, 50 ani, căsătorit, băieş, a căzut în jurul Bălgradului (Albei Iulii) în luptă cu ungurii. Văduva de 38 de ani a rămas cu 5 prunci mici, dintre care cel mai mare are 10 ani. Napău Georgie din Sohodol, român, 34 ani, căsătorit în 1835, ziuaş, a avut casă, fân de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu, a căzut ucis în jurul Abrudului, martori fiind Gioancă Georgie şi Mariţa Ion. Văduva Ana, 30 ani, a rămas cu 3 orfani: Iosana n. la 25 octombrie 1836, Thecla n. la 10 august 1839 şi Ioan n. la 15 august 1844. Ioan Roşca din Zlatna, român, 22 ani, căsătorit, cohar, a avut casă, fânaţ şi sămănătură ca o gazdă de mijloc, a căzut în 11 octombrie 1848 „în revoluţia Zlatnii", martor stă tot oraşul Zlatna. De el a rămas văduva Ana, 21 ani, cu orfanii Eleana n. la 6 august 1847 şi Agaftia n. 9 martie 1849. Ioan Olariu din

Zlatna, român, 28 ani, căsătorit, fără avere, a fost împuşcat în 6 aprilie 1849 pe drum, martor este parohul local. De el a rămas văduva Vlasia, 35 ani. Petru Vinţan din Zlatna, român, 25 ani, căsătorit, a avut puţină moşie de fân şi cucuruz, a fost ucis tot la Zlatna, martor fiind parohul local. De el a rămas văduva Sofia, 23 ani, cu pruncul Ioan, născut la 15 martie 1844. Angel Cătălină din Zlatna, român, 51 ani, căsătorit, a avut casă, o mică grădină, a fost împuşcat în 18 iunie 1849, când venea din pădure spre casă, martori fiind Petru Magda şi Ioan. Este plâns de văduva Ana, 40 ani, cu 3 orfani: George n. la 1 ianuarie 1842, Ştefan şi Nicolae n. la 24 august 1844, gemeni. (Pe aceştia, ca şi pe mulţi alţii din această sinteză protopopială, i-am găsit menţionaţi şi în rapoartele mici parohiale redate la începutul acestui material).

Ioan Perţea din Zlatna, român, 58 ani, căsătorit, cohar, a avut casă, în rest nimic, a fost împuşcat de unguri în 17 mai 1849 când venea de la coh, adevereşte tot oraşul Zlatna. Văduva Maria, 52 ani, a rămas cu orfanii Nicolae n. la 5 august 1843, şi Ana n. la 17 martie 1845. Georgiu Cristea, român, 27 ani, căsătorit, cohar, a avut casă dar a ars, fără avere, în aprilie 1849 l-au dus ungurii în Bărăbanţ, unde l-au executat, martor este parohul din Bărăbanţ. Veronica, 28 ani, a rămas cu orfanul Ştefan n. în 17 martie 1848. Candid Poenariu, român, 40 ani, căsătorit, cohar, a avut casă, fără avere, a căzut în luptă la 18 iunie 1849 în Dealul Boiţa, martori fiind Ştefan Bute şi Ştefan Buciuman. Văduva Elisabeta, 25 ani, n-are copii. Georgiu Troncheş, român, 37 ani, căsătorit, a avut casă şi puţină moşie, a fost împuşcat de unguri la 6 aprilie 1849, martor este toată comunitatea Zlatnei. Paraschiva, 32 ani, a rămas cu orfanul Ioan, născut în 1844. Georgie Ieremie, tot din Zlatna, român, 40 ani, necăsătorit, a avut casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură de 1 găleată grâu, a fost împuşcat tot în 6 aprilie 1849, martor stă toată comunitatea. De el a rămas un tată bătrân şi slab, de 70 de ani. Ioachim Samfirică din Zlatna, român, 60 ani, a avut casă, moşie ca o gazdă de mijloc, a fost împuşcat în Dumbravă la 6 aprilie 1849, adeveresc toţi vecinii. De la el a rămas văduva Anisia cu 2 orfani: Ilina n. 1833, Ana n. 1836. Petru Ieniseriu, român, 54 ani, văduv, a avut casă şi moşie a fost împuşcat în 6 aprilie 1849 în Zlatna, adevereşte parohul local. Elena n. 1833, Petru n. 1835, Ana n. 1841 au rămas fără tată, fără mamă. Pe Toader Ianislău din

Zlatna, român, 55 ani, a avut casă, moşie ca o gazdă de mijloc, l-au omorât oştile lui Kemeny Farkas în 6 aprilie 1849, adeveresc vecinii. A rămas văduva Ana, 40 ani, cu 8 prunci „neharnici", deci minori, nu pot încă munci. Nicolae Moduţiu din Zlatna, român, 41 ani, căsătorit, a avut casă, moşie ca o gazdă de mijloc, a fost împuşcat de unguri în grădina lui la 18 iunie 1849, adevereşte comunitatea întreagă. De el a rămas văduva Iluria, 36 ani, cu orfanii Ştefan, n. 1822, Georgie n. 1838, Nicolae n. 1841, Marian n. 1844. Junele Petru Buldea din Zlatna a primit un glonţ în genunchi în noiembrie 1848 în Zarand în luptele cu ungurii şi umblă în cârje, martoră este Savastia Popescu. Este gazdă de mijloc.

Nicolae Greceanu din Vulturi, român, 68 ani, căsătorit, a avut casă, fânaţ de 2 care fân, sămănătură de ½ găleată grâu, a căzut în lupta in 8 aprilie 1849 în bătaie la Prislop, martori sunt vecinii toţi. De el a rămas văduva Marina, 30 ani, cu o fată născută în 1839. Crişa Petru din Vulturi, român, 35 ani, căsătorit, a avut casă, fânaţ de 1 car de fân, sămănătură de ½ găleată grâu, a căzut în lupta din 23 mai 1849 de la Dealu Rudelor, martori fiind vecinii. Floca Ruşană din Vulturi, român, 40 ani, căsătorit, a avut casă, fânaţ de 1 car fân, a căzut în 1 iunie 1849 în luptele din Alba Inferioară, martori fiind vecinii(!) (Nu este clar dacă vecinii din Vulturi au participat la lupta în care a căzut Floca Ruşană sau acesta a fost adus acasă şi a fost înmormântat în sat, vecinii participând la înmormântare). Văduva Elena a rămas cu 2 prunci născuţi în 1841 şi 1843. Economul Nicolae Pop, 60 ani, căsătorit, din Galaţi, a avut moşie de cucuruz, grâu şi fân, a căzut în iunie 1849 în luptele de la Viile Ighiului, martori fiind tot vecinii. Văduva Floarea are 50 de ani, are prunci, dar toţi sunt mari. Sevastia Popescu este martoră şi pentru Iepure Ioan din Galaţi, de 50 de ani, care a avut casă şi puţină moşie şi l-au împuşcat ungurii în iunie 1849. Văduva Sofia, 41 ani, a rămas cu orfanii Ana n. 1834 şi Petre n. 1832. Pe Popa Ioan din Valea Dosului, român de 87 de ani, căsătorit, băieş, a avut casă, sămănătură de ½ găleată grâu, l-au tăiat ungurii în ziua de 31 mai 1849 în casa lui, martori fiind vecinii care l-au înmormântat. Văduvă n-are, dar de el a rămas o nepoată infirmă de 24 de ani, „de părinţi săracă" (deci fără părinţi). În 11 octombrie 1848, în Zlatna a căzut şi Brudariu Ioan din Valea Dosului, 39 ani, căsătorit., martori sunt mai mulţi orăşeni. La rubrica „numele

muierii aceluia căzut sau chilăvit" este menţionat simplu „nu-i ". Dacă nu există văduva de ce s-a afirmat că este căsătorit? Este posibil ca soţia lui să fi decedat înainte de el şi atunci Sofia n. 1834, Vasilie n. 1839, Nicolae n. 1841 să fi rămas fără tată, fără mamă.

Economul Pelea Macavei, 52 ani, căsătorit, cu casă, fânaţ de 4 care fân, sămănătură 1 găleată grâu, a fost împuşcat de unguri în 31 mai 1849 în satul lui, Valea Dosului, după cum mărturisesc vecinii care l-au îngropat. Văduva Maria, 32 ani, a rămas cu Ştefan n. 1828, Ioan, n. 1830, Ana n. 1837, Susana n. 1841, Paraschiva n. 1843. Tot în 31 mai 1849, ungurii l-au împuşcat pe economul Ilie Onuţiu, cu casă, fânaţ de 5 care fân, sămănătură 1 găleată grâu, martori fiind vecinii. Deşi şi despre Onuţiu Ilie se afirmă că este căsătorit, la rubrica văduve se afirmă clar că aceasta „nu trăieşte" şi deci Sofian n. 1834 şi Samfira n. 1839 sunt fără tată, fără mamă. Este clar deci că şi în cazul lui Brudariu Ioan soţia nu mai era în viaţă şi copiii lor erau orfani de ambii părinţi. Nu înţelegem de ce în asemenea cazuri nu se trecea românul ucis la necăsătorit sau văduv. Menţiunea „căsătorit" era corectă doar dacă în momentul uciderii lor de către unguri soţiile lor trăiau, dar nu este exclus ca unele văduve să fi decedat la scurt timp după soţii lor, şi anume înaintea întocmirii rapoartelor parohiale şi protopopiale, şi atunci procedura era corectă. În bătaia de la Troian din 6 aprilie 1849 a căzut românul băieş de 35 ani, căsătorit, Giurgiu Nicolae din Valea Dosului, care a avut casă, fânaţ de 6 care fân, sămănătură de 1 găleată grâu, martori fiind vecinii. Văduva lui s-a măritat şi are 2 prunci, Iosif n. 1841 şi Maria n. 1844.

Dubaţiu Simion, Vâlcu Onu, Hedeş Ioan, Tifleu Nicolae, Brânsei Soflon, Rus Ioan, toţi din Valea Dosului au fost răniţi în luptele cu ungurii. Dubaţiu Simion, 34 ani, a fost rănit în 6 aprilie la Zlatna, Vâlcu Onu, 37 ani, tot la Zlatna în 11 octombrie 1848, Hedeş Ioan, 38 ani a fost rănit la picior în 6 aprilie 1849 în bătaia din Dealul Crăşanului, Tifleu Nicolae, 24 ani, în 11 octombrie 1848 la Zlatna, Brânsei Soflon, 57 ani în 19 iunie 1849 la Zlatna şi tot acolo a fost rănit în 21 mai 1849 Rus Ioan, 31 ani. Pentru toţi aceştia au stat martori vecinii. Simion, băieş, are soţie pe Ana, 31 ani, şi au copii pe Maria n. 1840, Elena n. 1844, Elisabeta n. 1846. Familia are casă şi sămănătură de ½ găleată grâu. Vâlcu Onu, econom, este căsătorit cu Maria, 32 ani, au 1 băiat Georgie n. 1834, au casă, fânaţ

de 1 car fân, sămănătură ¼ găleată grâu. Hedeş Ioan, ziuaş, este căsătorit cu Rafila, 32 ani, au 8 prunci, cel mai mare are 20 de ani, casă şi moşie ca o gazdă de mijloc. Aceştia se puteau descurca, mai ales că feciorul de 20 de ani era capabil de muncă. Tifleu Nicoară, băieş, era căsătorit cu Parastie, au 1 copil, pe Ioan, născut în 1 iunie 1843, casă şi moşie de mijloc. Brânsei Soflon, băieş, este căsătorit cu Paraschiva, 50 ani, au copii mari („toţi crescuţi"), casă, fânaţ de 3 care fân, sămănătură ½ găleată grâu. Rus Ioan este căsătorit cu Maria, 30 ani, n-au copii, posedă casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu.

În Zlatna a căzut ucis în timpul luptei cu ungurii şi românul Şerban Georgie din Trâmpoaiele, 45 ani, căsătorit, cu casă şi moşie. Văduva lui, al cărei nume nu este menţionat, are 40 de ani şi o fată de 20 de ani. Tot la Zlatna a căzut românul din Pătrânjeni, Ioan Plăcintă, 60 ani, în octombrie 1848, martori fiind judele şi parohul. Văduva Todosia de 50 de ani are casă, sămănătură de grâu de ¼ găleată grâu. În 4 aprilie 1849 ungurii l-au împuşcat în grădina lui pe Pătruţiu Ieremie, 50 ani, din Pătrânjeni, de el rămânând văduva Sofia cu orfanii Alexandru n. 1837, Constantin n. 1839, Daniel n. 1831, Filip n. 1830. În iunie 1849 ungurii l-au împuşcat în satul Pătrânjeni pe românul Pătruţiu Turcu, 60 ani, căsătorit, de care a rămas văduva Ilina, 30 ani, cu orfanele Sofia n. 1841 şi Marian n. 1839. În 11 octombrie 1848 la Zlatna a fost rănit Nicolae Câmpeanu, 40 ani şi tot acolo a fost rănit şi Gligor Păcuariu, care are casă şi moşie. În iunie 1849, la altă confruntare cu ungurii la Zlatna, a fost rănit şi Vasilie Zaharie din Pătrunjeni, căsătorit cu Floarea, au casă şi moşie. În luptele cu ungurii din jurul Albei Iulii au căzut Georgie Toderescu, 58 ani, şi Simion Paşca, 25 ani, în bătaia de la Tăuţi a căzut Tomuş Petru, 65 ani, cărbunar, iar românul plugar Petru Vinţean, 67 ani, după ce l-au tăiat ungurii în casa lui, i-au aprins şi casa. Toţi aceşti români erau din Feneş. Măriuţa lui Tomuş Petru avea 65 ani, Măriuţa lui Petru Vinţean 62 de ani. Prima avea şi casă, şi puţină moşie, a doua avea doar moşie de fân şi de grâu. Iacov Morariu, 60 ani, a căzut în 11 octombrie 1848 în ciocnirea cu ungurii de la Zlatna. El era din Presaca şi cantorul din sat l-a adus acasă cu carul pentru a fi înmormântat. Morariu fusese ziuaş, de el a rămas văduva Floarea, 60 ani, n-are casă, dar are puţină moşie.

La 4 aprilie 1849, ungurii l-au împuşcat în Presaca pe românul Toader Stanciu, 75 ani, de care a rămas văduva Ana, 68 ani, slabă, fără casă deoarece au ars-o ungurii, dar are puţină moşie. În Presaca, la casa lui, a fost împuşcat în 4 aprilie 1849 şi Gligor Irimie, 36 ani, de care a rămas văduva Todora cu 4 prunci, cel mai mare de 10 ani, cel mai mic de 2 ani. Casa le-a fost arsă, avere nu au nimic. Lui Gligor Toma din Presaca, de 50 de ani, căsătorit, ungurii i-au tăiat mai întâi mâinile, apoi l-au împuşcat în casa lui în 4 aprilie 1849. De el a rămas văduva Paraschiva, 30 ani, fără casă, cu puţină moşie. Antoniu Golden din Presaca, 45 ani, a căzut în 11 octombrie 1848 în bătaia de la Zlatna, de el a rămas văduva Paraschiva cu 3 prunci mici, n-au nici casă, nici moşie. Ilie Gligor din Presaca, 30 ani, s-a luptat cu ungurii în vii, lângă Bălgrad, unde a fost ucis, martor fiind Toader Laslău. Şi pe soţia lui Ilie Gligor au împuşcat-o ungurii, i-au ars casa, de ei rămânând un prunc de 3 ani, fără tată, fără mamă, cu puţină moşie. În 4 aprilie 1849 ungurii i-au tăiat vârful limbii, nasul şi urechile lui Dumitru Ursu de 18 ani, casa a fost arsă, are puţină moşie, este surd şi mut şi locuieşte cu o mamă slăbănoagă şi 4 surori mici.

Preotul Lăslău Simion şi alţi săteni din Feneş mărturisesc că ungurii l-au împuşcat lângă sat pe Ioan Toderici, 60 ani, de care a rămas văduva Ana, 54 ani, cu puţină moşie şi casă. Cărbunarul Petru Rău din Feneş, 52 ani, a fost împuşcat în iunie 1849, de el a rămas văduva Petca, 32 ani, cu Ana născută în 8 februarie 1849. Georgie Adam, 72 ani, a fost lovit cu săbiile şi chilăvit, casa i-a fost arsă, dar mai are puţină moşie. Rancea Simion din Muncel, 25 ani, a căzut în iunie 1849 în bătaia cu Kemeny Farkas, martor fiind Hărduţiu Todor. El a fost econom şi este plâns de văduva Sava, 40 ani, fără copii, care are casă şi grădină. Băieşul Cruceţe Ioan din Cioara a căzut în 4 ianuarie 1849 în lupta de la Iara, martori fiind Vasilie Rusu, Baci Petru, Rusu Filip, toţi români combatanţi şi fraţi de arme cu cel căzut. De Ioan a rămas văduva Parastia, 29 ani, cu orfanii Iacov n. 1836 şi Georgie n. 1848. Metalurgul Rusu Antonie din Cioara, 39 ani, a căzut tot acolo, are aceiaşi martori, de el rămânând văduva Nastasia, 27 ani, cu Simion n. 1829 şi Dochia n. 1836, au casă, fânaţ de ½ care fân, sămănătură 1½ găleată grâu. La Iara a căzut şi Baci Gavrilă din Cioara, soţia lui a murit şi ea, de ei rămânând fiica Maria, născută în

1838, are casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură 1 găleată grâu. Băieşul Reutia Dumitru din Muncel, 45 ani, a căzut în iunie 1849 în bătaia de la Iara cu Kemeny Farkas, martori fiind Hărduţiu Todor şi alţi combatanţi, de el rămânând văduva Nastasia, 37 ani, are casă şi fânaţ de ½ car fân.

Economul Ranta Simion din Muncel, 25 ani, a căzut în 1 iunie 1849 la Sohodol, în bătaia cu Kemeny Farkaş, de el rămânând văduva Sava, 40 ani (! cam bătrână pentru un soţ de 25 de ani!), are casă, n-are moşie. În decembrie 1848 Piticu Macavei de 40 de ani, econom, a degerat şi a rămas infirm în lagărul din Dealul Craiului, are casă şi moşie ca o gazdă de mijloc. Alt consătean din Muncel, Giurgiu Pavel, 22 ani, ziuaş, a fost rănit în iunie 1849 deasupra Sohodolului, în bătaia cu Kemeny Farkas şi trăieşte cu părinţii lui foarte săraci. Martor la momentul rănirii la picior a lui Giurgiu Pavel este tot Hărduţiu Todor. Capra Ioan din Baia de Arieş, 53 ani, băieş, a căzut în 6 ianuarie 1849 în bătaia de la Litta Ungurească, martor fiind Dupu Ioan şi Drăgan Ioan. De Ioan a rămas văduva Maria, 30 de ani, are casă şi moşie. Tot la Litta Ungurească au căzut consătenii lui, Fornade Georgie şi Filip Mihai. Fornade Geogie a avut 43 de ani, a fost băieş, de el a rămas văduva Floarea, 26 ani, are casă, fânaţ de 2¼ care fân, sămănătură 1 găleată grâu. Şi în cazul lui, martori sunt fraţii lui de arme, Dupu Ioan şi Drăgan Ioan.

Filip Mihai a avut 34 de ani, s-a căsătorit a doua oară în octombrie 1844, a fost băieş, de el a rămas văduva Lina şi de la două muieri au rămas 5 orfani: Ştefan n. 17 noiembrie 1837, Ana n. 31 martie 1840, Ioan n. 20 septembrie 1845, Nastasia n. 12 ianuarie 1847, Todora n. 16 mai 1848, dintre care Ştefan şi Ana au rămas fără tată, fără mamă, cu speranţa că totuşi „maştera" (mama vitregă) se va îngriji şi de soarta lor. Giurgiu Pavel din Muncel a fost rănit la picior în iunie 1849 în bătaia cu Kemeny Farkaş, martor fiind căpitanul Hărduţiu Todor. El are 22 de ani, nu este căsătorit şi trăieşte lângă părinţii lui, care sunt foarte săraci. Boca Todor di Şartoş, român, 40 ani, căsătorit, a fost ucis în lupta de la 4 ianuarie 1849, la Iara, cu ungurii, martori fiind fraţii lui de arme Iepure Todor, Andreica Gavrilă. Boca Todor a fost econom, de el a rămas văduva Todora, 35 ani, cu orfanii Georgie n. 1843, Todor n. 1846, Ioan n. 1849, foarte săracă. În septembrie 1848 în loagărul român de la Remeţi a răposat de moarte firească Marca Alexie din Şartoş, 50 ani, căsătorit, econom, martori fiind

Iepure Todor şi Andreica Gavrilă. De Alexie a rămas văduva Todora, 45 ani, cu 6 orfani Varvara n. 1834, Saftan n. 1837, Maria n. 1839, Ioana 1844, Ioan n. 1846, Veselie n. 1848, care are casă, fânaţ de 2 care fân, sămănătură de 1½ găleată grâu. Lui Pleşa Iacov, 46 ani, din Şartoş, i-au degerat picioarele în Dealul Craiului, în decembrie 1848, este căsătorit cu Ana, 40 ani, au casă slabă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură ½ găleată grâu. Şi lui Pleşa Ioan din Şartoş, 25 ani, june, i-au degerat picioarele în Dealul Craiului, martor fiind judele Fornade Ioan. În bătaia cu ungurii de la Litta Ungurească, din 6 ianuarie 1849, a fost rănit Marcu Vasilie, 21 ani, june, martori fiind fraţii lui de arme Pleşa Ioan şi Boca Gavrilă. Marcu Vasilie trăia în Şartoş şi era sărac (în tabel nu era trecută nici o casă şi nici o moşie). În noiembrie 1848, în bătaia de la Brad din noiembrie 1848 a fost rănit la mână Dondoş Georgie, 30 ani, june, martori fiind Pleşa Ioan şi Fornade Ioan, despre care ştim că era judele Şartoşului. Această informaţie este valoroasă deoarece demonstrează că în Războiul Naţional româno-maghiar pentru Ardeal s-au implicat juzii satelor şi, desigur, mulţi alţi membri ai antistiilor comunale [bătrânii, faterii, gocimanii (goşmanii, gojmanii), juraţii].

În Zarand a picat în bătaia cu ungurii Grita Pascu din Roşia, de care a rămas văduva, al cărui nume nu este menţionat, şi 3 prunci (fără nume şi fără zilele de naştere şi de botez), şi este foarte săracă. Avram Georgie a fost tăiat de unguri în bătaia de la Dealul Băiaşilor (Băieşilor), în ziua de 28 aprilie 1849. De el a rămas văduva care are casă, dar n-are moşie. Tot acolo a căzut Giurgiu Ilie din Roşia, de care au rămas 3 prunci fără tată, fără mamă, săraci, al căror nume nu este menţionat, lipsind şi zilele lor de naştere şi botez. Ştefan Cătană din Brădeşti, român, 28 ani, căsătorit, econom, a căzut în 1849 în bătaia de la Teiuş, martor fiind Surdea Alexie. Văduva lui Ştefan s-a măritat şi are 2 prunci, Ioan n. 1844, Vasilie n. 1847. Casa lor este slabă, au un fânaţ de 1 ca fân, sămănătură de ¼ găleată grâu. Ciocârlia Simion, român, 41 ani, aurar din Brădeşti, a căzut în ianuarie 1849 în bătaia de la Litta Ungurească, mator fiind Suciu Matei. De Simion a rămas văduva Dochia cu 2 orfane, Maria n. 1838, Sofia n. 1846, au o casă slabă şi grădină. Lobonea Constantin din Brădeşti, 35 ani, a degerat la Ciucea în decembrie 1848, din care cauză a şi murit. A fost econom, de el a rămas văduva Safta, 43

ani, cu moşie de mijloc şi casă. Şi în acest caz soţia era mai vârstnică decât soţul. Când ungurii au atacat Ciucea, în decembrie 1848, l-au rănit în luptă pe Surdea Savu, 33 ani, din Brădeşti. El şi soţia Maria, 23 ani, au casă, fânaţ de 1 car fân, sămănătură de ½ găleată grâu. Hurtoi Crăciun din Brădeşti, 36 ani, econom, s-a întors bolnav de la lagărul român din Ciucea şi a murit acasă, după cum mărturisesc sătenii. De el a rămas văduva Ioana, 31 ani, cu 3 orfani: Filip n. 1841, Maria n. 1843, Constantin n. 1845. Renţia Dumitru din Muscel, român, 25 ani, econom, a căzut în 4 ianuarie 1849 la Iara, martor fiind acelaşi căpitan Hărduţiu Todor. Văduva lui Dumitru, Nastasia, zace în pat, n-are prunci, are casă şi fânaţ de ½ car fân. Singurul calcul total la nivelul întregului protopopiat al Zlatnei, care este operat în această lungă „Însemnare" fără zi, lună, dar la sfârşitul anului 1849 întocmită, este numărul văduvelor, 85 şi al pruncilor săraci şi orfani, 211[189].

Averea lor nu este însă calculată în bani, ca în alte cazuri, unii parohi erau scrupuloşi, ţineau o evidenţă clară a listelor matrimoniale, precizau ziua, luna, anul în care s-au căsătorit enoriaşii lor căzuţi sau răniţi în Războiul Naţional cu ungurii, numele văduvelor, al copiilor orfani cu zilele lor de naştere şi de botez. Alţii menţionau văduvele, fără nume, şi doar numărul copiilor orfani, fără datele lor de naştere, totuşi cu unele precizări în sensul că arătau vârsta celui mai mare şi vârsta celui mai mic dintre copii. Norocul este că în „Conscripţia oraşelor, satelor, preoţilor, bisericilor, şcoalelor şi a sufletelor din Eparhia greco-răsăriteană în Ardeal şi anume din Protopopiatul Zlatnii cu sfârşitul a[nului] 1849 întocmită" se dau date preţioase pentru o sinteză protopopială sau protopopească mai expresivă sau mai corectă, menţionându-se că în 50 de parohii şi filii suma pagubelor bisericilor a fost de 10 679 florini, a satelor 163 481 florini, a celor morţi de moarte firească 325 bărbaţi, 308 femei, al românilor ucişi de unguri în lupte sau ca represalii în raidurile armatelor ungare de 194 bărbaţi, 47 femei[190].

Episcopia Ortodoxă Română din Ardeal cerea protopopilor să retrimită rapoarte cât mai corecte şi concrete, inclusiv în calcularea

[189] P II, D 51, loc. cit.

[190] P II, D 34, loc. cit., Fond Arhiepiscopesc 13/Pr. Tabloul

valorică a averilor rămase văduvelor şi orfanilor, pentru a se obţine ajutorul guvernamental pentru cele mai lipsite sau mai sărace, care „n-au cu ce petrece", nu-s „harnice" a se hrăni pe ele însele şi nici pe copilaşii lor orfani de tată, ca să nu mai vorbim de copii rămaşi orfani de ambii părinţi. Acelaşi lucru am văzut că l-au făcut unii protopopi cu parohii lor mai neglijenţi care le-au trimis rapoarte sumare, incomplete şi incorecte, cerându-le trimiterea unor rapoarte noi, adecvate scopului urmărit de autorităţile de stat şi bisericeşti, fără să aibă întotdeauna succes în îndeplinirea acestor cereri, de altfel îndreptăţite. O mare tară a acestor rapoarte constatată de Şaguna, dar şi de unii clerici ortodocşi de rang mai mic, a fost că în multe rapoarte n-au fost incluşi românii văduvi sau necăsătoriţi. Aceştia au pierit în calitatea lor de soldaţi fără uniforme ai naţiunii române în lupte directe, faţă în faţă, cu ungurii, sub comanda prefecţilor, căpitanilor şi juzilor lor din legiunile Landsturmului român de la 1848-1849. Probabil la unii parohi s-a indus ideea că dacă n-aveau urmaşi, văduve şi copii orfani care ar putea să beneficieze de ajutor, n-avea rost ca ei să se mai obosească, să caute martori şi să-i identifice în rapoarte pe românii din această categorie. Alţi parohi, mai corecţi, i-au inclus în rapoarte pe unii români care au lăsat în urma lor părinţi bătrâni, slabi, neputincioşi, pentru ca şi aceştia să aibă şansa de a accede la ajutoarele promise de stat.

În conscripţia parohiei Dârste se menţionează că G. Săceleanu din Dârste a dus familia unui român de la Izalulm (7 Sate) la Braşov, dar ungurii l-au împuşcat pe drum şi i-au luat boii şi carul. Evenimentul s-a întâmplat în ziua de 13 decembrie 1848 la Satulung. Săceleanul a fost plugar, ca avere de mijloc, nevasta lui a murit şi ea, aşa că de ei au rămas 5 prunci fără tată, fără mamă. Paraschiva Irimie, cusătoreasă, starea averii mizerabilă, a fost bătută cu baionetele pe drum, în Dârste, de unguri, care i-au cerut bani, şi după o zi a murit. Evenimentul s-a întâmplat în 8 ianuarie 1849, dar Paraschiva n-are urmaşi. În 13 martie 1849 Paraschiva Ardelean din Dârste mergea pe drumul Braşovului, când ungurii au împuşcat-o fără să o întrebe nimic. Ea muncea cu ziua, iar starea averii era de mijloc şi era plânsă de soţul ei Iohann Ardelean şi de 2 orfani[191].

[191] P II, D 52, loc. cit., Morţi.

Într-un concept în limba germană, cu multe tăieturi şi corecturi, s-a încercat o însumare a numărului de români ortodocşi bărbaţi şi femei ucişi de unguri, pagubele suferite de biserici şi sate pe 41 de protopopiate ortodoxe. Ca orice concept, este nesigur, ceea ce nu exclude că a existat şi un original mai complet şi mai corect, pe care noi nu l-am găsit însă până acum. Pe de altă parte, nesiguranţa conceptului, cu multele lui tăieturi şi corecturi, provine direct de la nesiguranţa şi lipsurile preoţilor şi protopopilor români, deja menţionate şi comentate anterior. Potrivit conceptului, au fost ucişi în total 3 188 de români ortodocşi (după calculele refăcute de editori 2 919), suma pierderilor suferite de bisericile ortodoxe 125 148 florini (după calculele refăcute de editori 124 968), suma pierderilor comunităţilor 2 059 597 florini (după editori 1 957 687 florini). În protopopiatul Orăştiei: morţi 69 bărbaţi, 12 femei, paguba la biserici 2 495, la sate 28 000 florini. *Protopopiatul Clujului: morţi 114 bărbaţi, 65 femei, paguba bisericilor 24 047, a satelor 311 249 florini.* Protopopiatul Doboca Superior: morţi 49 bărbaţi, 1 femeie, paguba la biserici 2 095, la sate 27 468 florini. Protopopiatul Mureşului: 82 bărbaţi morţi, 1 femeie, paguba la biserici nespecificată, la sate 20 493 florini. Protopopiatul Cetăţii de Piatră: morţi 7 bărbaţi, fără specificarea sumelor pagubelor suferite de biserici şi sate. Protopopiatul Ilia: morţi 26 bărbaţi, 1 femeie, paguba bisericilor 541 florini, a satelor 28 894 florini. *Protopopiatul Turda Inferioară: morţi 105 bărbaţi, 8 femei, pagubele la biserici şi sate nu sunt menţionate.* Protopopiatul Paloş: morţi 76 bărbaţi, 3 femei, paguba la biserici nespecificată, la sate 11 924 florini. Protopopiatul Mediaş: morţi 7 bărbaţi, date generale fără sume la pagube. Protopopiatul Târgu Mureş: morţi 84 bărbaţi, 3 femei, paguba bisericilor 1 640, a satelor 185 928 florini. Protopopiatul Bârgăului: morţi 33 bărbaţi, 5 femei, date generale, fără sume la pagube. Protopopiatul Nocrich: morţi 12 bărbaţi, paguba la biserici 110 florini, la sate 3 400 florini. *Protopopiatul Zarand: morţi 479 bărbaţi, 98 femei, paguba bisericilor 46 042 florini, a satelor 353 566 florini.* Protopopiatul Podeni: morţi 78 bărbaţi, 15 femei, fără cifre la pagube. Protopopiatul Deva: morţi 56 bărbaţi, 12 femei, paguba bisericilor 1 420, a satelor 54 588 florini. Protopopiatul Doboca: morţi 16 bărbaţi, paguba bisericilor 100, a satelor 17 750 florini. *Protopopiatul Alba Inferior: 267 morţi bărbaţi, 46 femei, cu menţiunea că multe sate au fost arse şi s-a dus un număr mare de vite.* Protopopiatul Braşov

III: mort 1 bărbat, paguba bisericilor 459 florini, a satelor 75 652 florini. Protopopiatul Braşov II, 5 bărbaţi morţi, generalităţi fără cifre la pagube. Protopopiatul Braşov I: 93 bărbaţi morţi, 8 femei, paguba bisericilor 772 florini, a satelor 34 309 florini. Protopopiatul Miercurea, morţi 8 bărbaţi, în rest nespecificat. Protopopiatul Clujului Inferior: morţi 51 bărbaţi, 4 femei, generalităţi fără cifre. *Protopopiatul Zlatna: morţi 194 bărbaţi, 47 femei, paguba bisericilor 10 619, a satelor 49 000 florini.* Protopopiatul Kohalm: morţi 2 bărbaţi, generalităţi, fără cifre. Protopopiatul Făgăraşului: morţi 41 bărbaţi, nespecificat la pagube. Protopopiatul Solnocul Inferior: morţi 23 bărbaţi, 10 femei, nespecificate pagubele la biserici, la sate 12 000 florini. Protopopiatul Sighişoara: morţi 28 bărbaţi, paguba bisericilor 800 florini, a satelor nu este menţionată. Protopopiatul Cetatea de Baltă de Jos 77 de morţi, fără alte cifre la pagube. *Protopopiatul Lupşa: 139 bărbaţi morţi, 43 femei, paguba bisericilor 12 374 florini, a satelor 292 031 florini.* Protopopiatul Clujul Inferior: 55 de morţi, fără alte cifre. Protopopiatul Sibiu I: nu conţine cifre complete, dar există o Nota Bene Sibiu care inserează la morţi 88 bărbaţi, 1 femeie, paguba bisericilor 70 florini, a satelor 6 000 florini, care reprezintă foarte probabil pierderile umane în acest protopopiat şi pe cele materiale. Protopopiatul Sibiu II figurează la morţi cu 22 bărbaţi, paguba bisericilor 143, a satelor 119 031 florini. Protopopiatul Breţcu: morţi 61 bărbaţi, 26 femei, fără alte cifre. Tot la Nota Beneş Turcheş: morţi 34 bărbaţi, paguba bisericilor 95, a satelor 5 058 florini[192].

Episcopul Andrei Şaguna l-a înştiinţat pe guvernatorul Wohlgemuth că i-a trimis conscripţia generală privind românii ortodocşi ucişi sau răniţi pentru cauza bună în timpul războiului civil din Transilvania, împreună cu văduvele şi orfanii celor căzuţi şi situaţia familiilor celor răniţi, dar recunoaşte că până la acea dată nu îi sosiseră chiar toate rapoartele protopopilor. Mai mult, în unele rapoarte sosite nu erau cuprinşi toţi românii ucişi din toate parohiile, iar în altele erau incluşi doar acei urmaşi săraci care aveau nevoie urgent de ajutor din partea statului[193]. Din toate aceste motive nu ne-am propus şi nici nu

[192] P II, D 53, loc. cit., Fond Arhiepiscopesc 13/Pr. Tabloul.

[193] P I, D 277, loc. cit., Fond Arhiepiscopesc, vol. I, 1848-1860.

ne-am aventurat în stabilirea exactă a unor cifre privind românii căzuţi în lupte sau ucişi de unguri, statisticile şi rapoartele fiind în unele cazuri incomplete sau, mai rar, unele lipseau cu totul deoarece unii preoţi demoralizaţi nu mai aveau încredere nici în autorităţile austriece sau, pur şi simplu, nu au respectat ordinele mai marilor bisericeşti de care depindeau şi din alte motive (neîncredere, teamă de eventuale represalii, neglijenţă crasă!!?). E clar, cifrele de 3 188 sau 2 919 români ortodocşi ucişi erau mai mari din moment ce lipseau văduvii şi mulţi români necăsătoriţi, fără urmaşi, dar cine poate stabili, fie şi măcar cu mare aproximaţie, numărul acestora?! Pe de altă parte, nici nu poate fi vorba de reconstituirea pe baze de sinteze şi consemnări generale episcopale a pierderilor umane până nu vom publica rapoartele similare provenite de la clerul greco-catolic, care păstorea cealaltă jumătate a naţiunii române din Marele Principat al Transilvaniei. Volumul acesta la care lucrăm acum se află într-un stadiu avansat de redactare şi-l va completa semnificativ pe cel referitor la ortodocşi. Importanţa documentelor din ambele volume, cel de faţă şi cel ce-l va urma şi-l va completa, constă însă în cu totul altceva, şi anume în redarea în memoria colectivă a istoriografiei româneşti moderne a numelor soldaţilor fără uniforme, a românilor din legiunile ce au format Lansturmul naţional, care s-au jertfit şi au luptat pentru a demonstra contemporanităţii lor şi posterităţii că în Ardeal există o conştiinţă şi o voinţă românească, un drept naţional al majorităţii, de care nimeni nu mai poate face abstracţie. Îndeplinirea destinului naţional din 1918 li se datorează şi lor, care au alimentat şi demonstrat încrederea în forţele şi capacităţile naţiunii, au constituit un exemplu demn pentru toate generaţiile de români care i-au urmat în scurgerea imuabilă a timpului, despre felul cum trebuie să lupţi până la capăt împotriva asupririi străine a cuceritorilor de pretutindeni şi a urmaşilor lor, pentru a-ţi obţine şi a-ţi găsi drumul nu numai spre libertatea socială, juridică şi cetăţenească individuală, dar şi spre libertatea naţională. Este important că istoriografia noastră este extrem de bogată în cărţi, sinteze, studii despre prefecţi, tribuni, episcopi, canonici, protopopi, grăniceri, jurişti şi elite româneşti din diverse domenii, dar trebuie mers cu hotărâre şi intensitate până la baza umană a Războiului Naţional condus de

Comitetul Român de Pacificaţiune şi prefecţi, până la ţăranii român uniţi şi ortodocşi care au constituit forţa fundamentală a braţului românesc hotărât şi decis să se opună cu orice preţ centralismului maghiar de stat ce-şi propusese parcă dacă nu să stingă viaţa românească din Ardeal, să o pună la punct şi s-o supună dominaţiei maghiare pentru multă vreme înainte sau, dacă se putea, pentru totdeauna. Unii specialişti au publicat studii referitoare la români ardeleni ce au luptat în 1848-1849 din diferite parohii, protopopiate, comitate şi zone din Ardeal. Constatăm cu satisfacţie că doctoranzi ai Institutului de Istorie „George Barițiu" al Academiei Române au înregistrat succese importante pe aceste direcţii şi orientări. Ne gândim dacă nu ar fi util ca prin coroborarea şi concentrarea lucrărilor de specialitate de acest gen, să se publice un Dicţionar al românilor ardeleni căzuţi cu glorie în Războiul Naţional româno-maghiar pentru Ardeal din 1848-1849.

În decembrie 1849, episcopul Andrei Şaguna îi scria lui Wohlgemuth că anii 1848-1849 au marcat în istoria Austriei una din cele mai importante epoci, pentru că în pofida unor evenimente îngrozitoare, pătate de sânge, comise împotriva demnităţii umane, ce constituie o pagină neagră, au existat şi iniţiative pline de glorie, de devotament şi sacrificiu pentru Împăratul legiuit, care se instituiau ca o pagină albă în istorie. Faptele glorioase din pagina albă nu trebuiau să fie închise doar în cărţile de istorie, unde vor fi citite numai de învăţaţi sau lăsate pradă gândacilor şi prafului, ci trebuiau invocate permanent în memoria vie a poporului, ce va fi îndemnat astfel să acţioneze în spiritul strămoşilor, care au înfăptuit fapte măreţe. Episcopul reflecta ca imortalizarea acestor fapte măreţe să se facă prin monumente neperisabile în faţa focului şi a apei şi mărturisea că din aceste motive şi considerente a propagat printre conaţionalii săi români ideea ridicării unui monument care să imortalizeze mişcarea românilor ardeleni în general şi a celor din vestul ţării în special. Aceştia, călăuziţi de chemarea monarhului ereditar legiuit şi *de obligaţia ce venea de la natură de a-şi apăra şi promova limba şi naţionalitatea,* au susţinut curajos lupta contra ungurilor pentru a apăra Tronul şi *naţionalitatea română,* pe care au terminat-o victorios. Guvernatorul era rugat să-i aprobe iniţiativa, propunerea fiind ca monumentul să fie ridicat la Câmpeni, iar Episcopul

îl informa că a deschis o colectă cu o donaţie de 200 florini, strângerea de fonduri urmând a fi continuată de conaţionalii săi[194]. Guvernatorul a amânat aprobarea, dar susţinea că întreaga chestiune ar fi putut fi reluată după ce Împăratul îi va decora pe prefecţii şi tribunii românilor, însă monumentul naţional nu s-a mai ridicat niciodată, nici la Câmpeni şi nici în alte localităţi din Munţii Apuseni, din Transilvania, din România Mare de ieri sau din România de azi.

Am putea reflecta sau medita mai profund sau mai mult sau mai puţin retoric, asupra evoluţiei ideii monumentului neperisabi l propus în 1849, formulând următoarea întrebare: dacă românii de atunci n-au obţinut de la străini aprobarea să-l ridice sau au fost prea săraci să o facă, oare generaţiile de români de după 1918 până în zilele noastre, n-ar fi trebuit să îndeplinească această dorinţă? Românii ardeleni din sate şi oraşe făceau parastase, se întruneau după 1848 în zilele de 13/15 mai, pentru a cinsti şi comemora ziua reînvierii neamului pe Câmpia Libertăţii de la Blaj, stârnind îngrijorarea autorităţilor ca nu cumva cu asemenea ocazii să se facă agitaţii, să se rostească cuvântări antipatriotice contra statului maghiar, la care nu rareori participau şi studenţii şi elevii români de la Blaj, Sibiu sau alte localităţi. Mitropoliţii, profesorii, canonicii, clericii, intelectualii erau făcuţi răspunzători pentru asemenea manifestaţii şi Ministerul cultelor şi învăţământului cerea ca autorităţilor să li se prezinte dinainte textul unor asemenea discursuri pentru a le tempera sau a le interzice dacă ele incitau la ură sau la rezistenţă contra naţiei ungare şi a legilor ei. Ce ar gândi şi ce ar spune sufletele celor dintr-o lume românească nu demult apusă, şi anume cei căzuţi pentru conservarea, apărarea şi promovarea fiinţei politice, a

[194] P I, D 231, loc. cit. Vezi şi Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului şi mitropolitului Andrei Şaguna sau luptele naţionale-politice ale românilor, 1846-1873*, I, Sibiu, 1889, p. 381-382; *Mişcarea naţională a românilor din Transilvania între 1849-1918. Documente (8 august 1849 – 31 decembrie 1851).* Coordonator Simion Retegan. Cuvânt înainte Camil Mureşanu. Autori: Simion Retegan, Dumitru Suciu, George Cipăianu. Colaboratori: Rodica Sofronie, Maxim Maria, Marghiola Bodor, Kurt Schmidts. Centrul de Studii Tansilvane, Fundaţia Culturală Română, 1996, p. 233-234. Wohlgemuth îi propune lui Şaguna ca problema ridicării monumentului pentru eroii şi martirii românilor să fie amânată până după aprobarea de către Împărat a listei fruntaşilor români propuşi pentru decoraţii, *Mişcarea*, I, p. 237-238.

limbii şi naţionalităţii române din Areal dacă s-ar ridica din tunelul timpului până la noi şi şi-ar căuta monumentul? Dilema sau interogaţia s-ar putea pune şi invers: dacă naţiunea română existentă, luată ca un singur om ar coborî, ar privi în oglinda timpului şi i-ar întâlni, ar face faţă sau ar face feţe-feţe la răspunsul datorat unei asemenea întrebări sau interogaţii de prestigiu şi respect naţional. Noroc că lucrul, sau dialogul, este imposibil. Morţii nu vorbesc şi nu se întâlnesc niciodată cu cei vii, dar experienţa istorică a demonstrat şi demonstrează că popoarele care nu-şi respectă strămoşii sau pe ele însele, nu se bucură, de obicei, nici de respect şi nici nu impun respect celorlalte naţiuni vecine ori mai mult sau mai puţin îndepărtate geografic.

Volumul de faţă oferă date şi despre raporturile uneori încordate cu aliaţii austrieci, care şi-au încălcat promisiunile verbale sau scrise în Constituţia din martie 1849 şi se pregăteau să instituie regimul neoabsolutist al lui Bach, despre care chiar şeful liberalilor unguri, Széchenyi, afirma că pe viitor când se va vorbi, se vor face comentarii despre el, ecoul va răspunde: „Bach, Ach, Ach!" Protopopul Partenie Trombitaş îl anunţa pe episcopul Andrei Şaguna că Eperjesyi László, comisarul cezaro-regal în cercul Mureşului, era nemulţumit că baronul Heydte, comisarul suprem al districtului Odorheiului, l-a silit să-l elibereze pe preotul Vasile Rotaru din Sângeorgiul de Pădure. Prima anchetă, efectuată de trei unguri şi un român, nu-i adusese acuze grave, dar fusese pornită a doua: investigaţie, la cererea ungurilor din Cernei, pe motiv că preotul ar fi omorât 15 unguri, care de fapt şi de drept au fost rebeli şi luptaseră contra Împăratului şi a naţiuni române. Rebeli au fost şi baronii Kemény Pál şi Zeik, dar şi lor autorităţile le-au estimat suma pagubelor provocate de români in Sângeorgiul de Pădure. Faptul nu era drept, deoarece românii fuseseră jefuiţi primii, iar o parte fuseseră ucişi în premieră tot de unguri pe vremea revoluţiei. Curţile baronilor rebeli au fost prădate şi de ţăranii unguri, pe care însă nu-i cercetează nimeni. Era inadmisibil faptul că ungurii care fuseseră honvezi şi uciseseră români erau la acea dată membri ai comisiilor de investigaţii, care-i anchetau pe românii ce fuseseră credincioşi împăratului (şi aliatei acestuia, naţiunea română, între octombrie 1848 – august 1849). Dacă Eperjesyi László va merge la Sibiu, la el (Şaguna) să i

se plângă că românii făcuseră multe pagube ungurilor, Trombitaş îl îndemna pe mai marele bisericesc să-i răspundă că de la poporul incult (dar primul jefuit, ucis, asuprit şi prigonit) acest lucru nu este de mirare, dar de şi mai mare mirare este că ungurii cei civilizaţi au început primii prigonirile, jafurile şi crimele şi au făcut mult mai multe pagube românilor în comparaţie cu câte prejudicii au provocat aceştia ungurilor. Protopopul se dădea şi pe el drept exemplu, informându-l pe Şaguna că lui, tată a trei copii orfani de mamă, ungurii cei civilizaţi din Târgu Mureş îi provocaseră pierderi de 7 439 florini şi aştepta deja despăgubirile de trei săptămâni. Magistratul local nu l-a învrednicit cu niciun răspuns (magistratul în sens de instituţie, de primărie). Eperjesyi era şi el ungur, iar în principalele funcţii din zonă nu erau aplicaţi români, cu excepţia unui cancelist, iar notarii săteşti erau tot unguri, chiar şi în satele curat române. Noile autorităţi imperiale austriece, cum prindeau pe picior greşit un român, îl închideau cu săptămânile şi lunile, dar ungurii care au făcut „câte rele toate", fuseseră ofiţeri în armata rebelă maghiară şi omorâseră români, erau lăsaţi liberi şi nepedepsiţi. Episcopul era informat că printre români dezamăgiţi şi dezorientaţi circula zvonul că ungurii veneau din nou la putere, din care cauză erau speriaţi, nu îndrăzneau să-şi ceară drepturile, iar cei care o făceau nu primeau satisfacţie. Gompertz de la Instanţa militară cezaro-regală raporta comisarului că preotul Nicolae Stoicovici fusese arestat de generalul Chavanne şi adus la închisoarea din Târgu Mureş, la 10 septembrie 1849, împreună cu socrul său, Buzaş Vasile şi cu fiul acestuia, Buzaş Ioan. Arestarea se făcuse în baza unor acuzaţii formulate de conţii Kornis şi Tholdalaghi că aceştia şi românii pe care i-au condus le-au jefuit caii de la herghelie, porci, oi şi au exercitat *autoritate juridică cu de la sine putere*[195].

Această acuzaţie demonstra cu elocvenţă indignarea celor doi conţi unguri în special şi al ungurilor în general, faţă de instituirea administraţiei româneşti în Ardeal, prin prefecturile, administraturile şi tribunatele conduse de Comitetul Naţional Român de Pacificaţiune, adevărat guvern român, care au băgat groaza în oasele tuturor ungurilor.

[195] P I, D 228, 267, loc. cit. Referiri la Eperjesyi în *Transilvania*, I, p. 1038.

De fapt nici aliaţii austrieci n-au acceptat supravieţuirea acestei administraţii şi autonomii româneşti şi primul lor gând după ce i-au înfrânt pe ungurii kossuthişti independenţi, inclusiv cu arme româneşti, a fost să desfiinţeze prefecturile, administraturile româneşti, să dezarmeze Landsturmul românesc, fără să admită ca el să fie integrat într-o formă sau alta în armata imperială, să desfiinţeze Comitetul Român de Pacificaţiune şi după 2 ani de „tractări şi pertractări", de tratative zadarnice, să desfiinţeze şi să trimită acasă Delegaţia Naţională Română de la Viena, care a rămas dezamăgită şi cu buzele umflate, văzându-şi infirmată orice speranţă de a-şi vedea înfiinţat şi pus pe picioare Marele Ducat Român, format din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina. De altfel, naţiunea română n-a fost singura naţiune aliată Dinastiei care a fost tratată astfel, din moment ce nici elita croată, ce se ghida după dreptul etnic ca bază de elaborare a programelor naţionale, n-a obţinut instituirea Regatului tripartit al Croaţiei, Sloveniei şi Dalmaţiei, în care să fie inclusă eventual Voivodina Sârbă şi nici cehii nu şi-a văzut înfiinţat un stat ceho-slovac. Lucrul a fost valabil pentru toate naţiunile nemaghiare şi negermane ale Monarhiei Habsburgice, iar nemaghiarii au primit drept „răsplată" de la Viena uitucă şi nerecunoscătoare, ceea ce ungurii kossuthişti au primit drept pedeapsă, şi anume centralismul austriac. Practic vorbind, românii au căzut din lac în puţ, în sensul că au scăpat de centralismul maghiar de stat, dar au căzut sub cel austriaco-monarhic de stat, cu deosebirea că cel de-al doilea a fost mult mai blând decât cel exercitat de Pesta în vremea Războiului Naţional româno-maghiar pentru Ardeal sau înainte de acesta, de regimul politic ungar local exercitat de dietele, comitatele şi tribunalele nobiliare maghiare din Marele Principat al Transilvaniei. Oricum însă, aşa cum românii nu acceptau să se ungurească, respingeau concomitent sau separat orice spectru sau primejdie potenţială de a se nemţi sau de a cădea pradă germanizării. Din acest motiv programele naţionale româneşti au rămas autonomiste, descentralizatoare, atât în raport cu Pesta, cât şi cu Viena. Guvernatorul Wohlgemuth era iritat şi indignat că preoţii se implicau în chestiunile politice, redactau petiţii şi împuterniciri pentru Delegaţia naţională de la Viena care activa pentru aplicarea concretă în viaţa politică şi de stat a programelor naţionale sau pledau pentru aplicarea unor funcţionari

români în aparatul de stat. În plus, guvernatorul a primit informaţii de la unguri şi de la saşi – „confraţi de alte naţiuni decât cea română" – că preoţii român uniţi şi neuniţi avuseseră un rol în excesele şi devastările regretabile din 1848-1849, din comitatele Zarand şi Hunedoara, dintre care erau specificate cazurile de la Brad, Hălmagiu şi Baia de Criş. Neromânii doreau să-şi recupereze bunurile şi înfierau asemenea persoane. Guvernatorul i-a cerut lui Şaguna ca preoţii ce au comis atare fapte să fie cercetaţi şi demişi din oficiul preoţesc, de care nu se arătaseră demni. Wohlgemuth i-a promis lui Şaguna că-i va trimite şi-i va comunica rezultatele anchetelor organelor administrative de stat asupra preoţilor în cauză[196]. Andrei Şaguna considera însă că din moment ce românii şi preoţii lor au fost puşi în situaţia de a-şi apăra naţiunea şi Dinastia ameninţată de pericolul maghiar, ei au acţionat în deplină legalitate în vremea Războiului Naţional. Preoţii întărind Dinastia detronată de rebelii kossuthişti merită mulţumiri, nu asupriri din partea guvernului imperial, alături de care a luptat întreaga naţiune pentru a-l înfrânge pe Kossuth. Protopopul Petru Gherman al tractului al III-lea al Braşovului era indignat că soţia preotului Iacob Bălcaş din Vlăeni fusese bătută de soldaţii imperiali deoarece nu le dăduse pe loc carul şi caii pentru cărăuşie, deşi ea încercase să le explice că soţul ei avea nevoie de car pentru a pleca urgent la o înmormântare în satul Noua. Tracasat insistent de Şaguna în problema arestărilor ilegale ale preoţilor ortodocşi, Wohlgemuth îi răspundea scurt şi iritat că, întrucât în adresa lui din 2 aprilie 1850 a menţionat deja că, de mai multe ori, unii membri ai clerului ortodox român au fost arestaţi fără motive suficiente, cu lezarea formelor legale, să trimită punctual şi circumstanţial cazurile respective, motivele arestărilor şi numele persoanelor care efectuaseră arestarea[197].

Protopopul Zlatnei, Iosif Ighian, îi trimitea lui Şaguna scrisoarea preotului de la Neagra, Ioan Candrea, privind suferinţele şi jignirile îndurate de acesta cu prilejul arestării şi detenţiei sale. Ighian protesta împotriva atentatelor grave comise de autorităţile imperiale la adresa prestigiului statutului preoţesc. În trecut, un preot nu putea fi arestat fără

[196] P I, D 272, loc. cit.
[197] P I, D 279, loc. cit.

ştirea şi judecata prealabilă a Scaunului episcopal şi fără cercetarea prealabilă a pârâtului. Cei care-i pârau pe nedrept pe preoţi ar trebui să fie pedepsiţi, iar cei care-i pârau nu trebuiau să asiste alături de ofiţeri şi soldaţi la anchetarea lor, aşa cum făcuse practicantul jurist regal Johan Şuster, care-l scuturase de barbă şi-l jignise pe preotul Ioan Candrea. Protopopul Ioan Orbonaş era şi el indignat că preoţii Olariu Iosif din Tătătăşti, Ambrozie Olariu din Burjuc şi Sofronie Dalca din Godineşti erau închişi la Deva, fiind învinuiţi că erau implicaţi în uciderea unor unguri refugiaţi în zonă pe vremea războiului civil, dar în zona protopopiatului său nimeni nu întreba despre români omorâţi în diferite feluri (probabil se referea la autorităţile locale, dar guvernatorul, la ordinul Dinastiei, a cerut tocmai asemenea rapoarte). Sătenii din Geoagiul de Sus îi scriau episcopului lor că după Adunarea Naţională de la Blaj, de pe Câmpia Libertăţii, l-au ales preot pe Nicolae Repede, care i-a învăţat să lupte contra ungurilor până la ultima picătură de sânge pentru apărarea Dinastiei şi câştigarea egalităţii pe seama naţiunii române. Sătenii l-au ascultat, au luptat pentru Tron şi naţiune, cu nădejdea că faptele şi sacrificiile lor vor fi răsplătite. Afirmă că nu s-au înşelat, au văzut mântuirea cu ochii, dar sunt întristaţi de arestarea preotului lor, de suferinţele preotesei şi ale celor 7 copii. Era nedrept ca după victorie să urmeze în loc de bucurie şi răsplată, închisori şi arestări. Comunitatea îl ruga pe episcop să obţină eliberarea preotului pentru a nu fi lipsiţi de cele sufleteşti, cum au fost pe vremea revoluţiei şi şi-a exprimat jalea şi dezamăgirea în versuri faţă de mai marele lor bisericesc: „Însă amar şi mare durere!/ Plângere cu mare jele!/ Că pe noi în loc de plată/ Ne pun în robie, iată/ Pentru al său bun părinte/ Tot poporul jale simte/ „ Johanny Albrichsfeld, jude suprem, Brennerberg, notar suprem al Braşovului, l-au înştiinţat pe protopopul Petru Gherman că preoţii din Sirnea, Gheorghe şi Ioan Ţeposu au fost condamnaţi la detenţie de o lună în cetate, deoarece au ascuns arme şi muniţie, care trebuiau predate prompt şi rapid soldaţilor cezaro-egali. Protopopul nu era mulţumit pentru că cercetarea preoţilor în cauză s-a făcut doar prin comisari politici şi militari, fără participarea lui sau a altor persoane bisericeşti[198].

[198] P I, D 281, 292, 293, 295, loc. cit.

Parohul Ioan Candrea afirma în scrisoarea către episcopul Andrei Şaguna că în tot timpul stăpânirii ungare românii erau batjocoriţi, ucişi şi supuşi la taxe. Chiar dacă românii au scăpat de tirania maghiară, în Zarand comisarul Farkas îi batjocorea pe preoţii români după reţeta din 1848-1849, adică după cea ungurească de pe vremea războiului civil. Pe el, ca preot greco-răsăritean, ungurii l-au înjurat de Sfânt în 1848-1849, iar acum Hosu Farkas, comisar imperial, îl face tâlhar, îl ameninţă că îl va suspenda din funcţie şi-l va pune în lanţuri. În timpul revoluţiei, un ungur l-a rugat să-i primească o ladă cu lucruri de preţ, dar el a fost nevoit să fugă de acasă deoarece se temea că ungurii îl vor ucide. Când au intrat soldaţii unguri în Neagra, au dus cu ei şi lada ungurului, care-i pretindea acum pe nedrept să-i dea o despăgubire de 659 florini. Candrea stătea închis în temniţa de la Alba Iulia, unde susţinea mereu că e nevinovat, însă anchetatorul imperial i-a spus că motivul real al arestării lui era că el, ca preot român, afirmase deschis în faţa enoriaşilor săi că, potrivit jurământului de la Blaj, pădurile erau ale românilor şi că ar fi bine să se întoarcă Bem şi Kossuth şi să-i omoare pe toţi funcţionarii silvici ai statului imperial austriac. Preotul indignat a negat şi a respins asemenea acuzaţii, deoarece se ştia cu conştiinţa curată şi loial Împăratului. Auditorul sau anchetatorul imperial,militar imparţial, i-a cercetat şi pe cei care l-au pârât, care nu aduseseră dovezi clare şi concludente împotriva lui. În consecinţă, anchetatorul l-a chemat la el şi i-a spus să plece acasă, deoarece era nevinovat. Candrea menționa că arestul i-a slăbit puterile şi l-a informat pe Şaguna că românul Mocan Ioan a decedat în temniţa de la Alba Iulia, lăsând în urma lui o văduva şi 4 prunci săraci, de vârstă juvenilă[199].

Protopopul Albei de Jos, Gregoriu Rad, îi destăinuia lui Şaguna adevăratele motive pentru care preotul Nicolae Repede din Geoagiul de Sus zăcea de 4 luni în temniţa de la Alba Iulia, unde a fost închis în urma acuzaţiilor unor unguri din Aiud. Adevărul era că preotul Nicolae Repede ajunsese în această situaţie deoarece fusese credincios Împăratului şi fusese centurion în Landsturmul românesc. Acestea erau adevăratele motive pentru care ungurii doreau să-l nimicească pe

[199] P I, D 278, loc. cit.

preotul român greco-răsăritean Nicolae Repede. Nu era destul că în vremea războiului ungurii i-au ars casa, l-au jefuit de bunuri şi averi, acum trebuia să sufere arestări şi umilinţe şi din partea austriecilor şi alături de el pătimeau şi preoteasa şi pruncii lui mici şi nevinovaţi. Protopopul Gregoriu Rad îl ruga pe episcopul Andrei Şaguna să intervină la guvernator, pentru ca în cadrul unei judecăţi drepte să se pună în balanţă şi să se compare loialitatea română cu duşmănia ungurilor rebeli faţă de Monarh şi faţă de întreaga naţiune română, îndeosebi cu ţintă directă contra preoţimii, pentru ca preotul în cauză să fie imediat eliberat. Preotul Vasilie Rotariu l-a înştiinţat pe Partenie Trombitaş că a căzut din nou sub anchetă, deoarece ungurii îl acuzaseră că în 1848 a adus tabăra militară în zonă şi i-ar fi incitat pe români la jefuirea curţilor nobiliare ungureşti. Acuzaţia venea de la unii martori mincinoşi şi de la ungurii care i-au jefuit pe românii din Sângeorgiul de Pădure[200].

Opinia publică românească era indignată că pe străzile Sibiului se vedeau preoţi arestaţi duşi între baionetele soldaţilor imperiali. În 16 decembrie 1849 episcopul Şaguna l-a prevenit pe guvernatorul Wohlgemuth, pe un ton de avertisment, că asemenea acte nu erau legale, erau imorale, nedrepte şi erau exercitate asupra unui popor loial, ce a întărit Dinastia şi Imperiul în vremuri grele. Wohlgemuth i-a răspuns că cei patru preoţi români – I. Roman, P. Leb, I. Sinei, N. Pandrea – fuseseră arestaţi din ordinul Oficiului scăunal Nocrich pe motiv că aceştia le-au adresat lui, ca guvernator, şi lui Şaguna ca ierarh, o petiţie în care ceruseră ca satele româneşti din fostul comitat Alba de Sus să nu fie înglobate în unităţile administrative săseşti. Wohlgemuth a cerut lămuriri suplimentare de la generalul maior Chaavanne, comandant militar districtual, care i-a explicat că numiţii preoţi au fost duşi în faţa Tribunalului imperial şi regal militar, unde au recunoscut că, deşi sătenii din Cuieşd, Ghiljasa de Jos şi Ghiljasa de Sus nu s-au opus înglobării în districtul Sibiului, ei i-au încurajat în secret să nu accepte noii funcţionari şi să nu se supună administraţiei săseşti. Guvernatorul i-a scris în replică lui Şaguna că era regretabil faptul că tocmai clericii, care erau chemaţi să

[200] P I, D 276, 273, loc. cit.

se supună autorităţilor şi să fie un exemplu bun pentru enoriaşi, îi îndemnau la nesupunere şi agitaţie. Guvernatorul insista ca Şaguna, în calitatea lui de episcop, să accepte şi să fie de acord că guvernul imperial nu putea tolera asemenea acţiuni în timpul stării de asediu. Cercetarea contra preoţilor în cauză trebuia continuată, pentru a afla cine îi îndemnase pe aceştia la asemenea acţiuni[201].

De fapt, poziţia exactă în care se situau românii ardeleni, bănăţeni, crişeni şi maramureşeni faţă de oamenii de stat şi politicienii unguri şi austrieci este surprinsă şi redată de Eftimie Murgu în timpul anchetei la care a fost supus după arestarea sa de imperialii austrieci. El le-a spus verde-n faţă anchetatorilor că românii se aflau între două focuri, fiind prigoniţi atât de unguri, cât şi de nemţi. Murgu, aflându-se sub focul şi prigonirea maghiară, a fost nevoit să se supună, să fie diplomat şi să se comporte abil pentru a-şi salva viaţa. Când Haynau l-a întrebat dacă a fost la Debreţin când a fost detronată Dinastia, conducătorul român a răspuns că a fost nevoit să plece acolo deoarece dacă nu s-ar fi dus, şi-ar fi putut pierde viaţa. Alţi anchetatori i-au cerut lămuriri despre motivele pentru care a fost încarcerat 3 ani înainte de revoluţie. Răspunsurile la această întrebare trebuiesc privite cu oarecare rezervă, deoarece Murgu, deosebit de abil, a încercat şi a reuşit să-şi salveze viaţa şi de aceea unele din afirmaţiile sale urmăreau în primul rând realizarea acestui scop şi doar în al doilea rând pot servi la reconstituirea exactă a situaţiei politice din preajma anului 1848. Astfel în răspunsul său, Murgu exagera intenţiile antidinastice ale partidelor nobiliare maghiare, despre care afirmă că le-a intuit încă din 1845. Nobilii unguri nu s-au născut însă antidinaşti ci, dimpotrivă, puternica partidă liberală maghiară condusă de Szechenyi, Eötvös, chiar şi Kossuth până în septembrie-octombrie 1848, toţi miniştri în cabinetul Batthyáni, au colaborat cu Dinastia până le-a recunoscut atât libertatea naţională modernă, guvernul, parlamentul şi legile ungare, cât şi integrarea şi supunerea românilor şi slavilor. Numai după ce Viena a negat legalitatea acestor instituţii de stat şi a legilor adoptate, o parte a nobilimii, în frunte cu Kossuth, devine antidinastică. Dar liberalii lui Szechenyi, Deák, Eötvös s-au retras

[201] P I, D 245, loc. cit.

din conflict pe motiv că lupta concomitentă cu regele şi cu nemaghiarii din Ungaria ar fi identică cu trădarea adevăratelor interese ungare şi cu o potenţială sinucidere. Ei s-au ancorat strâns şi hotărât pe legile şi măsurile din martie, aprilie, iunie 1848, le-au declarat ca fiind singurele legi valide din punct de vedere constituţional şi din cel al jógfolytanasságului ungar (continuitatea de drept maghiar) şi au susţinut deschis şi pe faţă că orice lege sau măsură luată în afara lor între 1849-1865 intrau în categoria „fixio juris et tabula rassa". Şi interesant, evoluţia politică a demonstrat că cea mai puternică partidă dintre toate partidele politice loiale Dinastiei a fost cea maghiară liberală, care a primit puterea de stat, guvern şi parlament de culoarea ei, atât în primăvara şi vara lui 1848, cât şi în 1867-1868.

Murgu, pentru a-şi câştiga merite şi scuze în faţa Tribunalului imperial militar austriac, a susţinut că încă din 1845 a prevenit Curtea despre planurile antidinastice ale nemeşilor unguri şi a cerut încă atunci egala îndreptăţire a tuturor naţiunilor din Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan, ca o contrapondere împotriva acestei politici care era periculoasă pentru nemaghiari. Guberniul nobiliar maghiar (acel Consiliu Locumtenenţial din Pesta), aflându-i planurile şi posedând dovezi despre activitatea politică, a pus mâna pe el şi l-a arestat. În opinia şi mentalitatea lui Murgu, Guberniul nemeşesc din Pesta reprezenta nu atât interesele Curţii de la Viena, cât mai ales pe cele naţionale maghiare. Deşi unele afirmaţii ale lui Murgu trebuiesc privite cu rezervele amintite, altele însă redau cu multă acuitate şi cu un fin spirit de observaţie situaţia complexă şi contradictorie creată naţiunii române în 1848-1849. Astfel, după părerea noastră, el a avut multă dreptate când a afirmat că în primăvara şi vara anului 1848 Împăratul i-a abandonat pe români, i-a supus legal şi practic şi i-a pus la dispoziţia parlamentului maghiar. Românilor nu le-a convenit această situaţie, le-a părut rău că au ajuns aici, dar au fost nevoiţi şi siliţi să se supună ungurilor tocmai în virtutea sancţionării legilor ungureşti de către Monarh şi în conformitate cu instrucţiunile şi poruncile imperiale. Jugul Ungariei a fost însă un jug greu pentru români. Deşi – spunea Murgu – ei au prevenit Curtea, aceasta i-a sacrificat ungurilor, ceea ce înseamnă că românii erau îndreptăţiţi să considere Imperiul ca vânzător şi trădător al intereselor naţiunii române. Dar românii nu făceau acest lucru,

deoarece românii ştiau să distingă între împrejurări şi o politică greşită şi între un cuget şi o voinţă rea şi premeditată. Doar acestea din urmă puteau fi înfierate şi pasibile a fi acuzate de trădare. În consecinţă, dacă românii nu înfierau Imperiul ca trădător, înţelegând că a greşit sau că n-a avut ce face în situaţia dată, era nedrept – continua Murgu – ca tribunalele imperiale militare austriece să-l acuze de înaltă trădare pe el sau pe alţi fruntaşi români aflaţi în situaţia lui. Nu era logic ca, pe de o parte, decretele imperiale să-i supună p români ungurilor şi după ce Imperiul se ceartă şi se ia la bătaie cu ungurii, tot el să-i tragă la răspundere, deoarece românii, supunându-se maghiarilor mai multe luni în şir, la ordinele Vienei, nu se mai aflau în situaţia de a-i sprijini pe austrieci (acest lucru e valabil mai ales pentru românii din Banat, Crişana, Maramureş, Partium, unde mişcările semnificative antimaghiare au fost în general reprimate încă din octombrie 1848, dar unele forma de rezistenţă au continuat şi aici în diferite forme).

Puşi în faţa unor asemenea argumente, anchetatorii militari austrieci i-au reproşat lui Murgu faptul că n-a fugit din Dieta de la Debreţin, chiar cu riscul vieţii. Replica lui Murgu a survenit imediat, răspunzându-le că acest lucru n-ar fi servit nimănui. El, ca persoană particulară, era slab şi fără putere şi din acest motiv n-a făcut altceva decât a urmat cu fidelitate exemplul Împăratului Ferdinand, care a fost nevoit să le dea maghiarilor guvern, parlament, constituţie, deşi aceştia nu erau atunci prea puternici sau prea bine înarmaţi. În consecinţă, nimeni nu poate pretinde de la el să reziste ungurilor atunci când aceştia erau puternici şi bine înarmaţi. Concluzia lui Murgu era clară: „Pentru aceea noi românii putem zice că ni se face o mare nedreptate căci Împărăţia voieşte a ne trage la răspundere pentru întâmplări a căror temei şi pricină nu zace în puterea noastră, ci în politica cea greşită a Împăratului Ferdinand. Deputatul român în Dieta Ungariei afirmă că guvernatorul Kossuth îl ironiza, îl numea „voievod al românilor" şi i-a fixat pază personală. Tot el a specificat că la actul detronării, care nu-l privea nici pe el, nici naţiunea română, a fost un simplu spectator şi după august 1848 n-a mai fost activ în parlamentul Ungariei[202]. În pofida experienţei amare din 1848-1849, Eftimie Murgu se

[202] Suciu, *Antecedentele*, 174-176.

va încadra în rândurile deputaţilor guvernamentali ai Ungariei, sperând zadarnic că alături de Pesta românii vor câştiga mai mult de la unguri decât de la Viena şi de la austrieci.

Românii ardeleni au simţit o uşurare imensă că după înfrângerea Ungariei kossuthiste au scăpat de execuţiile ungureşti, dar au simţit dureros arestările şi persecuţiile – de altfel de scurtă durată – a unor preoţi şi conducători naţionali de prestigiu (Iancu, Axente, Ciurileanu, Darabant, Andreica, Prodan). Subcomisarii cercuali şi adjutanţii lor, mulţi dintre ei de naţionalitate maghiară, îi brutalizau, îi înjurau pe ţăranii români de Sfinţi şi Evanghelia lor, le atrăgeau atenţia să fie cuminţi, ascultători şi supuşi, fiindcă acum ei şi noul aparat de stat sunt stăpâni şi nu mai sunt stăpâni Iancu cel amăgitor şi hoţii de tribuni şi tâlhari ce i-au condus în 1848-1849. Românii simpli înţelegeau cu greu, la început, cum era posibil ca ei, care au ţinut cu Împăratul în lupta dreaptă şi comună cu ungurii, să fie acum administraţi şi prigoniţi tot de unguri, în numele Împăratului, şi de aceea, în anumite cercuri din Ardeal, şi-au exprimat temerea ca nu cumva ungurii să vină din nou la putere şi nobilii lor să reintroducă iobăgia. Cel care i-a înjurat pe români de Sfinţii şi Evanghelia lor şi le-au făcut conducătorii – prefecţii şi tribunii – amăgitori, hoţi şi tâlhari a fost funcţionarul imperial de naţionalitate maghiară Vajda Ferencz, care a intrat în Petrindul Unguresc însoţit de un ofiţer austriac, i-a adunat pe români în faţa unei crâşme şi le-a spus textual: „Futu-vă Sfântu vostru şi Vanghelia voastră, acum eu voi porunci, nu hoţii de prefecţi şi tribuni". Că aşa s-au petrecut lucrurile adevereşte cantorul Vasile, dascălul din Petrindul Unguresc, care a consemnat cu fidelitate şi pe conştiinţa sufletului său mărturiile judelui primar Piro Sandu, ale ţăranilor săteni Băcui Iacob, Cenan Luca, Băcui Petre, Oprea Nicolae, Mariş Ioan, Mariş Florea, Oandă Ioan, Oandă Filip, Sandru Ioan privind jignirile şi sudălmile ce au căzut pe capul românilor fideli Împăratului. Ioan Balint, fost tribun, Partenie Raţiu, fost vice centurion, Vajda Teodor, vicetribun, Ioan Raţiu, teolog şi fost notar al prefecturii Turdei, au afirmat că prefecţii şi tribunii „au fost oameni de caracter şi Casei Austriei pururea credincioşi" şi nu se poate spune nicidecum că „Împăratul şi-a apărat cauza cu hoţi". Ungurul Vajda Ferencz şi ofiţerul austriac ce-l însoţea au ordonat

soldaţilor să-i biciuiască pe ţăranii români din Petrindul Unguresc şi mai ales pe feciorul preotului din sat. În alte cazuri, dacă românii nu aveau răbdare să aştepte răspuns la plângerile lor şi mergeau direct la funcţionari pentru a le solicita rezolvarea cazurilor, se întâmpla să fie biciuiţi. Astfel Hărăstăşan Toma din Sânmihaiul de Jos a declarat că Szilágyi Pál, subcomisar regal în Arieş, a dispus biciuirea românului C. Gligor care, după 6 zile de aşteptare, a îndrăznit să-l deranjeze şi să-l întrebe despre rezolvarea cererii sale. Românii din Sânmihai, deşi consideră că în alte părţi lanţurile robiei au fost rupte şi libertatea încălzea patria, s-au plâns Comandaturii din Turda că în părţile lor „încă dreptatea tot mai plânge, terorismul îşi continuă căile sale kossuthiene, egalitatea în negre haine umblă şi jeleşte, egoismul şi patima neîncetat lucră". Principalul vinovat pentru maltratările şi nedreptăţile suferite a fost considerat acelaşi subcomisar Szilágyi Pál, care trebuia destituit de urgenţă, deoarece el nu liniştea, ci conturba poporul.

Dreptatea plângea şi egalitatea era în doliu şi în zona Clujului, unde limba română era nesocotită şi românii prigoniţi de administraţia civilă, formată adesea din funcţionari unguri. Românii se plângeau Comandaturilor militare, dar acestea le trimiteau petiţiile spre rezolvare administraţiilor civile prigonitoare, astfel că ei erau purtaţi de la Pilat la Caiafa şi de la Caiafa la Pilat. Deşi la comandaturi erau şi funcţionari militari de origine română, actele românilor erau reînapoiate cu indicaţia să fie traduse în germană şi uneori asistenţii nemţi, enervaţi de insistenţele românilor de a li se face dreptate, îi expediau cu cuvintele: „march, march". Protopopul unit Ioan Fekete Negruţiu, observator atent, fin şi amărât al faptelor, relata că în noile condiţii românii se obişnuiau cu termenii prigonitori şi dispreţuitori germani, deoarece de multă vreme fuseseră obişnuiţi să audă „îndemnurile" funcţionarilor maghiari: „takaragy" (cară-te). Rareori comisarii români, precum Daniel Dorgo, impuneau cu curaj la Dej respectarea intereselor românilor şi folosirea limbii române în administraţia locală. La 15 decembrie 1849, românii din Alba Iulia au adresat un Memoriu guvernatorului civil şi militar Ludovic Wohlgemuth. Ei l-au informat pe înaltul demnitar că în timp ce ungurii i-au terorizat pe români şi au crezut că după luarea

Sibiului erau stăpâni pe tot Ardealul şi după ce saşii s-au închinat în faţa lui Kossuth, pe când moţii lui Iancu luptau vitejeşte în munţi contra lui, românii albaiulieni i-au ajutat cu riscul pierderii vieţii pe ostaşii imperiali ai colonelului Augusti asediaţi în Cetate. Încă înainte de a începe efectiv asediul, pe când ungurii erau la Bărăbanţi şi Partoş, românii au adus în cetate grâu, porumb, slănină, unt, oi, miei, lapte, vite, în pofida tuturor ameninţărilor ungureşti. O parte a vitelor a fost apoi confiscată de armata ungară în timpul luptelor. Românii s-au bătut alături de soldaţii imperiali ca ungurii să nu intre în oraş şi au încetat lupta numai la ordinul comandantului fortăreţei. În 24 iunie 1849 Cetatea a suferit un bombardament şi asalt general, dar în timpul lor românii au adus iarăşi vite pentru a asigura hrana soldaţilor în vederea susţinerii rezistenţei imperiale.

Coorăşenii unguri i-au pârât pe românii albaiulieni la comandanţii trupelor asediatoare maghiare, care au dispus confiscarea unor bunuri şi averi, plus executarea unora dintre ei. Câţiva au fost executaţi la ordinul lui Fogarasy Janos şi prin ungurii albaiulieni, deşi în toamna anului 1848, când românii şi armata imperială au fost mai tari, românii din oraş i-au apărat şi i-au păzit pe concetăţenii lor unguri ca să nu-şi piardă averile şi vieţile. După atâtea suferinţe, românii bălgrădeni au sperat că vor primi o răsplată binemeritată de la regimul imperial. Dar, deşi Constituţia Imperiului asigura formal şi egalitatea naţionalităţii şi a limbii române, în oraş situaţia românilor care formau trei părţi din locuitori era cu totul alta. În Magistrat era un singur senator român, Nicolae Beghianu, dar şi acesta şi-a dat demisia, aşa că în acest for nu mai era niciun român. De aceea protocolul şi pertractările Magistratului se efectuau numai în limba maghiară, deşi ar fi fost normal să fie făcute în limba română, limba majorităţii locuitorilor, după cum a decis şi proclamaţia lui Dorsner. Era interesant şi dubios că în practică comisarul districtual Meltzer a admis folosirea limbii maghiare în timp ce a interzis comisarului cercual să redacteze protocolul în limba română.

Românii bălgrădeni i-au cerut guvernatorului să dispună respectarea instrucţiunilor lui Dorsner şi din alt motiv, şi anume fiindcă paragraful 9 a stipulat că numai aceia puteau deveni dregători, care se

bucurau de încrederea poporului. Magistratul oraşului, confirmat de fostul comandant general baronul Pulchner era format din ungurii Poklossy, Erdelyi, Kuntzelman, Megai şi românii Pop (răposat), Albani, Berghian (demisionat), Bozor şi Frâncu, existând încă un român, Comănescu, pe postul de adjunct al Direcţiei poliţiei. Dar după sosirea comisarului districtual Meltzer, acesta a restructurat Magistratul în felul următor: a dat afară pe senatorii Albani, Bozor şi pe notarul Frâncu, n-a numit alt român în locul decedatului Nicolae Pop şi a dispus includerea în acest for a ungurului Carol Váradi, fost actuar la Judecătoria de sânge din Maros Ujvár (Ocna de Mureş). Tot Meltzer a numit doi scriitori unguri (copişti), Mitski şi Kotsis, care nu ştiau nici germana nici româna, un perceptor alodial Balasi şi-a menţinut ca perceptor regal pe Ötvös Agoston. Românii albaiulieni au interpretat aceste acte ca fiind contrare intereselor şi prevederilor Constituţiei imperiale din 4 martie 1849. Ei au cerut lui Wohlgemuth să dispună ca poporul din Alba Carolina să-şi aleagă liber forurile locale după proporţia naţionalităţilor ce locuiau acolo. În primul rând era necesar să se aleagă funcţionarii de o comisie comunitară constituită în acest scop, protocolul şi pertractările Magistratului să fie redactate în limba română, deoarece românii constituiau majoritatea etnică în oraş. Dar fiind acest raport de etnie valabil şi pentru district, era drept ca la gimnaziul din localitate să se numească proporţional şi profesori români, urmând ca româna, germana şi maghiara să fie paritare în procesul de învăţământ din această şcoală.

Deşi colonelul Augusti s-a bucurat de ajutorul românilor în momentele grele ale asediului unguresc asupra Cetăţii construite în stil Vauban încă de Carol al VI-lea, tatăl Mariei Theresa, el nu nutreşte gânduri şi sentimente prieteneşti faţă de români, din moment ce la inspiraţia lui şi sub directa lui supraveghere s-au scris rapoarte acuzatoare la adresa lui Iancu şi a oştenilor săi, acuzaţi pe nedrept că doreau să-i stârpească pe toţi maghiarii şi saşii, ceea ce era evident o exagerare şi erau bănuiţi, cu mai mult temei, că aceştia ar fi luptat ca Transilvania şi Cetatea să aparţină naţiunii române. Colonelul austriac simte şi intuieşte că programele româneşti au urmărit să instituie Transilvania ca stat autonom românesc într-un Imperiu federalizat pe baze etnice, dar exagerează iarăşi lucrurile în legătură cu Cetatea.

Într-un sistem democratic şi federativ armata era comună, aparţinea ca şi Cetatea Imperiului întreg, pe care nemaghiarii şi negermanii îl doreau transformat într-o Austrie Mare elvetizată şi nu era vorba ca ea să aparţină exclusiv românilor. Într-o scrisoare către Simion Bărnuţiu, August Treboniu Laurian şi-a exprimat nemulţumirea faţă de abuzurile şi persecuţiile îndreptate împotriva românilor din pământul crăiesc, dar a menţionat că potrivit unor informaţii ce le deţinea, preoţii stăteau neclintiţi pe poziţii şi cereau drepturile ce se cuveneau românilor în virtutea principiului „gleichberechtigung-ului" (egalităţii de drept). Laurian l-a informat pe Bărnuţiu la începutul anului 1850 că în Marele Principat al Transilvaniei au pătruns mulţi funcţionari străini, mai ales la finanţe. Liderul a interpretat faptul ca o dovadă că miniştrii austrieci doreau să centralizeze Imperiul, după care vor încerca să ducă şi o politică germanizatoare[203].

În pofida unor dezamăgiri grele suferite pe plan politico-naţional de români, regimul neoabsolutist austriac, reformist prin tradiţie, a consolidat reformele sociale în favoarea ţărănimii devenite proprietare de pământ, în 1853-1854 prin Patente imperiale au extins împroprietărirea asupra ţăranilor jeleri din Banat, Crişana, Maramureş, Ardeal, a efectuat reforme moderne în administraţie, justiţie, care au fost uniformizate şi centralizate, a impulsionat dezvoltarea învăţământului, a investit capital în modernizarea industriei, agriculturii, comerţului. În faţa statului neoabsolutist, românii sunt pentru prima dată puşi de Viena pe picior de egalitate cu ungurii şi saşii (care-şi văd şi ei blocată Ţara Săsească – Sachsenlandul), dacă exceptăm concivilitatea scurtă şi parţială acordată pe Pământul crăiesc de marele reformator iluminist Iosif al II-lea. Românii şi neromânii sunt privaţi de drepturi naţionale colective, dar ca indivizi şi cetăţeni supuşi Imperiului sunt egali în faţa statului. Lucrul a fost posibil deoarece regimul vienez a desfiinţat dietele, comitatele, scaunele, tribunalele ungureşti şi secuieşti care au fost timp de sute de ani instrumente şi instituţii locale de stat ce aparţinuseră acestor caste privilegiate, au funcţionat pe baza sistemului 3+4 (trei naţii politice: ungurii, saşii şi secuii şi 4 religii recepte: romano-catolicii, calvinii,

[203] Idem, *Destine*, 111-119; *Antecedentele*, 180-185.

unitarienii şi luteranii), cu excluderea românilor din barierele vieţii publice, declaraţi ca simpli toleraţi, a căror soartă a fost pe drept comparată ca fiind tot atât de amară ca a irlandezilor din Marea Britanie.

Şi Iosif al II-lea a făcut reformele sale în spirit iluminist şi ca despot luminat care se considera primul servitor al statului şi al popoarelor sale, doar după ce a desfiinţat dietele şi comitatele clasice ungureşti, a întreprins reforme administrative şi juridice, a dus Coroana la Viena, a refuzat să depună jurământ pe legile nobiliare ungureşti exclusiviste, care l-ar fi împiedicat să facă aceste transformări şi a încercat zadarnic să impună la taxe şi impozite pe puternicii şi bogaţii prinţi, baroni, nobili unguri, care din aceste motive i-au boicotat toate reformele, l-au declarat „Kolopas királyi" (regele cu pălărie), au complotat împotriva lui şi i-au cerut regelui Prusiei, Frederik al II-lea, să-i ajute să aducă un rege „legal" pe tronul Ungaiei, care le-ar fi redat, desigur, puterea locală de stat şi ar fi guvernat Ungaria după propriile sale legi prin instituţiile specifice de stat ale acesteia, potrivit prevederilor Sancţiunilor Pragmatice din 1722-1723. Juriştii şi unii politicieni unguri l-au calificat pe Iosif al II-lea ca fiind ilegal, i-au blamat memoria şi după moarte, pe când românii i-au păstrat o amintire bună şi recunoscătoare deoarece Împăratul s-a gândit şi la ei, iar pe patul de moarte, când a fost nevoit să redea comitatele, dietele, să restituie Coroana, să promită că va veni în Ungaria să intre în legalitate şi să depună jurământ pe respectarea legilor, nu a renunţat la libertatea personală, la dezlegarea de glie a ţăranilor români, acordată în 22 august 1785, la dreptul lor de a învăţa carte, meserii, de a merge la oraşe pentru a-şi căuta şi a-şi găsi un destin şi un loc mai bun în viaţă, păstrând şi recomandarea ca porţiile canonice să fie acordate şi parohiilor ortodoxe mai sărace şi mai necăjite din Transilvania.

De fapt, Iosif al II-lea a prevăzut că din cauza exploatării nemiloase exercitate de nobilimea maghiară asupra ţăranilor români iobagi care, în frunte cu cu preoţii lor l-au întâmpinat cu petiţii cerând dreptate şi protecţie, că Imperiul va întâmpina mari dificultăţi în Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal). Ca despot luminat care efectuează reforme exclusiv de sus în jos şi centralizează putea în mâinile lui la Viena, şi din motive de securitate de stat a Imperiului, Împăratul reprimă Răscoala din

1784-1785 şi pe conducătorii ei, dar nu permite represaliile crunte pregătite şi dorite de nobilii unguri şi de banderiile lor nobiliare, colonizează câteva sute de români din Munţii Apuseni în Banat şi Bucovina şi întreprinde măsurile amintite pentru ameliorarea statului şi a stării generale a ţărănimii române. A rămas celebru salutul iozefin adresat românilor: „Salvae parvae nepos Romuli", după cuvintele căruia au fost denumite anumite localităţi din Ardeal. Urmaşul Leopold al II-lea convoacă Dietele Ungariei şi Transilvaniei, sancţionează legile votate de aceste foruri nobiliare ungare legislative, repune în funcţiune administraţia locală de stat şi aparatele de justiţie care aplicau legile, printre care una stipula şi obliga Împăraţii Habsburgi ca după 6 luni de la moartea predecesorilor să emită Diploma inaugurală, să depună jurământ pe respectarea legilor ungureşti, să se încoroneze cu Coroana Sfântului Ştefan după tipicul secular, iar altele prevedeau clar că Monarhii Habsburgi sunt de drept Mari Principi ai Transilvaniei numai în calitatea lor legală fundamentală de regi ai Ungariei, ceea ce presupune că au respectat condiţiile prealabile stabilite privind Încoronarea. Era clar că presiunea şi teama în faţa consecinţelor Revoluţie franceze apropia „rex et natio", că nobilimea şi Tronul îşi respectau reciproc poziţiile şi interesele în stat pentru a-şi menţine fiecare pârghiile şi partea de putere în administrarea acestuia şi guvernarea supuşilor.

Dieta Ungariei vrea încă din 1790 anexarea Marelui Principat al Transilvaniei, dar forul legislativ nobiliar maghiar din Ardeal, sigur pe sine că nu era în pericol să-şi piardă puterea locală de stat, se opune cu succes acestui proiect. Abia după anii 1830-1840, odată cu maturizarea în ofensivă a conştiinţei naţionale ungureşti, inclusiv a componentei exclusiviste şi dominatoare, nobilimea liberală maghiară ardeleană, îngrijorată de numărul mare şi preponderent al românilor, acţionează de conivenţă cu liberalii din Ungaria pentru uniunea Transilvaniei în cadrul statului naţional ungar unitar şi indivizibil ca şi naţiunea civilă politică maghiară. Ca răspuns centralismului austriac şi germanizării, ungurii înlocuiesc latina cu maghiara în comitate, diete, tribunale, dar limba maghiară este introdusă tale-guale atât în comitatele cu majorităţi etnice ungureşti, ceea ce reprezenta un fapt progresist, deoarece însemna administrarea poporului în limba lui vie, dar şi în comitatele cu

majorităţi etnice nemaghiare, ceea ce reprezintă o măsură reacţionară, întrucât echivala cu administrarea popoarelor într-o limbă străină lor.

Practic vorbind, structura de stat în Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan era piramidală în sensul că sus, în vârful piramidei, se afla Regele cu instituţiile centrale executive de stat, Cancelariile aulice ale Ungariei, Transilvaniei, Consiliul locumtenenţial, Guberniul, sprijinite pe plan legislativ de Camera Magnaţilor, la mijloc se situau dietele maghiare, comitatele, tribunalele conduse de Curtea Supremă de Justiţie ungară, de Tabla Regală ardeleană din Târgu Mureş, iar jos de tot, la baza piramidei zăceau fără drepturi naţiunile nemaghiare. Legislaţia era duală, în sensul că legile ungureşti votate de diete erau sancţionate de Regele şi Marele Principe Habsburg, fiind aplicate pe plan executiv de comitate şi de forurile administrative de stat proprii Ungariei şi Transilvaniei, deci însăşi administraţia şi stăpânirea de stat era duală habsburgo-nobiliară, iar impozitele plătite exclusiv de nenobili înainte de 1848 intrau tot în două buzunare, unul al fiscului regal şi princiar, altul în casetele comitatelor, ultimul, fixat de diete, de mai multe ori mai mare decât primul. Dietele nu fixau doar cuantumul impozitelor, dar şi numărul recruţilor.

Naţiunile nemaghiare, situate la baza piramidei, dacă doreau să spargă monopolul puterii locale ungare de pe teritoriile unde erau majoritare etnic şi să se ridice din genunchi în picioare pentru a avea acces la libertate politică, se ciocneau direct de interesele politice exclusiviste ale naţiunii ungare. Dacă este adevărat proverbul că până la Dumnezeu te mănâncă sfinţii, nu este mai puţin adevărat că până la Împărat, care era sus, departe, la Viena, pe români, slovaci, ruteni, sârbi, o parte din sloveni, dar mai puţin pe croaţi, care aveau nobilime, diete, comitate proprii şi constituiau o naţie catolică şi militară mică dar notabilă, cu autonomie proprie, ce n-a cunoscut umilinţa iobăgească, i-au „mâncat" cel mai adesea privilegiaţii unguri şi forurile lor locale de stat. Raporturile dintre „natio hungarica" condusă de nobilime şi Tron se derulau şi ele după o anumită schemă: „tensiune, ciocnire, compromis", sau altfel spus „stăpânii se ceartă, stăpânii se împacă", de obicei pe spinarea popoarelor supuse, ceea ce însemna că dacă în fazele de tensiune şi ciocniri Monarhii Habsburgi operau şi implementau anumite măsuri favorabile şi

protectoare pentru supuşii nemaghiari, renunţau la ele în fazele de compromis şi invariabil aceştia erau abandonaţi şi lăsaţi pradă dominaţiei maghiare. Până şi ţăranii români ardeleni care n-aveau carte, dar ştiau să citească în cartea şi experienţa vieţii, au afirmat în 1867 că deşi s-au bătut în 1848-1849, tot ungurii şi austriecii şi-au împărţit „colacii Imperiului", iar naţiunea lor a fost abandonată, şi-a pierdut drepturile politice şi a fost supusă şi integrată celei maghiare, sau potrivit unei expresii de epocă, iar au rămas de „batjocura ungurilor". Reiterăm rezervele formulate de noi faţă de folosirea seculară a denominaţiei de Revoluţie privind evenimentele majore şi fundamentale survenite în „memorabilul" An 1848. Obişnuinţa de a folosi acest termen, deja bătătorită puternic şi tradiţională sau tradiţionalistă, deşi neadecvată şi falsă în anumite componente, dacă nu chiar în substanţa ei, a creat o a doua natură în istoriografia noastră, pe care noi nu o mai putem accepta şi acredita, pentru simplul motiv că precizările necesare, obiective şi irefutabile în legătură cu această problemă esenţială au fost formulate clar de minţile luminate, pătrunzătoare şi clarvăzătoare ale marilor conducători ai naţiunilor nemaghiare şi negermane ce şi-au condus popoarele în confruntările din 1848-1849. Marele patriot şi şef al partidei naţionale cehe Frantisek Palacky, şi nu numai, a afirmat clar şi precis că în primăvara şi vara lui 1848, în Imperiul habsburgic s-au manifestat şi au reuşit să răstoarne în favoarea lor exclusivă regimurile absolutiste cu regimuri constituţionale, cele *două revoluţii dualiste,* cea austriacă şi cea maghiară, fenomen repetat în alte condiţii şi împrejurări, cu anumite completări privind reglementarea afacerilor comune, şi în 1867, pe cale paşnică, de compromis şi de tratative. Deci să fie clar că este vorba de doar două Revoluţii şi nu de trei sau mai multe Revoluţii în Monarhia Habsburgică. Palacky preciza că regimurile exclusiviste ungar şi german, dominatoare şi egoiste, erau mai aspre şi mai grele pentru naţiunile nemaghiare şi negermane, decât absolutismul adesea blând şi paternal al unui Monarh şi era clar chiar pentru cel mai simplu intelect – continua eminentul lider ceh – că un dublu rău constituia un rău mai mare decât unul singur. Teologul român unit Ioan Antonelli, viceprefect al lui Axente Sever, minte modernă, realistă şi vizionară la nivel european (a scris că românii se vor uni în zorile veacului următor), a afirmat clar şi răspicat că

românii au primit în 1848 statutul de hiloţi politici ai ungurilor, iar şefii maghiari le-au aşternut aceleaşi pat, le-au oferit acelaşi statut şi în 1867. Pornind de la aceste constatări contemporane evenimentelor, poate presupune cineva cu mintea întreagă şi lucidă că românii sau cehii au făcut în 1848 „revoluţii" ca să ajungă sclavi politici ai ungurilor şi ai austriecilor?! Însuşi Axente Sever era convins că în 1848 Ferdinand i-a dat pe români pe mâna ungurilor, nepotul său i-a uitat în 1849-1860, fostul prefect cerându-i acestuia din urmă să nu repete fapta unchiului său din primăvara şi vara lui 1848, să renunţe la atitudinea uitucă din 1849-1860, să acorde românilor drepturile ce li se cuvin şi sunt formulate explicit în programele lor naţionale.

Vincenţiu Babeş, supus ungar, dar şi membru al Academiei Române din Bucureşti, a intuit cu precizie ştiinţifică, deci obiectivă, că dualismul din 1867 este fătul celui din 1848, ceea ce ne determină să repetăm interogaţia: au făcut românii „revoluţie" ca să instaureze dualismul în 1848?! Ce interes ar fi avut ei sau ceilalţi nemaghiari şi negermani să comită asemenea erori care însemnau adevărate orori politice comise contra popoarelor lor în 1848?! Înaintea tuturora, profesorul român unit de la Blaj, Ioan Rusu, a scrutat spectrul politic pornind de la structura de stat a vremii sale prepaşoptiste şi a intuit magistral că într-un viitor ce nu era departe, Monarhul, ungurii cu dietele şi nobilii lor, îşi vor reglementa problemele şi raporturile cu Tronul pe baza vechiului şi înţeleptului dicton latin „tu morbus curas illius, ille tuum" (tu îi vindeci boala lui, el pe a ta). Rusu a plecat de la premisa simplă că din moment ce Monarhul avea nevoie de banii şi de soldaţii votaţi de nobilii unguri din Dietele Ungariei şi ale Marelui Principat al Transilvaniei, el le va accepta programele şi revendicările politice, cele două forţe politice de sus monarhice şi aristocrat-nobiliare se vor alia şi se vor coaliza pentru a-şi apăra împreună poziţiile şi puterea în stat. Singura diferenţă dintre Ioan Rusu şi ceilalţi lideri amintiţi este că primul n-a mai apucat să-şi vadă prezicerea aplicată integral în practica de stat, pe când aceştia din urmă au experimentat pe pielea lor, cu regret şi amărăciune, că intuiţiile şi prezicerile formulate de ei au fost exacte şi realiste.

Tânărul jurist Ioan Maniu intuia prin anii 1860-1861 că Austria, de când există ea şi Monarhia ei Habsburgică, se baza tradiţional pe

aristocraţie şi nobilime, şi afirma că în pofida contradicţiilor încă nerezolvate între unguri şi austrieci, aceştia se vor alia, îşi vor respecta reciproc interesele, pentru a-şi asigura dominaţia împotriva naţiunilor nemaghiare şi negermane. Acest lucru înseamnă că tânărul jurist Maniu, viitorul tată al lui Iuliu Maniu, ştia să citească printre rânduri sau dincolo de rânduri şi să extragă esenţialul din mersul şi evoluţia evenimentelor politice, oricât de sinuoase, complicate şi contradictorii erau sau apăreau ca atare la suprafaţă, la un moment dat al desfăşurării lor. El a dat pilda tatălui şi fiului rătăcitor din Biblie, întors acasă la sânul părintelui său. Imperiul Austriei îl va îmbrăţişa pe nobilul ungur, îl va primi în casa puterii, şi o va împărţi cu Regatul Coroanei Sfântului Ştefan. Liberalul Eötvös József, iritat de pretenţiile autonomiste ale slovacului Hurban, pe care le interpreta şi le califica centrifugale faţă de Coroana Sfântului Ştefan, i-a replicat că dacă slovacii vor persista în această direcţie, ungurii vor fi siliţi să dea mâna cu austriecii şi să-i pună la punct. Hurban, lider experimentat şi realist i-a răspuns calm, dar apăsat, că ştie, cunoaşte mai demult această direcţie şi orientare a politicii liberale maghiare şi că atunci când se va întâmpla răul, în el va exista totuşi şi un dram de bine, în sensul că lumea va cunoaşte faţa adevărată şi reală a acestei politici. Austriecii, enervaţi de pretenţiile autonomiste ale cehilor, îl sfătuiau, îl temperau şi pe liderul ceh Rieger, să se lase de revendicările de acest gen, deoarece încăpăţânarea de a persista şi a acţiona în sensul lor, îi va determina să se alieze cu ungurii pentru a-i pune la punct şi la respect. Este evident că asemenea atitudini semănau ca două picături de apă şi confirmau că lucrurile evoluau în direcţia indicată de înţeleptul patriei (a haza bölcse) Déak Ferenc în sensul că dacă ungurii şi austriecii nu renunţau la neînţelegerile şi conflictele ce i-au pus faţă în faţă în anumite momente critice şi tensionate, viitorul le va aduce aceeaşi zi fatidică în care va suna clopotul de înmormântare a celor două state istorice: Austria şi Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan. De partea cealaltă a baricadei, croatul Ogarev-Ostrojinski, vorbind parcă în numele tuturor nemaghiarilor şi negermanilor, trăgea un clopot de alarmă, rostind cu o voce puternică şi fulgerătoare un mare adevăr ce a băgat frica în oasele naţiunilor cuceritoare, şi anume că trebuiau să înceteze guvernările majorităţilor

de către minorităţile privilegiate, că nu se mai putea tolera o preponderenţă germană într-o Austrie în care austriecii formau doar a 5-a parte din populaţie şi nici nu putea fi vorba de Magyorország într-un stat în care ungurii constituiau numai a 3-a parte din locuitori. Preluarea puterii politice de către majorităţile etnice a fost de fapt cea mai mare primejdie pe care au întâmpinat-o naţiunile ungară şi austriacă ce dominau cele două state istorice asociate şi componente ale Monarhiei Habsburgice în epoca modernă.

Noi am demonstrat în ce împrejurări şi cum stăpânirea dual habsburgo-nobiliară maghiară clasică ce a funcţionat în limitarea regimului absolutist monarhic a devenit dualism modern în primăvara anului 1848 şi am evidenţiat evoluţia acestui regim parţial şi de scurtă durată la cel paritar şi perfectat din 1867 în capitolele I *Elemente de structură dual în Monahie şi programele naţionale până la 1848* şi II *De la dualismul parţial şi de scurtă durată din 1848 la cel integral şi paritar din 1867* din cartea publicată la Bucureşti în 2000[204].

Am tras şi noi în acest an şi în anii anteriori un clopoţel de alarmă şi de avertisment adresat istoriografiei noastre, în sensul că în 1848 s-au manifestat şi s-au impus doar două revoluţii, au existat şi au funcţionat doar două guverne, cel austriac de la Viena şi cel maghiar de la Pesta, n-a mai existat al treilea guvern la Praga, ca structura Monarhiei să devină trialistă şi nici mai multe la Cracovia, Liubliana, Zagreb, Bratislava, Karlowitz, Blaj ca ea să fie federală. Dacă libertăţile sociale şi cetăţeneşti individuale s-au acordat tuturora, cele naţionale s-au ancorat şi s-au oprit la nivelele superioare ale celor două metropole. Practic vorbind, nemaghiarii şi negermanii s-au trezit cu un regim dualist pe umerii lor, care în scurt timp s-a dovedit a fi dur şi necruţător faţă de drepturile naţionale colective pe care mai ales ungurii le-au respins şi le-au reprimat cu hotărâre. Trebuia deci să se decidă dacă slovenii vor fi simple lipituri sau umpluturi ale unicei naţiuni civile maghiare, dacă Slovacia, Transilvania, Voievodina, Croaţia vor fi simple puncte cardinale situate la nord, est sau sud-vestul Ungariei Mari, botezată fără temei ca stat naţional maghiar unitar, sau vor constitui naţiuni politice egale şi coordonate cu

[204] Idem, *Antecedentele*, p. 5-97.

cea ungară, înzestrate cu state autonome federalizate nu numai la nivelul Ungariei Coroanei, dar şi la cel al Austriei istorice, deci pe tot cuprinsul unei Monarhii federalizate sau elvetizate pe baza dreptului etnic şi al principiului naţionalităţii interpretat în sensul lui democratic, larg şi deschis pentru toate popoarele statului.

Ungurii au făcut o revoluţie pentru ei înşişi, şi-au înzestrat naţiunea cu guvern şi parlament, politica şi programul lor naţional au fost autonomiste, democratice, descentralizatoare în sus în raport cu Viena absolutistă, sau mai precis, semiabsolutistă, limitată de puterea locală nobiliară maghiară, dar în jos Pesta s-a manifestat ca fiind centralizatoare, asupritoare, integratoare şi reacţionară în raport cu slavii şi românii care, socotiţi împreună, constituiau majoritatea asuprită de minoritatea ungară a statului istoric de Coroană, devenit stat naţional exclusiv sau exclusivist ungar. Unii oameni de stat unguri au considerat că dacă legile maghiare au acordat cu generozitate libertăţi sociale, juridico-cetăţeneşti şi şcolare, de asociere et., cetăţenii unguri de buze slave şi române erau obligaţi să rămână veşnic supuşi recunoscători şi loiali statului şi patriei ungare ce se întindea sau pretindea să se întindă de la Carpaţi până în Croaţia şi Fiume, iar alţi politicieni maghiari au mărturisit că nu se aşteptau ca nişte popoare de ţărani, cu culturi minore, fără aristocraţii şi nobilimi puternice şi fără tradiţii consistente de stat, să fie înzestrate cu o conştiinţo naţională atât de pronunţată, încât au îndrăznit să se opună Ungariei. În fond, oamenii de stat unguri au sperat zadarnic că făcând un comerţ necinstit de libertăţi cele sociale şi individuale cetăţeneşti pentru toţi, cea naţională exclusiv pentru unguri, pot să distrugă libertatea naţională nemaghiară. Punându-li-se la gât cuţitul centralismului maghiar de stat mâncător şi distrugător de limbi şi fiinţe naţionale nemaghiare, slavii şi românii au demonstrat elocvent că au conştiinţa şi voinţa de a fi şi a rămâne naţiuni politice şi dinamice vii, că nu vor renunţa niciodată la libertatea naţională proprie şi distinctă, dovada supremă a acestei realităţi şi contradicţii fundamentale din epocă fiind curajul, hotărârea, sacrificiile umane şi materiale de care au fost capabile aceste popoare ce au susţinut *Războaie Naţionale defensive, grele sângeroase* împotriva asupririi şi desconsiderării exercitate şi dovedite de supremaţia şi politica maghiară faţă de tot ce

nu era maghiar. Slavii şi românii nu s-au războit cu ungurii pentru că aceştia şi-au câştigat libertatea naţională modernă de la Viena, deoarece ungurul era îndreptăţit să nu devină austriac, ci au luptat până la sânge ca ei şi urmaşii lor să nu devină şi să nu fie metamorfozaţi în unguri. Unii lideri nemaghiari au avut naivitatea să verse lacrimi de bucurie, să cadă în extaz când au auzit, au văzut că ungurii şi-au câştigat libertatea naţională şi au sperat că naţiunea ungară va respecta pe celelalte naţiuni ca pe ea însăşi, după care s-au convins că s-au înşelat, că naţiunile lor erau sortite de politica maghiară să cadă în agonie, să verse lacrimi de necaz, să suporte umilinţe şi primejdii integratoare şi centralizatoare pe care le-au transformat însă în metereze şi bastioane puternice ale *Războaielor Naţionale* împotriva Ungariei. În epocă, unii lideri nemaghiari au susţinut că omul, dacă-şi pierde proprietatea şi libertatea socială şi le poate recâştiga pe alte căi în alte timpuri şi în alte ţări, dar dacă-şi pierde libertatea, fiinţa şi limba naţională, ele sunt pierdute pe vecie. Cu alte cuvinte, aceşti lideri erau convinşi că dacă fii fiilor, fiicele fiicelor lor vor deveni unguri, toţi urmaşii acestora, generaţii peste generaţii vor fi maghiari, nu se vor mai întoarce niciodată la origini şi adăugau că în cazul în care Dumnezeul popoarelor ar hotărî să şteargă poporul român din rândul popoarelor vii din lumea pământeană, era mai bine ca românii să dispară ca atare, ca români, şi nu ca lipituri la alte naţiuni şi popoare. Prelaţii bătrâni şi înţelepţi explicau pe înţelesul tuturor prin pilde şi parabole simple politica şi comerţul de libertăţi efectuat de politicienii unguri faţă de români. Comparând casa românului sărac cu naţionalitatea lui, ei afirmau că baronii, conţii, nemeşii ungurii bogaţi şi puternici aşterneau afară mese bogate, pline cu bunătăţi şi libertăţi, pentru a-l scoate pe român din casă ca s-o ocupe ei, deci urmăreau să-i fure limba, fiinţa şi libertatea naţională, pentru a-l integra în naţiunea maghiară.

Slavii şi românii din Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan nu au generat revoluţii contra revoluţiei maghiare pentru simplul motiv că atât ei, cât şi ungurii, respectiv elitele lor politice, au fost de comun acord cu edificarea unor societăţi noi cu ţărani-cetăţeni, liberi şi împroprietăriţi, cu libertăţi cetăţeneşti individuale, cu egalitatea între cetăţeni, biserici şi confesiuni, libertatea de asociere culturală, economică, financiară, cu regimuri politice

constituţionale şi parlamentare, impozite proporţionale pe venit etc. Deci aceşti revoluţionari nu s-au luptat şi nici nu s-au putut bate unii cu alţii din aceste motive legate de distribuirea libertăţilor sociale, cetăţeneşti şi cultural-spirituale, ci s-au confruntat dur, violent şi sângeros pentru că nu s-au înţeles în problema esenţială şi fundamentală naţională, în distribuirea pentru toţi a drepturilor lor naţionale colective, deci a libertăţii naţionale. Nodul gordian care trebuie tăiat şi explicat constă în lupta pentru teritorii dintre naţiunea ungară cuceritoare, care prin centralismul maghiar de stat dorea să controleze în continuare, dar în forme moderne, puternic centralizatoare, tot teritoriul istoric al Coroanei şi cele cucerite, slave şi română, care au acţionat ca într-un sistem de stat federal să-şi croiască state naţionale autonome, să-şi transforme programele în constituţii şi acte fundamentale de stat, care să le deschidă şi să le asigure drumul spre accesul la drepturi naţionale colective şi la egalitatea între toate popoarele Monarhiei. În consecinţă, noi am susţinut şi susţinem că termenul de Revoluţie, deşi a fost folosit cu prioritate peste 160 de ani în istoriografia noastră, nu corespunde esenţei şi substanţei fenomenului istoric în discuţie sau în cauză, nu explică intensitatea, cauza fundamentală a marilor confruntări din 1848-1849 şi nici nu a fost capabilă să le elucideze clar şi limpede pentru simplul motiv că acestea n-au fost Revoluţii, ci *Războaie Naţionale.*

Aceste Războaie Naţionale au izbucnit din motive interne, au fost motivate de ofensiva maghiară viguroasă, puternică şi hotărâtă, manifestându-se pe plan legislativ şi executiv de stat ce i-a ameninţat pe nemaghiari care recurg la propriile *Războaie* defensive, de apărare a fiinţei lor politice împotriva primejdiei ungare în condiţii destul de nefavorabile, şi anume în faza dualistă a raporturilor dintre stăpâni, când Viena sancţionează nu numai legile ce-i acordau libertăţi naţionale maghiare, dar şi legile ce-i supuneau pe nemaghiari supremaţiei ungureşti. La început s-a declanşat o luptă şi rezistenţă politică antidualistă, după care croaţii şi sârbii evoluează rapid la Războaie Naţionale încă din mai-iunie, slovacii din septembrie, iar românii ardeleni recurg la propriul lor Război Naţional în urma multor arestări, persecuţii, inclusiv execuţii, în octombrie 1848, când dualismul, din fericire pentru nemaghiari, cade. Prin breşele create între stăpâni se

manifestă şi ciocnirile dintre Viena şi Pesta şi popoarele neungare îşi continuă conflictul naţional comun cu acelaşi inamic, centralismul ungar de stat, dar în condiţii tactice ce erau sau păreau a fi mai favorabile, deci alături de stăpânul de la centru, mai blând, mai îndepărtat, Austria, împotriva stăpânului direct, mai apropiat şi mai primejdios, Ungaria. Nemaghiarii, chiar dacă au susţinut separat Războaiele lor Naţionale pe teritoriile etnice unde erau majoritari, au ales o luptă comună antimaghiară şi, paralel, au nutrit şi au investit speranţe comune într-o Vienă recunoscătoare, de la care aşteptau federalizarea Monarhiei, dar, aşa cum am menţionat anterior, au fost sacrificaţi să suporte tot împreună multe deziluzii şi frustrări *pe plan naţional şi politic, dar nu şi pe cel social, individual şi economic* în regimul neoabsolutist austriac al lui Bach şi al husarilor săi.

Dorim să recomandăm anumite rezerve şi precizări neapărat necesare în legătură cu folosirea termenului de victorie repurtată de românii din Monarhia Habsburgică la 1848-1849. O victorie adevărată, în sensul plenar şi real al noţiunii, ar fi adus doar aplicarea integrală a programului naţional maximal prin înfiinţarea acelui Mare Ducat al Românilor din Banat, Crişana, Maramureş, Partium, Bucovina, posibil doar într-o Austrie Mare „elvetizată" sau federalizată pe baza dreptului etnic. Este drept că Marele principat al Transilvaniei (Ardealul) a scăpat de uniunea cu Ungaria, a primit pe hârtia Constituţiei (ce a fost un fel de mireasă care n-a mai ajuns la altar, deci era sedusă şi abandonată) Partium-ul (Crasna, Chioar, Zarand, Solnocul de Mijloc), dar Banatul era administrat de mâna austriacă împreună cu Voievodina Sârbă, Crişana şi Maramureşul împreună cu Ungaria şi Bucovina iarăşi complet separat, ceea ce înseamnă că forţele şi capacităţile naţiunii române nu s-au putut concentra la un loc. Totuşi, măcar indirect se poate vorbi de o victorie naţională română parţială, în sensul înlăturării pe moment a primejdiei centraliste maghiare, care a constituit indubitabil duşmanul nr. 1 al românilor şi slavilor.

Dar dacă suntem sinceri şi obiectivi cu noi înşine, putem afirma sau măcar presupune că românii, croaţii, sârbii şi slovacii i-au bătut pe unguri în 1848-1849? Adevărul este că, exceptând Munţii Apuseni, deveniţi o mică, dar inexpugnabilă Ţară Românească, cetatea

Bălgradului, apărată de soldaţii imperiali ai colonelului Augusti, cu ajutor şi colaborare românească, restul Ardealului a fost trecut prin foc şi sânge de armata ungară şi odată cu el au fost înfrânţi şi ucişi, fie că erau înarmaţi, fie că erau civili, şi mulţi români transilvăneni. De asemenea, armatele maghiare i-au reprimat crunt pe sârbi, au cucerit şi dominat Voievodina acestora, i-au învins şi pedepsit pe slovaci care au păstrat generaţii de-a rândul amintirea dureroasă a spânzurătorilor lui Kossuth, deşi s-au bucurat de sprijin şi concurs din partea cehilor. Ofensivele croate au fost respinse, dar armatele ungare n-au putut pătrunde pe teritoriul etnic catolic croat care forma o ţară asociată Coroanei, distinctă, cu o puternică personalitate politică; însă înşişi austriecii au fost bătuţi, umiliţi şi alungaţi dincolo de Leitha de soldaţii lui Kossuth care au cucerit cetatea Buda. Practic vorbind, din punct de vedere militar, armata maghiară a fost învinsă în primul rând de coaliţia şi alianţa armatelor imperiale austriece şi ruseşti şi doar în al doilea rând se poate vorbi de faptul că rezistenţa Războaielor Naţionale slave şi român au slăbit şi diminuat forţa şi capacitatea militară maghiară. Totuşi, nu trebuie subestimat că efectul imediat şi benefic al victoriei austro-ruse şi al rezistenţei slave şi române, acolo unde se mai manifesta şi mai exista în vara lui 1849, a fost că au încetat imediat reprimările crunte şi sângeroase ungare asupra nemaghiarilor, care au scăpat de centralismul ungar de stat. Dar prin faptul că au căzut sub cel austriac de stat, deşi mai blând, mai culant, cu deschideri şi perspective mai deschise spre o evoluţie social-economică mai modernă şi mai solidă, se poate afirma concomitent că aceştia au căzut din lac în puţ şi au repurtat de fapt şi de drept un fel de victorie à la Pyrrus, din care n-a mai rămas mare lucru în 1867, când Viena i-a sacrificat a doua oară, i-a abandonat şi i-a lăsat pradă supremaţiei maghiare.

În afară de faptul că am afirmat cu decenii în urmă, începând cu anii 1978, că în primăvara şi vara lui 1848 în Monarhie nu s-au „împrimăvărat" şi nici nu s-au îmbunătăţit vremurile şi stările politice pentru nemaghiari şi negermani, ci doar pentru austrieci şi unguri[205],

[205] Idem, *Acţiuni politice româneşti împotriva suprimării autonomiei Transilvaniei între 1848 şi 1867*, în *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865-1900). Studii*, sub

care au instituit un regim dualist, noi am propus de repetate ori ca Revoluţia română să fie denumită aşa cum a fost ea, deci ca un Război naţional. Ne mărginim să spicuim şi să reamintim o afirmaţie de acest gen: „Revoluţia burghezo-democratică în 1848-1849 a românilor din Transilvania a fost în fondul şi esenţa ei un Război naţional dur dar defensiv, susţinut de popor şi conducătorii lui împotriva centralismului maghiar de stat, pentru apărarea şi afirmarea autonomiei pământului strămoşesc şi a fiinţei ale politice”[206]. Am folosit termenul clasic, tradiţionalist, desuet, prăfuit şi depăşit de Revoluţie doar cu scopul de a-l substitui cu cel adevărat şi cu acela de a nu fi intempestiv, de a nu brusca direct şi dintr-o dată pe cei fideli „for ever”, până la capăt şi în vecii vecilor, vechii denominaţii. Era deci o propunere de a analiza mai adânc fenomenul şi de a-l denumi treptat, în urma unor cercetări reluate, mai adânci şi mai obiective, în termenii lui mai adecvaţi, care să corespundă adevărului istoric şi scrisului istoric menit să reconstituie fenomenul aşa cum a fost şi s-a derulat şi nu altfel. Reiterăm faptul că existenţa unei aripi minoritare româneşti care s-a manifestat în 1848 şi după aceea ca fiind filomaghiară şi a alimentat grupul şi numărul deputaţilor guvernamentali unguri n-a schimbat esenţa problemei, deoarece ea a ocupat o pondere infinit mai mică decât a elitei politico-naţionale române antidualiste care a caracterizat şi a definit trendul general şi substanţa mişcării şi a rezistenţei împotriva centralismului maghiar de stat. Nu înţelegem de ce, dacă definim corect mişcarea politică generală ca fiind *naţională*, nu extindem definiţia Revoluţiei ca *Război naţional* din moment ce românii ardeleni de la 1848, 1867 şi după aceea nu mai erau din punct de vedere social şi juridic în situaţia de dinainte de 1848, erau liberi, proprietari. Nemulţumirile şi frustrările lor erau în esenţă naţionale şi nu de alt gen, ca să nu mai vorbm de faptul că însuşi socialul la 1848, cu spectrul lui nobiliar în exclusivitate maghiar şi cel ţărănesc majoritar român, nu face altceva

redacţia acad, Ştefan Pascu. Autori: Ştefan Pascu, Cornelia Bodea, George Cipăianu, Nicolae Coroş, Iosif Kovács, Gelu Neamţu, Şerban Polverejan, Simion Retegan, Dumitru Suciu, Cluj-Napoca, 1978, p. 84-159.

[206] Idem, *Destine*, 71.

decât să întărească *naţionalul* ca factor principal şi fundamental al conflictelor militare şi politice româno-maghiare in 1848-1849. Anul 1848 nu este un an de rând, nu începe în 1 ianuarie 1848 şi nu se termină în 31 decembrie 1848, ci este un adevărat proces istoric determinat de anumite cauze cu decenii înainte, care determină şi generează alte evenimente ce se derulează în timp după el şi explică direcţiile şi sensurile lor majore de mişcare şi evoluţie până în 1918. De aici derivă necesitatea ca fenomenul paşoptist să fie definit cât mai precis cu putinţă, pentru a explica de ce şi cum Războiul Naţional româno-maghiar din Ardeal din 1848-1849 este preludiul şi anunţă în evoluţia imuabilă a timpului şi a lucrurilor Războiul de Eliberare şi de Întregire Naţională din 1916-1919 ce încadrează şi protejează voturile din 1918 şi procesul de desăvârşire a libertăţii şi unităţii naţionale româneşti de stat[207].

Fenomenul din interior, cel al mişcării româneşti din Monarhia Habsburgică şi Austro-Ungară fiind oprit din evoluţia lui firească şi naturală, se transferă în exterior, având ca nucleu România Mică unită în 1859, consolidată în 1866, liberă, independentă în 1877, devenită Regat în 1881 şi Piemont al tuturor românilor. Aceasta-şi caută aliaţii şi-şi realizează destinul de a deveni România Mare, statul tuturor românilor în cadrul marelui proces de armonizare şi democratizare a geografiei politice europene extins în părţile ei centrale şi răsăritene, efectuat prin victoria Antantei şi a aliaţilor ei împotriva Puterilor Centrale, combinată cu voturile şi acţiunile de autodeterminare ale naţiunilor majoritare, care duc la dispariţia regatelor şi imperiilor multinaţionale şi asupritoare ale trecutului în 1918. Este interesant dar şi deranjant, dacă nu chiar penibil în egală măsură, de ce în *Istoria Românilor* vol. VII/1 şi vol. VII/2 nu se afirmă clar şi concis că în primăvara lui 1848 în Monarhie s-a instalat un regim dualist austro-ungar ce-l repetă în termeni moderni pe cel habsburgo-nobiliar

[207] Idem, *Monarhia*, p. 193-257; *Anul 1918 în Europa Centrală şi Răsăriteană. Evoluţia ideii de Europă Unită. Perspectivă şi retrospectivă istorică*, Cluj-Napoca, 2002, la Cap. I *1918 în Europa Centrală şi Răsăriteană: anul libertăţii şi unităţii de stat a naţiunilor majoritare şi al dispariţiei regatelor şi imperiilor multinaţionale cuceritoare*, p. 11-110.

din 1740-1765 şi-l pregăteşte pe cel paritar şi perfectat din 1867 şi nici nu se defineşte aşa-numita Revoluţie ca fiind de fapt şi de drept un *Război Naţional*. Unii ar putea crede că termenul de Revoluţie Naţională sau Revoluţii naţionale, dacă vorbim de români şi de slavi, ar fi soluţia de mijloc în definirea evenimentelor din 1848, dar fiind vorba de prima fază a luptelor pentru teritorii intre o naţiune sau două naţiuni cuceritoare şi mai multe naţiuni cucerite, noi considerăm că denominaţia de *Război Naţional* este mai precisă, acoperă şi explică mai exact fenomenul în toată evoluţia şi devenirea lui istorică. Folosirea termenului de Revoluţie naţională ar descrie şi reconstitui spectrul sau „asaltul naţiunilor" din 1848-1849 ca revoluţii contra altor revoluţii, ceea ce este parţial adevărat; dar, repetăm, mai limpede şi mai clar este uzul termenului de *Război Naţional*, care exprimă direct şi plenar esenţa sau contradicţia fundamentală a fenomenului paşoptist. Pe de altă parte, termenul sau calificativul de revoluţie poate sugera şi crea anumite fetişe, după cum a şi creat decenii de-a rândul în trecutul nu prea îndepărtat, în sensul că unii au efectuat revoluţii, iar cei ce au luptat contra lor au recurs la contrarevoluţii. Generalizarea termenului de *Războaie Naţionale* precizează concis care, în ce faze şi din partea cui au fost democratice, defensive, autonomiste, descentralizatoare sau, dimpotrivă, au fost reacţionare, exclusiviste, centralizatoare sau de concurenţă între stăpânii ce se confruntau pentru a-şi prelungi puterea şi dominaţia asupra unor teritorii şi popoare care din punct de vedere etnic nu erau nici maghiare, nici austro-germane. Românii din 1848-1849 şi documentele elaborate şi semnate de ei definesc corect mişcarea ungară ca revoluţie, rebeliune, răzmeriţă, dar când se referă la conflictul dintre ei şi regimul politic instaurat de acesta, nu ocolesc termenul de „rezbel" civil, ceea ce înseamnă că aceşti trăitori ai evenimentelor ce s-au desfăşurat sub ochii şi pe pielea lor au fost mai exacţi decât unii dintre specialiştii istoriografiei noastre. Cu atât mai mult suntem convinşi de dreptatea şi obiectivitatea afirmaţiilor lui Palacky, Rieger şi alţii, care au susţinut că în primăvara lui 1848 s-au declanşat două revoluţii dualiste care au smuls libertatea naţională exclusiv pentru ei, au impus asuprirea, dispreţul, dominaţia pentru ceilalţi.Ei au considerat că, în afara certurilor dintre Pesta şi Viena privind reglementarea unităţii

diplomatice şi militare a Monarhiei şi rezistenţa militară şi politică a nemaghiarilor şi negermanilor, a dus la căderea dualismului în octombrie 1848. Dar atât ei, cât şi ceilalţi lideri români şi neromâni amintiţi au explicat ca nimeni alţii, convingător şi limpede care au fost mecanismele şi resorturile fundamentale ce au determinat renaşterea şi perfectarea dualismului din 1848 în 1867.

Cu ani în urmă, în capitolul *Geneza dualismului şi istoriografia contemporană*, afirmam: „Gânditorii politici ai românilor şi slavilor de talia unor Palacky, Rieger, Axente, Murgu, Antonelli, Hurban etc. au afirmat că în primăvara anului 1848 au reuşit cele două revoluţii dualiste – austriacă şi maghiară că legile de atunci i-au dat pe români şi slavi pe mâna ungurilor, că popoarele asuprite şi desconsiderate au început o luptă politică sau militară antidualistă încă de pe atunci şi că, în pofida conflictelor survenite între austrieci şi unguri, în octombrie 1848 – august 1849, până la urmă tot ei s-au aliat în 1867, pe bazele din 1848, puţin lărgite şi perfectate, pentru a corespune nevoilor şi afacerilor comune necesare în vederea conservării Austro-Ungariei. Aceiaşi gânditori şi luptători politici din trecut au afirmat limpede că neaustriecilor şi nemaghiarilor li s-apregătit atât din 1848, cât şi din 1867, statutul de hiloţi politici. De aceea a fost necesară analiza evoluţiei situaţiei politice dintre 1848-1867, marcată de mersul ascendent de la dualism parţial şi de scurtă durată la cel perfectat şi paritar. Excepţiile din 1860-1865, au fost nu numai parţiale, ci şi efemere, întrucât pentru români şi slavi n-au putut supravieţui într-un stat cu structuri străine ostile, drepturi şi libertăţi politice naţionale negermane şi nemaghiare[208]. Ne cerem scuze dacă la sfârşitul acestui material, cu un caracter mai mult tehnic, de reconstituire, decât teoretic, ne-am repetat, dar nu regretăm, deoarece un vechi proverb spune că trebuie să batem şeaua pentru a pricepe iapa, mai ales dacă aceasta este îndărătnică, are sau se face că are urechea şută şi nu aude ceea ce trebuie să audă. De fapt aici este vorba nu de necesitatea de a bate şeaua, ci de obligaţia de a bate şeile pentru a pricepe iepele, adică de a lămuri cele două componente,

[208] Idem, *Mişcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria şi Ilie Măcelariu (1867-1891)*, Bucureşti, 2002, p. 547-548.

academică şi universitară în materie de istoriografie modernă, că este necesar să se adâncească studiul genezei dualismului, să definească luptele politice paşoptiste nemaghiare şi negermane ca fiind în primul rând prin caracteristicile lor esenţiale şi fundamentale nu Revoluţii, ci *Războaie naţionale,* pentru a reconstitui fenomenele cât mai corect şi mai complet posibil, privindu-le în perspectiva devenirii lor istorice. Chiar dacă istoriografia noastră nu consideră util şi necesar să abordeze geneza dualismului – deşi negermanii şi nemaghiarii s-au confruntat cu acest regim politic, totuşi înşişi specialiştii care mai păstrează în virtutea inerţiei termenul de Revoluţie, o explică şi o tratează cu prioritate ca pe o confruntare de ordin naţional, ca să nu mai vorbim de faptul că în ultimii ani îşi face loc definirea ei şi ca *Război* chiar în titlurile unor cărţi de specialitate, ca de pildă *Pace şi război. 1848-1849 în Transilvania Centrală. Mişcările revoluţionare şi războiul civil*[209] sau în care Revoluţia coexistă cu Războiul, de exemplu *Aspecte militare şi pagini memorialistice despre Revoluţie şi Războiul civil din Transilvania. 1848-1849*[210].

În concluzie, istoriografia noastră este pe calea cea bună, dar mai trebuie să facă doi paşi înainte, şi anume să denumească mai precis şi mai clar fenomenele şi conflictele din primăvara lui 1848 ca *Războaie Naţionale* şi regimul politic instaurat atunci ca *dualism*, dărâmat în toamnă ca urmare a rezistenţei celor asupriţi, a contradicţiilor survenite între stăpâni şi să explice legăturile clare între dualismul habsburgo-nobiliar, stăpânirea dual istorică ce a limitat absolutismul monarhic, dualismul din 1848 şi cel din 1867, care-i aşterne şi îi pregăteşte din interior Austro-Ungariei începutul sfârşitului. Autorii ce abordează studiul mişcărilor naţionale din Monarhie şi mai ales a celei româneşti, trebuie să analizeze şi să dezvolte mai adânc şi mai convingător reconstituirea acestor fenomene fundamentale ale istoriei moderne, dacă nu vor să se înscrie ei înşişi în categoria celor ce se încadrează şi corespund perfect paradigmei exprimată de un profund şi subtil

[209] Peter Moldovan, *Pace şi război. 1848-1849 în Transilvania Centrală. Mişcările revoluţionare şi războiul civil,* Cluj-Napoca, 2008.

[210] Gelu Neamţu, Vasile Tutula, *Aspecte militare şi pagini memorialistice despre Revoluţie şi Războiul Civil din Transilvania, 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2008.

proverb francez care susţine: „le pire sourd est celui qui ne veut pas entendre" (cel mai rău surd este cel care nu vrea să asculte sau să înţeleagă).

Credem că este fundamental să urmărim pe baza volumului coordonat de noi, des folosit în studiul de faţă, ce noţiuni şi cum au definit evenimentele din 1848-1849 românii înşişi, care le-au trăit cu intensitate şi le-au parcurs ca martori şi combatanţi. Aceştia nu s-au considerat revoluţionari, rebeli şi nici nu au constatat că ei sunt aceia care au făcut într-un fel sau altul revoluţie. Dimpotrivă, românii au susţinut că ungurii au făcut revoluţie, acest cuvânt sau această noţiune şi definiţie fiind folosită des, aproape ca refren politic, în documentele vremii, care vorbesc mereu despre evenimentele din „vremea revoluţii ungurilor" (Doc. 69, 70, 73, 75, 77, 78, 81, 85) despre românii „omorâţi şi chilăviţi de insurgenţi în curgerea bătăii şi a revoluţiei de curând trecută" (Doc. 128, 129, 130, 133, 144, 145), deci în revoluţia ungară.

„Revoluţia ungurilor" (Doc. 192) a provocat „tulburările politice iscate din partea rebelilor unguri asupra tronului înălţatului nostru Împărat Franţ Iosif şi înalt aceluiaş Dinastie, precum şi asupra celorlalte naţiuni compatriotice" (Doc. 66). Foarte des este folosit termenul „rebelii unguri" (Doc. 79, 80, 86, 91, 98, 101, 103, 104, 113, 115, 119, 177 etc.) sau cel de „insurgenţi", „cătane insurgente", „trupele insurgenţilor maghiari" cărora le-au căzut jertfă mai mulţi români (128, 129, 130, 133, 144, 145, 152, 153, 178, 199, 225, 269, 302 etc.). Unii români specifică faptul că „revoluţia ungurilor" (Doc. 192), „revoluţia maghiară" (Doc. 214) s-a desfăşurat în două faze, şi anume ungurii au făcut întâia revoluţie în 1848 şi a doua revoluţie în 1849 (Doc. 146). Protopopul Iosif Ighian a văzut limpede că românii „au căzut în *războiu* (n.n.) cu insurgenţii maghiari" (215) şi termenul de „rezbel civil", „rezbel ungar", „război civil" apare şi el este folosit de românii contemporani anilor 1848-1849 (Doc. 41, 42, 44, 105, 157, 198, 301, 304, 308, 310, 311, 314).

Uneori revoluţia maghiară este denumită de români „rebelia ungurilor" (Doc. 121), iar pentru ei rebelii unguri erau „tirani" (Doc. 155, 199) care „în furia lor tirănească" au omorât mulţi români (Doc. 181) sau s-a folosit des şi expresia că românii ucişi, consemnaţi în rapoartele bisericeşti prin „rebeli", „insurgenţi", s-au omorât (203, 204,

205, 206, 208, 209, 212). Din cadrul elitei româneşti, Şaguna surprinde esenţialul când afirmă că românii s-au luptat pentru Dinastie, căreia i-au fost loiali, şi din *datoria naturală* de a-şi apăra naţionalitatea şi limba (şi am adăuga noi şi autonomia pământului natal) contra centralismului statal ungar promovat şi impus de furia tiranilor maghiari. Aici se poate constata şi caracterul defensiv al Războiului Naţional susţinut de români. Nu rareori s-a susţinut că în superbia şi ambiţia lor, ungurii kossuthisti nu numai că au fost „surupători de Dinastie", dar au vrut să şteargă naţiunea română dintre naţiunile vii ale statului (desigur în sens politic şi al drepturilor naţionale colective).

În concluzie, noi nu mai putem accepta fără rezerve şi fără precizările de rigoare termenul de Revoluţie, tocmai din motivul că înşişi românii de la 1848-1849 au afirmat cu tărie că ei n-au fost revoluţionari, n-au făcut revoluţie, deci nu s-au manifestat ca rebeli şi insurgenţi; dar, dimpotrivă, au susţinut şi demonstrat că adversarii lor unguri au fost autorii revoluţiei şi au instaurat un regim politic mult mai periculos pentru fiinţa naţională românească, dar şi pentru celelalte naţiuni surori în suferinţă din Ungaria. Aceste afirmaţii şi demonstraţii româneşti se potrivesc ca o mănuşă bună şi pe măsură, cu precizarea lui Frantisek Palacky şi a altora privind pericolul ce-l reprezentau cei ce doreau să domine teritoriile cucerite în trecut de strămoşii lor în cadrul unui exclusivism naţional şi statal egoist, menit să conserve guvernarea majorităţilor de către etniile cuceritoare, dar minoritare în stat.

Reiterăm propunerea noastră privind folosirea noţiunii de Război Naţional pentru evenimentele din 1848-1849, cu precizarea că acesta s-a declarat plenar şi deschis în octombrie 1848, când dualismul cade, dar el mocnea şi a fost pregătit de mişcarea naţională de masă care a operat rezistenţa politică legală şi paşnică, experimentată la Blaj, tot împotriva centralismului maghiar de stat. Condiţiile puse de românii ardeleni privind egalitatea pe bază de lege între naţiunea ungară şi naţiunea română, fără de care nimeni nu era îndreptăţit să legifereze uniunea, au fost nesocotite, românii au fost reprimaţi, realitate ce a dus direct la declanşarea Războiului Naţional Român din Ardeal împotriva Ungariei centralizatoare şi oprimatoare.

INDICE DE NUME*

A

Abrudan, Dimitrie, locuitor din Apahida, 73.
Adam, Georgie, 200.
Adamovici, Dionisie, preot din Abrud, 169.
Adamovici, Gherasim, episcop al Ardealului, 112, 117, 129.
Adămuţ, Trina, locuitoare din Zdrapţ, 90.
Albani, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Alberti, conte, 46.
Albrichsfeld, Johanny, jude suprem, 214.
Albu, Nicolae, istoric, 113.
Aldea Vineş, Ana, văduva lui Ioan Aldea Vineş, 175.
Aldea Vineş, Ioan, cioban din Satulung, 175.
Aldea, Ioan Gheorghe, locuitor din Toderiţa, 44.
Aldea, Sofia, văduva lui Aldea Ioan Gheorghe, 44.
Aleman, Ioan, paroh din Topârcea, 73.
Alexandru, Petru, preot din Muncelu Mare, Boia şi Muncelu Mic, 132.
Alexi, Artemiu Publiu, botanist, 5.
Almăşan, Ianoş, locuitor din Brad, 58.
Almăşan, Ioan, paroh din Alma, 28, 119.
Alvanczi István, 176.
Amăroiu, Petru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Ana, Tănăsie, locuitor din Zdrapţ, 89.
Ana, văduvă din Ţebea, 38.
Andreica, [Mihai], prefect, 220.
Andreica, Gavrilă, 201, 202.
Andrica, locuitor din Sartăş, 69.
Andrica, Vasilie, june din Sartăş, 69.
Androne, Vasile, preot din Frâua, 147.
Anghel, David, locuitor din Ormindea, 88.
Antonelli, Ioan, teolog, viceprefect al lui Axente Sever, 20, 228, 240.
Ardelean, Iohann, văduvul Paraschivei Ardelean, 204.
Ardelean, Maria, văduva lui Bodoş Petru, 191.
Ardelean, Paraschiva, ziuaşă din Dârste, 204.
Ardeu, Spiridon, preot din După Piatră, Valea Sărboii şi Valea Tarniţii, 162.
Arimie, Onu, locuitor din Şesuri, 48.
Arjan, Toma, locuitor din Buteni, 11.
Aron, Tudor, preot în Curechiu, 52.
Asboth Lajos, maior, 10.
Asztalos [Sándor], căpitan, 11.
Atanasievici, A, 9.
Atim, Avram, locuitor din Brad, 58.
Atim, Avram, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Atim, Evuţa, orfana lui Atim Avram, 53.
Atim, Iakeş, orfanul lui Atim Avram, 53.
Atim, Marişca, văduva lui Atim Todor, 53.
Atim, Măria, orfana lui Atim Avram, 53.
Atim, Solomon, locuitor din Săcădate, 31.
Atim, Todor, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Atim, Trina, orfana lui Atim Avram, 53.
August[i], [Georg Baron von], colonel, 222, 223, 236.
Avacumovici, Pavel, episcop, 101, 103, 107, 108, 115, 116, 117, 118, 129, 133, 137, 138, 146, 147, 153, 160, 162, 167, 171.

* Întocmit de Diana Covaci, Daniela Deteşan, Crinela Elena Holom, Daniela Mârza.

Avram, Dionisie, preot în Feldioara, 48.
Avram, Elena, văduva lui Avram Ioan, 44.
Avram, George, locuitor din Roşia, 27.
Avram, Georgie, 202.
Avram, Ilisie, locuitor din Viişoara, 75.
Avram, Ioan, locuitor din Feldioara, 47.
Avram, Ioan, locuitor din Toderiţa, 44.
Avram, Ion, 37.
Avram, Samfira, sora lui Avram Susana, 69.
Avram, Susana, copilă din Pătrânjeni, 69.
Axente, Sever, prefect, 20, 147, 220, 229, 240.

B

Babă, Nicolae, locuitor din Sârbi, 65.
Babeş, Vincenţiu, lider naţional, 229.
Babletek, Vasilie, locuitor din Nazna, 79.
Bach, [Alexander von], ministru, 210, 235.
Baci, Georgie, martor, 63.
Baci, Floarea, sora lui Baci Gavrilă, 63.
Baci, Gavrilă, locuitor din Boereşti, 63, 64.
Baci, Gavrilă, locuitor din Cioara, 200.
Baci, Ioan a lui Ioan, locuitor din Dârlos, 31.
Baci, Maria, orfana lui Baci Gavrilă, 200.
Baci, Maria, sora lui Baci Gavrilă, 63.
Baci, Petru, 200.
Baci, Vasile, paroh din Cucerdea, 117.
Baciu, Ana, văduva lui Baciu Nicolae, 92.
Baciu, Nicolae, locuitor din Albeşti, 92.
Baic, Nicolae, jurat din Luncanii de Jos, 67.
Baiul, Nicolae, paroh din Zărneşti, 114, 115.
Balasi, perceptor alodial, 223.
Balasz Gyurca, 181.
Balca, Nicolae, paroh din Poarta-Bran, 114, 115.
Balcheş, Iosif, paroh din Braşovul vechi, 111, 114, 115.
Balea, Stan, locuitor din Satulung, 177.
Balint, Ioan, revoluţionar din Covăsânţ, 10, 13.
Balint, Ioan, tribun, 220.
Balint, Simion, prefect, 20, 195.
Balog, Iosif Marin, istoric, 6.
Balşa, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 49.
Balşa, Raveca, văduva lui Balşa Ioan, 49.
Baltag, Onica, văduva lui Radu Baltag, 175.
Baltag, Radu, cioban din Satulung, 175.
Baltă, Ioan, locuitor din Bucureşti, 32.
Baltă, Marica, văduvă din Someşeni, 74.
Baltoş, Antonie, locuitor din Alma, 29.
Baltoş, Floarea, văduva lui Antonie, 29.
Ban, Ionuţ, locuitor din Brad, 57.
Ban, Trif, locuitor din Brad, 57.
Banci, Coste, locuitor din Brad, 59.
Banci, Crişca, văduva din Cărăstău, 51.
Banci, Ianc, locuitor din Cărăstău, 51.
Banci, Ion, locuitor din Brad, 58.
Banci, locuitor din Cărăstău, 51.
Banci, Pătru, locuitor din Brad, 59.
Banci, Teodor, preot din Brad, 161.
Banciu, Gheorghie, locuitor din Domald, 75.
Banciu, Maftei, preot din Streza Cârţişoara, 138.
Bancs, Andris, 181.
Banda, Antoniu, ţăran, 68.
Banda, Ioan, fiul lui Banda Antoniu, 68.
Bank, Vasilie, preot din Sub Peatră, 147.
Banta, Petru, tribun, 28.
Bara, Ana, văduva lui Bara Gheorghie, 97.
Bara, Gheorghie, locuitor din Şăuleşti, 97.
Barac, Iosif, diacon din Braşov, 111.
Barău, Ioan, locuitor din Satulung, 177.
Barău, Neacşa, văduva lui Ioan Barău, 177.

Barbu, Ioan, preot din Veneţia de Sus, 137.
Bareteanu, Ilie, preot din Lătureni, 146.
Bareteanu, Ioan, preot din Sălciua de Sus, 146.
Bariţiu, George, 208.
Bariţiu, George, istoric şi publicist român transilvănean, 5, 16, 17.
Barna, Mărie, văduvă din Ţebea, 38.
Barna, Toader, locuitor din Birtin, 54.
Bârsan, Evuţa, văduva lui Bârsan Nicolae, 87.
Bârsan, Ioan, preot din Bethean, 137.
Bârsan, Matei, preot din Bethean, 137.
Bârsan, Nicolae, locuitor din Petreni, 87.
Barta, Ioan, preot din Sălciua de Jos, 146.
Barta Márton, locuitor din Satulung, 175.
Barthá János, locuitor din Pănet, 79.
Bartolomeu, Ion, dascăl în Şimon, 31.
Basia, Iosif, protopop, 70.
Baternai [Bătrâneanu], [Alexandru], 16, 34.
Batici, Măgdălina, văduva lui Batici Petru, 32.
Batici, Nicolae, preot în Bucureşti, 32.
Batthyáni [Lajos], prim ministru, 22, 217.
Băbuţa, Onu, primar în Satu Rău, 12.
Băcilă, Ioachim, paroh din Alba Iulia, 105.
Băcui, Iacob, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Băcui, Petre, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Băilă, Ioan, locuitor din Crăciuneşti, 39.
Băilă, Marinca, văduva lui Băilă Ioan, 39.
Bălan, Ioan, neguţător, 181.
Bălan, Vasilie, preot din Apahida, 124.
Bălaşa, Nicolae, locuitor din Şesuri, 49.
Bălăban, Gheorghe, locuitor din Toderiţa, 44.
Bălăşescu, Nifon, profesor, cărturar, 17.
Bălcaş, Iacob, preot în Vlădeni, 213.
Băncilă, Stan, paroh din Tohanu Nou, 114, 115.
Bărbat, Gheorghe Moise, jurat din Şercăiţa, 70.
Bărbat, Ioan, paroh din Şercăiţa, 70, 137.
Bărbat, Lazăr, jude din Şercăiţa, 70.
Bărbos, Grigorie, paroh din Ciocotiş, 120.
Bărean, Iacob, 27.
Bărean, Ioan, 27.
Bărnuţiu, Simion, jurist, 16, 17, 224.
Bărtan, Ana, orfana lui Bărtan Gheorghe, 34.
Bărtan, Gheorghe a Tomii, călăbaş din Ponorel, 37.
Bărtan, Gheorghe, văsar din Ponorel, 34.
Bărtan, Ioan, orfanul lui Bărtan Gheorghe, 34.
Bărtan, Maria, văduva lui Bărtan Gheorghe, 34.
Bărtan, Samfira, mama lui Bărtan Gheorghe a Tomii, 37.
Bărtan, Simeon, orfanul lui Bărtan Gheorghe, 34.
Bărtan, Simtioana, orfana lui Bărtan Gheorghe, 34.
Bărtan, Toma, tatăl lui Bărtan Gheorghe a Tomii, 37.
Bătrânu, Dobra, văduva lui Toader Bătrânu, 176.
Bătrânu, Toader, cioban din Satulung, 176.
Bătuţan, Rusalim, jude în Dumbrăviţa, 13.
Bău, Ioan a lui Gheorghe, locuitor din Vidra de Jos, 32.
Bău, Ioan a lui Nicolae, locuitor din Vidra de Jos, 32.
Băzălea, Maria, văduva lui Băzălea Radu, 79.
Băzălea, Radu, locuitor din Luduş, 79.

Becaş, Antal, 62.
Bedners, Gheorghe, cioban din Târlungeni, 180.
Beghian, [Nicolae], senator la magistratul din Alba-Iulia, 222.
Beian, Ana, văduva lui Beian Nica, 188.
Beian, Nica, locuitor din Hiser, 188.
Beldi, Albert, 173.
Beldi, István, 173, 181.
Belen, Gheorghe, 36.
Belen, Pătru, 36.
Bem, [Józef], general, 45, 46, 215.
Bena, Ioan, preot din Vinţ, 151.
Berar, Gligorie, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Berbece, Simion, ţăran, 68.
Bercan, Heria, văduva lui Bercan Nicu, 188.
Bercan, Nicu, locuitor în Ştefan, 188.
Bereşi, Gyuri, 181.
Bergher, general, 13.
Berindei Dan, istoric, 24.
Beznencei, locuitor din Copşa Mică, 71.
Bigu, Maria, văduvă din Someşeni, 74.
Bija, Nicolae, 181.
Bika, Moisi, preot din Voievodenii Mari, 138.
Bikan, Ştefan, preot din Bodia, 135.
Bila, Gheorghe, preot în Pecica, 11.
Birotovici, Gheorghe, preot din Târlungeni, 180.
Birta, Ioan, preot din Baia de Arieş, 163.
Bisorcă, Solomon, locuitor din Visca, 65.
Blasi János, notar din Nazna, 79.
Blăgăiţă, Boriţă, locuitoare din Cărăstău, 51.
Blăgăiţă, Iosif, văduvul lui Blăgăiţă Boriţă, 51.
Blidean, Beneam, locuitor din Crişcior, 64.
Boambu, Ioan Tănăsie, locuitor din Braşov, 28.
Boambu, Maria, văduva lui Boambu Ioan Tănăsie, 28.
Bob, Ioan, episcop la Blaj, 117.
Bobari, Alexandru, soţul Oanei Mărie din Ponorel, 33.
Boboş, Ioan, preot din Cubleş, 129.
Boca, Gavrilă, 202.
Boca, Georgie, orfanul lui Boca Todor, 69, 201.
Boca, Ioan, locuitor din Poşaga de Jos, 55.
Boca, Ioan, orfanul lui Boca Todor, 69, 201.
Boca, Todor, econom din Sartăş, 69, 201.
Boca, Todor, orfanul lui Boca Todor, 69, 201.
Boca, Todora, văduva lui Boca Todor, 69, 201.
Bocăescu, Flore, locuitor din Brad, 59.
Bocşan, Nicolae, istoric, 5, 6.
Bocşer, Ana, locuitoare din Mihăileni, 89.
Bocşeru, Floare, locuitor din Mihăileni, 89.
Bocu, Ioan, negustor din Vidra de Jos, 192.
Boczko, Dániel, comisar, 10, 12.
Boda, Fiica, văduva lui Boda Lazăr, 87.
Boda, Lazăr, locuitor din Binţinţi, 87.
Bodea, Cornelia, istoric, 237.
Bodea, Nicolae, locuitor din Mărtineşti, 45.
Bodor, Marghiola, istoric, 209.
Bodoş, Dumitru, orfanul lui Bodoş Petru, 191.
Bodoş, Maria, orfana lui Bodoş Petru, 191.
Bodoş, Nica, orfanul lui Bodoş Petru, 191.
Bodoş, Petru, băieş din Abrud, 191.
Bodoş, Petru, orfanul lui Bodoş Petru, 191.
Boer Carol, locuitor din Copşa Mică, 71.
Boeriu, Adam, jurat, 43.

Bogat, Terentie, protopop al Bârgăului, paroh din Mijlocenii Bârgăului, 108, 110.
Bogăruţ, Mărişca, locuitoare din Ţărăţăl, 53.
Bogdan, Georgie junior, paroh din Zizin, 112.
Bogdan, Georgie senior, paroh din Purcăreni, 112.
Bogdan, Ianoş, locuitor din Mesteacăn, 49.
Bogdan, Ilie, preot din Măgura, 127.
Bogdan, Trefia, văduva lui Bogdan Ianoş, 49.
Bogolea, Ion, locuitor din Albeşti, 94.
Boi, Patrichie, paroh din Băla, 116.
Boica, Mihăilă, locuitor din Vidacut, 80.
Boitor, Vasile, preot în Pecica, 11.
Boiu, Ioan, preot din Bodogaia, apoi Feleagu, 153.
Boiu, Ioan, preot din Saschiz, 153.
Boiu, Zaharia, protopop din Sighişoara, 94, 152, 153.
Bojan, Ioan, preot din Cluj-Mănăştur, 125.
Bojan, Todor, locuitor din Buteni, 11.
Bojolia, Ioan, locuitor din Feldioara, 48.
Bolcu, Pătru, locuitor din Brad, 58.
Bolcu, Pătruţ, locuitor din Brad, 58.
Boldură, Solomon, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Bolfea, Gligor, văduv din Zlatna, 184.
Bolfea, Ilie, fiul lui Bolfea Gligor, 184.
Bolfea, Vasilie, fiul lui Bolfea Gligor, 184.
Bolog, Georgie, locuitor din Cornăţel, 86.
Bolog, Măruţa, locuitoare din Brad, 60.
Boloţ, Anghel, locuitor din Curechiu, 51.
Bolovan, Ioan, istoric, 5.
Bomba, Ioachim, paroh din Cheia, 107.
Bonas, Maria, văduva lui Bonas Nica, 42.
Bonas, Nica, locuitor din Ucea de Sus, 42.
Bonk Ferenţi, 76.
Bonta, Matei, dascăl din Şoimuş, 118.
Boraya, Vasile, ziuaş din Vidra de Jos, 192.
Borca, Evuţa, văduva lui Borca Ionuţ, 39.
Borca, Ionuţ, locuitor din Crăciuneşti, 39.
Borca, Oana, locuitoare din Luca, 53.
Borca, Petru, fecior din Luca, 53.
Borde, Mărie, locuitoare din Brad, 60.
Bordea, Alisandru, locuitor din Vidra de Jos, 32.
Bordea, Vasile, locuitor din Vidra de Jos, 32.
Boriţăian, Adam, locuitor din Romoşel, 46.
Borlea, Paul, revoluţionar din Şiria, 10.
Borog, Ion, locuitor din Brad, 58.
Boroş, Savina, văduva lui Crişan Ioan, 191.
Bortaş, Todor, 37.
Borz, Petru, paroh din Mihăileni, 88.
Borza, Ioan, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Borza, Neculae, paroh din Zlatna, 101.
Borza, Nicolae, băieş din Abrud, 55.
Borza, Sofia, văduva lui Borza Nicolae, 55
Borzia, Vasilie, preot din Viştea de Jos, 138.
Böszörmenny Abraham, notar din Vărmaga, 139.
Boşan, Ioan, preot, 28.
Boşan, Vasilică, locuitor din Cojocna, 27.
Bot, Dochia, preoteasă în Săcătura, 190.
Bot, Gafia, văduva lui Bot Lup, 190.
Bot, Lup, locuitor din Săcătura, 190.
Bot, Vasilie, preot din Săcătura, 122, 190.
Bota, Gheorghe, preot, 43.
Bota, Iosif, 190.
Bota, Iosiv, paroh din Binţinţi, 87.
Bota, Matei, preot, 43.
Botici, Nicolae, preot din Bucureşti sat, 161.
Botoş, Torică, locuitor din Brad, 59.
Boţiu, Nicolae, ctitor din Hunedoara, 62.

Boz, Ana, văduva lui Boz Ioan a Iancului, 53.
Boz, Catrina, văduva lui Boz Toader, 53.
Boz, Ioan a Iancului, locuitor din Lunca, 53.
Boz, Ioan, locuitor din Lunca, 53.
Boz, Măriuță, văduva lui Boz Ioan, 53.
Boz, Toader, locuitor din Lunca, 53.
Bozor, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Brad, Nicolae, locuitor din Curechiu, 51, 52.
Brade, Ioan, paroh din Brădeşti, 107.
Bradu, Laioş, strojameşter din Feledinți, 62.
Braica, Ion, locuitor din Băița, 41.
Braika, Ştefan, locuitor din Luduş, 77.
Bran, Ioan, avocat, 17.
Brânda, Toader, locuitor din Buteni, 11.
Brânduş, Ilie, preot din Saeş, 153.
Brânduşescu, Adam, locuitor din Romoşel, 46.
Brânduşi, Sofronie, preot din Trapold, 153.
Branea, Ştefan, preot în Aluniş, 40.
Brânsei, Paraschiva, soția lui Brânsei Soflon, 199.
Brânsei, Soflon, băieş din Valea Dosului, 198, 199.
Branya, Ştefan, preot din Aluniş, 157.
Brânză, Ilie, locuitor din Araci, 99.
Brânzeiu, Paraschiva, soția lui Brânzeiu Sofron, 83.
Brânzeiu, Sofron, băieş din Izvorul Ampoiului, 83.
Bratovici, Gherasim, paroh din Târlungeni, 112.
Bratu, Dragomir, locuitor din Cornățel, 86.
Bratul, Ilie, preot din Armeni, 160.
Braţă, Todor, locuitor din Săcădate, 31.
Brătian, Ioan, locuitor din Dârlos, 30.
Brătian, Oana, văduva lui Brătian Ioan, 30.
Breatan, Simion, preot din Deleni, 157.
Breazu Litza, Ioan, preot din Ludişor, 138.
Brennerberg, notar suprem, 214.
Brezsa, Onisie, locuitor din Cornățel, 79.
Brits, Grigore, paroh din Galații Bistriței, 109.
Broica, Ioan, locuitor din Toderița, 44.
Broica, Marica, văduva lui Broica Ioan, 44.
Broz, Gheorghe, locuitor din Luca, 53.
Broz, Vuța, văduva lui Broz Gheorghe, 53.
Brudaciu, Ioan, băieş din Izvorul Ampoiului, 82.
Brudaciu, Nicolae, orfanul lui Brudaciu Ioan, 82.
Brudaciu, Sofia, orfana lui Brudaciu Ioan, 82.
Brudaciu, Văsălie, orfanul lui Brudaciu Ioan, 82.
Brudariu, Ioan, locuitor din Valea Dosului, 197, 198.
Brudariu, Nicolae, orfanul lui Brudariu Ioan, 198.
Brudariu, Sofia, orfana lui Brudariu Ioan, 198.
Brudariu, Vasilie, orfanul lui Brudariu Ioan, 198.
Buci, Mihai, jude primar, 62.
Bucium, Ştefan, locuitor din Zlatna, 184, 196.
Buciuman, Ana, văduva lui Buciuman Moise, 26.
Buciuman, Moise, locuitor din Cuciulata, 26.
Bucşa, Alexandru, preot din Hoghiz, 142.
Bucşa, Andrei, locuitor din Feldioara, 47.
Bucşa, Nicolae, preot din Augustin, filia Orminiş, filia Racoşu de Sus, 142.
Bucşă, Ioan, cioban din Satulung, 177.

Bucur, Ieremia, locuitor din Satulung, 175.
Bucur, Irimie, locuitor din Cerbia, 66.
Bucur, Macarie, preot din Soporu de Câmpie, 125.
Bucur, Maria, văduva lui Ieremia Bucur din Satulung, 175.
Bucur, Pleşa, locuitor din Curechiu, 52.
Bucurenciu, Ioan, locuitor din Cuciulata, 26.
Bucurenciu, Verona, văduva lui Bucurenciu Ioan, 26.
Buda, Gheorghe, preot din Şărcaia, 137.
Buda, Maftei, preot din Părău, 137.
Buda, Petru, locuitor din Ilia, 66.
Bugneriu, Gheorghe, preot din Sălişteat, 124.
Buja, Todor, locuitor din Bărai, 34, 35.
Bukur, locuitor din Ticuşul Românesc, 189.
Bulboz, Vasiliu, preot, 155.
Buldea, Petru, june din Zlatna, 197.
Bulza, Petruţiu, băieş din Zlatna, 186.
Bundilă, Pantelimon, locuitor din Filea, 40.
Bundilă, Todora, văduva lui Bundilă Pantelimon, 40.
Burciu, Petru, preot din Mihăileni, 164.
Burlutz, Nicolae, paroh din Valea Barni, 106.
Burz, Dionisie, preot din Ucea de Sus, 138.
Burz, Gheorghe, 34.
Burz, Ioan, preot din Ucea de Sus, 138.
Burz, Simtion, 34.
Burz, Todor, 33.
Busgayi, 194, 195.
Buta, George, locuitor din Luduş, 78.
Buta, Ştefan, locuitor din Zlatna, 184, 196.
Buteanu, Ioan, prefect, 20.
Buţescu, Ioan, cioban din Satulung, 177.
Buţescu, Voica, văduva lui Ioan Buţescu, 177.
Buzaş, Ioan, fiul lui Buzaş Vasile, 211.
Buzaş, Vasile, socrul lui Stoicovici Nicolae, 211.
Buzăjanu, Maria, văduva lui Pătru Buzăjanu din Satulung, 175.
Buzăjanu, Pătru, locuitor din Satulung, 175.
Buzdiug, Teodor, paroh din Rusenii Bârgăului şi filia Jad-Livezile, 108, 109.

C

Câmpean, Ana, văduva lui Câmpean Simion, 31.
Câmpean, Clement, paroh din Pătrânjeni, 67, 68.
Câmpean, Grigorie, preot din Jimbor, 129.
Câmpean, Ioan a Iancului, ţăran, 68.
Câmpean, Maria, văduva lui Câmpean Vasilie, 31.
Câmpean, Simion, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Câmpean, Vasilie, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Câmpeanu, Anisia, soţia lui Câmpeanu Nicolae, 69.
Câmpeanu, Nicolae, 199.
Câmpeanu, Nicolae, locuitor din Pătrânjeni, 69.
Câmpeanu, Todora, văduva lui Zlegneanu Solomon, 191.
Campoş, Nistor, locuitor din Bretea Mureşului, 65.
Candrea, Georgie, 36, 37, 193, 194.
Candrea, Ioan, 37.
Candrea, Ioan, preot în Neagra, 213, 214, 215.
Candrea, Irimie, june din Părău, 43.
Capotă, Mariţa, văduva lui Capotă Toader, 32.

Capotă, Toader, locuitor din Tătăreştii de Criş, 32.
Capra, Ioan, băieş din Baia de Arieş, 201.
Capra, Ioan, băieş din Baia de Arieş, 57.
Capra, Maria, văduva lui Capra Ioan, 57.
Capria, N, 9
Caracioni, Maximilian, preot în Pecica, 11.
Carol al VI-lea, împărat, 223.
Cârstea, Paraschiva, văduva lui Cârstea Ţiţei, 80.
Cârstea, Ţiţei, locuitor din Luduş, 80.
Catfon, Ghorghe, jude din Cuciulata, 26.
Cazan, Ioan, preot în Mesteacăn, 50.
Căbulea, Mihail, locuitor din Poşaga de Jos, 55.
Călămar, Avram, locuitor din Brad, 59.
Călămar, Gheorghe, locuitor din Brad, 59.
Călămar, Goriţa, locuitoare din Brad, 60.
Călimari, Toader, locuitor din Brad, 58.
Căpriţa, Nicolae, preot din Noistadt, 123, şi Borcut, 124.
Căprucean, Toader, ţăran din Căpruţa, 13.
Cărămari, Toader, locuitor din Brad, 58.
Cărămari, Toader, locuitor din Brad, 58.
Cărbacea, Bucur, paroh din Moeciu de Jos, 114, 115.
Cărpinişan, Nicolae, preot din Răhău, 150.
Cătană, Dragoş, paroh din Vidacut, 80.
Cătană, Dumitru, fiul lui Cătană Toader, 80.
Cătană, Dumitru, locuitor din Topârcea, 73, 74.
Cătană, Iancăş, locuitor din Târnăviţa, 65.
Cătană, Ioan, orfanul lui Cătană Ştefan, 62, 202.
Cătană, Rusanda, moaşa, 62.
Cătană, Simion, locuitor din Şoimuş, 80.
Cătană, Ştefan, econom din Brădeşti, 62, 202.
Cătană, Toader, locuitor din Vânători, 91.
Cătană, Vasilie, orfanul lui Cătană Ştefan, 62, 202.
Cătălină, Ana, văduva lui Cătălină Angel, 183, 196.
Cătălină, Angel, locuitor din Zlatna, 183, 196.
Cătălină, Georgiu, orfanul lui Cătălină Angel, 183, 196.
Cătălină, Nicolae, orfanul lui Cătălină Angel, 183, 196.
Cătălină, Ştefan, orfanul lui Cătălină Angel, 183, 196.
Cătănici, Nicolae, căpitan din Romoşel, 46.
Căzan, Gheorghe, locuitor din Brad, 58.
Căzan, Ianoş, locuitor din Mesteacăn, 49.
Căzan, Ioan, locuitor din Brad, 59.
Căzan, Ioan, preot din Mesteacăn, 50, 164.
Căzan, Mariuca, văduva lui Căzan Ianoş, 49.
Căzan, Pavel, locuitor din Mesteacăn, 49.
Căzan, Samfira, văduva lui Căzan Pavel, 49.
Cenan, Luca, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Cenuşă, Filla, orfana lui Cenuşă Vasile, 181.
Cenuşă, Ilie, băieş din Cărpiniş, 181, 182.
Cenuşă, Ioan, orfanul lui Cenuşă Vasile, 181.
Cenuşă, Măcinica, văduva lui Cenuşă Vasile, 181, 192.
Cenuşă, Salvina, orfana lui Cenuşă Vasile, 181.
Cenuşă, Samfira, văduva lui Cenuşă Ilie, 182.

Cenuşă, Sofia, orfana lui Cenuşă Vasile, 181.
Cenuşă, Vasile, băieş din Cărpiniş, 181, 192.
Cermena, Petru, 9.
Cetian, Moisi, paroh din Ighiu, 103.
Chavanne, general, 211, 216.
Chendi, Gheorghie, din Proştea, 123.
Cheţan, Dionisie, capelan din Adămuş, 116.
Cheţan, Ioan, preot din Moci, 125.
Cheţanovici, Petru, protopop al Cetăţii de Baltă de Jos, 116, 118.
Cheţian, Ignat, locuitor din Luduş, 76, 77, 78.
Cheţian, Iuonuţ, locuitor din Luduş, 76.
Cheţian, Toader, locuitor din Luduş, 77, 78.
Chindea, Gheorghe, jurat din Cuciulata, 26.
Chiojdea, Bucur, locuitor din Berivoii Mari, 30.
Chiojdea, Fiica, văduva lui Chiojdea Bucur, 30.
Chiojdea, Toader a lui Ion, 30.
Chirică, Gheorghe, locuitor din Cuciulata, 26.
Chirilă, Martin, 33.
Chirilă, Sântioana, soţia lui Toader Alecsandru, 194.
Chirilă, Simtioana, locuitoare din Săcătura, 38.
Chirteş, Ioana, văduva lui Chirteş Sfărmuş, 84.
Chirteş, Sfărmuş, locuitor din Ibăneşti, 84.
Chiscudean, Toader, locuitor din Bărai, 34, 35.
Chiş, Maria, văduva lui Chiş Toader, 29.
Chiş, Toader, locuitor din Alma, 29.
Chiujdea, Ioan preot în Berivoii Mici, 28, 137.
Cibian, Avram, preot din Topliţa, 139.
Cioară, Nicolae, locuitor din Supra Petri, 192.
Cioară, Simion, preot din Supra Petrii, 171.
Cioară, Todor, preot din Supra Petrii, 171.
Ciocan, Iosif, cătană din Ilia, 66.
Ciocârlia Dotiţa, văduva lui Ciocârlia Simion, 62
Ciocârlia Marie, orfana lui Ciocârlia Simion, 62.
Ciocârlia Simion, aurar din Brădeşti, 62.
Ciocârlia Sofia, orfana lui Ciocârlia Simion, 62
Ciocârlia, Dochia, văduva lui Ciocârlia Simion, 202.
Ciocârlia, Maria, orfana lui Ciocârlia Simion, 202.
Ciocârlia, Simion, aurar din Brădeşti, 202.
Ciocârlia, Sofia, orfana lui Ciocârlia Simion, 202.
Ciocârlie, Iosif, cărăuş din Brădeşti, 62.
Cioflec, Gheorghie, preot din Arpătac şi Ariuşd, 142.
Ciokaş, Gregorie, preot din Plopiş, 122.
Ciorbea, Ilie, paroh din Ponor, 106.
Ciorovici, Pop Ianos, arendaş din Viişoara, 75.
Cipariu, Timotei, filolog, lingvist, 17.
Cipăianu, George, istoric, 209, 237.
Cistuian, Ioan, locuitor din Căianu, 84.
Ciuca, Sav, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Ciucuţa, George, locuitor din Dumbrăviţa, 13.
Ciuka, Georgie, preot din Daia, 151.
Ciuleiu, Ana, văduva lui Ciuleiu Andrei, 52.

Ciuleiu, Andrei, locuitor din Fântâna, 52.
Ciuleiu, Andron, locuitor din Fântâna, 52.
Ciurea, Atanasie, paroh din Moeciu de Sus, 115.
Ciurileanu, [Ioan], tribun, 220.
Cizmaş, George, preot din Porumbacu de Sus apus, 138.
Cizmaş, Gheorghe, locuitor din Berghia, 74.
Clej, Ioan, preot din Căraci, 164.
Cleţ, Adam, locuitor din Brad, 58.
Cleţ, Iosif, locuitor din Brad, 58.
Clonţa, Nicolae, diacon din Viştea de Sus, 138.
Cloşca, Ştefan, locuitor din Feldioara, 48.
Cocorade, Ioan, preot din Merghindeal, 123.
Cocorade, Ioan, protopop din Cincu Mare, 123, 124.
Codrea, Marica, locuitoare din Zdrapt, 90.
Codrean, Istina, locuitor din Băiţa, 49.
Codrean, Pavel, locuitor din Băiţa, 49.
Codrean, Petru, locuitor din Şesuri, 48, 49.
Codreanu, Gheorghe, revoluţionar din Şiria, 10.
Cojocar, Ilie, preot din Roşia, 170.
Cojocariu, Ilie, preot în Roşia, 27.
Coldea, Eva, văduva lui Coldea Gheorghe, 70.
Coldea, Gheorghe, locuitor din Şercăiţa, 70.
Colibaş, Dimitrie, locuitor din Ilia, 66.
Colinga, Infana, locuitoare din Brad, 60.
Colţa, Ioan Pătru, locuitor din Săcătura, 38.
Coman, Crăciun, locuitor din Birtin, 54.
Coman, Măriuţă, văduva lui Coman Crăciun, 54.
Coman, Vasilică, locuitor din Luduş, 76.
Comănescu, adjunct al Direcţiei poliţiei, 223.
Comănici, Bucura, văduva lui Comănici David, 30.
Comănici, David, locuitor din Berivoii Mari, 30.
Comănici, Gheorghie, preot din Veneţia de Sus, 137.
Comănici, Ioan, preot din Comana de Sus, 43, 137.
Comşa, Neculae, paroh din Veseuş, 102.
Comşa, Nicolae, paroh din Zărneşti, 114, 115.
Comşa, Nicolae, preot din Hăşag, 148.
Condor, Ioan, preot din Mănăstireni, 127.
Constantin, Ieremie, paroh din Ighişdorful Român, 101.
Copcean, Mihail, paroh din Cetatea de Baltă, 116.
Copian, Constantin, preot în Almaş, 12.
Copil, Petru, locuitor din Ruha-Agriş, 55.
Copos, Avram, locuitor din Brad, 59.
Copos, Ioan, locuitor din Brad, 57.
Copos, Mariţa, locuitoare din Brad, 60.
Copos, Vasile, paroh din Căpâlna, 119.
Cor, Niculae, locuitor din Crişan, 80.
Coran, Măriuca, locuitor din Crişcior, 64.
Corcheş, Iosif, 190.
Cordoş, Nicolae, 237.
Core, Evuţă, locuitoare din Brad, 59.
Corindan, Ion, locuitor din Brad, 59.
Cornean, Samfira, văduva lui Mistra Ioan, 191.
Cornia, Dimitrie, paroh din Ibăneşti, 84.
Corodie Iános, din Cluj, 73.
Coroi, Ana, orfana lui Coroi Gheorghe, 33.
Coroi, Dumitru, 34.
Coroi, Gavrilă, 33.
Coroi, Georgie, 192.

Coroi, Gheorghe a lui Ion, 37.
Coroi, Gheorghe a lui Lup, locuitor din Ponorel, 34.
Coroi, Gheorghe, 33, 34.
Coroi, Gheorghe, locuitor din Râul Mare, 33.
Coroi, Gheorghie, nepotul lui Coroi Tim, 35.
Coroi, Ilie, orfanul lui Coroi Gheorghe, 33.
Coroi, Ion a lui Pătru, 37.
Coroi, Ion, 34.
Coroi, Pătru, însurat, 34.
Coroi, Pătru, nepotul lui Coroi Tim, 35.
Coroi, Rafila, nepoata lui Coroi Tim, 35.
Coroi, Samfira, orfana lui Coroi Gheorghe, 33.
Coroi, Simtioana, văduva lui Coroi Gheorghe, 33.
Coroi, Sofia, nepoata lui Coroi Tim, 35.
Coroi, Sofia, orfana lui Coroi Gheorghe, 33.
Coroi, Tim, ţimorman din Valea Verde, 35.
Coroi, Todor, june, 34.
Coroianu, Dumitru, cioban din Satulung, 177.
Coroianu, Stana, văduva lui Dumitru Coroianu din Satulung, 177.
Coroş, Gheorghie, locuitor din Mica, 74.
Coroş, Ioan, locuitor din Căpâlna de Sus, 74.
Coroş, Vasilie, paroh din Căpâlna de Sus, 74.
Corpade, Petru, băieş din Izvorul Ampoiului, 83.
Coslăva, Nicolae, locuitor din Visca, 65.
Cosmuţa, Cosmin, istoric, 6, 155.
Costan, Nicolae, paroh din Ernea, 119.
Coste, Ioan, 195.
Coste, Ioan, paroh din Sub Pădure, 117.
Costea, Agrişa, văduva lui Costea Petru, 32.
Costea, Ioan, locuitor din Vidacut, 80.
Costea, Marişca, văduva lui Costea Nicolae, 32.
Costea, Paraschiva, văduva lui Bucur Pleşa, 52.
Cotârlea, Ioan, locuitor din Şpring, 31.
Cotârlea, Paraschiva, văduva lui Cotârlea Ioan, 32.
Cotlean, Ioan a lui Ioan, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Cotlean, Ioan, fiul lui Ioan Cotlean, 30.
Covaci, Diana, istoric, 6.
Covaci, Petru, din Bretea Mureşului, 65.
Cozan, Bucur, paroh din Peştera, 115.
Cozan, Gheorghe, capelan din Peştera, 115.
Cozma, Ioan, locuitor din Apahida, 73.
Crainic, Nicolae, protopop din Dobra, 97, 99.
Crâznic, Mihail, revoluţionar din Şiria, 10.
Crăciun, Avram, preot din Stănija, 31, 167.
Crăciun, Floarea, văduvă din Alma, 29.
Crăciun, Ilisie, jude, 48.
Crăciun, Ioan, grănicer din Satulung, 175.
Crăciun, Ioan, preot din Stănija, 31, 167.
Crăciun, Ivan, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Crăciun, locuitor din Sartăş, 69.
Crăciun, Nechifor, preot din Lueriu şi Veţa, 158.
Crăciun, Simion, preot din Stănija, 167.
Crăciun, Sora, văduva lui Ioan Crăciun, 175.
Crenţan, Neculae, preot, 32.
Creştina, văduvă din Ţebea, 38.
Creţ, Ianoş, locuitor din Crişcior, 64.
Creţ, Nicolae, băieş din Ruda, 29.

Creţ, Toader Todor, locuitor din Arăţa, 56.
Creţu, David, jurat, 43.
Cristea, Ana, văduva lui Cristea Ioan, mama lui Cristea Ioan cel tânăr, 95.
Cristea, Floare, văduva lui Cristea Loghin, 95.
Cristea, Georgiu, cohar din Bărăbanţ, 183, 184, 196.
Cristea, Ioan cel tânăr, fiul lui Cristea Ioan din Glodeni, 95.
Cristea, Ioan, locuitor din Glodeni, 95.
Cristea, Jura, văduvă din Ţebea, 38.
Cristea, Loghin, locuitor din Glodeni, 95.
Cristea, Pătru, locuitor din Mihăileni, 88.
Cristea, Sofia, văduva lui Cristea Ioan cel tânăr, 95.
Cristea, Ştefan, orfanul lui Cristea Georgiu, 183, 184, 196.
Cristea, Veronica, văduva lui Cristea Georgiu, 183, 184, 196.
Crişa, Agaftia, orfană a lui Petru Crişan din Vulturii Zlatnii, 179.
Crişa, Elena, orfană a lui Petru Crişan din Vulturii Zlatnii, 179.
Crişa, Petru, locuitor din Vulturi, 197.
Crişan, Ana, văduva lui Petru Crişan din Vulturii Zlatnii, 179.
Crişan, Anghel, preot din Ormindea, 165.
Crişan, Artenie, preot din Murgeşti, 148.
Crişan, Constantin, preot din Lăpuşul de Jos, 136.
Crişan, Elena, soţia lui Crişan Ioan din Izvorul Ampoiului, 83.
Crişan, Honţi, locuitor din Domald, 76.
Crişan, Ioan, martor, 193.
Crişan, Ioan, 38.
Crişan, Ioan, băieş din Abrud, 191.
Crişan, Ioan, băieş din Izvorul Ampoiului, 83.
Crişan, Iuon, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Crişan, Nicolae, revoluţionar din Şiria, 10.
Crişan, Petru, băieş din Abrud, 191.
Crişan, Petru, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179.
Crişan, Toader, locuitor din Bârzava, 13.
Crişan, Zaharie, paroh din Şard, 119.
Cruceţe, Georgie, orfanul lui Cruceţe Ioan, 200.
Cruceţe, Iacov, orfanul lui Cruceţe Ioan, 200.
Cruceţe, Ioan, băieş din Cioara, 200.
Cruceţe, Parastia, văduva lui Cruceţe Ioan, 200.
Cruşiţă, Georgie, orfanul lui Cruşiţă Ioan, 63.
Cruşiţă, Ioacov, orfanul lui Cruşiţă Ioan, 63.
Cruşiţă, Ioan, metalurg, 63.
Cruşiţă, Parastie, văduva lui Cruşiţă Ioan, 63.
Csato Pál, locuitor din Săcalu de Pădure, 71.
Csongradi Miklós cel Bătrân, locuitor din Cornăţel, 84.
Csongradi Miklós cel Tânăr, locuitor din Cornăţel, 84, 85.
Cucu Zavina, văduva lui Cucu Gheorghe Aldea, 70.
Cucu, Gheorghe Aldea, locuitor din Şercăiţa, 69, 70.
Culda, Dumitru, 33, 34.
Culda, Gheorghe a Ursului, 33.
Curcean, Toader, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Curtici, Sanda, văduva lui Miheţiu Georgie, 190.
Curuţiu, Dimitrie, locuitor din Domald, 75.
Cuş, Raveca, văduva lui Cuş Tănasie, 54.
Cuş, Tănasie, locuitor din Prihodişte, 54.
Czetz, János, istoric, 24.

D

Dacu, Alexandru, preot din Cerbul, 169.
Dalca, Sofronie, preot în Godineşti, 214.
Dâmbul, locotenent, 11
Dan, Alexandru, paroh din Bucium, 63.
Dan, Ana, văduva lui Dan Ion din Mesteacăn, 49.
Dan, Georgie, paroh din Hunedoara, 62.
Dan, Ioan, paroh din Zărneşti, 114, 115.
Dan, Ion, locuitor din Alma, 29.
Dan, Ion, locuitor din Mesteacăn, 49.
Dan, Măriuţa, văduva lui Dan Ion, 29.
Dan, Nicolae, locuitor din Apahida, 73.
Dan, Pătru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Danci Ioanăş, ctitor din Hunedoara, 62.
Danci, Nicolae, jurat din Cornăţel, 86.
Danci, Toma, locuitor din Cornăţel, 86.
Danci, Vasile, băieş din Izvorul Ampoiului, 81.
Darabant [Ioan], revoluţionar, 220.
David, Ioan, diacon din După Piatră, Valea Grohoţăl şi Valea Satului, 162.
David, Ioan, paroh din Ampoiţa, 104.
David, Ioan, preot din După Piatră, Valea Corniţăl şi Valea Porcului, 162.
David, Marian, preot din Junku, 168.
David, Petru a lui Filip, locuitor din Dumbrava de Jos, 37.
David, Sofronie, preot din După Piatră, Valea Grohoţăl şi Valea Satului, 162.
Dămian, Maria, văduva lui Dămian Pavel, 92.
Dămian, Pavel, locuitor din Albeşti, 92.
Dăncilă, Elisei, preot din Răchita, 151.
Dărăbanţ, Eva, copilă din Zdrapţ, 90.
Dărăbanţ, Solomon, locuitor din Şesuri, 49.
Dărăbanţu, Aron, locuitor din Băiţa, 49.
Dărăbanţu, Istina, locuitor din Băiţa, 49.
Dărăbanţu, Mihăilă, locuitor din Şesuri, 48.
Dărăbanţu, Opra, locuitor din Şesuri, 48.
Deac, Ioan, locuitor din Iclandu Mare, 72.
Déak Károlyi, căpitan din Nazna, 79.
Deák Ferenc, politician maghiar, 217, 230.
Dehelău, Isaie, preot din Sânt Andraş şi Sânt Halm, 132, 133.
Dehelean, Teodor, locuitor din Bârzava, 13.
Delean, Adam, plugar din Perşani, 27.
Demeter, Dumitru, locuitor din Brad, 58.
Demşea, Ioan, preot din Miluan, 135.
Deteşan, Daniela, istoric, 16.
Diacu, Maria, locuitoare din Vulturii Zlatnii, 180.
Dicher, Ioan, locuitor din Iclandu Mare, 72.
Dicu, Ioan, preot în Ruda, 29.
Dilă, Ana, văduva lui Dilă Fim, 53.
Dilă, Arsenie a Trukii, locuitor din Lunca, 53.
Dilă, Crăciun, locuitor din Lunca, 53.
Dilă, Fim, locuitor din Lunca, 53.
Dilă, Iosif, locuitor din Lunca, 53.
Dilă, Marina, văduva lui Dilă Crăciun, 53.
Dilă, Mărinca, văduva lui Dilă Iosif, 53.
Dilă, Sofia, văduva lui Dilă Arsenie a Trukii, 53.
Dimitrie, Ioachim, paroh din Rotbav, 113.
Dinga, Mihai, locuitor din Chisindia, 12.
Dionisie, Stănciulea, capelan din Sărata, 138.
Diurdiu, Ana, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.
Diurdiu, Gavrilă, locuitor din Săcătura, 193.
Diurdiu, Georgie, călăbaş din Săcătura, 193.
Diurdiu, Maria, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.

Diurdiu, Rafila, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.
Diurdiu, Sântioana, văduva lui Diurdiu Georgie, 193.
Diurdiu, Todora, orfana lui Diurdiu Georgie, 193.
Dobra, Draga, văduvă din Satulung, 176.
Dobra, Ioan, prefect, 9, 20.
Dobre, Ioan, preot din Deal, 150.
Dobre, Ioan, preot din Henig, Zehina şi Netuş, 153.
Dobrilă, Vasilie, preot din Arpaşu de Sus, 138.
Dobrotă, Ioan a Linii, locuitor din Cornăţel, 86.
Dobrotă, Onica, locuitor din Cornăţel, 86.
Doda, Traian, ofiţer, 9, 10.
Dodă, Mihai, locuitor din Boz, 65.
Dogan, Nicolae, locuitor din Zdrapţ, 89.
Dogariu, Dimitrie, junior, preot din Vama Buzăului, 142.
Dogariu, Dimitrie, preot din Marcoş, 142.
Dogariu, Gheorghie, preot din Teliu, 142.
Dogariu, H., dascăl din Marcoş, 141.
Domşa, Adrian, preot din Baica şi Racoş, 135.
Domşa, Iosif, locuitor din Bucureşti, 32.
Doncea, Petru, locuitor din Zdrapţ, 89.
Dondoş, Georgie, [Gheorghie], june din Şartoş [Sartăş], 69, 202.
Dorca, Ioan, preot din Agârbici, 147.
Dorgo, Daniel, comisar, 221.
Dorog, Iosif, preot din Holde şi Baştea, 136.
Dorsner, 222.
Dotiţa, Filip, locuitor din Lăschia [Lăşchia/Lăţchia], 50.
Dotiţa, Gafia, orfana lui Dotiţa Iosiv, 50.
Dotiţa, Ioan, orfanul lui Dotiţa Iosiv, 50, 189.
Dotiţa, Ioana, orfana lui Dotiţa Iosiv, 189.
Dotiţa, Iosiv, locuitor din Lăschia [Lăşchia/Lăţchia], 50, 189.
Dotiţa, Nicolae, orfanul lui Dotiţa Iosiv, 189.
Dotiţa, Sofia, văduva lui Dotiţa Iosiv, 189.
Dotiţa, Vasile, locuitor din Lăschia [Lăşchia/Lăţchia], 50, 189.
Drag, Mărie, locuitor din Brad, 59.
Dragomir, Silviu, istoric, 5, 9.
Dragoş, Gheorghe, paroh din Vlădeni, 114, 115.
Dragoş, Nastan, paroh din Vidacut, 120.
Dragotă, Mărie, văduvă din Ţebea, 38.
Draja, Ioan, preot din Tomnatec, 167.
Drăgan, Dumitru, locuitor din Valea Verde, 35.
Drăgan, Gavrilă, locuitor din Ruha-Agriş, 55.
Drăgan, Ioan, 201.
Drăguş, Gheorghe, locuitor din Albeşti, 93.
Drăguş, Ioana, văduva lui Drăguş Gheorghe, 93.
Drăguşin, Nicolae Zachi, june necăsătorit din Ucea de Sus, 42.
Dubaţiu [Dubaşiu], Ana, soţia lui Dubaţiu Simion, 82, 198.
Dubaţiu [Dubaşiu], Elena, fiica lui Dubaţiu Simion, 82, 198.
Dubaţiu [Dubaşiu], Elisabeta, fiica lui Dubaţiu Simion, 82, 198.
Dubaţiu [Dubaşiu], Maria, fiica lui Dubaţiu Simion, 82, 198.
Dubaţiu [Dubaşiu], Simion [Simon], băieş din Valea Dosului, 82, 198.
Dud, Dumitru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Dud, Sim, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Dud, Toader, locuitor din Luncanii de Jos, 66.

Dud, Vasile, jurat din Luncanii de Jos, 67.
Duică, G. Bogdan, istoric, 5.
Duka, Ion, locuitor din Nazna, 79.
Duma, Ieftimie, locuitor din Sălişte, 41.
Duma, Sofia, văduva lui Tomuş Nicolae, 63.
Dumbravă, Damian, locuitor din Binţinţi, 87.
Dumbravă, Ioan, paroh din Braşovul vechi, 111.
Dumbravă, Marcu, locuitor din Binţinţi, 87.
Dumbravă, Maria, văduva lui Dumbravă Damian, 87.
Dumitru, Kaşa, văduva lui Dumitru Toader, 50.
Dumitru, Lazăr a Paşcului, văsar din Arăţa, 57.
Dumitru, locuitor din Sartăş, 69.
Dumitru, Toader, locuitor din Mesteacăn, 50.
Duncanu, Iosiv, locuitor din Petreni, 87.
Duncanu, Simion, locuitor din Petreni, 87.
Dunşorean, Simion, locuitor din Petreni, 87.
Dupu, Ioan, 201.
Duşa, Iosif, locuitor din Mesteacăn, 49.
Duşa, Maria, văduva lui Duşa Iosif, 49.
Duşan, Adam, locuitor din Mesteacăn, 49.
Duşan, Ana, văduva lui Duşan Adam, 49.
Duşan, Lazăr, locuitor din Mesteacăn, 49.
Duşan, Maria, văduva lui Duşan Precup, 49.
Duşan, Precup, locuitor din Mesteacăn, 49.
Duşan, Simziana, văduva lui Duşan Lazăr, 49.

E

Efrem, Gheorghie, preot din Peştişu Mare şi Buituriu, 132.
Efrem, Teodor, locuitor din Peştişu Mare, 98.
Egyed Akós, istoric, 6, 24.
Elek Iacob, locuitor din Zlatna, 68.
Eötvös József, om politic, 217, 230.
Eperjesyi László, comisar cezaro-regal, 210, 211.
Erdelyi, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Erdelyi, Vasile, episcop greco-catolic, 15.
Eşan, Grigore, preot din Sâmbăta de Jos, 138.
Eţan, Moise, locuitor din Ribicioara, 42.
Eţan, Similică, văduva lui Eţan Moise, 42.
Evuţa, Mărie, văduvă din Ţebea, 38.

F

Fâciu, Ioan, preot din Viştea de Sus, 138.
Faor, Nistor, locuitor din Brad, 59.
Farago, Peter, birău din Nazna, 79.
Farco, Isaie, locuitor din Brâznic, 96.
Farkas, Hosu, comisar imperial, 215.
Farkás Janós, jude cercual, 27.
Farkas, Stan, paroh în Ştefan, 188.
Faur, Ighiţa, locuitoare din Brad, 59.
Faur, Ioan, locuitor din Brad, 57.
Faur, Ioan, locuitor din Chisindia, 11.
Faur, Ioan, preot din Junku, 168.
Faur, Ioan, preot în Căpruţa, 13.
Faur, Ioan, preot în Dumbava de Jos, 37.
Faur, Sofronie, ţăran din Căpruţa, 13.
Faur, Toader, locuitor din Brad, 59.
Făcătici, Ioan, paroh din Şoimuş şi protopop al Cetăţii de Baltă de Sus, 81, 118.
Fărău, Copos, locuitor din Brad, 58.
Fărău, Dumitru, locuitor din Brad, 58.
Fărău, Ion, locuitor din Brad, 58.
Fărău, Precup, locuitor din Brad, 58.
Fărău, Solomon, locuitor din Brad, 58.

Fărău, Toader a lui Samson, locuitor din Brad, 58.
Fărău, Toader, locuitor din Brad, 58, 59.
Fărcaş, Emanoil, preot din Ticuşul Românesc, 144.
Fărcaş, Ion a lui Nicolae, locuitor din Brad, 58.
Fărcaş, Iosif, preot din Ştena, 145.
Fărcaş, Iosif, preot din Ticuşul Săsesc, 144.
Fărcaş, Măruţa, locuitoare din Brad, 60.
Fărcaş, Pavel, preot în Pleşcuţa, 12
Fărcaş, Stan, preot din Ştena, 145.
Fărcaş, Ştefan, preot din Hodac, 157.
Feher, Visalom, locuitor din Brad, 58.
Feier, Cătuţa, copilă din Brad, 58, 60.
Feier, Pavel, preot în Şteia, 12.
Feir, Dănilă, jurat din Crişcior, 64.
Feir, Iosif, locuitor din Sălişte, 41.
Feir, Iovu, locuitor din Prihodişte, 54.
Féjér, 176.
Fekete, Pătru, locuitor din Cornăţel, 79.
Fekete-Negruţiu, Ioan, protopop, 221.
Felea, Gheorghe, preot din Ciurileasa, 170.
Felea, Nicolae, preot din Pociovalişte, 170.
Feleţianu, Nonu, jurat din Vânători, 91.
Ferariu, Ioan Ioan, locuitor din Holbav, 64, 65.
Ferariu, Ioan, locuitor din Holbav, 64, 65.
Ferdinand I, împărat al Austriei şi rege al Ungariei sub numele Ferdinand V, 17, 40, 219, 229.
Ferdinand, I, rege al României, 16.
Fibetan, Nicolae, preot din Galaţi, 169.
Fica, Angel, locuitor din Valea Nagii, 183.
Fica, Iacob, văduv din Valea Nagii, 183.
Fica, Toader, locuitor din Valea Nagii, 183.
Ficăr, Ioan, preot din Ruda, 166.
Filimon, Grigorie, preot din Loman, 151.
Filimon, Laurenţiu, preot din Rapoltu Mic, 139.
Filimon, Simion, preot din Vărmaga, 139.
Filimon, Vasilie, preot din Şilea, 148.
Filip, Ana, orfana lui Filip Mihai, 201.
Filip, Anişca, locuitoare din Brad, 60.
Filip, Constantin, paroh din Nucet, 102.
Filip, Gavril, locuitor din Lăşchia, 50.
Filip, Ioan, orfanul lui Filip Mihai, 201.
Filip, Lina, văduva lui Filip Mihai, 57, 201.
Filip, Mihai, băieş din Baia de Arieş, 57, 201.
Filip, Nastasia, orfana lui Filip Mihai, 201.
Filip, Ştefan, orfanul lui Filip Mihai, 201.
Filip, Todora, orfana lui Filip Mihai, 201.
Fisteru, Ioan, fiul lui Fisteru Nicolae, 83.
Fisteru, Nicolae, băieş din Izvorul Ampoiului, 82.
Fisteru, Parasckiva, soţia lui Fisteru Nicolae, 83.
Floare, Adămuţ, locuitor din Brad, 58.
Floare, Ionuţ, locuitor din Valea Bradului, 88.
Floca, Elena, văduva lui Ruşan Floca, 180.
Floca, Ruşan, locuitor din Vulturii Zlatnii, 180.
Floruţă, Petru, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Floruţă, Toader, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Flucuş, Gheorghie, preot din Tinca Nouă, 137.
Foarcoş, Petru, paroh din Sârbi, 65.
Fodor, Grigorie, dascăl din Mănăstireni, 126.
Fodor, Ioan, preot din Okolişu Mare, 145.
Fodor, Iosif, preot din Okolişu Mic, 145.
Fodor, Nicolae, paroh în Cărpiniş, 170, 181.

Fodor, Petru, locuitor din Curechiu, 51.
Fodor, Petru, preot din Mărişel, 127.
Fogarasyi, Janos, conducător local maghiar, 222.
Fornade, Floare, văduva lui Fornade George, 57.
Fornade, George, băieş din Baia de Arieş, 57.
Fornade, Ioan, jude din Şartoş/Sartăş, 69, 202.
Fortuna, Ioan, ziuaş din Sohodol, 191.
Fortuna, Petru, locuitor din Sohodol, 191.
Fortuna, Sofia, orfana lui Fortuna Ioan, 191.
Frâncu, Eva, văduva lui Frâncu Matei Pavel, 43.
Frâncu, Matei Pavel, locuitor din Comana de Sus, 43.
Frâncu, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Frantisek, Palacky, istoric şi politician ceh, 7.
Franz Iosif I de Habsburg, împărat al Austriei, 40, 242.
Frăguş, Elena, văduva lui Frăguş Nicolae, 93.
Frăguş, Nicolae, locuitor din Albeşti, 93, 94.
Frederic al II-lea, rege al Prusiei, 225.
Frit, Achim, jurat din Berivoii Mici, 28.
Frit, Ioan, jude în Berivoii Mici, 28.
Fulea, Dimitrie, preot din ocna Sărată şi Gligoreşti, 157.
Fulea, Mihail, preot din Săcalu de Pădure, 158.
Fulea, Moise, protopop, 111.
Furdui, Damaschin, preot din Tisa, 136.
Furdui, Dionisie, preot din Panc şi Sălişte, 136.
Furdui, Ioan, locuitor din Tisa, 96.
Furdui, Ioan, preot din Peleş, 170.
Furdui, Maria, văduva lui Furdui Ioan, 96.
Fusaru, Marina, văduva lui Vasile Fusaru, 174.
Fusaru, Vasile, cojocar din Satulung, 174.

G

Gáál, maior, 9, 10, 12.
Gabor, Thoma, preot din Vila, 138.
Gabri, Gheorghe, locuitor din Roadeş, 37.
Gabri, Ileana, văduva lui Gabri Gheorghe, 37.
Gal, Gavriil, preot din Rogojel, 129.
Gal, Grigorie, protopop din Clujul de Sus, preot din Cluj, 126, 130, 134, 135, 151.
Galda, Petru, locuitor din Crişan, 80.
Galea, Avram, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Gálfi, Pál, 141.
Gavril, Gheorghie, preot din Mediaş, 73,147.
Gavrilă, locuitor din Sartăş, 69.
Gavrilescu, Ioan, fecior, 28.
Gegö, Iános, din Lăureni, 74.
Gerih, Gheorghie, locuitor din Domald, 76.
German, Şărban, locuitor din Trâmpoaiele, 35.
Gheorghie, locuitor din Satulung, 178.
Gherasim, Ioan, locuitor din Luduş, 77.
Gherghel, Nonu, jurat din Vânători, 91.
Gherman, Ilona, văduva lui Gherman, Petru, 50.
Gherman, Ioan, preot din Botezul, 149.
Gherman, Iov, locuitor din Mesteacăn, 50.
Gherman, Moisi, preot din Brăzeşti, 171.
Gherman, Nicolae, locuitor din Mesteacăn, 49.
Gherman, Petru, locuitor din Mesteacăn, 50.

Gherman, Petru, protopop din Braşov III, 110, 113, 114, 213, 214.
Gherman, Safta, văduva lui Gherman Iov, 50.
Gherman, Susana, văduva lui Gherman Nicolae, 49.
Ghiaja, Maria, văduva lui Neagoe Ghiaja din Satulung, 174.
Ghiaja, Neagoe, locuitor din Satulung, 173.
Ghiaja, Nicolae, protopop din Alba de Sus, 97, 100.
Ghiaja, Sofronie, preot din Bratei, 147.
Ghioae, Maria, locuitoare din Satulung, 178.
Ghiorghion, Nicoale, preot din Tâmpa şi Băcia, 132.
Giatru, Ioan, locuitor din Caţa, 188.
Giatru, Rosina, văduva lui Giatru Ioan, 188.
Gioancă, Georgie, 195.
Girca, Nuţiu, locuitor din Luduş, 76.
Gireşanu, Andrei, locuitor din Cornăţel, 85.
Giula, Nicolae, preot din Cristur, Almaşul mic şi Archia, 131.
Giulai, Ioan, paroh din Oarda de Jos, 105.
Giura, Anica, văduva lui Giura Ianăş, 97
Giura, Ianăş, locuitor din Deva, 97.
Giura, Solomon, locuitor din Târnăviţa, 65.
Giurgiu, Ilie, locuitor din Roşia, 27, 202.
Giurgiu, Iosif, orfanul lui Giurgiu Nicolae, 198.
Giurgiu, Maria, orfana lui Giurgiu Nicolae, 198.
Giurgiu, Nicolae, băieş din Valea Dosului, 198.
Giurgiu, Pavel, ziuaş din Muncel, 201.
Glava, Ion, primar din Ruda, 29.
Glava, Nicolae, locuitor din Bucureşti, 32.
Glava, Vironică, locuitoare din Băiţa, 49.
Glemund, Simion, paroh din Susenii Bârgăului, 108.
Gliga, Dafina, văduva lui Gliga Vasilică, 84.
Gliga, Ioan Gori, locuitor din Ibăneşti, 84.
Gliga, Ioan, birău din Apahida, 73.
Gliga, Leontie, locuitor din Ibăneşti, 84.
Gliga, Tinica, văduva lui Gliga Leontie, 84.
Gliga, Vasilică, locuitor din Ibăneşti, 84.
Gligor, C., locuitor din Sânmihaiul de Jos, 221.
Gligor, Ilie, locuitor din Presaca, 200.
Gligor, Ilona, văduva lui Mihon Nicolae, 191.
Gligor, Ioan, preot din Ponorel, 33, 34, 37, 171
Gligor, Irimie, locuitor din Presaca, 200.
Gligor, Nicolae, 181.
Gligor, Oana, văduva lui Gligor Vasile, 31.
Gligor, Paraschiva, văduva lui Gligor Toma, 200.
Gligor, Todora, văduva lui Gligor Irimie, 200.
Gligor, Toma, locuitor din Presaca, 200.
Gligor, Varvaria, locuitor din Albeşti, 94.
Gligor, Vasile, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Gocan, Avram, preot din Blăjeni, 161.
Gocan, Ioan, preot din Blăjeni, 161.
Gog, Ignat, locuitor din Deva, 97.
Goia, Ana, văduva lui Crişan Petru, 192.
Golce, Ianoş, locuitor din Brad, 59.
Golce, Solomon, locuitor din Brad, 59.
Golden, Antoniu, locuitor din Presaca, 200.
Golden, Paraschiva, văduva lui Golden Antoniu, 200.
Golea, Adam, locuitor din Brad, 58.
Golea, Dumitru, locuitor din Brad, 58.

Golea, Ioan, locuitor din Brad, 58.
Golea, Precup, locuitor din Brad, 58.
Gologan, Maria, văduva lui Staicu Gologan din Satulung, 174.
Gologan, Staicu, cioban din Satulung, 174.
Gologan, Vlad, cioban din Satulung, 175.
Gomboş, Ioan, preot din Vidra de Sus, 171.
Gompertz, comisar cezaro-regal, 211.
Gornu, Nonu, locuitor din Vânători, 91.
Gorţă, Vasilie, locuitor din Brad, 58.
Gota, Ioan, preot din Răhău, 150.
Gräf, Rudolf, istoric, 6.
Grama, Nicolae Vasilie, preot din Râuşor, 137.
Grama, Nicolae, preot din Dridif, 137.
Grama, Paic, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Grebeleţ, Antonie, locuitor din Zdrapţ, 89.
Grebeleţ, Ionaş, locuitor din Zdrapţ, 89.
Greceanu, Maria, văduva lui Nicolae Greceanu din Vulturii Zlatnii, 179.
Greceanu, Marina, văduva lui Greceanu Nicolae, 197.
Greceanu, Nicolae, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179, 197.
Grecu, Ioan, paroh din Cernat, 112.
Grecu, Ioan, preot din Proştea, 123.
Grecu, Ioan, preot din Ruja, 123.
Greu, Nicolae, locuitor din Satulung, 179.
Gridi, Irimie, preot din Grid, 137.
Griguţ, Ionuţ, locuitor din Brad, 59.
Grindean, Atanasie, paroh din Sălcud, 118.
Grita, Pascu, locuitor din Roşia, 202.
Grof, Pătru, locuitor din Brad, 58.
Groza, George, locuitor din Binţinţi, 87.
Groza, Ioan, preot din Băiţa, 161.
Groza, Ioan, preot în Criştior, 13, 14.
Groza, Iosif, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
Groza, Raveca, văduva lui Groza George, 87.
Groza, Simion, preot din Rovina, 165.
Groza, Simion, preot în Gurahonţ, 12
Grozav, Sinesie, preot în Aciuţa, 12.
Gruescu, Ioan, locuitor din Petreni, 87.
Gruia, Pascu, locuitor din Roşia, 27.
Gulaci, Giu Iosiv, locuitor din Deva, 97.
Gulaci, Veronica, văduva lui Gulaci Giu Iosiv, 97.
Gulda, Ioan, econom din Săcătura, 193.
Gurban, Gheorghe, învăţător din Şoimoş, 11.
Gurlişte, Adam, locuitor din Petreni, 87.
Gyarmati, 194.
Gyulaj, G., 150.

H

Halic, Todrică, locuitor din Chisindia, 11.
Haller, Iosif, grof din Albeşti, 92, 93, 94, 95.
Han, Georgie, văsar din Arăţa, 56.
Han, Parastiva, orfana lui Han Georgie, 56.
Hanăş, Nicolae, locuitor din Căinel, 42.
Hanga, Alexandru, locuitor din Cărăstău, 51.
Hanga, Sumedreana, văduva lui Hanga Alexandru, 51.
Hanu, Georgie, văsar din Albac, 194.
Hanu, Parastie, orfana lui Hanu Georgie, 194.
Hârcioadă, Bucur, preot din Hârseni, 137.
Hârpenciu, Achim, locuitor din Petreni, 86.
Hârpenciu, Eva, văduva lui Hârpenciu Achim, 87.
Hasnes, Ioan, paroh din Cuşma, 109.
Haşu, Iosif, preot din Breaza, 138.
Hatváni, [Emeric], 34, 35, 36, 181, 191, 192, 193, 194.

Haynau, [Julius Jacob von], general, 217.
Hărăguş, Jufa, locuitoare din Luncanii de Jos, 40.
Hărămeanu, Elena, văduva lui Hărămeanu Nicolae, 28
Hărămeanu, Nicolae, 28.
Hărăstăşan, Toma, locuitor din Sânmihaiul de Jos, 221.
Hărătianu, Bucura, 28.
Hărătianu, Nicolae, 28.
Hărdoiu, Bucur, econom din Satulung, 178.
Hărdoiu, Paraschiva, văduva lui Bucur Hărdoiu din Satulung, 178.
Hărduţiu, Todor, căpitan, 67, 200, 201, 203.
Hărtăneanu, Anica, văduva lui Nicolae Hărtăneanu junior, 176.
Hărtăneanu, Bucura, văduva lui Nicolae Hărtăneanu senior din Satulung, 176.
Hărtăneanu, Catrina, văduva lui Ioan Hărtăneanu, cizmar din Satulung, 176.
Hărtăneanu, Ioan, cizmar din Satulung, 176.
Hărtăneanu, Nicolae, junior, locuitor din Satulung, 176.
Hărtăneanu, Nicolae, senior, locuitor din Satulung, 176.
Hărtăneanu, Petru, locuitor din Satulung, 176.
Hărţi, Gheorghie, locuitor din Almaşu Mic, 99.
Hedeş, Ioan, ziuaş din Valea Dosului, 198, 199.
Hedeş, Ion, econom din Izvorul Ampoiului, 82.
Hedeş, Rafila, soţia lui Hedeş Ioan, 82, 199.
Henţ, Nicolae, preot din Râşca, 47, 166.
Herlea, Ioan, preot în Vinerea, 47.
Herţa, Constandin, locuitor din Binţinţi, 87.
Herţa, Dosia, văduva lui Herţa Constandin, 87.
Herţa, Nicolae, locuitor din Brad, 58.
Herţa, Pătru, locuitor din Brad, 59.
Heydte, baron, 210.
Hidoş, Dumitru, locuitor din Nazna, 79.
Hincu, Kinda, locuitor din Trestia, 39.
Hiru, Maria, văduva lui Hiru Savu, 94.
Hiru, Savu, locuitor din Albeşti, 94.
Hoceată, Zaharie, locuitor din Topârcea, 73, 74.
Hodiş Ionuţ, locuitor din Valea Verde, 35.
Hodiş, Grigorie, preot din Hodişu, 155.
Hodiş, Vasilie, preot din Bozna, 135.
Hodoş, Gheorghe, paroh din Berghia, 75.
Hodoş, Ioan, paroh în Bandu de Câmpie, 76.
Hodoş, Iovu, paroh din Morăreni, 70.
Hodoş, Zenovie, paroh din Iclandu Mare, 73.
Hogan, Petru, preot din Băguleşti, filia Stregoanea, 136.
Hoisan, Ilie, locuitor din Glodeni, 95.
Hoisan, Ioana, văduva lui Hoisan Mitrea, 95.
Hoisan, Kristian, orfanul lui Hoisan Ilie, 95.
Hoisan, Maria, văduva lui Hoisan Ilie, 95.
Hoisan, Mitrea, locuitor din Glodeni, 95.
Holom, Crinela, istoric, 118.
Holom, Dumitru, locuitor din Bahnea, 78.
Holţa, Ion, locuitor din Ruda, 29.
Honţi, David, locuitor din Domald, 75.
Horga, Igna, locuitoare din Buteni, 11.
Horvath, Ioan, preot din Finteuşul Mare, 122.
Hristea, Ilie, 36.
Hubăr, Pain, locuitor din Brad, 58.
Hudea, Toader, locuitor din Viişoara, 75.

Hulia, Giorgie, locuitor din Filea, 40.
Hulia, Ioana, văduva lui Hulia Giorgie, 40.
Hurban, [Jozef Miloslav], politician slovac, 230, 240.
Hurde, Avram, locuitor din Zdrapţ, 89, 90.
Hurde, Eva, copilă din Zdrapţ, 90.
Hurde, Ioan, copil din Zdrapţ, 90.
Hurde, Mărie, locuitoare din Zdrapţ, 90.
Hurde, Mihai, locuitor din Zdrapţ, 89.
Hurdea, Iosif, jurat din Crişcior, 64.
Hurtoi, Constantin, orfanul lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
Hurtoi, Crăciun, econom din Brădeşti, 63, 203.
Hurtoi, Filip, orfanul lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
Hurtoi, Ioana, văduva lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
Hurtoi, Maria, orfana lui Hurtoi Crăciun, 63, 203.
Husti, Iosif, locuitor din Sântandrei, 98.
Husti, Juja, văduva lui Husti Iosif, 98.
Husti, Juja, văduva lui Husti Mihail, 98.
Husti, Mihail, locuitor din Sântandrei, 98.

I

Iacob, Ana, văduva lui Iacob Avram, 51.
Iacob, Avram, locuitor din Cărăstău, 51.
Iacob, Simion, locuitor din Crăciuneşti, 39.
Iacov, Nicolae, locuitor din Toderiţa, 44.
Iacov, Pavel, jude, 44.
Iacov, Rahira, văduva lui Iacov Tudor, 44.
Iacov, Tudor, locuitor din Toderiţa, 44.
Iancu, Avram, conducător naţional, 12, 13, 14, 20, 23, 220, 222.
Iancu, Ioan, jude primar, 182.
Iancu, Ioan, preot din Vidra de Sus, 171.
Ianislău, Ana, văduva lui Ianislău Toader, 186, 197.
Ianislău, Toader, locuitor din Zlatna, 186, 196.
Ienişeriu, Ana, orfana lui Ienişeriu Petru, 185, 196.
Ienişeriu, Elena, orfana lui Ienişeriu Petru, 185, 196.
Ienişeriu, Georgiu, fiul lui Ienişeriu Petru, 185.
Ienişeriu, Petru, orfanul lui Ienişeriu Petru, 185, 196.
Ienişeriu, Petru, văduv din Zlatna, 185, 196.
Ienişeriu, Ştefan, fiul lui Ienişeriu Petru, 185.
Iepşan, Ştefan, locuitor din Aluniş, 40.
Iepure, Ana, orfana lui Iepure Ioan, 197.
Iepure, Ioan, locuitor din Galaţi, 197.
Iepure, Petre, orfanul lui Iepure Ioan, 197.
Iepure, Sofia, văduva lui Iepure Ioan, 197.
Iepure, Todor, 201, 202.
Ieremia, Ioan, cioban din Satulung, 176.
Ieremia, Maia, văduva lui Ioan Ieremia din Satulung, 176.
Iga, Adam, locuitoare din Ţărăţăl, 53.
Iga, Ana, locuitoare din Ţărăţăl, 52.
Iga, Ianăş, locuitoare din Ţărăţăl, 52.
Iga, Ioana, văduva lui Iga Petru, 53.
Iga, Nicolae, copil din Ţărăţăl, 52.
Iga, Petru, a lui Iakeşuţ, locuitor din Ţărăţăl, 52.
Iga, Petru, locuitor din Ţărăţăl, 52, 53.
Ighian, George, econom din Izvorul Ampoiului, 81.
Ighian, Iosif, preot din Baia de Arieş, 171.
Ighian, Iosif, protopop din Zlatna, 91, 94, 213, 242.
Igna Nicolae, locuitor din Crişcior, 64.

Ignat, Ana, văduva lui Ignat Ioan, 98.
Ignat, Ioan, locuitor din Halm, 98.
Ilie, Aaron, preot din Teiu, Lăsău şi Grind, 136.
Ilieş, Georgie, locuitor din Lăşchia, 50.
Ilieş, Mărie, văduvă din Ţebea, 38.
Ilisie, Telia, locuitor din Feldioara, 47, 48.
Indrei, Petru, locuitor din Brad, 57
Indrei, Samson, locuitor din Crişan, 80.
Indrei, Solomon, locuitor din Brad, 59.
Indreş, Solomon, locuitor din Ruda, 29.
Intze, János, locuitor din Cornăţel, 79.
Ţugui, Maria, văduva lui Ioan Ţugui, 176.
Ioan, Bolozana, văduvă din Satulung, 176.
Ioan, locuitor din Satulung, 174.
Ioan, Marica, văduvă din Satulung, 176.
Ioancea, Nechita, preot din Făureşti, 121.
Ioanovici, Alexandru, paroh din Ban, 119.
Ioanovici, Ilie, paroh din Ban, 119.
Ioanovici, Ioan, paroh din Albeşti, 94, 95, 97.
Ioanovici, Ioan, preot din Budila, 142.
Ionaş, Adam, locuitor din Ruda, 29.
Ionaş, Varvara, văduvă din Branişca, 66.
Ionescu, Simeon, preot din Lancrăm, 150.
Iordache, Parascheva, văduva lui Iordache Pârşoiu din Satulung, 173.
Iosif al II-lea, împărat al Austriei, 224, 225.
Iosif, Ioan, preot din Drave, 144.
Iosif, Stan, paroh în Caţa, protopop al Kohalmului, 144, 187.
Iovan, Mihail, locuitor din Deva, 97.
Iovan, Nana, văduva lui Iovan Mihail, 97.
Iovu, Floarea, locuitor din Râşca, 47.
Iovu, Şara, văduva lui Iovu Floarea, 47.
Irhaş, Arsenie, locuitor din Brad, 58.
Irimie (Ieremie), Georgiu, locuitor din Zlatna, 185, 196.
Irimie, Cătălina, văduva lui Irimie, Timotei, 68.
Irimie, George, paroh din Stupini, 111.
Irimie, Ioan, gardist, 44.
Irimie, Ioan, văduv din Zlatna, 185.
Irimie, Maria, văduva lui Irimie Ioan, 44.
Irimie, Paraschiva, cusătoreasă din Dârste, 204.
Irimie, Timotei (Matei), soldat fără plată, 68.
Ispas, Ioan, preot din Sâmbăta de Sus răsărit, 138.
Ispas, Ioan, preot din Saşa Lupşii, 147.
Ispas, Văsii, locuitor din Romoşel, 45.
Istrate, Floarea, văduva lui Istrate Samoil, 31.
Istrate, Samoil, locuitor din Şpring, 31.
Iuga, Gheorghe, locuitor din Cărăstău, 51.
Iuga, Marişca, locuitoare din Zdrapţ, 90.
Iuga, Toader, locuitor din Cărăstău, 51.
Iuşca, Antonie, purcar din Conop, 13.
Ivan, Antone, locuitor din Trâmpoaiele, 35.
Ivan, Petru, Luncanii de Jos, 40, 160.
Ivan, Teodor, preot din Scroafa, 167.
Ivásk, Ioan, paroh din Cristeşti, 106.

Î

Împărat, Ioan, locuitor din Brad, 58.

J

Jakabfy, Kristof, subprefect, 9
Jakob, Elek, 6.
Jeft, János, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179.
Jelcan, Achim, locuitor din Feldioara, 48.
Jenei, 84.
Jirj, Teodor, ţăran din Căpruţa, 13.

Jivan, Gheorghe, locuitor din Bârzava, 13.
Jivănescu, Gheorghe, şumar din Şoimoş, 11.
Joiţa, Ioan, preot din Boholt, 124.
Jorda, Dumitru, preot din Bălan, 134, 135.
Jorda, Simeon, preot din Bălan, 135.
Josan, Dimitrie, locuitor din Zdrapţ, 90.
Josca, Ştefan, 40.
Juda, Avram, locuitor din Zdrapţ, 90.
Juda, Ioan, copil din Zdrapţ, 90.
Juda, Sofia, locuitoare din Zdrapţ, 90.
Juda, Toader, copil din Zdrapţ, 90.
Juda, Toader, locuitor din Zdrapţ, 89.
Jude, Barbara, văduvă din Ţebea, 39.
Jude, Ioan-senior, preot în filia Toheşti, 12.
Jude, Iovan-junior, preot în Poienari, 12.
Jude, Raveca, văduvă din Ţebea, 39.
Jude, Trina, văduvă din Ţebea, 38.
Juganu, Elena, văduva lui Juganu Ioan, 44.
Juganu, Ioan, locuitor din Toderiţa, 44.
Jugariu, Gheorghe, locuitor din Holbav, 64.
Jupa, Alisandru, văsar din Neagra, 36.
Jurca, Nicolae, martor, 63.
Jurcă, Vilă, locuitor din Mihăileni, 88.
Jurcovan, Spiridon, preot din Drăguş, 138.
Jurcovan, Spiridon, protopop din Făgăraş II, 137.
Jurcovan, Spiridon, viceprotopop din Breaza, 42.
Jurj, Ana, orfana lui Jurj Gheorghe, 38.
Jurj, Gavrilă, locuitor din Săcătura, 38.
Jurj, Gheorghe, călăbaş din Săcătura, 38.
Jurj, Gherman, preot din Runku, 145.
Jurj, Ioan, preot din Bulzeşti, 161.
Jurj, Mărie, orfana lui Jurj Gheorghe, 38.
Jurj, Rafila, orfana lui Jurj Gheorghe, 38.
Jurj, Simtioana, văduva lui Jurj Gheorghe, 38.
Jurj, Ştefan, preot din Bulzeşti, 161.
Jurj, Teodor, orfanul lui Jurj Gheorghe, 38.
Jurjiu, Pavel, june din Muncel, 67.
Jurju, Ana, văduvă din Zlatna, 186.
Jurju, Elisaveta, fiica lui Jurju Ana, 186.
Jurju, Petru, locuitor din Valea Nagii, 182.

K

Kaba, Nani, văduvă, 183, 184.
Kalamariu, Iosif, locuitor din Dobra, 96, 97.
Káli, István, 79.
Kâmpean, Dumitru, locuitor din Vidacut, 80.
Kâmpean, Namsenik, preot din Diviciori, 152.
Kâmpean, Niulay, paroh din Şieu, 109.
Kâmpean, Theodor, paroh din Prundul Bârgăului, 108.
Kâmpianu, Klement, preot din Pătrânjeni, 169.
Kâmpianu, Nicolae, preot din Valea Bulzului, 169.
Kandrea, Ioan, preot din Neagra, 171.
Kantai, Zaharie, notar din Stânceni, 157.
Kapia, János (Kőpa Jánosi), locuitor din Satulung, 175.
Kărpinişan, Nicolae, preot din Câlnic, 150.
Kăta, David, orfanul lui Kăta Şerban, 98.
Kăta, Şerban, locuitor din Sântandrei, 98.
Kelefariu, Ioan, preot din Sărata, 138.
Kelemen, Ana, văduva lui Kelemen Ioan, 187.
Kelemen, Ioan, locuitor din Petka, 186.
Kemény, Farkas, 33, 34, 37, 38, 67, 181, 186, 190, 191, 192, 194, 197, 200, 201.
Kemény, István, baron, 24.
Kemény, Pál, baron, 210.
Kifa, Ioan, paroh din Blăjenii de Jos, 110.

Kiran, Radu, locuitor din Satulung, 179.
Kiran, Stana, locuitoare din Satulung, 179.
Kirpărău, Ilie, locuitor din Vidacut, 80.
Kis Antal, locuitor din Nazna, 79.
Kislas, Georgie, preot din Daia, 151.
Kiş, Beniamun, preot din Bârcea Mică, 132.
Kiţac, Atanasie, preot din Kiukiş, 152.
Kleinhauer, Ioan, 62.
Klej, Ion, locuitor din Mihăileni, 88.
Kobuj Mişi, 73.
Kociomoate, Ioan, fiul lui Kociomoate Maria, 81.
Kociomoate, Maria, văduvă din Izvorul Ampoiului, 81.
Kociomoate, Solomon, fiul lui Kociomoate Maria, 81.
Kocsis, János, 101.
Kodeu, Nikolau, paroh din Pâclişa, 105.
Koja, Marica, văduva lui Pătru Koja din Satulung, 173.
Koja, Pătru, locuitor din Satulung, 173.
Kojor, locuitor din Cojocna, 73.
Kokos Goji, locuitor din Oşorhei, 75.
Kokoş, Juja, văduva lui Kokoş Nicolae, 98.
Kokoş, Nicolae, locuitor din Sântandrei, 98.
Koldea, Ioan, preot din Poieni, 169.
Kolţa, Ioan, locuitor din Valea Bradului, 88.
Koman, Dumitru, jurat din Vânători, 91.
Koman, Ioan, paroh din Baciu-Săcele, 111.
Komşa, Lazăr, preot din Rubiţa, 166.
Komşa, Nicolae, paroh din Zdrapţ, 90, 168.
Kopil, Todor, preot din Agrişu, 145.
Kornia, Maria, văduva lui Kornia Nicolae, 187.
Kornia, Nicolae, locuitor din Caţa, 187.
Kornis, conte, 211.
Kornya, Dimitrie, preot din Ibăneşti, 165.
Koroi, Aron, locuitor din Cărpiniş, 182.
Kosma, Ştefan, preot din Muntari, 169.
Kossuth, [Lajos], guvernator al Ungariei, 13, 22, 213, 215, 217, 219, 222, 236.
Kosta, Petru, locuitor din Cerbăl, 99.
Kostea, Ioan, preot din Sibişani, 151.
Kostin, Vasilie, preot din Herepe, 148.
Kotsis, copist, 223.
Kovaci Carol, locuitor din Zau de Câmpie, 71.
Kovács, Zsigmond, locuitor din Bandul de Câmpie, 79.
Kovács, Iosif, 237.
Köváry, László, 6.
Kozma, Ioan, preot din Bonţida, 152.
Kozma, Petru, preot din Vidolm, 146.
Krainic, Nicoale, preot din Dobra, Abucea, Stretea şi Gura Dobra, 136.
Krainic, Nicolae, protopop din Dobra, 135.
Kreţ, Florica, locuitoare din Mihăileni, 89.
Kristurian, Iacob, paroh din Cristeşti, 83.
Kriş, Dumitru, locuitor din Valea Bradului, 88.
Kriş, Ghiorghie, locuitor din Valea Bradului, 88.
Kriş, Mihai, locuitor din Valea Bradului, 88.
Kriş, Pătru, fiul lui Văsuc Anuţa, 91.
Krişan, Anghel, paroh din Ormindea, 88.
Kugetyan, Ilie, econom, 81.
Kulterer, Murany, 11.
Kuntzelman, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Kure, Gregorie, preot din Başcapău, 153.
Kure, Ignat, preot din Păuşa, 134, 135.
Kurnuţan, Ioan, locuitor din Zdrapţ, 89.
Kurutz, Nicolai, locuitor din Homorod Szent Marton, 81.
Kuşcă, Dian Dimitrie, locuitor din Deva, 97.

L

Labo, Irodion, preot din Trăznea, 134, 135, 172.
Lada, Onuţ, locuitor din Luca, 53.
Laic, Mărie, locuitoare din Săcădate, 31.
Lambert, Nicolae, locuitor din Buteni, 11.
Langa, Ilie, locuitor din Viszki, 188.
Langa, Rahira, văduva lui Langa Ilie, 188.
Lascovici, Iosif, preot din Lăpuşu de Sus, 136.
Laslău, Ana, locuitoare din Băiţa, 49.
Laslău, Avram, locuitor din Băiţa, 49.
Laslău, Ioan, locuitor din Şesuri, 48.
Laslău, Simion, preot în Feneş, 200.
Laslău, Toader, 200.
László, Vespremiu, din Cluj, 73.
László, Ioan, paroh din Cetea, 104.
László, Ioan, preot din Peştera, 165.
Laurian, August Treboniu, istoric, 17, 224.
Laurian, Iacob, paroh din Cornăţel, 85, 86.
Laza, Arsenie, preot din Lunca, 164.
Lazăr, Ana, văduva lui Lazăr Lazăr, 36.
Lazăr, Arsenie, preot în Lunca, 54.
Lazăr, Dotiţa, locuitoare din Brad, 60.
Lazăr, Dumitru, locutor din Vinerea, 46.
Lazăr, Gheorghe, locuitor din Cuciulata, 26.
Lazăr, Lazăr, locuitor din Blăjeni, 36.
Lazăr, Mihail, locuitor din Ormindea, 87.
Lazăr, Moise, fiul lui Lazăr Ghorghe, 26.
Lazăr, Pătru, jurat din Luncanii de Jos, 67.
Lazăr, Perian, preot în Crăciuneşti, 39.
Lazăr, Sântion, 195.
Lazăr, Sofron, jurat din Luncanii de Jos, 67.
Lazea, Todor, preot din Lăpuşul, 171.
Lăţânc, Blag, locuitor din Cărăstău, 51.
Lăţânc, Gheorghe, locuitor din Cărăstău, 51.
Lăţânc, Marica, văduva lui Lăţânc Blag, 51.
Lăzărenci, Raveca, văduvă din Ţebea, 38.
Lăzărescu, Deic, 9.
Lăzăruţ, Todor, locuitor din Berghia, 75.
Leah, Avram, preot din Blăjeni, 161.
Leah, Ioan, preot din Blăjeni, 161.
Leb, P., preot, 216.
Lechinţan, Vasile, istoric, arhivist, 6.
Leicu, Vasilie, preot din Sighişoara, 152.
Leon, Adam, locuitor din Ruda, 29.
Leopold al II-lea, împăratul Austriei, 117, 226
Lepădat, Josana, văduva lui Lepădat Marc, 51.
Lepădat, Marc, locuitor din Cărăstău, 51.
Lepădat, Vasile, locuitor în Ştefan, 188.
Libei, Mihăilă, locuitor din Şoimuş, 81.
Lobodă, Toma, locuitor din Neagra, 193, 194.
Lobonea, Constantin, econom din Brădeşti, 202.
Lobonea, Costandin, cărăuş din Brădeşti, 62.
Lobonea, Filip, june din Brădeşti, 63.
Lobonea, Iosif, cantor din Brădeşti, 62.
Lobonea, Safta, văduva lui Lobonea Constantin, 202.
Lobonea, Safta, văduva lui Lobonea Costandin, 62.
Lobonţ, Iosif, preot din Hăpria, 151.
Lobonţ, Nicolae al Lobonţilor, locuitor din Ludeşti, 45.
Lodoabă, Toma, văsar din Neagra, 36.
Logojan, Grozav, locuitor din Birtin, 54.
Logojan, Simziana, văduva lui Logojan Grozav, 54.
Loliş, Ilona,văduva lui Loliş Nea, 53.
Loliş, Nea, locuitor din Lunca, 53.
Lopa, Nicolae, locuitor din Albeşti, 92.
Lopa, Palaghia, văduva lui Lopa Nicolae, 92.
Luca, Dănilă, locuitor din Ruha-Agriş, 55.

Luca, Drăghina, văduva lui Luca Todor, 51.
Luca, Elina, locuitoare din Mesteacăn, 49.
Luca, Gheorghe, locuitor din Cărăstău, 51.
Luca, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 49.
Luca, Iov, locuitor din Cărăstău, 51.
Luca, Marinca, văduva lui Luca Iov, 51.
Luca, Moise, locuitor din Cărăstău, 51.
Luca, Todor, locuitor din Cărăstău, 51, 52.
Luca, Trina, văduva lui Luca Gheorghe, 51.
Luca, Trina, văduva lui Luca Moise, 51.
Lucaci, Ioan, preot din Zlatna, 169, 182
Lucaci, Petru, preot din Spălnaca, 149.
Lucaciu, Ioan, preot din Călățele, 128.
Luka, Vasile, băieş din Izvorul Ampoiului, 81.
Lukaci, Ioan, preot din Suatu, 125.
Luncan, Dotiţa, locuitoare din Brad, 59.
Lung, Ilie, preot din Valea Drăganului, 129.
Lungescu, Adam, preot din Lejnic şi Dumbrăviţa, 132.
Lup, Grozav, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Lup, Ioan Gheorghie, plugar din Perşani, 27.
Lup, Mărie, văduva lui Lup Toader, 51.
Lup, Toader, locuitor din Cărăstău, 51.
Lupaş, Dănilă, locuitor din Crăciuneşti, 39.
Lupaş, Evuţa, văduva lui Lupaş Nicolae, 39.
Lupaş, Maria, văduva lui Lupaş Dănilă, 39.
Lupaş, Nicolae, locuitor din Crăciuneşti, 39.
Lupşa, Avram, preot din Vişea, 132.
Luput, Gheorghie, preot din Văleni, 122.

M

M., Pătru, preot din Okolişu Mare, 145.
Macarie, Vasilie, paroh din Daia, 106.
Macra, Ana, locuitoare din Brad, 60.
Macriş, Nicolae, jurat din Cornăţel, 86.
Macscási, Ferenc Login, 84.
Mádly, Lorand, istoric, 6, 16.
Maier, Gheorghie, locuitor din Branişca, 66.
Maier, Grigorie, preot din Nocrich, 160.
Maier, Iacob, preot din Topliţa, 157.
Maier, Ioan, locuitor din Branişca, 66.
Maior, Ioan, locuitor din Vidacut, 80.
Maior, Liviu, istoric, 5.
Majorosán, István, locuitor din Saschiz, 71.
Malia, Avsalom, preot din Korna, 170.
Man, 16.
Man, Chirilă, locuitor din Binţinţi, 87.
Man, Paralia, văduva lui Man Chirilă, 87.
Manasie, Adămuţ, locuitor din Zdrapţ, 89.
Manciulea, Ioan, jurat, 43.
Mandeal, Vasile, preot din Porumbacu de Jos, 138.
Mândrea, Iosif, cioban din Satulung, 178.
Manea, Ioan, paroh din Crişan, 80.
Manea, Ioan, preot din Potingani, 165.
Manea, Ioan, preot din Vaca, 168.
Maniu, Ioan, jurist, 229, 230.
Maniu, Ioan, locuitor din Albeşti, 93.
Maniu, Ioan, preot în Fântâna, 52.
Maniu, Iuliu, politician, 230.
Maniu, Savina, văduva lui Maniu Ioan, 93.
Manole, Ioan, preot în Şimon, 31.
Manovici, Ioan, paroh din Chesler, 118.
Manovici, Moisi, preot din Cărpiniş, 170.
Mantea, Ioan, 181.
Mantea, Maria, văduva lui Mantea Ioan, 181.

Marca, Alexie, econom din Şartoş, 201.
Marca, Ioan, orfanul lui Marca Alexie, 202.
Marca, Ioana, orfana lui Marca Alexie, 202.
Marca, Maria, orfana lui Marca Alexie, 202.
Marca, Saftan, orfanul lui Marca Alexie, 202.
Marca, Todora, văduva lui Marca Alexie, 202.
Marca, Varvara, orfana lui Marca Alexie, 202.
Marca, Veselie, orfanul lui Marca Alexie, 202.
Marcoman, Ioana, văduva lui Marcoman Ion, 94.
Marcoman, Ion, păstor din Albeşti, 94.
Marcovici, Ioan, locuitor din Viişoara, 75.
Marcovici, Vasilie, fiul lui Marcovici Ioan, 75.
Marcu, Adam, orfanul lui Marcu Alexe, 69.
Marcu, Alexe, econom din Sartăş, 69.
Marcu, Dimitrie, preot din Râu şi Gurguţa, 128.
Marcu, Ioan, preot din Scoreiu, 138.
Marcu, Ioana, orfana lui Marcu Alexe, 69.
Marcu, Maria, orfana lui Marcu Alexe, 69.
Marcu, Safta, orfana lui Marcu Alexe, 69.
Marcu, Teodora, văduva lui Marcu Alexe, 69.
Marcu, Varvara, orfana lui Marcu Alexe, 69.
Marcu, Vasile, june din Şartoş, 69, 202.
Marcu, Văsălie, orfanul lui Marcu Alexe, 69.
Marda, Ioan, preot din Sâmbăta de Sus apus, 138.
Maria Theresa, împărătească, 223.
Maria, văduva lui Gheorghie din Satulung, 178.
Marian, Gavrilă, văsar din Neagra, 194.
Marian, Gică, revoluţionar din Covăsânţ, 10, 13.
Marian, Ioan, locuitor din Certeiul de Jos, 66.
Marian, Moisă, locuitor din Certeiul de Jos, 66.
Marian, Nicolae, locuitor din Velt, 71.
Marian, Oana, văduva lui Marian Nicolae, 71.
Marian, Ştefan, locuitor din Căpâlna de Sus, 74.
Marin, Ioan, paroh în Crizba şi Noua, 114.
Marin, Măriuţa, văduvă din Ţebea, 39.
Mariş, Florea, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Mariş, Ioan, preot din Ţebea, 38, 39, 162.
Mariş, Ioan, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Marişcă, Ioan, locuitor din Bătrâna, 99.
Marişcă, Salomie, văduva lui Marişcă Ioan, 99.
Mariţa, Ion, 195.
Martin, Marinca, locuitoare din Brad, 60.
Martin, Pătru, locuitor din Brad, 59.
Martinovici, Ioan, paroh din Satulung II, 112, 173.
Márton, János, locuitor din Nazna, 79.
Marton, Jimon, notar, 12.
Mate, Dănilă, locuitor din Zdrapţ, 89.
Mate, Iosif, locuitor din Zdrapţ, 89.
Mate, Mihăilă, locuitor din Ibăneşti, 84.
Mate, Susana, copilă din Zdrapţ, 90.
Mate, Theodor, preot din Deag, 157.
Mateaş, Dumitru, băieş din Ruda, 29.
Matei, Ana, văduva lui Matei Nicolae, 43.
Matei, Nicolae, locuitor din Abrud, 43.
Matei, Nicolae, preot din Hărţigani, 163.

Matei, Vasilie, pândar din Dârlos, 31.
Matei, Zacharie, preot din Nadăşu, 156.
Matei, Zaharia, protopop din Reghin, 91.
Mateş, Georgie, zidar din Albac, 194, 195.
Mateş, Gheorghe, locuitor din Arăţa, 56.
Mateş, Ioan, orfanul lui Mateş Georgie, 195.
Mateş, Rusanda, văduva lui Mateş Georgie, 195.
Mateş, Todor, 194.
Maxim, Maria, 209.
Maximilian, Mihail, protopop din Haţeg, 142.
Maxin, Ioan, birău din Apahida, 73.
Maxin, Irina, birău din Apahida, 73.
Maxin, Vasilie, birău din Apahida, 73.
Măcelariu, Ilie, om politic român, 240.
Mădăluţă, Ristea, locuitor din Cerbia, 66.
Măeru, Ştefan, locuitor din Feldioara, 48.
Măieriu, Ana, orfana lui Măieriu Dănilă, 190.
Măieriu, Avram, orfanul lui Măieriu Dănilă, 190.
Măieriu, Dănilă, econom din Câmpeni, 190.
Măieriu, Lazăr, orfanul lui Măieriu, Dănilă, 190.
Măieriu, Nicolae, orfanul lui Măieriu, Dănilă, 190.
Măieriu, Todor, orfanul lui Măieriu, Dănilă, 190.
Mănoiu, Ioan, paroh din Şimon, 114, 115.
Mărcuş, Gheorghie, locuitor din Halm, 98.
Mărginan, Marina, soţia lui Mărginean Petru, 35.
Mărginan, Petru, locuitor din Trâmpoaiele, 35.
Mărginean, Dimitrie, locuitor din Zlatna, 186.
Mărginean, Gregorie, paroh din Luduş, 76.
Mărginean, Ilie, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Mărginean, Petru, locuitor din Iclandu Mare, 71.
Mărginean, Savu, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Mărgineanu, Anisia, locuitoare din Valea Nagii, 183.
Mărgineanu, Petru, locuitor din Valea Nagii, 182.
Mărginian, Ioan, locuitor din Apahida, 73.
Mărian, Gavril, locuitor din Gârda de Jos, 36.
Măriuca, văduvă din Ţebea, 38.
Măriucă, văduvă din Ţebea, 38.
Mărtin, Anişca, locuitoare din Brad, 60.
Mărtin, Boriţă, locuitoare din Brad, 60.
Mărtin, Gheorghie, preot din Teleki Recea, 137.
Medrea, Avram, preot din Răcătău, 151.
Medrea, Toader, locuitor din Sălişte, 41.
Megai, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Melaje, Vasilie, martor, 63.
Meltzer, asesor de judecată montan, comisar districtual, 184, 222, 223.
Mera, Eva, văduva lui Mera Georgie, 55.
Mera, Georgie, băieş din Abrud, 55.
Merza, Vasile, plugar din Conop, 13.
Meteşanu, Elena, copilă din Izvorul Ampoiului, 82.
Mezei, Ionikie, preot din Diviciori, 152.
Mezei, István, locuitor din Pănet, 79.
Mezeu, Avram, locuitor din Mihăileni, 88.
Mic, Iosif, locuitor din Birtin, 54.
Mic, Iov, locuitor din Birtin, 54.
Mic, Racila, văduva lui Mic Iosif, 54.

Micaş, Florian, avocat, 17.
Miclia, Avram, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Miclia, Iosana, văduva lui Miclia Avram, 53.
Miclia, Nicolae, jurat, 48.
Miclia, Nistor, jurat, 48.
Miclia, Petru, orfanul lui Miclia Avram, 53.
Midre, Avram, locuitor din Crişan, 80.
Mih, Ioan, locuitor din Sohodol, 190.
Mihali, Grigorie, protopop greco-catolic, 184.
Mihali, Simion, notar, 182.
Mihály, comisar, 10.
Mihály, familie, 16.
Mihăilă, Domnica, văduva lui Ilie Mihăilă, 46.
Mihăilă, Ilie, locuitor din Vinerea, 46, 47.
Mihăilă, Ioan Mihai, locuitor din Cuciulata, 26.
Mihăilă, Ioan, preot din Comana de Jos, 137.
Mihăilă, Iov, locuitor din Prihodişte, 54.
Mihăilă, Magdalina, orfana lui Mihăilă Ilie, 46, 47.
Mihăilă, Maria, orfana lui Mihăilă Ilie, 46, 47.
Mihăilă, Maria, văduva lui Radu Mihăilă din Satulung, 178.
Mihăilă, Nicolae, fecior din Prihodişte, 54.
Mihăilă, Ona, văduva lui Mihăilă Solomon, 54.
Mihăilă, Paraschiva, orfana lui Mihăilă Ilie, 46.
Mihăilă, Paraschiva, văduva lui Mihăilă Ioan Mihai, 26.
Mihăilă, Radu, locuitor din Satulung, 178.
Mihăilă, Raveca, orfana lui Mihăilă Ilie, 46, 47.
Mihăilă, Solomon, locuitor din Prihodişte, 54.
Mihăilă, Toader cel tânăr, locuitor din Sălişte, 41.
Mihăilă, Toader, locuitor din Sălişte, 41.
Mihăuţ, Avram, locuitor din Brad, 57.
Miheţ, Alexandru, econom din Ponorel, 34.
Miheţ, Dotiţa, locuitoare din Brad, 60.
Miheţ, Ioan, copil din Brad, 58.
Miheţ, Maria, văduva lui Fortuna Ioan, 191.
Miheţ, Petru, locuitor din Sohodol, 191.
Miheţ, Simtioana, văduva lui Miheţ Alexandru, 34.
Miheţ, Sofia, locuitoare din Brad, 59.
Miheţ, Todor, fratele lui Miheţ Alexandru, 34.
Miheţ, Ure, locuitor din Brad, 58.
Miheţiu, Georgie, ziuaş din Sohodol, 190.
Miheţiu, Ioan, orfanul lui Miheţiu Georgie, 191.
Mihon, Nicolae, călăbaş din Câmpeni, 191.
Mihu, Ioan, locuitor din Câmpeni, 191.
Mihu, Ion, locuitor din Vânători, 91.
Mihu, Vasilie, jurat din Cornăţel, 86.
Mihuţi. Simbaş, ctitor din Hunedoara, 62.
Mija, Bucura, văduva lui Mija David, 44.
Mija, David, locuitor din Toderiţa, 44.
Mija, Gheorghe, locuitor din Toderiţa, 44.
Mija, Gheorghie, preot din Toderiţa, 137.
Mija, Ioan, jude, 44.
Mija, Samoilă, preot din Holbav, 137.
Mikle, Gheorghe, preot din Surduc Copalnic, 122.
Mikle, Macavei, paroh din Micleşti-Mogoş, 107.
Milca, Nonu, jurat din Vânători, 91.
Mina, Nicolae, preot din Pianul de Sus, 151.

Mircea, Bucur, preot din Lovnic, 145, 172, 189.
Mircea, Gabriela, istoric, 24.
Mircea, Ioan, istoric, 24.
Mircioiu, Ioan, grănicer din Satulung, 174.
Mistra, Ioan, băieş din Abrud, 191.
Mitra, Iocta, locuitor din Crişcior, 64.
Mitrea, Marica, văduva lui Mitrea Vlad Gheorghie, 44.
Mitrea, Vlad Gheorghie, locuitor din Toderiţa, 44.
Mitrofan, Mihăilă, preot din Buru, 146.
Mitski, copist, 223.
Miţă, Ion, locuitor din Blăjeni, 36.
Mizsa, Samoilă, paroh din Holbav, 65.
Moarcăş, Stroie, cătană din Satulung, 178.
Mocan, Avram, locuitor din Birtin, 54.
Mocan, Briţa, văduva lui Mocan Avram, 54.
Mocan, Gabor, locuitor din Luduş, 78.
Mocan, Ioan, 215.
Mocean, Petru, locuitor din Berghia, 75.
Mocioni, Ioan de Foeni, 9,
Mocioni, Lucian, 9,
Moda, Petru al lui Toader, copil din Zdrapţ, 90.
Moda, Petru, copil din Zdrapţ, 90.
Moduţiu, Marian, orfanul lui Moduţiu Nicolae, 197.
Moga, Avram, preot din Sebeş, 150.
Moga, Gheorghe, preot din Cuciulata, 137.
Moga, Ioan, protopop din Hidveg, 99, 100.
Moga, Ioan, protopop din Hoghiz, 139, 142.
Moga, Matei, jurat din Berivoii Mici, 28.
Moga, Nicoară, preot din Sebeş, 150.
Moga, Nicolae, preot din Tomnatec, 167.
Moga, Ştefan, paroh din Budacu de Jos şi Simoneşti, 109.
Moga, Vasile, episcop, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172.
Mohor, Simion, locuitor din Luduş, 78.
Moisă, Gherman, preot din Brădeşti, 63.
Moisin, Nicolae, ctitor din Hunedoara, 62.
Moldovan, Candid, paroh din Mihalţ, 106.
Moldovan, Emanuel, preot din Fărăgău, 148.
Moldovan, Gavriil, preot din Călata şi Damiş, 128.
Moldovan, Gavrilă, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Moldovan, Georgiu, paroh din Tăuţi, 106.
Moldovan, Gherman, locuitor din Şoimuş, 80.
Moldovan, Gligor, locuitor din Cristeşti, 83.
Moldovan, Grigorie, preot din Herea, 149.
Moldovan, Grigorie, protopop din Mureş, 148.
Moldovan, Ioan, locuitor din Iclandu Mare, 72.
Moldovan, Ioan, preot din Agnita, 123.
Moldovan, Manasie, preot din Nădăşel, 126.
Moldovan, Măriuţa, văduva lui Moldovan Gherman, 80.
Moldovan, Măriuţa, văduva lui Moldovan Petru din Şoimuş, 81.
Moldovan, Nicolae, locuitor din Bârzava, 13.
Moldovan, Nicolae, preot din Căianu, 125.

Moldovan, Nicolae, preot din Seleuş, 152, 153.
Moldovan, Peter, istoric, arhivist, 5, 24, 241.
Moldovan, Petre, locuitor din Daia, 95.
Moldovan, Petru, locuitor din Şoimuş, 81.
Molnea, Ioan, preot din Felmer, 172.
Montan, Georgie, notar din Cuciulata, 26.
Montanovici, Ioan, paroh din Păucea, 117.
Mora, Ioan, paroh din Şieu-Sfânt, 110.
Morar, Iosif, administrator în Cărăstău, 51.
Morari, Filip, locuitor din Luduş, 77.
Morari, Ioan, locuitor din Zdrapţ, 89.
Morari, Ioan, preot în Birtin, 54.
Morari, Ioviţă, locuitor din Conop, 13.
Morariu, Floarea, văduva lui Morariu Iacov, 199.
Morariu, Iacov, ziuaş din Presaca, 199.
Morariu, Ioan, preot din Birtin, 160.
Moraru, Alexandru, profesor de teologie, istoric bisericesc, 6, 155.
Moraru, Ioan, paroh din Feldioara, 113.
Moraru, Iosif, preot din Kărăştău, 163.
Moraru, Nonu lui Ion, jurat din Vânători, 91.
Morăşan, Ioan, birău din Apahida, 73.
Morcan, Simion, preot din Gârda de Sus, 171.
Morcan, Todor, preot din Gârda de Sus, 171.
Mornat, Aron, locuitor din Kristur, 98.
Morojan, Radu, locuitor din Satulung, 174.
Moroşan, Vasilie, preot din Sântă Mărie, 135.
Moroşan, Pavel, paroh, 120.
Moşoiu, Bucur, paroh din Fundata, 115.
Moşoiu, Iosif, paroh din Fundata, 115.
Moşuţiu (Moduţiu), Nicolae, senator magistrat în Zlatna, 186, 197.
Moşuţiu, Floarea, văduva lui Moşuţiu Nicolae, 186, 197.
Moşuţiu, Georgie, orfanul lui Moşuţiu Nicolae, 186, 197.
Moşuţiu, Ioan, fiul lui Moşuţiu Nicolae, 186.
Moşuţiu, Maria, orfana lui Moşuţiu Nicolae, 186.
Moşuţiu, Nicolae, orfanul lui Moşuţiu Nicolae, 186, 197.
Moşuţiu, Parastia, fiica lui Moşuţiu Nicolae, 186.
Moşuţiu, Pătru, orfanul lui Moşuţiu Nicolae, 186.
Moşuţiu, Ştefan, fiul lui Moşuţiu Nicolae, 186, 197.
Mota, Petru, preot din Almaşu Mare, 139.
Motocea, Darica, locuitoare din Luncanii de Jos, 67.
Motocea, Lazăr, orfanul lui Motocea Darica, 67.
Motocea, Maria, orfana lui Motocea Darica, 67.
Motocea, Pătru, locuitor din Luncanii de Jos, 67.
Motora, Ioan, 170.
Motoş, Sofia, văduvă din Someşeni, 74.
Motu, Iosif, locuitor din Branişca, 66.
Moţ, Ioan, locuitor din Zdrapţ, 90.
Moţan, Teodor, locuitor din Peşteş, 14.
Muhilă, Bon, paroh din Hetiur, 119.
Mulea, Irimie, locuitor din Ruha-Agriş, 55.
Muntean, Agafia, văduva lui Muntean Mihail din Şăuleşti, 98.
Muntean, Anişca, văduva lui Muntean Avram, 98.
Muntean, Avram, locuitor din Halm, 98.

Muntean, Ioan, locuitor din Sântandrei, 98.
Muntean, Mihail, locuitor din Halm, 98.
Muntean, Mihail, locuitor din Şăuleşti, 97, 98.
Muntean, Nicolau, paroh din Maieru, 106.
Muntean, Petru, preot în Mărtineşti, 45.
Muntean, Simion, preot din Finciu şi Văşeşti, 128.
Muntean, Sofronie, preot din Lunca, 146.
Muntean, Susana, văduva lui Muntean Mihail din Halm, 98.
Muntean, Vasilie, preot din Bedeleu, 146.
Munteanu, Ana, văduva lui Vasilie Munteanu din Satulung, 175.
Munteanu, Vasilie, locuitor din Satulung, 175.
Munteanu, Vasilie, paroh din Ciunga, 149.
Muntian, Nicolae, ctitor din Hunedoara, 62.
Muntyan, Mihail, preot din Wurpăr, 151.
Munţiu, Dimitrie, preot din Răhău, 150.
Murari, Anuţa, locuitoare din Sântandrei, 98.
Murari, Mihail, văduvul lui Murari Anuţa, 98.
Murariu, Jodrea, soţia lui Murariu Mihail, 98.
Murariu, Mihail, locuitor din Sântandrei, 98.
Mureşan, Simion, locuitor din Bărai, 34, 35.
Mureşanu, Camil, istoric, 209.
Murgu, Eftimie, deputat guvernamental, 16, 217, 218, 219, 240.
Mursa, Marinca, văduva lui Mursa Mănasie, 54.
Mursa, Mănăsie, locuitor din Prihodişte, 54.
Mursă, Călara, văduva lui Mursă Petru, 54.
Mursă, Petru, locuitor din Prohodişte, 54.
Mursă, Raveca, văduva lui Mursă Tănasie, 54.
Mursă, Tănasie, locuitor din Prohodişte, 54.
Muşa, Brinţuşa, văduva lui Muşa Iov, 54.
Muşa, Iov, locuitor din Birtin, 54.
Mutu, Pantilie, locuitor din Binţinţi, 87.

N

Nalbeş, Ştefan, locuitor din Idandu Mare, 72.
Nan, Ioan, paroh din Râşnov, 114.
Nandra, Iosif, locuitor din Dobra, 96.
Nandra, Mitra, văduva lui Nandra Iosif, 96.
Napău, Ana, văduva lui Napău Georgie, 195.
Napău, Georgie, ziuaş din Sohodol, 195.
Napău, Ioan, orfanul lui Napău Georgie, 195.
Napău, Iosana, orfana lui Napău Georgie, 195.
Napău, Thecla, orfana lui Napău Georgie, 195.
Narţă, Anghel, preot din Sohodol, 170.
Nasta, Avram, preot în Romoşel, 46.
Nastasia, Ioana, văduvă din Someşeni, 74.
Nat, Moisi, locuitor din Ruha-Agriş, 55.
Năchiş, Demetriu, preot în Valea Verde, 35.
Năftănăilă, Cornea, jurat din Berivoii Mari, 30.
Năftănăilă, Ganea, jude din Berivoii Mari, 30.
Năftănăilă, Novac, locuitor din Berivoii Mari, 30.
Neacşi, Dimitrie, preot din Valea Verde, 170.

Neacşu, Ana, văduva lui Ciuleiu Andrei, 52.
Neacşu, Constantin, 193, 194.
Neacşu, Dimitrie, 195.
Neag, Avram, orfanul lui Neag Mărinica, 36.
Neag, Mărinica, văduvă din Blăjeni, 36.
Neagoe, Gheorghie, preot din Pierşani, 137.
Neagu, Gavrilă, 194, 195.
Neamţu, Călin, preot din Porumbacu de Sus răsărit, 138.
Neamţu, Gelu, istoric, 5, 24, 84, 237, 241.
Necşa, Nicolae, paroh din Lepindea, 119.
Nemeş, George, ctitor din Hunedoara, 62.
Nemeş, Ioseff, 172.
Nerii, Bukur, locuitor din Lovnic, 189.
Nerii, Fira, văduva lui Nerii Bukur, 189.
Niag, Florea, locuitor din Albeşti, 92.
Niag, Maria, văduva lui Niag Florea, 92
Nica, Ana, văduva lui Nica Ion, 64.
Nica, Chilăvitul, locuitor din Crişan, 80.
Nica, Ion, locuitor din Holbav, 64.
Nicoară, Ghiorghe, locuitor din Luduş, 78.
Nicoară, Nicolae, locuitor din Deva, 97.
Nicoară, Pătru, preot din Lupşa Mare, 146.
Nicoară, Petru junior, preot din Vinta Lupşii, 147.
Nicoară, Petru, locuitor din Curechiu, 51.
Nicoară, Rozalia, văduva lui Nicoară Nicolae, 97.
Nicoi, Onisie, locuitor din Cornăţel, 86.
Nicolae, capelan şi paroh din Valea Bulzului, 67, 68.
Nicolae, locuitor din Zdrapţ, 90.
Nicoliţă, Şărban, locuitor din Domald, 75.
Nicop, Ioan, locuitor din Cornăţel, 86.
Nicula, Georgie, orfanul lui Nicula Nicolae, 195.
Nicula, Ioan, orfanul lui Nicula Nicolae, 195.
Nicula, Ioan, preot din Arada, 171.
Nicula, Ion, preot din Vidra de Mijloc, 171.
Nicula, Nicolae, cantor din Albac, 194, 195.
Nicula, Simion, locuitor din Curechiu, 51.
Nicula, Teodosie, văduva lui Oneşiu Moisi, 195.
Nicula, Todor, orfanul lui Nicula Nicolae, 195.
Niculae, Ioan, locuitor din Certeiul de Jos, 66.
Nikop, Nicolae, locuitor din Cornăţel, 85.
Nircav, Ilina, văduva lui Nircav Indrei, 32.
Nistea, Ioan, preot din Soharul, 170.
Nistea, Moisi, preot din Buciumi, 169.
Nistor, Ioan, locuitor din Tătăreştii de Criş, 32.
Nistor, Mărie, văduva lui Nistor Ioan, 32.
Nonu, locuitor din Vânători, 91.
Norea, Iosif, dascăl din Lepindea, 119.
Noreh, David, jurat, 43.
Novac, Nicolae, preot din Berghin, 151.

O

Oaia, băieş din Abrud, 191.
Oana, Ana, orfana lui Oana Avram, 33.
Oana, Avram, doniţar din Ponorel, 33.
Oana, Ioan, orfana lui Oana Avram, 33.
Oana, Mărie, orfana lui Oana Avram, 33.
Oana, Rafila, orfana lui Oana Avram, 33.
Oană, Gheorghie, jude, 43.
Oancea, Nicolae, preot din Şelimbăr, 160.
Oandă, Filip, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Oandă, Ioan, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Oandă, Ion, 34.

Oargă, Nicolae a lui Constandin, 37.
Obădău, Măruţa, locuitoare din Brad, 60.
Odor, Alexandru, paroh din Turcheş, 111.
Odor, Ioan, paroh din Turcheş, 111, 112.
Odor, Nicolae, paroh din Baciu-Săcele, 111.
Odor, Oprea, paroh din Turcheş, 111.
Ogarev-Ostrojinski, [Ognjeslav], politician şi scriitor croat, 7, 230.
Ogmean, Iosif, preot din Mihăileşti şi Făgeţel, 136.
Ognarii, Costa, negustor din Arad, 11.
Ognean, Dionisie, preot din Boşcani, 136.
Olar, Avram, jurat din Crişcior, 64.
Olari, Atanasie, plugar din Conop, 13.
Olari, Mărina, văduva lui Olari Petru, 87.
Olari, Petru, locuitor din Binţinţi, 87.
Olari, Trefia, văduvă din Ţebea, 38.
Olariu, Ambrozie, preot în Burjuc, 214.
Olariu, Ana, locuitoare din Zlatna, 186.
Olariu, Georgiu, orfanul lui Olariu Ana, 186.
Olariu, Gheorghie, preot din Stâna şi Ciumărna, 135.
Olariu, Ioan, locuitor din Zlatna, 182, 195.
Olariu, Ioan, văduvul lui Olariu Ana, 186.
Olariu, Iosif, preot în Tătătăşti, 214.
Olariu, Vlasia, văduva lui Olariu Ioan, 182, 196.
Olăriu, Toni, locuitor din Crişcior, 64.
Oltean, Ştefan, locuitor din Berghia, 75.
Olteanu, Ilie, locuitor din Hoghiz, 56, 100.
Oltian, Nicolae, birău din Apahida, 73.
Onea, Aron, locuitor din Cornăţel, 86.
Onea, Ianăş, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
Onea, Manci, locuitor din Cornăţel, 85.
Onea, Many Gyurca, jurat din Cornăţel, 86.
Onea, Marcu, locuitor din Cornăţel, 86.
Onea, Pastul, locuitor din Cornăţel, 86.
Onea, Pavel, locuitor din Cornăţel, 86.
Onea, Pătru, locuitor din Brad, 59.
Onea, Pinty, locuitor din Cornăţel, 85.
Onea, Solomon, locuitor din Brad, 58.
Onea, Toader Pora, locuitor din Cornăţel, 85.
Onea, Trifon, locuitor din Cornăţel, 85.
Ones, Dumitru, locuitor din Luduş, 78.
Oneşiu, Gavrilă, orfanul lui Oneşiu Moise, 195.
Oneşiu, Moise, plutaş din Albac, 194.
Oneşiu, Oana, orfana lui Oneşiu Moise, 195.
Oneţ, Iuonuţ, locuitor din Luduş, 76.
Oneţ, Nistor, plutaş din Arăţa, 56.
Oneţ, Pătru, răşinar din Arăţa, 57.
Oneţiu, Ana, orfana lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Dimitrie, orfanul lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Gavrilă, orfanul lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Ioan, orfanul lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Ispas, cărăuş din Albac, 194.
Oneţiu, Maria, orfana lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Nicolae, orfanul lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Parastie, orfanul lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Samfira, văduva lui Oneţiu Ispas, 194.
Oneţiu, Sântion, orfanul lui Oneţiu Ispas, 194.
Onia, Pavel Moga, jurat din Cornăţel, 86.
Onit, Teodor, preot din Găbud, 149.
Oniţa, Adăniloaie, preot din Porumbenii Mari, Mici, Beteşti, Moşna, Şoimuşul Mare, 153.

Oniţă, Adam, locuitor din Branişca, 66.
Onofrei, Gheorghie, preot din Surduc Copalnic, 123.
Onofreiu, Adrian, istoric, 5.
Onţaş, Petru, locuitor din Luncşoara, 65.
Onuţ, Ilie, econom din Izvorul Ampoiului, 82.
Onuţ, Sofia, orfana lui Onuţ Ilie, 82.
Onuţ, Zamfira, orfana lui Onuţ Ilie, 82.
Onuţiu, Ilie, econom, 198.
Onuţiu, Samfira, orfana lui Onuţiu Ilie, 198.
Onuţiu, Sofian, orfanul lui Onuţiu Ilie, 198.
Opra, Tănăsie, locuitor din Valea Bradului, 88.
Opre, Georgie, paroh din Suseni, 117.
Opre, Nataniel, paroh din Crăciuneşti, 118.
Oprea, Ioan, paroh din Boz, 65.
Oprea, Mihu, locuitor din Cornăţel, 85.
Oprea, Nicolae, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Oprea, Vasilică, locuitor din Luduş, 76.
Oprean, Blagu, orfanul lui Oprean Dănilă, 53.
Oprean, Dănilă, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Oprean, Ioan cel Bătrân, locuitor din Ormindea, 88.
Oprean, Ioan cel Tânăr, locuitor din Ormindea, 88.
Oprean, Marina, locuitoare din Ţărăţăl, 53.
Oprean, Mărişca, văduvă din Crăciuneşti, 39.
Oprean, Mărioţă, orfana lui Oprean Dănilă, 53.
Oprean, Niculae, orfanul lui Oprean Dănilă, 53.
Oprean, Perestea, orfana lui Oprean Dănilă, 53.
Oprean, Toader, locuitor din Ormindea, 87.
Opriş, Mărioţa, văduva lui Opriş Petru, 31.
Opriş, Petru, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Oprişa, Anghel, locuitor din Curechiu, 51.
Oprişa, Sim, locuitor din Lunca, 53.
Oprişă, Raveca, văduvă din Ţebea, 39.
Oproş, Vasilie, preot din Ucea de Jos, 138.
Orbán, 173.
Orban, Andreas, capelan din Mijlocenii Bârgăului, 108.
Orbonaş, Ioan, protopop din Ilia, 65.
Orbonaş, Ioan, protopop, 214.
Orga, Nicolae, 192.
Orghidan, Dumitru, capelan din Braşov II, 111.
Oroi, Nicolae, dascăl din Nadăş, 119.
Oroian, Mihail, dascăl din Cornăţel, 79.
Oros, Ioan, paroh din Nadăş, 119.
Oros, Ioan, paroh din Vidrasău, 118.
Oroş, Avram, locuitor din Săcădate, 31.
Oroş, Mărie, văduva lui Oroş Avram, 31.
Oroş, Sofie, orfana lui Oroş Avram, 31.
Ötvös Agoston, perceptor regal, 223.
Oţel, István, locuitor din Satulung, 173, 174.
Ozov, Maria, văduva lui Ozov Marin, 80.
Ozov, Marin, locuitor din Nazna, 79, 80.

P

Palacky, Frantisek, politician şi istoric ceh, 228, 239, 240, 243.
Paladie, Ioan, locuitor din Sohodol, 190.
Palaghie, Ioan, locuitor din Câmpeni, 191.
Paltenea, Ana, văduva lui Gheorghie Paltenea din Satulung, 178.
Paltenea, Gheorghie, locuitor din Satulung, 178.

Pandrea, N., preot, 216.
Pandrea, Nicolae, paroh din Chijasa de Jos, 102.
Panovici, Ioan, preot în Sibiu, 45.
Panovici, Ioan, protopop din Nocrich, 159.
Pantea, Nicolae, locuitor din Crişcior, 64.
Pantea, Petru, locuitor din Tulca, 14.
Pantea, Rafila, văduvă din Ţebea, 38.
Papiu-Ilarian, Alexandru, istoric, 5.
Papp, Dimitrie, paroh din Tăuţi, 104.
Papp, Georgie, preot din Urişor, 156.
Papp, Michael, paroh din Bucerdea Vinoasă Ungurească şi Bucerdea Vinoasă Românească, 105.
Papp, Theodor, preot din Bărăi, 125.
Papp, Triphon, paroh din Diomal, 102.
Papp, Vasilie, paroh din Mesentea, 105.
Pârâian, Moise, jurat din Cuciulata, 26.
Pârşoiu, Ioan, paroh din Moeciu de Jos, 114, 115.
Pârşoiu, Iordache, cioban din Satulung, 173.
Pârva, Ianoş, locuitor din Mesteacăn, 49.
Pârva, Lazăr, locuitor din Mesteacăn, 49.
Pârva, Raveca, văduva lui Pârva Lazăr, 49.
Pârva, Safta, văduva lui Pârva Ianoş, 49.
Pârvan, Ioan, locuitor din Luncşoara, 65.
Pârvu, Avram, locuitor din Şăuleşti, 98.
Pârvu, Maria, văduva lui Pârvu Avram, 98.
Pârvu, Zosim, jurat, 43.
Pascu, Ştefan, academician, 237.
Pascu, Tod, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
Pascu, comisar, 9.
Paşca, Anisia, orfana lui Paşca Vasile, 50, 189.
Paşca, Catarina, văduva lui Paşca Vasile, 189.
Paşca, Dimitrie, locuitor din Lăşchia, 50.
Paşca, Florea, 193.
Paşca, Gheorghie, preot din Gârda de Jos, 171.
Paşca, Iacov, locuitor din Lăşchia, 50.
Paşca, Ignat, locuitor din Gârda de Jos, 36.
Paşca, Ignat, locuitor din Neagra, 194.
Paşca, Nicolae, locuitor din Scărişoara, 194.
Paşca, Simion locuitor din Feneş, 199.
Paşca, Tănasie, orfanul lui Paşca Vasile, 50, 189.
Paşca, Vasile, locuitor din Lăşchia, 50, 189.
Pater, Moise, plugar din Apateu, 14.
Patiţia, Ioan, preot din Câmpeni, 170.
Paul, Gheorghie, preot din Vulturi, 169.
Paul, Glipina, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 83.
Paul, Iacob, preot din Micoşlaca, 149.
Paul, Ioan, fiul lui Paul Glipina, 83.
Paul, Ştefan, soţul lui Paul Glipina, 83.
Paula, Ana, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 82.
Paula, Maria, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 82.
Pavel din Deal, locuitor din Cornăţel, 86.
Pavel, a lui Gheorghe, locuitor din Pleşa, 45.
Pavel, Bazil, paroh din Bistriţa Bârgăului, 108.
Pavel, Dumitru, locuitor din Mihăileni, 88.
Pavel, Ioan Albu, locuitor din Mihăileni, 89.
Pavel, Nicolae, locuitor din Căpâlna de Sus, 74.
Pavel, Sântioana, orfana lui Pavel Vasile, 195.
Pavel, Vasile, văsar din Albac, 195.

Păcăţian, Teodor V., istoric, 17.
Păcuariu, Gligor, 199.
Păcurariu, Ecaterina, văduva lui Păcurariu Ion, 43.
Păcurariu, Gligor, june din Pătrânjeni, 69.
Păcurariu, Iacob, locuitor din Cristeşti, 83.
Păcurariu, Iacov, june din Părău, 43.
Păcurariu, Ianăş, locuitor din Archia, 99.
Păcurariu, Ion, locuitor din Părău, 43.
Păcurariu, Juja, văduva lui Păcurariu Petru, 98.
Păcurariu, Mircea, istoric, 5, 70.
Păcurariu, Nicolae, preot din Sălişte, 163, 167.
Păcurariu, Nicolae, preot în Băiţa, 41.
Păcurariu, Nicolae, preot în Sălişte a Zarandului, 42.
Păcurariu, Petru, locuitor din Sântandrei, 98.
Pădureanu, Zaharie, locuitor din Peştişu Mare, 98.
Păloşan, Dimitrie, paroh din Săcel, 120.
Părău, Bucura, văduva lui Părău Ioan, 43.
Părău, Domnica, văduva lui Părău Iacov, 43.
Părău, Iacov, locuitor din Părău, 43.
Părău, Ioan, locuitor din Părău, 43.
Părea, Vasile, preot din Dolu, 134, 135.
Păscanu, Moise, locuitor din Brad, 59.
Păsciuleţiu, Ioana, locuitoare din Zlatna, 185.
Pătru Dorojan, Maria, văduvă din Satulung, 176.
Pătruş, Alexandru, orfanul lui Pătruş Ionaş, 51.
Pătruş, Creştina, văduva lui Pătruş Iosif, 51.
Pătruş, Ionaş, locuitor din Cărăstău, 51, 52.
Pătruş, Iosif, locuitor din Cărăstău, 51.
Pătruşel, Maria, văduva lui Tomuş Nicolae, 195.
Pătruşiu, Crăciun, fiul lui Pătruşiu Filimon, 182.
Pătruşiu, Filimon, pietrar din Zlatna, 182.
Pătruşiu, Georgiu, fiul lui Pătruşiu Filimon, 182.
Pătruşiu, Nicolae, fiul lui Pătruşiu Filimon, 182.
Pătruşiu, Ştefan, fiul lui Pătruşiu Filimon, 182.
Pătruţ, Nicolae, birău din Apahida, 73.
Pătruţiu, Alexandru, orfanul lui Pătruţiu Ieremie, 68, 199.
Pătruţiu, Costandin, orfanul lui Pătruţiu Irimie, 68.
Pătruţiu, Daniil, orfanul lui Pătruţiu Irimie, 68, 199.
Pătruţiu, Filip, orfanul lui Pătruţiu Ieremie, 68, 199.
Pătruţiu, Ieremie, locuitor din Pătrânjeni, 199.
Pătruţiu, Ilina, văduva lui Pătruţiu Turcu, 68, 199.
Pătruţiu, Irimie, econom, 68.
Pătruţiu, Maria, orfana lui Pătruţiu Turcu, 68.
Pătruţiu, Marian, orfanul lui Pătruţiu Turcu, 199.
Pătruţiu, Sofia, orfana lui Pătruţiu Turcu, 68, 199.
Pătruţiu, Sofia, văduva lui Pătruţiu Irimie, 68, 199.
Pătruţiu, Turcu, econom din Pătrânjeni, 68, 199.
Pecineală, Iosif, preot din Şoarş, 124.
Pelea, Ana, orfana lui Pelea Macavei, 82, 198.
Pelea, George, locuitor din Izvorul Ampoiului, 81.
Pelea, Ioan, orfanul lui Pelea Macavei, 82, 198.

Pelea, Macavei, econom din Izvorul Ampoiului, 82.
Pelea, Macavei, econom din Valea Dosului, 198.
Pelea, Maria, văduva lui Pelea Macavei, 82, 198.
Pelea, Paraschiva, orfana lui Pelea Macavei, 82, 198.
Pelea, Susana, orfana lui Pelea Macavei, 82, 198.
Pelea, Ştefan, orfanul lui Pelea Macavei, 82, 198.
Peneş, Dumitru, locuitor din Satulung, 178.
Pens, Gheorghie, gociman, 181.
Pens, Maria, văduva lui Pens Gheorghie, 181.
Perca, Ionuţ, jurat din Crişcior, 64.
Pergan, Lazăr, preot din Crăciuneşti, 164.
Perian, Ioan, locuitor din Trestia, 40.
Perţea, Ana, orfana lui Perţea Ioan, 183, 196.
Perţea, Ioan, cohar din Zlatna, 183.
Perţea, Maria, văduva lui Perţea Ioan, 183, 196.
Perţea, Nicolae, orfanul lui Perţea Ioan, 183, 196.
Perva, Gheorghe, fiul văduvei Perva Jelina, 11.
Perva, Jelina, văduvă din Buteni, 11.
Perva, Ştefan, locuitor din Buteni, 11.
Peteu, Ioan, locuitor din Satulung, 175.
Peteu, Parascheva, văduva lui Petre Peteu din Satulung, 174.
Peteu, Petru, cioban din Satulung, 175.
Petka, Pătru, locuitor din Brad, 58.
Petra, Ioan, locuitor din Ibăneşti, 84.
Petra, Nastasie, văduva lui Petra Pintilie, 83.
Petra, Pelaghie, văduva lui Petra Ioan, 84.
Petra, Pintilie, locuitor din Ibăneşti, 83.
Petra, Vasilica, văduvă din Ibăneşti, 83.
Petre, Toader, locuitor din Lunca, 53.
Petre, Vuţa, văduva lui Petre Toader, 53.
Petresc, Vila, locuitor din Mihăileni, 88.
Petric, Ioan, paroh şi protopop în Braşov, 111.
Petric, Ioan, protopop din Braşov, 28.
Petric, Rudolf, paroh din Râşnov, 114, 115.
Petricele, Nicolae, 192.
Petricilă, Nicolae, 37.
Petrişor, Ioan, locuitor din Luduş, 78.
Petroian, Vasile, locuitor din Satulung, 174.
Petrovici, Jivan, preot în Sânicolaul Mare, 11.
Petrovici, Nicolae, locuitor din Brad, 58.
Petrovici, Nicolae, protopop din Orăştie, 70.
Petrovici, Paul, primar din Şiria, 9.
Petru, Dan, locuitor din Ruda, 29.
Petru, Ioan, locuitor din Zlatna, 183, 196.
Petru, Ionuţ, locuitor din Valea Bradului, 88.
Petru, Magda, locuitoare din Zlatna, 183, 196.
Pfersman [Alois], general, 22.
Pielar, Avram, preot din Akmar, 151.
Pintea, Ana a lui Mihai, văduvă din Albeşti, 94.
Pintea, Gheorghe, locuitor din Albeşti, 93, 94.
Pintea, Ioana, văduva lui Pintea Gheorghe, 93.
Piro, Sandu, jude primar, 220.
Piso, Sabin, preot din Săcărâmb, 139.
Pistelecan, Petre, locuitor din Bărai, 34, 35.
Pitarca, Sintioana, văduva lui Măieriu Dănilă, 190.
Pitariu, Avram, locuitor din Brad, 58.

Pitic, Vasilie, paroh din Muncel, 67.
Piticu, Ioan, fiul lui Piticu Macavei, 67.
Piticu, Linca, văduvă din Satulung, 176.
Piticu, Macavei, econom din Muncel, 67, 201.
Piticu, Vasilie, preot din Muncelu, 171.
Pitiş, Bonifaţie, paroh din Braşov II, 111.
Pitz, Ioana, văduva lui Pitz Toma, 40.
Pitz, Toma, locuitor din Filea, 40.
Plăcintă, Ioan, cărbunar pensionat din Pătrânjeni, 68, 199.
Plăcintă, Teodosia, văduva lui Plăcintă Ioan, 68, 199.
Pleriu, Ion, preot din Lissa, 138.
Pleşa, Ana, soţia lui Pleşa Iacov, 202.
Pleşa, Ana, văduva lui Hanu Georgie, 194.
Pleşa, Gligor, locuitor din Bucureşti, 32.
Pleşa, Iacov, locuitor din Şartoş, 202.
Pleşa, Ioan, june din Şartoş, 202.
Pleşa, Petru, 190.
Pleşa, Petru, locuitor din Bucureşti, 32.
Pleşca, Iacob, econom din Sartăş, 69.
Pleşca, Ioan, locuitor din Sartăş, 69.
Pleşca, Tatiana, soţia lui Pleşca Iacob, 69.
Pleşca, Todor, locuitor din Sartăş, 69.
Plicu, Nicolae, locuitor din Câmpeni, 191.
Ploieşteanu, Grigore, istoric, 24.
Poap, Teodor, preot din Aţintiş, 149.
Poap, Dimitrie, preot din Sâniacob, 150.
Pode, Frăţilă, Maia, văduvă din Satulung, 177.
Poenar, Ileana, locuitoare din Mihăileni, 89.
Poenari, Todor, locuitor din Zdrapt, 90.
Poenariu, Candid, cohar, 184, 196.
Poenariu, Elisabeta, văduva lui Poenariu Candid, 184, 196.
Poenariu, Nicolae, preot din Podele, 165.
Poenariu, Samuil, preot din Luncoiu de Sus, 162.
Poenaru, Ioan, cerşetor din Satulung, 179.
Poenaru, Iovuţa, locuitoare din Mihăileni, 89.
Poenaru, Samoilă, paroh din Luncanii de Jos, 67.
Pojogan, Alexandru, locuitor din Teiu, 96.
Pojogan, Paraschiva, văduva lui Pojogan Alexandru, 96.
Poklossy, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Polverejan, Şerban, istoric, 237.
Pom, Sana, locuitoare din Mesteacăn, 49.
Pom, Sim, locuitor din Mesteacăn, 49.
Pomuţiu, Constantin, 9.
Ponde, Procopiu, preot din Curtuiuşu Mic, 121.
Pop, Anisia, fiica lui Pop Maria, 190.
Pop, Conu, locuitor din Berghia, 75.
Pop, Floarea, văduva lui Pop Nicolae, 197.
Pop, Gligor, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
Pop, Ioan, locuitor din Săcătura, 190.
Pop, Ioan, orfanul lui Pop Urs, 190.
Pop, Loanţi, jurat din Crişcior, 64.
Pop, Maria, văduva lui Pop Ioan, 190.
Pop, Maria, văduva lui Pop Urs, 190.
Pop, Nicolae, econom din Galaţi, 197.
Pop, Nicolae, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Pop, Petru, locuitor din Săcătura, 190.
Pop, Petru, preot din Sălniţa, 122.
Pop, Sigismund, 16.
Pop, Teodor, preot din Bogat şi Sic, 152.
Pop, Teodor, preot din Cărpiniş, 121.
Pop, Todor, preot în Bărai, 35.
Pop, Urs, locuitor din Săcătura, 190.
Pop, Vasile, tribun, 16.
Pop, Zamfir, preot în Pecica, 11.
Popa Andrei, Mirela, istoric, 16.

Popa, Ana, văduva lui Popa Ioan, 42.
Popa, Elena, nepoata lui Popa Ioan din Izvorul Ampoiului, 81.
Popa, Fiica, văduva lui Popa Pătru, 28.
Popa, George, avocat, 13.
Popa, Gheorghe Ioan, jurat din Şercăiţa, 70.
Popa, Ianoş, paroh din Sântandrei, 86.
Popa, Ioan, băieş din Izvorul Ampoiului, 81.
Popa, Ioan, băieş din Valea Dosului, 197.
Popa, Ioan, cantor din Luncanii de Jos, 67.
Popa, Ioan, locuitor din Feldioara, 47, 48.
Popa, Ioan, locuitor din Ormindea, 87.
Popa, Ioan, locuitor din Racoşul de Sus, 42.
Popa, Ioan, locuitor din Roşia, 27.
Popa, Ioan, preot din Pierşani, 137.
Popa, Ioan, preot în Dârlos, 30, 31.
Popa, Iordănel, locuitor din Cornăţel, 86.
Popa, Juja, văduva lui Popa Nicolae din Şăuleşti, 98.
Popa, Lazăr, locuitor din Cornăţel, 86.
Popa, Maria, soţia lui Popa Todor, 193.
Popa, Mihai, locuitor din Petreni, 87.
Popa, Naşului, 13, 14.
Popa, Nicoale, preot din Arpaşu de Sus, 138.
Popa, Nicolae a Anicii, locuitor din Săcătura, 38.
Popa, Nicolae, locuitor din Bucureşti, 32.
Popa, Nicolae, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Popa, Nicolae, locuitor din Şăuleşti, 98.
Popa, Nicolae, ziuaş din Săcătura, 193.
Popa, Nistor, preot din Tinca Nouă, 137.
Popa, Onu (Ioan), locuitor din Dulcele, 13.
Popa, Pătru, locuitor din Berivoii Mici, 28.
Popa, Petru, locuitor din Supra Petri, 193.
Popa, Petru, locuitor din Vidra de Jos, 33.
Popa, Samfira, soţia lui Popa Nicolae, 193.
Popa, Todor a Vilii, locuitor din Săcătura, 38.
Popa, Todor, locuitor din Săcătura, 193.
Popa, Toma, locuitor din Cornăţel, 86.
Popasu, Ioan, protopop şi paroh din Braşov I, 110, 114.
Popea, Neagoe, paroh din Satulung II, 112, 173.
Popea, Nicolae, 209.
Popescu, Ioan, paroh, viceprotopop din Zlatna, 182, 186, 169.
Popescu, Nicolae, paroh din Izvorul Ampoiului, 81.
Popescu, Nicolae, preot din Valea Dosului 169.
Popescu, Patrichie, 11.
Popescu, Petru, protopop din Făgăraş I, 136.
Popescu, Savastia, gazdă de mijloc, 197.
Popescu, Sebastian, locuitor din Zlatna, 186.
Popescu, Vasile, preot în Alioş, 11.
Popov, Ioan, dascăl din Dârlos, 119.
Popov, Ioan, preot în Şesuri, 49.
Popov, Nicolae, dascăl din Ernea, 119.
Popovici, Aaron, 133.
Popovici, Absolon, locuitor din Poşaga de Jos, 55.
Popovici, Absolon, preot din Abrud, 170.
Popovici, Absolon, protopop din Lupşa, 145.
Popovici, Alexandru, preot din Topliţa, 157.
Popovici, Alexie, negustor din Arad, 11.
Popovici, Atanasie, preot din Ribricioara, 166.
Popovici, Basil, paroh din Blăjenii de Sus, 110.

Popovici, Dimitrie, negustor din Arad, 11.
Popovici, Dimitrie, paroh din Bod, 113.
Popovici, Dimitrie, paroh din Gârbova de Sus, 103.
Popovici, Eftimie, preot în Hălmăgel, 12, 13.
Popovici, I, 9.
Popovici, Iacob, paroh din Ighiel, 104.
Popovici, Iacob, preot din Biertan, 147.
Popovici, Ieremie, paroh din Diod, 102.
Popovici, Ioan, dascăl din Viişoara, 119.
Popovici, Ioan, locuitor din Viişoara, 75.
Popovici, Ioan, paroh din Dârlos, 119.
Popovici, Ioan, paroh din Dumbrăviţa Ţintari, 113.
Popovici, Ioan, paroh din Vecerdea, 101.
Popovici, Ioan, preot din Dumbrava, 157.
Popovici, Ioan, preot din Măguri, 166.
Popovici, Ioan, preot din Mănăştirul Român, 128.
Popovici, Ioan, preot din Săsăuş, 160.
Popovici, Ioan, preot din Vătava de Sus, 158.
Popovici, Ioan, preot, 13.
Popovici, Ioanisie, preot în Rebrişoara, 42.
Popovici, Mihail, paroh din Valea Uzii, 107.
Popovici, Mihail, preot din Josani şi Peştişul de Sus, 132.
Popovici, Mihăilă, paroh din Laslău, 118.
Popovici, Moise, paroh din Remetea, 107.
Popovici, Nicola, paroh din Hunedoara, 62.
Popovici, Nicolae, paroh din Ghimbav, 114, 115.
Popovici, Nicolae, preot din Corbi, 138.
Popovici, Pavel, preot din Chişcădaga, 139.
Popovici, Petru, preot din Hărţigani, 163.
Popovici, Petru, preot din Săcătaş, filia Stânceşti-Ohaba, 136.
Popovici, Simeon, învăţător din Hunedoara, 62.
Popovici, Ştefan, paroh din Bobohalma, 117.
Popovici, Theodor, paroh din Budac şi Orheiu Bistriţei, 109.
Popovici, Thoma, preot din Biertan, 147.
Popovici, Vasile, dascăl din Bahnea, 119.
Popovici, Vasilie, paroh din Cetatea de Baltă, 116.
Popovici, Vasilie, paroh din Chinciuş, 117.
Popovici, Vasilie, paroh din Râpa, 107.
Popovici, Vasilie, preot din Vătava de Jos, 158.
Popovics, Grigorie, preot din Nadăşu, 129.
Popovics, Ioan, preot din Dâncu, 129.
Porcoiu, Teodosia, locuitoare din Izvorul Ampoiului, 81.
Porcolean, Ana, văduva lui Porcolean Filip, 86.
Porcolean, Filip, locuitor din Petreni, 86.
Precup, Ana, văduva lui Bucur Precup din Satulung, 174.
Precup, Bucur, cioban din Satulung, 174.
Precup, Dimitrie, locuitor din Sartăş, 69.
Precup, Dimitrie, preot din Sartoş, 171.
Precup, Ilisie, locuitor din Feldioara, 47, 48.
Precup, Petru, băieş din Corna, 195.
Predeştean, Ileana, văduva lui Predeştean Petru, 97.
Predeştean, Petru, locuitor din Deva, 97.
Prezgirli, Ignat, locuitor din Homorod Szent Marton, 81.
Prian, Ioan, preot din Tomnatec, 167.
Pridon, Gheorghie, june din Părău, 43.
Prişcu, Ioan a lui Ioan, locuitor din Dârlos, 31.

Prodan, [Simion], prefect, 220.
Prodan, Georgiu, paroh din Someşeni, 74, 124.
Prodan, Procopie, protopop din Cara, 125, 126.
Prodan, Procopie, protopop din Clujul de Jos, 124.
Prodan, Simion, prefect, 20.
Prodan, Sofia, văduva lui Oaia, 191.
Proştean, Ioan, locuitor din Mediaş, 73.
Puchner, [Anton], baron, 31, 223.
Pui, Iosif, locuitor din Pogăneşti, 66.
Purcel, Sântion, locuitor din Arăţa, 56.
Purcheţiu, Ana, orfana lui Purcheţiu Sântion, 194.
Purcheţiu, Ioan, orfanul lui Purcheţiu Sântion, 194.
Purcheţiu, Sântion, bărdaş din Albac, 194.
Purcheţiu, Stana, văduva lui Purcheţiu Sântion, 194.
Puşcal, Ioan, locuitor din Apahida, 73.
Puşcaş, Ioan, paroh din Sohodol, 114, 115.
Puşcaş, Leonte, preot din Poiana Mărului, 137.
Puşcaş, Leontie, preot din Hida, 135.
Putnik, Iosif de, 163.
Pyrrhus, general antic, 236.

R

Rad, Gregoriu, protopop, 215, 216.
Radetsky, Joseph, feldmarşal, 19.
Radovici, Constandin, paroh din Certeiul de Jos, 66.
Radovici, Dionisie, paroh din Bâznic, 136.
Radu Găiţa, Maria, văduvă din Satulung, 176.
Radu Strâmbeanu, Stana, văduvă din Satulung, 176.
Radu, Nicolae, paroh din Petreşti, 151.
Ragurgă, Stana, locuitoare din Satulung, 177.
Raika, Nicolae, paroh din Răchita, 151.
Rainea, Ana, văduva lui Rainea Radu, 173.
Rainea, Radu, locuitor din Satulung, 173.
Râmboi, Toader, locuitor din Prihodişte, 54.
Râmboi, Vuţa, văduva lui Râmboi Toader, 54.
Rancea (Râncea), Sava, văduva lui Rancea (Râncea) Simion, 67, 200.
Rancea (Râncea), Simion, econom din Muncel, 67, 200.
Ranta, Sava, văduva lui Ranta Simion, 201.
Ranta, Simion, econom din Muncel, 201.
Ratz (Raţ), Gherasim, episcop al Aradului, 15, 106, 108, 110, 118, 122, 125, 126, 129, 133, 138, 142, 143, 150,151, 158, 165, 169, 170, 171.
Raţ, Gregoriu, protopop din Alba de Jos, 102, 107.
Raţiu, George, paroh din Ţelna, 104.
Raţiu, Ioan, teolog, notar, 220.
Raţiu, Partenie, vice-centurion, 220.
Raţiu, Petru, căpitan, 63, 64.
Rădoi, Ioan, paroh din Sărăskău, 151.
Rădoiu, Nicolae, paroh din Vălcani, 114, 115.
Rădulescu, Mihai Sorin, istoric, 24.
Rădulet, Ioan, paroh din Berivoiu Mare, 137.
Răfuleanu, Ioan, paroh din Berivoii Mari, 30.
Răşcan, Simdreana, locuitoare din Brad, 59.
Răşinar, Vasilică, 27.
Rău, Ana, orfana lui Rău Petru, 200.
Rău, Petca, văduva lui Rău Petru, 200.

Rău, Petru, cărbunar din Feneş, 200.
Rentea, Elena, văduva lui Rentea Ioan Moise, 44.
Rentea, Ioan Moise, locuitor din Toderiţa, 43.
Renty, Dumitru A., băieş din Muncel, 67.
Renty, Nastasie, fiica lui Renty Dumitru A., 67.
Renty, Nastasie, văduva lui Renty Dumitru A., 67.
Renţia, Dumitru, econom din Muscel, 203.
Renţia, Nastasia, văduva lui Renţia Dumitru, 203.
Repede, Nicolae, paroh din Geoagiul de Sus, 103, 214, 215, 216.
Retegan, Simion, istoric, 16, 113, 209, 237.
Reteghi Sándor, locuitor din Şăulia, 71.
Reutia, Dumitru, băieş din Muncel, 201.
Reutia, Nastasia, văduva lui Reutia Dumitru, 201.
Rieger, [František Ladislav], politician ceh, 230, 239, 240.
Rigman, Ciprian, istoric, 16.
Ristea, Tolci, locuitor din Almaş, 12.
Ritzkó, maior, 10.
Roba, Barbura, văduva lui Roba Ioan, 192.
Roba, Ioan, văsar din Ponorel, 192.
Roman, Daniil, paroh din Cerghid, 117.
Roman, Eftimie, capelan din Cuieşd, 101.
Roman, Gheorghie, paroh din Grohot, 162.
Roman, Ghiorghie, locuitor din Crişcior, 64.
Roman, I., paroh, 216.
Roman, Ioan, paroh din Vima Mică, 120.
Roman, Ioan, paroh din Band, 160.
Roman, Iov, paroh din Bârghiş, 101.
Roman, Petru, locuitor din Archia, 99.
Roman, Petru, paroh din Săcătura, 122.
Roşa, Simion, locuitor din Poşaga de Jos, 55.
Roşca, Agaftia, orfana lui Roşca Ioan, 182, 195.
Roşca, Ana, văduva lui Roşca Ioan, 182, 195.
Roşca, Elena, orfana lui Roşca Ioan, 182, 195.
Roşca, Floare, văduva lui Roşca Ispas, 43.
Roşca, Ieremie, paroh din Tămaşa Mare, 129.
Roşca, Ioan, cohar din Zlatna, 182, 195.
Roşca, Ispas, locuitor din Abrud, 43.
Roşca, Petru, băieş din Izvorul Ampoiului, 82.
Roşca, Petru, paroh din Deal, 150.
Roşca, Petru, paroh din Sân Petru, 135.
Roşca, Petru, paroh din Uibăreşti, 168.
Roşca, Petru, paroh din Abrud, 43.
Roşcaş, Ioan, birău din Apahida, 73.
Roşu, Ana, văduva lui Nicula Nicolae, 195.
Roşu, Elena, văduva lui Roşu Ioan, 184.
Roşu, Ioan, locuitor din Zlatna, 184.
Roşu, Nicolae, locuitor din Zlatna, 184.
Rotari (Rotariu), Gheorghe, paroh din Viişoara, 76, 119.
Rotariu, Kirion, paroh din Sâniacob, 123.
Rotaru (Rotariu), Vasile, paroh din Sângeorgiu de Pădure, 210, 216.
Rote, Avram, paroh din Cârna, 151.
Roth, D., arhitect, 185.
Rudak (Redak), baron, 77.
Rujoiu, Zahiu, locuitor din Albeşti, 94.
Runca (Roşca), Sofronie, paroh din Ungra, 144, 173.
Runcean, Alexandru, paroh din Măgura, 115.
Rus, Anica, văduva lui Miţă Ion, 36.
Rus, Antonie, locuitor din Boereşti, 63, 64.

Rus, Dotia, orfana lui Rus Antonie, 63.
Rus, Filip, căprar, 63, 64.
Rus, Floare, locuitor din Zdrapţ, 90.
Rus, Ioan, locuitor din Valea Dosului, 198, 199.
Rus, Ioan, locuitor din Vidacut, 80.
Rus, Ioan, paroh din Feleag, 95.
Rus, Maria, soţia lui Rus Ioan, 199.
Rus, Nastasia, văduva lui Rus Antonie, 63.
Rus, Nicolae, paroh din Buceş, 160.
Rus, Pavel, locuitor din Bârzava, 13.
Rus, Petru, martor, 63.
Rus, Todor, paroh din Cioara, 171.
Rus, Vasilie, căpitan, 63, 64.
Rusu, Antonie, metalurg din Cioara, 200.
Rusu, Dochia, orfana lui Rusu Antonie, 200.
Rusu, Filip, 200.
Rusu, Ioan, profesor la Blaj, 229.
Rusu, Ionuţ, băieş din Izvorul Ampoiului, 83.
Rusu, Marica, soţia lui Rusu Ionuţ, 83.
Rusu, Nastasia, văduva lui Rusu Antonie, 200.
Rusu, Simion, orfanul lui Rusu Antonie, 200.
Rusu, Teodor, paroh din Boereşti, 64.
Rusu, Vasile, 200.
Rusz, Thoma, paroh din Viile Tecii, 109.
Ruşană, Elena, văduva lui Ruşană Floca, 197.
Ruşană, Floca, locuitor din Vulturi, 197.
Ruşda, Alexandru, paroh din Poşaga de Jos, 146.
Ruşda, Toma, paroh din Poşaga de Sus, 146.

S

Sabău, Petru, paroh din Fânaţe, 13, 14.
Samfiriscă (Samfirică), Ioachim, locuitor din Zlatna, 185, 196.
Samfiriscă, Ana, orfana lui Samfiriscă Ioachim, 185, 196.
Samfiriscă, Anisia, văduva lui Samfiriscă Ioachim, 185, 196.
Samfiriscă, Gavrilă, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
Samfiriscă, Georgiu, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
Samfiriscă, Ilina, orfana lui Samfiriscă Ioachim, 185, 196.
Samfiriscă, Ioan, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
Samfiriscă, Ioan, locuitor din Zlatna, 185.
Samfiriscă, Maria, văduva lui Samfiriscă Ioan, 185.
Samfiriscă, Rabeca, fiica lui Samfiriscă Ioachim, 185.
Samfiriscă, Ştefan, fiul lui Samfiriscă Ioan, 185.
Samoil, Grigorie, paroh din Cacova Ierii, 145.
Samson, Iovan, locuitor din Căinel, 41.
Sâncrăian, Petru, locuitor din Sântandrei, 98.
Sanda, Mărişcă, văduva lui Sanda Petru, 53.
Sanda, Petru, locuitor din Lunca, 53.
Sándor Peter, locuitor din Nazna, 79.
Sandru, Dimitrie, paroh din Tibor, 105.
Sandru, Ioan, ţăran din Petrindul Unguresc, 220.
Santa, Chifor, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Santei, Ioan, paroh din Petreni, 70, 86.
Sântion, Gheorghe, paroh din Hălchia, 114, 115.
Sântion, Nicolae, locuitor din Arăţa, 56.
Sânţ, Marc, locuitor din Araci, 57.
Sârb, Andei, 181.
Sârb, Costandina, văduva lui Sârb Ioan, 87.

Sârb, Gheorghie, paroh din Secătura, 171.
Sârb, Gligor, primar din Dulcele, 13.
Sârb, Ioan, locuitor din Binţinţi, 87.
Sârb, Nicolae, paroh din Secătura, 171.
Saroşi, căpitan, 181.
Sas, Pătru, locuitor din Luncanii de Jos, 66.
Sav, Andrei, locuitor din Brad, 59.
Savu, Maftei, paroh din Pianul de Sus, 151.
Savu, Simion, jurat din Vânători, 90.
Săceleanu, G., plugar din Dârste, 204.
Săeni, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 49.
Săeni, Mărie, văduva lui Săeni Ioan, 49.
Sălăşan, Ilona, văduva lui Sălăşan Petru, 96.
Sălăşan, Petru, locuitor din Bocşani, 96.
Sălcudean, Vasilică, locuitor din Luduş, 77.
Sbârcea, Gheorghe, oier, 181.
Sbârcea, Maria, văduva lui Sbârcea Gheorghe, 181.
Schiau, Antonie, paroh din Topârcea, 73.
Schita, Neculaie a lui Neculaie, locuitor din Berivoii Mari, 30.
Schmidts, Kurt, istoric, 209.
Schrobu, Nicolau, 193.
Schteu, Eremit, paroh din Bârla, 109.
Schusteru, locuitor din Sohodol, 190.
Schutt, Bazil, paroh din Josenii Bârgăului, 108.
Scrob, Nicolae, paroh din Săcătura, 38.
Serb, Teodor, comisar, 9.
Sforţi, locuitor din Domald, 75.
Sico, András, locuitor din Pănet, 79.
Sicoe, Grigorie, paroh din Vidra de Jos, 171.
Sicoe, Pătru, locuitor din Valea Verde, 35.
Sicoie, Gligorie, paroh din Sohodol, 170.
Sicu, Gheorghe, paroh din Vidra de Jos, 32, 33.
Sigmirean, Bazil, paroh din Chintelnic, 109.
Sigmirean, Ioan, paroh din Căila, 110.
Silaci, Gheorghe, locuitor din Brad, 58.
Silea, Andrei, locuitor din Feldioara, 48.
Simedrea, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 50.
Simedrea, Măriuţa, văduva lui Simedrea Ioan, 50.
Simionaş, Ioan, locuitor din Cornăţel, 86.
Simon, Aniţa, văduva lui Simon Ion, 96.
Simon, Evuţa, văduvă din Ţebea, 38.
Simon, Ion, locuitor din Teiu, 96.
Simoniş, [Vasile], viceprefect, 16, 34.
Simoniş, Georgie, paroh din Sângerul de Pădure şi Dumbrăvioara, 156.
Sina, Petru, locuitor din Ruda, 29.
Sinac, Ioan, paroh din Himbav, 160.
Sinei, I., paroh, 216.
Sip, Luca, locuitor din Cărăstău, 51.
Siprişa, Ioan, locuitor din Lunca, 53.
Siprişa, Iosif, locuitor din Lunca, 53.
Siprişa, Mitra, văduva lui Siprişa Onu, 53.
Siprişa, Onu, locuitor din Lunca, 53.
Soaclă, Ioan, paroh din Movile, 124.
Socaci, Ioan, paroh din Cuştelnic, 116.
Socaci, Nestor, paroh din Biscaria şi Săuleşti, 131.
Socaciu, Daniel, paroh din Bahnea, 78, 119.
Sofar, Ioan, paroh din Viştea de Jos, 138.
Sofronea, Maftei, paroh din Drăguş, 138.
Sofronie, Rodica, istoric, 209.
Solomon, Ana, văduva lui Solomon Ioan, 70.
Solomon, Angilina, văduva lui Solomon Gheorghe, 93.
Solomon, Gheorghe, locuitor din Albeşti, 93.
Solomon, Ioan locuitor din Şercăiţa, 69, 70.

Solomon, Maria, văduva lui Solomon Nicolae, 30.
Solomon, Nicolae, locuitor din Dârlos, 30.
Soni, Dumitru, jurat din Vânători, 91.
Soportecean, Andrei, locuitor din Alma, 29.
Soportecean, Rachira, văduva lui Soportecean Andrei, 29.
Sovago, Iosif, paroh din Idicel, 157.
Spătar, Simion, locuitor din Ruha-Agriş, 55.
Spătescu, Gheorghe, locuitor din Ludeşti, 45.
Spinean, Iancu, locuitor din Romoşel, 46.
Sprlak, Nicolae, 13
Staicovici, Arsenie, paroh din Pecica, 11.
Stan, Gheorghe, paroh din Neagra, 37, 171.
Stan, Ioan, paroh din Someşul Cald, 126.
Stan, Ionaş, locuitor din Brad, 57.
Stan, Ionuţ, locuitor din Brad, 57.
Stan, Iosif, locuitor din Şesuri, 49.
Stan, Petru, locuitor din Şesuri, 48, 49.
Stan, Simion, văsar din Neagra, 36, 194.
Stan, Toma, paroh din Luna de Sus şi Stolna, 126.
Stan, Vasile, căpitan, 36, 37, 193, 194.
Stanca, văduva lui Ioan, locuitor din Satulung, 174.
Stanci, Arsenie, locuitor din Birtin, 54.
Stanci, Mărie, locuitoare din Birtin, 54.
Stanciu, Ana, văduva lui Stanciu Toader, 200.
Stanciu, Ioan, locuitor din Căinel, 42.
Stanciu, Nicolae, paroh din Feldioara, 48.
Stanciu, Toader, locuitor din Presaca, 200.
Stanciui, Ioan, paroh din Drâmbar, 151.
Stanciul, Ana, văduva lui Stanciul Nicolae, 187.
Stanciul, Iacov, locuitor din Petka, 187.
Stanciul, Maria, văduva lui Stanciul Iacov, 187.
Stanciul, Nicolae, locuitor din Petka, 187.
Stâncului, Avram, paroh din Sărata, 138.
Stănilă, Gavrilă, paroh din Bulzeşti, 161.
Stănilă, Nicolae, locuitor din Cornăţel, 85.
Stănuţ, Gligor, locuitor din Ruşi, 74.
Stelea, Moisi, paroh din Voievodenii Mici, 138.
Stoica, Adam, paroh din Almaşul Sec şi Cozia, 132.
Stoica, Nicolae, paroh din Jac, 120.
Stoica, Nicolae, paroh din Oprea Cârţişoara, 138.
Stoica, Pavel, paroh din Filea, 41.
Stoicovici, Nicolae, paroh, 211.
Stoika, Pavel, paroh din Filea, 157.
Strâmbu, Ion, paroh din Lupşa, 137.
Strâmbul, Ioan, paroh din Cuciulata, 26.
Stretya, Vasile, locuitor din Cornăţel, 86.
Streza, Gheorghie, paroh din Vultureni şi Biksad, 142.
Stroian, Ana, văduva lui Stroian Ionicie, 93.
Stroian, Ionicie, locuitor din Albeşti, 93, 94, 95.
Stroie, Dan, locuitor din Cuciulata, 26.
Sturza, Nicolae, băieş din Abrud, 55.
Sturza, Rahila, văduva lui Sturza Nicolae, 55.
Suci, Adam, locuitor din Brad, 59.
Suci, Atanasie, capelan din Sălcud, 118.
Suci, Gheorghe, paroh din Isbita, 169.
Suci, Ioan, locuitor din Bernadea, 79.
Suci, Matei, jude, 62.
Suci, Nicolae, locuitor din Binţinţi, 87.
Suci, Raveca, văduva lui Suci Nicolae, 87.
Suci, Sara, locuitoare din Brad, 60.
Suciu, Adam, locuitor din Brad, 58.
Suciu, Alexandru, 27.
Suciu, Avram, paroh din Barbura şi Stoineasa, 139.

Suciu, Dumitru, istoric, 6, 9, 15, 16, 20, 24, 26, 155, 209, 237.
Suciu, Matei, 202.
Suciu, Toader, văduv, 184.
Sucs, Lazăr, locuitor din Vânători, 91.
Sucs, Moise, fiul lui Sucs Lazăr, 91.
Suiagă, Iosif, paroh din Lăpuşnic, 136.
Sulica, Bucur Stoiki, locuitor din Holbav, 64.
Supuş, Mărie, văduva lui Supuş Petru, 50.
Supuş, Petru, locuitor din Mesteacăn, 50.
Sur, Ioan, paroh din Trâmpoaiele, 36.
Surd, Crăciun, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
Surdea, Alex(i)e, căpitan, 62, 202.
Surdea, Maria, soţia lui Surdea Savu, 62, 203.
Surdea, Savu, econom din Brădeşti, 62, 203.
Susan, Ştefan, copil din Zdrapt, 90.
Suşici, Nicula Ion, locuitor din Arăţa, 56.
Sz.György, Petru, locuitor din Cornăţel, 79.
Sz.György, Sandu, locuitor din Cornăţel, 79.
Szabo, Lajosca, căpitan, 71.
Szabo, Ioachim, paroh din Lissa, 138.
Szatsvai, Imre, 71.
Szava, Florea, paroh din Pietriş, 157.
Szava, Georgie, paroh din Maioreşti, 157.
Szebedan, Ioan, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Széchenyi, [István], conte, 210, 217.
Szemere, [Bertalan], ministru, 22.
Szente, Ferentz, locuitor din Nazna, 79.
Szilágy, Sándor, 6.
Szilagyi, Farkas, 6, 24
Szilágyi Pál, subcomisar regal, 221.
Szőts, Simion, locuitor din Cristeşti, 83.

Ş

Şaguna, Andrei, episcop, 70, 91, 92, 97, 106, 108, 109, 111, 112, 115, 116, 117, 124,132, 135, 136, 137, 138, 143, 144, 145, 150, 151, 153, 155, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 204, 206, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 217.
Şandoi, Toma, locuitor din Zdrapt, 89.
Şandor, Eva, văduva lui Şandor Ştefan, 98.
Şandor, Ştefan, locuitor din Sântandrei, 98.
Şălaru, Radu, fierar din Satulung, 174.
Şchiop, Filimon, locuitor din Albeşti, 94.
Şchiop, Sofia, văduva lui Şchiop Filimon, 94.
Şeitan, Marica, văduva lui Radu Şeitan din Satulung, 174.
Şeitan, Radu, cioban din Satulung, 174.
Şerb, Dimitrie, paroh din Ruşi, 74.
Şerban, Eva lui Ion, văduva lui Şerban Stan, 42.
Şerban, Georgie, locuitor din Trâmpoaiele, 199.
Şerban, Iacob, locuitor din Morăreni, 71.
Şerban, Ilie, paroh din Arini şi Iorăş, 141.
Şerban, Ioan, locuitor din Feldioara, 47.
Şerban, Ioan, locuitor din Luduş, 77.
Şerban, Ioan, locuitor din Toderiţa, 44.
Şerban, Ioana, văduva lui Şerban Iosif din Binţinţi, 87.
Şerban, Iosif, locuitor din Binţinţi, 87.
Şerban, Iosif, locuitor din Luduş, 77.
Şerban, Marica, văduva lui Şerban Ioan, 44.
Şerban, Stan, locuitor din Ucea de Sus, 42.
Şerban, Toader, fiul lui Şerban Iacob, 71.
Şerban, Vasilică, locuitor din Luduş, 77.
Şerbănuţ, Moise, locuitor din Şercăiţa, 69, 70.

Şerbănuţ, Rahira, văduva lui Şerbănuţ Moise, 70.
Şerdan, Gheorghie, paroh din Valea Nandrului şi Nandru, 132.
Şerdan, Petru, diacon din Valea Nandrului şi Nandru, 132.
Şinca, Ioan, paroh din Sânt Crai şi Căla, 132.
Şinca, Ştefan, paroh din Barca, 132.
Şipoş, Iacob, locuitor din Cristeşti, 83.
Şolcă, Ioan, paroh din Felmer, 145.
Şonăr, Dimitrie, paroh din Vânători, 90.
Şovre, Pantelimon, paroh din Surduc Copalnic, 121.
Ştefan cel Sfânt, rege, 218, 226, 227, 230.
Ştefan cel tânăr, locuitor din Zdrapţ, 90.
Ştefan, Evuţa a lui Ioan, locuitoare din Zdrapţ, 90.
Ştefan, Gheorghie, paroh din Măgheruş şi Apaţa, 113, 114.
Ştefan, Ioan, locuitor din Zdrapţ, 89.
Ştefan, Iordache, paroh din Feldioara, 113.
Ştefan, Maria, copilă din Zdrapţ, 90.
Ştefan, Mihai, locuitor din Zdrapţ, 89.
Ştefan, Nicolae, copil din Zdrapţ, 90.
Ştefan, Toader, gornic din Dârlos, 31.
Ştiopu, Ioan a lui Iovu, locuitor din Dârlos, 31.
Ştirb, Ianăş, locuitor din Halm, 98.
Şuca, Slugan, locuitor din Birtin, 54.
Şuca, Şara, văduva lui Şuca Slugan, 54.
Şuster, Johan, practicant jurist regal, 214.

T

Taflan, Ioan, paroh din Mândra, 137.
Tanislău, Taniş, văduv din Zlatna, 185.
Tarţa, Nicolae, paroh din Cheia, 115.
Tăbeş, Filip, locuitor din Şesuri, 48.
Tăbeş, Nicolae, locuitor din Şesuri, 48.
Tăbeş, Simioan, locuitor din Şesuri, 49.
Tăbieş, Nicolae, locuitor din Bucureşti, 32.
Tămaş, Georgie, paroh din Deag, 117.
Tămaş, Gheorghe, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
Tămaş, Neculai, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
Tămaş, Petrea, locuitor din Bandu de Câmpie, 76.
Tămaş, Ursu, văsar din Neagra, 193.
Tămăduş, Nicolae, curator din Hunedoara, 62.
Tătar, Bucur, june din Trâmpoaiele, 35.
Tătaru, Georgiu, june din Zlatna, 186.
Tătaru, Georgiu, locuitor din Zlatna, 184.
Tătaru, Ioan, locuitor din Zlatna, 185.
Tătaru, Ioan, paroh din Laslea, 153.
Tătaru, Petru, locuitor din Zlatna, 185.
Tătaru, Sofia, văduvă din Zlatna, 185.
Tătaru, Ştefan, locuitor din Zlatna, 184.
Tătaru, Zaharia, paroh din Daneş, 153.
Tătulea, Ioan, paroh din Predeal, 114, 115.
Tecuşan, Ioan, paroh din Sas Daia, 153.
Tekereu, Vasile, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Teotelecan, Petru, paroh din Someşul Rece şi Muntele Someşului Rece, 126.
Teşa, Iacob, paroh din Nazna, 79.
Teutelecan, Luca, paroh din Panticeu, 127.
Teutelecan, Vasilie, paroh din Bedeciu, Dânc şi Lăpuşteşti, 127.
Theodosie, arhimandrit, 111.
Tholdalaghi, conte, 211.
Thoma, Thoma, paroh din Poiana, 104.
Ticuş, Gavril, birău din Apahida, 73.
Ticuşan, Bucura, văduva lui Adam Boţioman, 52.
Ticuşan, Ioan, locuitor din Hoghiz, 52.
Tifleu, Ioan, fiul lui Tifleu Nicolae, 199.

Tifleu, Nicolae (Nicoară), băieş din Valea Dosului, 198, 199.
Tifleu, Parastie, soţia lui Tifleu Nicolae, 199.
Timari, Gaciţia, văduvă din Aluniş, 40.
Tipei, Ioan, paroh din Zărneşti, 114, 115.
Tirilă, Kăta, văduva lui Tirilă Petru, 98.
Tirilă, Petru, locuitor din Sântandrei, 98.
Tister, Irimie, locuitor din Vulturii Zlatnii, 180.
Tister, Raveca, văduva lui Tister Irimie, 180.
Tişcă, Constantin, paroh din Moeciu de Sus, 115.
Toader al lui Samoilă, locuitor din Vâlcele, 56, 100.
Toader, Alecsandru, ziuaş din Săcătura, 38, 194.
Toader, locuitor din Sartăş, 69.
Toc, Dumitru, jurat din Crişcior, 64.
Toda Avram, locuitor din Bucureşti, 64.
Toda, Dănilă, jurat din Crişcior, 64.
Toda, Nicolae, paroh din Crişcior, 162, 164.
Toda, Nicolae, paroh din Ţărăţăl, 53.
Toda, Şandor, 13.
Todea, Georgie, 195.
Todea, Gheorghie, paroh din Albac, 171.
Todea, Isailă, locuitor din Iclandu Mare, 72.
Todea, Mărie, locuitoare din Mihăileni, 89.
Todea, Pătru, locuitor din Mihăileni, 88.
Toderescu, Georgie, locuitor din Feneş, 199.
Toderici, Ana, văduva lui Toderici Ioan, 200.
Toderici, Ioan, locuitor din Feneş, 200.
Toderuţă, Toader, locuitor din Ţărăţăl, 53.
Todica, Ispazu, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Todor, locuitor din Sartăş, 69.
Todor, Manasie, paroh din Romoşel, 46.
Todor, Maria, soţia lui Neacşu Constantin, 193.
Todoran, Mihăilă, locuitor din Ibăneşti, 84.
Todoran, Onea, locuitor din Ibăneşti, 84.
Todoran, Todora, văduva lui Todoran Mihăilă, 84.
Todoruţ, Gavriil, păstor din Bika, 128.
Todoruţu, Ioan, preot din Buteni, 129.
Tofiu, Nicolae, paroh din Crişcior, 64.
Togya, Ioan, locuitor din Căianu, 84.
Toia, Ioan, paroh din Valea Lupşii, 146.
Tolan, Ioan, dascăl din Laslău, 118.
Tolan, Petru, paroh din Suplac, 119.
Tolan, Toader, dascăl din Suplac, 119.
Toma, Avram, locuitor din Luncanii de Jos, 40.
Toma, Bucur, locuitor din Viszki, 188.
Toma, Filimon, locuitor din Cornăţel, 85.
Toma, Ioan, paroh din Găunoasa, Cutin şi Ciulpău, 132, 133.
Toma, Ionea, fecior din Prihodişte, 54.
Toma, Ionea, locuitor din Prihodişte, 54.
Toma, Iudita, văduva lui Toma Nicolae, 175.
Toma, Mărina, locuitoare din Prihodişte, 54.
Toma, Nicolae, cioban din Satulung, 175.
Toma, Petru, revoluţionar din Şiria, 10.
Tomodan, Adam, locuitor din Zdrapţ, 90.
Tomodan, Iosif, copil din Zdrapţ, 90.
Tomodan, Petru, locuitor din Zdrapţ, 89.
Tomoşoiu, Radu, locuitor din Satulung, 178.
Tomuca, Georgie, locuitor din Lăzieşti, 194.
Tomuş Ioan, locuitor din Bucium, 63.
Tomuş, Ana, orfana lui Tomuş Georgie, 192.

Tomuş, Ana, văduva lui Tomuş Ioan, 63.
Tomuş, Damian, orfanul lui Tomuş Georgie, 192.
Tomuş, Georgie, călăbaş din Ponorel, 192.
Tomuş, Gyica, martor, 63.
Tomuş, Maria, orfana lui Tomuş Georgie, 192.
Tomuş, Maria, orfana lui Tomuş Nicolae, 63.
Tomuş, Măriuţa, soţia lui Tomuş Petru, 199.
Tomuş, Nicolae, locuitor din Bucium, 63.
Tomuş, Nicolae, văsar din Albac, 195.
Tomuş, Petru, cărbunar din Feneş, 199.
Tomuş, Samfira, văduva lui Tomuş Georgie, 192.
Tomuş, Vasilie, orfanul lui Tomuş Georgie, 192.
Tomuţa, Antonie, locuitor din Zdrapţ, 89.
Tomuţa, Petru, locuitor din Mihăileni, 90.
Tomuţa, Sofia, locuitoare din Zdrapţ, 89.
Topolog, Toma, locuitor din Ruşi, 74.
Török, István, locuitor din Nazna, 79.
Török, István, fiul lui Török István, 79.
Tot, Darie, locuitor din Binţinţi, 87.
Tot, Ioana, văduva lui Tot Darie, 87.
Tot, Maia, văduva lui Tot Mihail, 97.
Tot, Mihail, locuitor din Deva, 97.
Tot, Susana, locuitoare din Luncanii de Jos, 40.
Toth, Ioan, paroh din Gălpaia şi Romiţa, 135.
Toth, Toma, paroh din Diod, 102.
Trandafir, Nicolae, locuitor din Brad, 58.
Trec, Aniţa, văduva lui Trec Ion, 54.
Trec, Ion, locuitor din Birtin, 54.
Trif, Ilie, paroh din Cărbunari, 121.
Trif, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 50.
Trif, Maria, văduva lui Trif Rusalin, 96.
Trif, Marta, văduva lui Trif Perea, 54.
Trif, Măriuca, văduva lui Trif Ioan, 50.
Trif, Perea, locuitor din Prihodişte, 54.
Trif, Rusalin, locuitor din Mihăileşti, 96.
Trifa, Ioan, locuitor din Mesteacăn, 49.
Trifa, Lazăr, locuitor din Mesteacăn, 50.
Trifa, Maria, văduva lui Trifa Lazăr, 50.
Trifa, Mărinca, locuitoare din Mihăileni, 89.
Trifa, Măriuca, locuitoare din Mesteacăn, 49.
Trifan, Ianăş, locuitor din Ţebea, 38.
Troian, Gheorghe, june din Trâmpoaiele, 35.
Trombiţaş, Partenie, protopop, 210, 211, 216.
Troneheşiu (Troncheş), Georgiu, locuitor din Zlatna, 185, 196.
Troneheşiu, Ioan, orfanul lui Troneheşiu Georgiu, 185, 196.
Troneheşiu, Paraschiva, văduva lui Troneheşiu Georgiu, 185, 196.
Trufaş, Simeon, paroh din Pianul de Jos, 151.
Trurştan, Vasile, paroh din Unguraş, 134, 135.
Trutza, Petru, paroh din Cricău, 104.
Truţa, Florinca, locuitoare din Crişcior, 64.
Truţă, Avram, locuitor din Brad, 59.
Truţă, Toader, locuitor din Brad, 59.
Tudor, George, comisar adjunct cezaro-regesc, 56, 100.
Tudor, Mitra, văduva lui Ştefan Tudor, 177.
Tudor, Ştefan, cioban din Satulung, 177.
Tudoran, Agrişa, locuitoare din Brad, 60.
Tuduran, Aron, paroh din Curechiu, 163.
Tuduran, Ioan, locuitor din Brad, 58.
Tulbure, Gheorghe, paroh din Hălmeag-Şona, 145.
Tulea, Constantin, locuitor din Crişan, 80.

Tulea, Nicolae, paroh din Valea Bradului, 88, 168.
Tur, Ioan, paroh din Trâmpoaiele, 169.
Turc, David, locuitor din Leinic, 97.
Turc, Ileana, văduva lui Turc David, 97.
Turc, Tănase, locuitor din Branişca, 66.
Turc, Vasilie, paroh din Hădărău, 146.
Turcin, Ileana, copil din Zdrapţ, 90.
Turcin, Nistor, locuitoare din Zdrapţ, 90.
Turcu, Petru, locuitor din Vulturii Zlatnii, 179.
Turcuş, Simion, locuitor din Peşteş, 14.
Turi, David, locuitor din Viszki, 188.
Turi, Paraschiva, văduva lui Turi David, 188.
Tutula, Vasile, istoric, colonel (r), 5, 241.

Ţ

Ţâru, Iovu, Popa, paroh din Vaţa de Jos, 32.
Ţănele, Marc, Mărie, locuitoare din Cărăstău, 51.
Ţăposu, Gheorghe, paroh din Şirnia, 115.
Ţăposu, Ioan, paroh din Şirnia, 115.
Ţeposu, Gheorghe, paroh din Sirnea, 214.
Ţeposu, Ioan, paroh din Sirnea, 214.
Ţibelea, Elena, văduva lui Ţibelea Iacov, 44.
Ţibelea, Iacov, locuitor din Toderiţa, 44.
Ţibelea, Samoilă, locuitor din Toderiţa, 44.
Ţibelea, Virona, văduva lui Ţibelea Samoilă, 44.
Ţipu, Ioan, paroh din Hurezu, 137.
Ţirca, Iosif, locuitor din Cărăstău, 51.
Ţirca, Marinca, văduva lui Ţirca Toader, 51.
Ţirca, Toader, locuitor din Cărăstău, 51.
Ţite, Sofia, copilă din Zdrapţ, 90.
Ţiurca, Zaharie, locuitor din Bârsa, 11.
Ţocaş, Vasile, paroh din Lăşchia, 50.
Ţora, Nicolae, locuitor din Vidra de Jos, 32.
Ţurca, Ilie, locuitor din Crişcior, 64.

U

Udria, C., 9.
Ujfálvi, Sándor, locuitor din Săcătura, 190.
Uniţescu, Gherasim, locuitor din Binţinţi, 87.
Uniţescu, Raveca, văduva lui Uniţescu Gherasim, 87.
Urs, Tămaş, văsar din Neagra, 36.
Ursa, Ioan, paroh din Lunca Ampoiţei, 103.
Ursu, Bucura, văduva lui Ursu Ioan, 70.
Ursu, Dumitru, locuitor din Presaca, 200.
Ursu, Ioan, locuitor din Şercăiţa, 70.
Ursu, Lazăr, locuitor din Tătăreştii de Criş, 32.
Ursu, Matei, locuitor din Dârlos, 30, 31.
Uşiţă, Ioan, paroh din Stânceni, 157.

V

Vaca, Crăciun, locuitor din Birtin, 54.
Vaca, Marica, văduva lui Vaca Şofron, 54.
Vaca, Saveta, văduva lui Vaca Crăciun, 54.
Vaca, Şofron, locuitor din Birtin, 54.
Vaida, Daniel, paroh din Berinţa, 120.
Vaida, Vasile, locuitor din Sohodol, 191.
Vaidacuţan, Ioan, locuitor din Morăreni, 71.
Vajda, Ferencz, funcţionar imperial, 220.
Vajda, Teodor, vicetribun, 220.
Vâlcu, Georgie, fiul lui Vâlcu Onu, 198.
Vâlcu, Maria, soţia lui Vâlcu Onu, 198.
Vâlcu, Onu, econom din Valea Dosului, 198.
Van Stănilă, primar din Mădrigeşti, 12.

Vanţa, Georgie, paroh din Pianul de Jos, 151.
Váradi, Carol, senator la magistratul din Alba-Iulia, 223.
Varga Iuon, locuitor din Iclandu Mare, 71, 72.
Vârşciu, Ana, orfana lui Vârşciu Ioan, 193.
Vârşciu, Georgie, orfanul lui Vârşciu Ioan, 193.
Vârşciu, Ioan, văsar din Săcătura, 193.
Vârşciu, Maria, văduva lui Vârşciu Ioan, 193.
Vârşciu, Rafila, orfana lui Vârşciu Ioan, 193.
Vârşciu, Samfira, orfana lui Vârşciu Ioan, 193.
Vartan, George, orfanul lui Vartan Nicolae, 192.
Vartan, Georgie, călăbaş din Ponorel, 192.
Vartan, Maria, văduva lui Vartan Nicolae, 192.
Vartan, Nicolae, negustor din Ponorel, 192.
Vartan, Vasile, orfanul lui Vartan Nicolae, 192.
Vartolomei (Vartolomeu), Nicolae, paroh din Şimon, 31, 114, 115.
Vasenca, Petru, june din Roşia, 27.
Vasile, cantor din Petrindul Unguresc, 220.
Vasilescu, Thoma, paroh din Braşov, 111.
Vasvári, Pál, revoluţionar maghiar, 57, 195.
Vasz, Ioan, paroh din Arpaşu de Jos, 138.
Vălean, Arsenie, locuitor din Lunca, 53.
Vălean, Marinca, văduva lui Vălean Arsenie, 53.
Văsii, Pavel, locuitor din Cornăţel, 86.
Văsin, Solomon, locuitor din Brad, 59.
Văsuc, Anuţa, soţia lui Văsuc Cornu, 91.
Văsuc, Cornu, locuitor din Vânători, 91.
Văsuc, Dumitru, locuitor din Vânători, 91.
Văsuc, Văsălie, fiul lui Văsuc Dumitru, 91.
Vătăşan, Gheorghie, paroh din Archita şi Baia, 153.
Vătăşan, Nicolae, paroh din Buneşti, Padoş şi Odorhei, 153.
Velku, George, orfanul lui Velku Onu, 82.
Velku, Maria, soţia lui Velku Onu, 82.
Velku, Onu, ţăran din Izvorul Ampoiului, 82.
Verdje, Ştefan, revoluţionar din Şiria, 10.
Vereş, Ioan, paroh din Gârbău şi Straja, 127.
Vereş, Vasile, paroh din Agârbiciu, 127.
Verzea, Alexie, paroh din Satulung I şi protopop al tractului Braşov II, 112, 113, 114.
Verzea, Alexie, protopop din Braşov, 173, 179.
Verzea, Barbu Irimie, paroh din Satulung I, 112.
Verzea, Ieremie, paroh, 173.
Verzea, Ioan, paroh din Cernat, 112.
Verzea, Maria, văduva lui Verzea Stan, 179.
Verzea, Oprea, paroh din Cernat, 112.
Verzea, Oprea, student, 178.
Verzea, Stan, cioban din Satulung, 179.
Vesa, Artemie, paroh din Iaka, 152.
Vesa, Ignat, 34.
Vesa, Pavel, paroh, istoric, 11.
Vesa, Rista, primar din Iacobini, 12.
Veteşan, Nicolae, paroh din Boiu, 37.
Vicu, Sofia, văduvă din Zlatna, 184.
Vida, Flaviu, 155.
Vila, Mihai, locuitor din Câmpeni, 191.
Vintilă, Vasilie, paroh din Brăşteni, 160.

Vinţan, Ioan, orfanul lui Vinţan Petru, 183, 196.
Vinţan, Petru, locuitor din Zlatna, 182, 183, 196.
Vinţan, Sofia, văduva lui Vinţan Petru, 182, 196.
Vinţean, Măriuţa, soţia lui Vinţean Petru, 199.
Vinţean, Petru, plugar din Feneş, 199.
Vlad, Ioan, paroh din Inuri, 151.
Vlad, Petru, paroh din Codlea, 114.
Vlăduţ, Cătălina, văduva lui Vlăduţ Ioan, 30.
Vlăduţ, Ioan, locuitor din Dârlos, 30.
Vlăduţiu, Nicolae, prefect, 20.
Voiculeţ, Ana, văduva lui Voiculeţ Kostari, 174.
Voiculeţ, Ion, cioban din Satulung, 174.
Voiculeţ, Kostari, locuitor din Satulung, 174.
Voiculeţ, Maria, văduva lui Voiculeţ Ion, 174.
Voilă, Toader, diacul din Şoimuş, 80.
Voilă, Todora, văduva lui Voilă Toader, 80.
Vörös, Antal, subprefect, 9, 10
Vukovics, [Sebbó] comisar al guvernului maghiar, 10.
Vulcan, Maftei, paroh din Viştea de Sus, 138.
Vurz, Ana, orfana lui Vurz Ioan a lui Pătruţ, 38.
Vurz, Georgiu, orfanul lui Vurz Ioan a lui Pătruţ, 38.
Vurz, Ioan a lui Pătruţ, văsar din Săcătura, 38.
Vurz, Mărie, văduva lui Vurz Ioan a lui Pătruţ, 38.
Vurz, Rafila, orfana lui Vurz Ioan a lui Pătruţ, 38.
Vurz, Sandira, orfana lui Vurz Ioan a lui Pătruţ, 38.

W

Wohlgemuth, Ludwig von, guvernator al Transilvaniei, 45, 137, 163, 206, 208, 209, 212, 213, 216, 221, 223.

Z

Zaboli Miklos, locuitor din Glodeni, 95.
Zac, Andrei, locuitor din Poşaga de Jos, 55.
Zaharie, Eva, soţia lui Zaharie Vasilie, 69.
Zaharie, Floarea, soţia lui Zaharie Vasile, 199.
Zaharie, Georgie, paroh din Ludişor, 138.
Zaharie, Ion, dascăl din Hetiur, 119.
Zaharie, Nicolae, locuitor din Curechiu, 52.
Zaharie, Vasilie, ţăran din Pătrânjeni, 69, 199.
Zaiza, locuitor din Pănet, 79.
Zamler György, inspector din Bogata, 77.
Zbârneci, Ioan, jurat, 44.
Zbârneci, Pavel, goşman, 44.
Zechieru, Ioan, paroh din Poiana Mărului, 137.
Zeik, baron, 210.
Zgranţea, Constandin, locuitor din Braşov, 28.
Zgranţea, Elena, văduva lui Zgranţea Constandin, 28.
Zirco, Dumitru, locuitor din Şesuri, 48.
Zirco, Onuţu, cantor, 48.
Zirco, Simioanu, locuitor din Şesuri, 49.
Zlegneanu, Solomon, băieş din Abrud, 191.
Zlegneanu, Şandor, băieş din Abrud, 191.
Zoboi, István, 181.
Zocaş, Gregorie, paroh din Plopiş, 121.
Zokaş, Vasilie, paroh din Lăschia, 122.

INDICE TOPONIMIC*

A

Abrud, or., jud. Alba, 23, 27, 33, 34, 35, 36, 37, 42, 43, 47, 55, 58, 61, 83, 145, 170, 171, 190, 191, 193.
Abucea, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.
Adămuş, s., com., jud. Mureş, 116.
Agârbici(u), azi Viişoara, s., com., jud. Cluj, 127.
Agnita, or. jud. Sibiu, 123.
Agoştin, azi Augusitn, com. Ormeniş, jud. Braşov, 139, 140, 141, 142.
Agrişu, 145.
Aiud, or., jud. Alba, 23, 61, 192, 215.
Alămor, s., com., jud. Sibiu, 159, 160.
Alba Iulia, mun., jud. Alba, 23, 26, 31, 36, 63, 97, 105, 215, 221.
Albac, or., jud. Alba,171, 194, 195.
Albac, s., com., ., jud. Alba, 33.
Albeşti, com. suburb., jud. Mureş, 37. 92, 93, 94, 95.
Alma, s., com. jud. Sibiu, 28, 119.
Almaşu Mare, s., com., jud. Alba, 138, 139.
Almaşu Mic, s., com. Peştişu Mic, jud. Hunedoara, 99, 131, 132.
Almaşu Sec, s., com Cârjiţi, mun. Deva, jud. Hunedoara, 132.
Alţâna, s., com., jud., Sibiu, 159.
Aluniş, s., com., jud. Mureş, 40, 157, 158.
Ampoiţa, s., com. Meteş, jud. Alba, 104.
Apahida, or., jud. Cluj, 73, 124.
Apaţa, s., com., jud. Braşov, 64, 65, 114.
Araci (Arpatak), sat, com. Vâlcele, jud. Covasna, 56, 57.
Arăţa, 56, 67.
Archita, s., com., Vânători, jud. Mureş, 37, 153.
Arini, s., com. Măieruş, jud. Braşov, 57, 100, 139, 140, 141, 142.
Armeni, s., com. Loamneş, jud. Sibiu, 159, 160.
Ariuşd, s., com. Vâlcele, jud. Covasna, 140, 141, 142.
Armeni, s., com. Loamneş, jud. Sibiu, 159, 160.
Arpaşu de Jos, s., com., jud. Sibiu, 138.
Arpaşu de Sus, s., com. Cârţişoara, jud. Sibiu, 137, 138.
Arpătac, azi Araci, s., com. Vâlcele, jud. Covasna, 139, 140, 141, 142.
Aţel (Ecerg), s., com., jud. Sibiu, 28.
Aţintiş, 148, 149, 150.
Axente Sever (Frâua), s., com. jud. Sibiu, 147.

B

Baciu, 111.
Bahnea, s., com., jud. Mureş, 78, 79.
Baica, s., com. Hida, jud. Sălaj, 134, 135.
Baia de Aramă, or., jud..
Baia de Arieş, or. jud. Alba**,** 57, 64, 69, 163, 171, 172, 201.
Baia de Criş, s., com., jud. Hunedoara, 38, 51, 58, 163, 213.
Bandul de Câmpie, s., com., jud. Mureş, 79.

* Întocmit de Iosif Marin Balog.

Barbura, s., com. Băiţa, jud. Hunedoara, 139.
Başcapău, 134, 135.
Baştea, s., com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara, 135, 136.
Batca, 132.
Băcia, s., com., jud. Hunedoara, 86, 132.
Băguleşti, 135, 136.
Băiţa, s., com., jud. Hunedoara, 14, 31, 39, 41, 49, 53, 60, 87, 88, 161.
Bălan, s., com., jud. Sălaj, 134.
Bălgrad vezi Alba Iulia.
Bărăbanţ, loc. comp. mun. Alba Iulia, jud. Alba, 183, 196.
Bărăi, s., com. Căianu, jud. Cluj, 34, 35, 125.
Bărăşti, s., com. Brănişca, jud. Hunedoara, 143.
Bărinţia, vezi Berinţa.
Bătrâna, s., com., jud. Hunedoara, 99.
Bâznic (Brâznic), s., com. Ilia, jud. Hunedoara**,** 135, 136.
Bârcea Mică, s. ap. mun. Deva, jud. Hunedoara, 132.
Bârghiş, s., com., jud. Sibiu, 101.
Bedeciu, s., com. Mănăstireni, jud. Cluj, 127.
Bedeleu, s., com. Izvoarele, jud. Cluj, 55, 146.
Berghia, s., com. Pănet, jud. Mureş, 74.
Berinţa (Berentze), s. com. Copalinc-Mănăştur, jud. Maramureş, 120.
Berivoiu Mare, s., com. Recea, jud. Braşov, 136, 137.
Berivoiu Mic, s., com. Recea, jud. Braşov, 136, 137.
Berţ, 159.
Beşinău, azi, s. Secăşel, com. Ohaba, jud. Alba, 159, 160.
Biertan, s., com., jud. Sibiu, 147.
Binţinţi, azi, Aurel Vlaicu, com. Geoagiu, jud. Hunedoara, 84, 108.
Birtin, s., com. Vaţa de Jos, jud. Hunedoara, 84, 160.
Biscaria, azi îngl. or. Simeria, jud. Hunedoara, 131, 132.
Bistriţa, mun. jud. Bistriţa-Năsăud, 84, 108.
Bistriţa Bârgăului, s.,com., jud. Bistriţa Năsăud, 108.
Blaj, or. Jud. Alba, 8, 16, 20, 25, 32, 40, 75, 131, 163, 209, 214, 215, 229, 231, 243.
Blăjeni, s., com., jud. Hunedoara, 36, 161, 162.
Bobohalma, s. ap. or. Târnăveni, jud. Mureş, 117.
Bod, or., jud. Braşov, 113.
Bodia, s., com. Buciumi, jud. Sălaj, 135.
Bodogaia, s., com. Secuieni, jud. Harghita, 153.
Bogata, s., com. jud. Mureş, 77, 78.
Bogatul, **Bogatul Român (Oláh Bogát),** s., com Păuca, jud. Sibiu, 159, 160.
Boholt, s., com. Şoimuş, jud. Hunedoara, 124, 138, 139.
Boia, 132.
Boian, s., com., jud. Mureş, 118.
Boiu, s. comp. com. Albeşti, jud. Mureş, 37.
Boiu Mare, s., com., jud. Maramureş, 94.
Bonţida, s., com. jud. Cluj, 152.
Borcut, s. ap. or. Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, 124.
Boşcani, 136.
Boşorod, s., com., jud. Hunedoara, 40, 66, 143.
Boz, s., com. Brănişca, jud. Hunedoara, 65, 143.
Bozna, s., com. Agrij, jud. Sălaj, 135.
Brad, or., jud. Hunedoara, 29, 31, 39, 40, 50, 51, 52, 57, 58, 60, 64, 69, 87, 88, 89, 96, 161, 202.
Bran, s., com., jud. Braşov, 31, 115.

Braşov, mun., jud. Braşov, 5, 26, 27, 28, 30, 31, 37, 42, 43, 45, 52, 56, 57, 64, 79, 100, 110, 111, 112, 113, 114, 175, 178, 204, 205, 206.
Brădeşti, s., com. Râmeţi, jud. Alba, 63, 107.
Brănişca, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66, 143, 144.
Brăzeşti (Brăzânţi), s., com. Baia de Arieş, jud. Alba, 171.
Brâznic, s., com. Ilia, jud. Hunedoara, 96.
Breaza, s., com Lisa, jud. Braşov, 138.
Bretea Mureşeană, s., com, Ilia, jud. Hunedoara, 144.
Bretea Română, s., com., jud. Hunedoara, 143.
Broşteni, s., com. Păuca, jud. Sibiu, 159, 160.
Bruiu, s., com., jud. Sibiu, 159.
Buceş, s., com., jud. Hunedoara, 88, 89, 160.
Bucium(i), s., com., jud. Alba, 63, 169, 171.
Bucureşci, s., com., jud. Hunedoara, 32, 48, 51, 64, 113, 157, 161.
Budila, s., com., jud. Braşov, 139, 140, 141, 142.
Buituriu, 132.
Bulzeşti, s., com., jud. Hunedoara, 161.
Buneşti, s., com. jud. Braşov, 37, 153.
Bunila, s., com., jud. Hunedoara, 143.
Burjuc, s., com., jud. Hunedoara, 65, 96, 144, 214.
Buru, s., com. Iara, jud. Cluj, 146.
Buteni, s., com. Mărgău, jud. Cluj, 11, 129.
Buzd, s., com. Brateiu, jud. Sibiu, 147.

C

Cacova Ierii, s., com. Iara, jud. Cluj, 145.
Calbor, s., com. Becelan, jud. Braşov, 159.
Capra, s. com. Ilia, jud. Hunedoara, 34, 190, 194, 201.
Cara, s., com. Cojocna, jud. Cluj, 124, 125.
Caţa, s., com., jud. Braşov, 144, 187, 188.
Căianu, s., com., jud. Cluj, 34, 84, 125.
Căila, s., com. Şintereag, jud. Bistriţa-Năsăud, 109, 110.
Căinel, s., com. Băiţa? jud. Hunedoara, 163, 167.
Călan, or. jud. Hunedoara, 132.
Călata, s., com. Călăţele, jud. Cluj, 128, 130.
Călăţele, s., com., jud. Cluj, 128.
Căpâlna, s., com. Săsciori, jud. Alba, 119.
Căpâlna de Sus, s., com. Mica, jud. Mureş, 74.
Căraci, s., com. Baia de Criş, jud. Hunedoara, 164.
Cărăstău, s., com. Baia de Criş, jud. Hunedoara, 51.
Cărpiniş, s., com. Roşia Montană, jud. Alba, 121, 170, 181, 192.
Câlnic, s., com., jud. Alba, 150, 151.
Câmpeni, or. jud. Alba, 170, 171, 190, 191, 208.
Câmpuri, s., com. Gurasada, jud. Hunedoara, 144.
Cârna, s., com. Blandiana, jud. Alba, 150, 151.
Cerbia, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 65, 66, 143, 144.
Cerbul, s., com. Bucium, jud. Alba, 169.
Cerghid, s., com. Ungheni, jud. Mureş, 117.
Cernat, s., com., jud. Covasna, 112.
Cetatea de Baltă, s., com., jud. Alba, 116.
Cheia, s., com. Moieciu, jud. Braşov, 107, 115, 116.
Chepeţ(i), azi Cîpeţi, loc. comp. or. Sovata, 42.
Chesler, s., com. Micăsasa, jud. Sibiu, 118.

Chinciuş, s., com. Mărtiniş, jud. Harghita, 117.
Chintelnic, s., com. Şieu Măgheruş, jud. Bistriţa Năsăud, 109.
Chirpăr, s., com., jud. Sibiu, 159.
Chişcădaga (Kiskedaga), s., com. Şoimuş, jud. Hunedoara, 139.
Chiuieşti, s., com., jud. Cluj, 154, 155.
Cioara, azi S., com. Săliştea, jud. Alba, 171, 2000.
Cioara de Sus, s., ap. or. Baia de Arieş, jud. Alba, 64.
Ciocotiş (Csokotés), s., com. Cerneşti, jud. Maramureş, 120, 121.
Ciucea, s., com., jud. Cluj, 62, 63, 202, 203.
Ciulpău, s., com. Peştişu Mic, jud. Hunedoara, 132.
Ciumărna, s., com. Românaşi, jud. Sălaj, 134, 135.
Ciunga, îngl. în or. Ocna Mureş, jud. Alba, 148, 149.
Ciuruileasa, s., com., jud. Alba, 170.
Cluj, mun., jud. Cluj, 3, 5, 6, 10, 16, 24, 27, 34, 55, 57, 60, 63, 67, 73, 74, 113, 125, 126, 129, 155, 237, 238, 241.
Coaja, s., com. Vorţa, jud. Hunedoara, 143, 144.
Codlea, or., jud. Braşov, 115, 116.
Cojocna, s., com., jud. Cluj, 27, 73.
Comana de Jos, s., com. Comana, jud. Braşov, 137.
Comana de Sus, s., com. Comana, jud. Braşov, 137.
Comşeşti (Comigicu; Comicigu), s., com. Tureni, jud. Cluj, 63.
Copalnic s., com. Copalnic Mănăştur, jud. Maramureş 121, 122.
Corna, azi în Roşia Montană, jud. Alba, 195.
Cornăţel, s., com., jud. Mureş, 46, 53, 191, 348
Cornăţel, s., com. Roşia, jud. Sibiu, 79, 80, 86.
Corneşti, s., com. Adămuş, jud. Mureş, 116.
Costeni, Kostafalva) sat, comuna Cupşeni, jud. Maramureş, 154.
Cozia, s., com. Cârjiţi, jud. Hunedoara, 132.
Craiva, s., com. Cricău, jud. Alba, 105.
Crăciuneşti, s., com. Băiţa, jud. Hunedoara, 118, 164.
Cricău, s., com., jud. Alba, 56, 104, 195.
Cristeşti, s., com., jud. Mureş, 83, 106.
Cristian, s., com., jud. Braşov, 104, 115, 116.
Crişcior, **(Criştior),** s., com. suburb., or, Brad, jud. Hunedoara, 29, 64, 89, 162, 164.
Cubleş, s., com. Panticeu, jud. Cluj, 129.
Cucerdea, s., com., jud. Mureş, 117.
Cuciulata., com. Hoghiz, jud. Braşov, 26, 136, 137.
Cuieş, s., com. Ilia, jud. Hunedoara, 144.
Cuieşd (Kövesd) s., com., Pănet, jud. Mureş, 101, 216.
Cupşeni (Kupsafalva) s., com., jud. Maramureş, 154.
Curechi(u), s., com. Bucureşci, jud. Hunedoara, 51, 163.
Curtiuşu Mic, s., com. Copalnic-Mănăştur, jud. Maramureş, 121.
Cuştelnic, s., com. Guştelnic, jud. Mureş, 116.
Cutin, s., com. Peştişu Mic, jud. Hunedoara, 132.

D

Daia, s., com. Roşia, jud. Sibiu, 95, 106, 150, 151, 153.
Damiş, s., com. Bratca, jud. Bihor, 128, 130.

Daneş, Deneş, s., com., jud. Mureş, 153.
Dăbâca, s., com. jud. Cluj, 134, 135.
Dâncu, s., com. Aghireş, jud. Cluj, 129.
Dângău, s., com. Căpuşu Mare, jud. Cluj, 127.
Dârlos, s., com. jud. Sibiu, 30, 31, 119.
Dârste, Derste, s. îngl. Mun. Braşov, 204.
Deag, s., com Iernut, jud. Mureş, 157, 158.
Dealu Babii, 143.
Dealul Băiaşilor, 202.
Dealul Caprii, 193.
Dealu Craiului, 67, 69, 201, 202.
Dealul Crăşanului, 198.
Dealu Rudelor, 197.
Deda, s., com., jud.Mureş, 40.
Daia, Deia, s., co. Roşia, jud. Sibiu, 95, 106, 150, 151, 153.
Dej, mun., jud. Cluj, 190, 221.
Deleni, s., com. Ideciu de Jos, jud. Mureş, 157, 158.
Deva, mun., jud. Hunedoara, 39, 41, 46, 65, 66, 86, 87, 97, 98, 99, 132, 205.
Dobra, s., com., jud. Hunedoara, 66, 96, 135, 176.
Dobricel, s., com. Căianu Mic, jud. Bistriţa Năsăud, 154.
Dolu, s., com. Zimbor, jud. Sălaj, 134.
Dorolea, s., com. Livezile, jud. Bistriţa Năsăud, 109.
Drave, 144.
Drăguş, s., com. Viştea, jud. Braşov, 138.
Dumbrava, s., com. Vătava, jud. Mureş, 10, 37, 158, 185.
Dumbrava de Jos (Juncu de Jos) s., com. Ribiţa, jud. Hunedoara, 37.
Dumbrăvioara, s., com. Ernei, jud. Mureş, 84, 156, 158.
Dumbrăviţa, s., com. Ilia, jud. Hubedoara, 13, 113, 132.
După Piatră, s., com. Buceş, jud. Hunedoara, 162.

E

Ernei, s., com., jud. Mureş, 84.
Ernea, s., comp. or. Dumbrăveni, jud. Sibiu, 119.

F

Făgăraş, mun., jud. Braşov, 42, 137.
Fărău, s., com., jud. Alba, 58, 59.
Făureşti, s., com. Copalnic-Mănăştur, jud. Maramureş, 50, 121.
Fânaţe, s., com. , jud. Maramureş, 120.
Fântâna, s., com. Hoghiz, jud. Braşov, 52.
Fântânele, s., îngl. or. Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, 38, 57, 193.
Fântânele, s., com. Ceru-Băcăinţi, jud. Alba, 195.
Feldioara, or., jud. Braşov, 27, 42, 47, 48, 69, 70, 113, 187.
Feleag(u), s., com. Vânători, jud. Mureş, 95.
Felmer, Felmar, s., com. Şoarş, jud. Braşov, 145, 172.
Feneş, s. îngl. or. Zlatna, jud. Alba, 199, 200.
Fereşti, s., com. Bucium, jud. Alba, 132.
Filea, s., com. Deda, jud. Mureş, 40, 157, 158.
Finciu, s., com. Călăţele, jud. Cluj, 128.
Finteuşul Mare, s., com. Şomcuta Mare, jud. Maramureş, 122.
Fofeldea, s., com. Nochrich, jud. Sibiu, 159.
Frata, s., com., jud. Cluj, 125.
Fundata, s., com., jud. Braşov, 115, 116.

G

Galaţi, s. ap. or. Zlatna, jud. Alba, 169, 197.

Găbud, s., com. Noşlac, jud. Alba, 148, 149.
Gălpâia, s., com. Bălan, jud. Sălaj, 134, 135.
Găunoasa, s., com. Peştişu Mic, jud. Hunedoara, 132.
Gârbova de Sus, s. ingl. or. Aiud, jud. Alba, 103.
Gârda de Jos, s., com. Roşia Montană, jud. Alba, 36, 171.
Gârda de Sus, s., com., jud. Alba, 171.
Geoagiul de Sus, s., com. Ştremţ, jud. Alba, 214, 215.
Ghelari, s., com. suburb., jud. Hunedoara, 143.
Gherla, or, jud. Cluj, 81, 190.
Ghimbav, s., com. suburb, jud. Braşov, 115, 116.
Gialacuta, s., com. Brănişca, jud. Hunedoara, 144.
Glodeni, s., com., jud. Mureş, 95, 156, 158.
Godineşti, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 214.
Gorneşti, s., com., jud. Mureş, 156, 158.
Grid, s., com. Părău, jud. Braşov, 137.
Grohot, s., com. Budeştii de Jos, jud. Hunedoara, 162.
Gura Dobra, 135, 136.
Gura Văii, 10.

H

Halm, 98, 132.
Haţeg, or., jud. Hunedoara, 142, 143.
Hădărău, s., com. Lupşa, jud. Alba, 146.
Hăpria, s., com. Ciungud., jud. Alba, 150, 151.
Hărăpea (Herepeia), s., com. Veţel, jud. Hunedoara, 132.
Hărţăgani, (Hărţigani) s., com. Băiţa, jud. Hunedoara, 163.
Hăşag, s., com. Loamneş, jud. Sibiu, 147, 148.
Hârseni, s., com., jud. Braşov, 136, 137.
Hetiur, s. îngl. or. Sighişoara, jud. Mureş, 119.
Hida, s., com., jud. Sibiu, 134, 135.
Hodac, s., com. jud. Mureş, 157, 158.
Hodişu, s., com. Poieni, jud. Cluj, 155.
Hoghilag, s., com. jud. Sibiu, 75, 153.
Hoghiz, s., com., jud. Braşov, 26, 28, 30, 43, 44, 52, 56, 70, 139, 140, 141, 142.
Holbav, s., com. Vulcan, jud. Braşov, 64, 113, 136, 137.
Homorod, s., com., jud. Braşov, 81, 188.
Hozman, 159.
Hunedoara, mun., jud. Hunedoara, 29, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 48, 51, 52, 53, 54, 62, 64, 65, 66, 80, 86, 87, 88, 89, 96, 97, 98, 99, 143, 213.

I

Iara, s., com., jud. 55, 62, 63, 67, 200.
Ibăneşti, s., com., jud. Mureş, 83, 156, 158.
Iclandu(l) Mare, s., com. Idănzel, jud. Mureş, 73.
Idicel, s., com. Brâncoveneşti, jud. Mureş, 157, 158.
Iernut, or., jud. Mureş, 72.
Ighiel (Igenpataka), s., com. Ighiu, jud. Alba, 104.
Ighiu, s., com. jud. Alba, 103.
Ilia, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66, 96, 143, 144, 205.
Inău, s. îngl. or. Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, 154.
Inuri, s., com. Vinţu de Jos, jud. Alba, 150, 151.
Iorăş, cătun ap. s. Arini, com. Măieruş, jud. Braşov, 140, 141, 142.

Isbita (Izbita Ishita), s., com. Bucium, jud. Alba, 169.

J

Jac, s., com. Albeşti, jud. Mureş, 120.
Jaad, v. Livezile.
Jimbor, s., com. Homorod, jud. Braşov, 129, 144.
Josani, s., com. Peştişu Mic, jud. Hunedoara, 132.
Josenii Bârgăului (Borgo Josseni), s., com. jud. Bistriţa Năsăud, 108.
Juncu, s., com. Ribiţa, jud. Hunedoara, 37.

L

Lancrăm (Lankrem), s., com., jud. Alba, 150, 151.
Laslău, s., com. Suplac, jud. Mureş, 118.
Lăpuşnic, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.
Lăschia (Lăţchia, Latzhonya), s., com., Copalnic Mănăştur, jud. Maramureş, 50, 122.
Lăureni, s., com. Miercurea Nirajului, jud. Mureş, 74.
Lăzeşti (Lăzieşti), s., com. Scărişoara, jud. Alba, 171.
Lejnic, Leşnic s., com. Veţel, jud. Hunedoara, 132.
Lepindea, s., com. Bahnea, jud. Mureş, 119.
Libotin, s., com. Cupşeni, jud. Maramureş, 154.
Litta Ungurească (Lita Ungurească), azi s. Liteni, com. Săvădisla, jud. Cluj, 62, 201, 202.
Livezile, s., com., jud. Alba, 143.
Loamneş, s., com., jud. Sibiu, 159.
Lovnic, s., com. Jibert, jud. Braşov, 172, 179, 189.
Ludeşti, s., com. Orăştioara de Sus, jud. Hunedoara, 45.
Luduş, or., jud. Mureş, 76, 77.
Luna, s., com., jud. Cluj, 73.
Luna de Sus, s., com. Floreşti, jud. Cluj, 126.
Lunca, s., com. Poşaga, jud. Alba, 49, 53, 103, 146, 164.
Lunca Ampoiţei, s., com. Meteş, jud. Alba, 103.
Lunca Băiţii, 49.
Luncanii de Jos, 40, 160.
Luncanii de Sus, 66.
Luncoiu de Sus, s., com. Luncoiu de Jos, jud. Hunedoara, 162.
Luncşoara, s., com. Vorţa, jud. Hunedoara, 65, 143.
Lupşa, s., com., jud. Alba, 137, 146, 206.

M

Maceu, s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara, 143.
Maioreşti, s., com. Ruşii Munţi, jud. Mureş, 157, 158.
Marcoş, azi s. Mărcuş, com. Dobârlău, jud. Covasna, 139, 140 141, 142.
Marpod, s., com., jud. Sibiu, 159.
Măgheruş, s., com. Ozun, jud. Covasna, 43, 113.
Măgoaja, s., com. Chiueşti, jud. Cluj, 154.
Măgura, s., com. Buceş, jud. Hunedoara, 115, 116, 127, 130.
Măguri, s., com Măguri-Răcătău, jud. Cluj, 166.
Mănăşturul Român, s., com. Mănăstireni, jud. Cluj, 128.
Mărişel, s., com. jud. Cluj, 32, 127.
Mărtineşti, s., com., jud. Hunedoara, 45,
Mândra, s., com. Loamneş, jud. Sibiu, 43, 137, 159.

Mediaş, or., jud. Sibiu, 147, 205.
Merchiaşa, s., com. Homorod, jud. Braşov, 172.
Merghindeal, s., com., jud. Sibiu, 123.
Merişor, s., com. Bucureşci, jud. Hunedoara, 132.
Mesteacăn, s. îngl. or. Brad, jud. Hunedoara, 49, 50, 70, 164.
Micoşlaca, s. ap. or. Ocna Mureş, jud. Alba, 148, 149.
Miercurea Ciuc, mun., jud. Harghita, 95.
Mihalţ, s., com., jud. Alba, 16, 106.
Mihăieşti, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 136.
Mihăileni, s., com. Buceş, jud. Hunedoara, 90, 164.
Mijlocenii Bârgăului, s., com. Josenii Bârgăului, jud. Bistriţa Năsăud, 108.
Miluani, s., com. Hida, jud. Sălaj, 134.
Mociu, s., com., jud. Cluj, 125.
Moeciu de Jos, s., com. Moeciu, jud. Braşov, 115, 116.
Moeciu de Sus, s., com. Moeciu, jud. Braşov, 115, 116.
Morăreni, s., com., jud. Mureş, 70.
Moşna, s., com., jud. Sibiu, 153.
Movile, s., com. Iacobeni, jud. Sibiu, 123.
Muncel(u), s., com. Baia de Arieş, jud. Alba, 67, 154, 171, 200, 201.
Muncelu Mare, s., com. Veţel, jud. Hunedoara, 132.
Muncelu Mic, s., com. Veţel, jud. Hunedoara, 132.
Muşina (Măgina) loc. comp. or. Aiud, jud. Alba, 103.

N

Nandru, s., com. Peştişu Mic, jud. Hunedoara, 132.
Nazna, s., com. Sâncraiu de Mureş, jud. Mureş, 79.
Năsăud, or., jud. Bistriţa Năsăud, 84
Neagra, (Niagra, Nyagra), azi s., com. Poiana Vadului, jud. Alba,36, 37, 154, 155, 171, 193, 194, 213, 215.
Nocrich, s. com., jud. Sibiu, 160, 205, 216.
Noistadt (Noiştat), s., com. Iacobeni, jud. Sibiu, 123.
Noua, 114, 213.
Nucet, s., com. Roşia, jud. Sibiu, 102.
Nucşoara, s., com. Sălaşu de Sus, jud. Hunedoara, 143.

O

Ocna Sibiului, or, jud. Sibiu, 73, 159.
Ocolişu Mare, **(Nagy Aklos)**, s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara,143.
Ocolişu Mic, s., com. Orăştioara de Sus, jud. Hunedoara, 142, 143.
Odorhei, mun., jud. Harghita, 153, 188, 189.
Ogra, s., com., jud. Mureş, 29, 30, 31.
Ohaba, s., com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara, 135, 136, 143.
Ohaba de Sub Piatră, s., com. Sălaşu de Sus, jud. Hunedoara, 143.
Oprea-Cârţişoara, s., com. Cârţişoara, jud. Sibiu, 138.
Orăştie, or, jud. Hunedoara, 46, 47, 70, 179, 180.
Ormeniş, s., com., jud. Braşov, 140, 141, 142.
Ormindea, Ormindia, s., com. Băiţa, jud. Hunedoara, 87, 88, 165.
Oşorhiel, s., com. Bobâlna, jud. Cluj, 73.
Ozun, s., com., jud. Covasna, 175, 177, 178.

P

Paloş, s., com. Caţa, jud. Braşov, 205.

Pănet (Panetul de Câmpie), s., com., jud. Mureş, 71, 74, 79.
Părău, s., com., jud. Braşov, 43, 136, 137.
Pătrânjeni, s. ap. or. Zlatana, jud. Alba, 67, 68, 69, 169, 199.
Păuca, s., com., jud. Sibiu, 159.
Păucişoara, s., com. Găneşti, jud. Mureş, 116.
Păuşa, s., com. Românaşi, jud. Sălaj, 134, 135.
Pâclişa, loc. ingl. or. Alba Iulia, jud. Alba, 105.
Peleş, s., com. Sohodol, jud. Alba, 170.
Periş, s., com., jud. Mureş, 156, 158.
Perişor, s., com. Zagra, jud. Bistriţa Năsăud, 154.
Perşani, s., com. Şinca, jud. Braşov, 27.
Peştera, s., com. Băiţa, jud. Hunedoara, 115, 116, 165.
Peştişu de Sus, 132.
Peştişu Mare, s. ap. mun. Hunedoara, jud. Hunedoara, 98, 132.
Petecu, s., com. Ulieş, jud. Harghita, 187.
Peteritea, s., com. Vima Mică, jud. Maramureş, 154.
Petreni, s., com. Băcia, jud. Hunedoara, 86, 87.
Petrila, azi îngl. or. Petroşani, jud. Hunedoara, 143.
Petroşani, or., jud. Hunedoara, 143, 186.
Pianul de Jos, s., com. Pian, jud. Alba, 151.
Pietriş, s., com. Deda, jud. Mureş, 157.
Plopiş, s., com., jud. Sălaj, 121, 122.
Poarta, s., îngl. com. Bran, jud. Braşov, 115, 116.
Pociovalişte (Pociovelişte), s., com. Curăţele, jud, Bihor, 170.
Podele, s., com. Luncoiu de Jos, jud. Hunedoara, 165.
Pogăneşti, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 66, 143, 144.
Poiana, s., com. Bistra, jud. Alba, 36.
Poiana, s., com. Buciumi, jud. Alba, 103, 170.
Poiana Mărului, s., com., jud. Braşov, 137.
Poiana Porcului, azi s. Fântânele, or. Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, 154, 155.
Poieni, s., com. Bucium, jud. Alba, 169, 171.
Poienița Tomii, s., com. Cerbăl, jud. Hunedoara, 132.
Poienița Voinii, s., com. Bunila, jud. Hunedoara, 143.
Ponorel, s., com. Vidra, jud. Alba, 33, 34, 37, 171, 192.
Porumbacu de Jos, s., com., jud. Sibiu, 137, 138.
Porumbacu de Sus, s., com. Porumbacu de Jos, jud. Sibiu, 138.
Poşaga de Jos, s., com. Poşaga, jud. Alba, 55, 146.
Poşaga de Sus, s., com. Poşaga, jud. Alba, 146.
Predeal, or., jud. Braşov, 28, 115, 116.
Prejmer (Prejmăr), s., com., jud. Braşov, 28.
Prihodişte, Prohodişte, s., com. Vaţa de Jos, jud. Hunedoara, 54, 165, 166, 167.
Produ, s., com. Hoglhilag, jud. Sibiu, 152.
Proştea, azi Stejăriş, com. Iacobeni, jud. Sibiu, 123.
Prundul Bârgăului (Borgo Prund), s., com., jud. Bistriţa Năsăud, 108.
Purcăreni, s., com. Tărlungeni, jud. Braşov, 112, 174.

R

Racoş, s., com., jud. Braşov, 134, 135.
Racoşu(l) de Sus, s. ap. or. Baraolt, jud. Covasna, 42, 188.

Răcătău, s., com. Blandiana, jud. Alba, 150, 151.
Răzoare, s. ap. or. Tg. Lăpuş, jud. Maramureş, 154.
Râşca, Rişca, s., com. Baia de Criş, jud. Hunedoara, 47, 163.
Râşnov, or. jud. Braşov, 115, 116.
Remetea, s., com. Meteş, jud. Alba, 11, 107.
Ribicioara, s., com. Ribiţa, jud. Hunedoara, 42.
Ribiţa, s., com., jud. Hunedoara, 42, 80.
Rimetea, s., com., jud. Alba, 69.
Roadăş (Roadeş), s., com. Buneşti, jud. Braşov, 37.
Rodbav, s., com. Şoarş, jud. Braşov, 159.
Rogojel, s., com. Săcuiu, jud. Cluj, 129.
Rogoz, s., s. ap. or. Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, 154, 155.
Rohi(a), sat aparţinător oraşului Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, 154.
Romiţa, s., com. Românaşi, jud. Sălaj, 134, 135.
Romos, s., com. jud. Hunedoara, 45.
Romoşel, s., com. Romos, jud. Hunedoara, 45, 46.
Roşia, s., com. Balşa, jud. Hunedoara, 27, 170, 202.
Rotbav, s., com. Feldioara, jud. Braşov, 113.
Rovina, s., com. Brănişca, jud. Hunedoara, 165, 166, 168.
Ruda, s., com. Crişcior, or. Brad, jud. Hunedoara, 29, 166.
Ruha Agriş, 55.
Ruja, s., or. Agnita, jud. Sibiu, 123.
Runcu Mic, s., com. Veţel, jud. Hunedoara, 132.
Ruşi, s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara, 74, 143.

S

Sartăş, (Sartoş) s., com. Baia de Arieş, jud. Alba, 69, 171, 201, 202.
Saschiz, s., com. jud. Mureş, 71.
Satulung, s. îngl. or. Săcele, jud. Braşov, 112, 173, 174, 175, 179, 204.
Săcalu de Pădure, s., com. Brâncoveneşti, jud. Mureş, 71, 158.
Săcădate, s., com. Avrig, jud. Sibiu, 31.
Săcărâmb, s., com. Certeju de Sus, jud. Hunedoara, 138, 139.
Săcătaş, s., com. Ilia, jud. Hunedoara, 135, 136.
Săcătura, s., com. Vadu Moţilor, jud. Alba, 38, 193.
Săcătura, s., com., jud. Maramureş, 122, 172, 190, 194.
Săcel, s., com. Sântămăria-Orlea jud. Hunedoara, 120, 143.
Săcele, or. jud. Braşov, 28, 111.
Sălciua de Jos, s., com. Sălciua, jud. Alba 146.
Sălciua de Sus, s., com. Sălciua, jud. Alba, 146.
Sălcud, s., com. Zam, jud. Hunedoara, 118.
Sălişte, s., com. Băiţa, jud. Hunedoara 41, 135, 136, 163, 167.
Sălniţa, s., com. Vima Mică, jud. Maramureş, 122.
Sărăuş, 159.
Săsău, s., com. Arpaşu de Jos, jud. Sibiu, 159.
Sâmbăta de Jos, s., com. Voila, jud. Braşov, 137, 138.
Sâmbăta (Szâmbăta) de Sus, s., com Voila, jud. Braşov, 138.
Sâncraiu de Mureş, s., com. jud. Mureş, 79.

Sânpetru, s., com., Sântămăria-Orlea, jud. Hunedoara, 143.
Sântă Măria, s., com. Cetatea de Baltă, jud. Alba, 134, 135.
Sângătin, s., com. Apoldu de Jos, jud. Sibiu, 23, 161.
Sâniacob, s., com. Aţintiş, jud. Mureş, 123, 150.
Sânmiclăuş (Sânnicoară), s., com., Apahida, jud. Cluj, 73.
Sânt Andraş (Sân Andraş), Sântandrei s. ap. or. Simeria, jud. Hunedoara, 132.
Sânt Halm, 132.
Sârbi, s., com. Ilia, jud. Hunedoara, 65, 143, 144.
Scroafa, azi s., Stejărel, com. Luncoiu de Jos, jud. Hunedoara, 167.
Sebeş, or., jud. Alba, 46.
Secătura, Szecătura, s., com Gârbou, jud. Sălaj, 171, 190.
Seleuş, s., com. Daneş, jud. Mureş, 152.
Setmir, 110.
Sibiu, mun., jud. Sibiu, 5, 11, 17, 26, 28, 30, 45, 46, 73, 75, 84, 85, 86, 155, 162, 206, 209, 210.
Sighişoara, mun., jud. Mureş, 37, 92, 93, 94, 95, 152, 206.
Silivaşu de Jos, s. îngl. or. Haţeg, jud. Hunedoara, 142, 143.
Silivaşu de Sus, s. îngl. or. Haţeg, jud. Hunedoara, 142, 143.
Simeria, or., jud. Hunedoara, 86, 97, 98.
Simioneşti, s., com. Budacu de Jos, jud. Bistriţa Năsăud, 109.
Soharul, loc. comp. or. Aiud, jud. Alba, 170.
Sohodol, s., com., jud. Alba, 14, 35, 38, 115, 116, 170, 190, 191, 195, 201.
Sohodol-Bran, s., com. Bran, jud. Braşov, 115.
Someşeni, loc. îngl. mun. Cluj Napoca, jud. Cluj, 124.
Spring (Şpring), s., com., jud. Alba, 31.
Stănija (Stanija), s., com. Buceş, jud. Hunedoara, 31.
Stâna, 134, 135.
Stânceni, s., com., jud. Mureş, 157, 158.
Stânceşti Ohaba, s., com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.
Stoiceni, s. îngl. or. Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, 154.
Stoineasa, s., com. Vălişoara, jud. Hunedoara, 139.
Stolna, s., com. Săvădisla, jud. Cluj, 126.
Straja, s., com. Berghin, jud. Alba, 127.
Stregoanea, azi s. Bujoru, com. Dobra, jud. Hunedoara, 135, 136.
Strei, s. ap. or. Călan, jud. Hunedoara, 46, 143.
Streii Plopii, s., com. Breta Română, jud. Hunedoara, 143.
Strei Săcel, s., îngl. or. Călan, jud. Hunedoara, 143.
Stupini, s., com. Prejmer, jud. Braşov, 111.
Sub Pădure, s., com. Găneşti, jud. Mureş, 116, 117.
Suciu de Jos, s., com. Suciu de Sus, jud. Maramureş, 154, 155.
Suplac, s., com., jud. Mureş, 118.
Susenii Bârgăului, s., com. Prundu Bârgăului, jud. Bistriţa Năsăud, 108.

Ş

Şasa Lupşii, s., com. Lupşa, jud. Alba, 146.
Şartoş, 69, 171, 201.
Şăuleşti, s., or. Simeria, jud. Hunedoara, 97. 98, 131, 132.
Şercaia, s., com., jud. Braşov, 43.
Şesuri, s., com. Bucureşci, jud. Hunedoara, 48, 49.

Şieu (Nagysajó), s., com., jud. Bistriţa-Năsăud, 109, 110.
Şimon, s., com. Bran, jud. Braşov, 31, 38, 82, 96, 115.
Şirnia, s., com. Fundata, jud. Braşov, 115, 116.
Şoard, s., com. Vânători, jud. Mureş, 119.
Şoimuş, Şoimoş, s., com. Coroisânmărtin, jud. Mureş, 29, 30, 39, 41, 65, 80, 118.
Şomărtin, s., com. Bruiu, jud. Sibiu, 159.
Şpring, s., com., jud. Alba, 31.
Ştena, s., com. Şeica Mare, jud. Sibiu, 145, 188.

T

Tămaşa Mare, 129.
Tărlungeni (Târlungeni), s., com., jud. Braşov, 112, 174, 178, 180.
Tătărăşti, s., com. Burjuc, jud. Hunedoara, 32, 165, 167.
Tău, 159.
Tăureni, s., com., jud. Mureş, 188.
Tăuţi, s., com. Meteş, jud. Alba, 104, 106, 199.
Târgu Mureş, mun, jud. Mureş, 6, 16, 29, 81, 92, 205, 211.
Târnava, loc de bătălie, probabil, s., com. Brănişca, jud. Hunedoara, 12, 32, 38, 39, 40, 41, 42, 48, 49, 51, 53, 54, 57, 58, 60, 64, 66, 93, 95, 144.
Târnăviţa, s., com. Brănişca, jud. Hunedoara, 65, 143, 144.
Tei(u), s., com. Lăpugiu de Jos, jud. Hunedoara, 96, 135, 136.
Teiuş, or., jud. Alba, 62, 202.
Teliu, s., com., jud. Braşov, 139, 140, 141, 142.
Teliuc, com. suburb., or. Călan, jud. Hunedoara, 142, 143.
Ticuşul Românesc, s., com. Comana, jud. Braşov, 145, 189.
Ticuşul Săsesc, s., com. Ticuşu, jud. Braşov, 145.
Timişoara, mun., jud. Timiş, 9, 11, 56, 100, 161.
Tisa, s., com. Burjuc, jud. Hunedoara, 96, 145, 136.
Toarcla, s., com. Cincu, jud. Braşov, 159.
Toderiţa, s, com. Mândra, jud. Braşov, 43, 136, 137.
Tohanu Nou, loc. comp. or. Zărneşti, jud. Braşov, 115, 116.
Tomnatec, s., com. Bulzeştii de Sus, jud. Hunedoara, 167.
Topârcea, s., or. Ocna Sibiului, jud. Sibiu, 73.
Topliţa, mun., jud. Harghita, 157, 158.
Topliţa, s., com., jud. Hunedoara, 138, 139.
Traniş, s., com. Năpradea, jud. Sălaj, 56, 194, 195.
Trăznea, s., com. Agrij, jud. Sălaj, 134, 135, 172.
Trâmpoaiele, s. ap. or. Zlatna, jud. Alba, 35, 36, 169, 199.
Trestia, s., com. Băiţa, jud. Hunedoara, 167, 168.
Trestia (Köteles Mező), sat, comuna Cerneşti, jud. Maramureş 121, 122.
Troian, locul unor bătălii, 35, 198.
Turcheş, s., com., jud. Braşov, 79, 175, 177, 206.
Turda, mun., jud. Cluj, 55, 77, 78, 205, 221.

Ţ

Ţălina, Ţelna, s., com. Ighiu, jud. Alba, 104.
Ţărăţăl, s. ap. or. Brad, jud. Hunedoara, 52, 53, 162.
Ţebea, s., com. Baia de Criş, jud. Hunedoara, 162, 163.

Ţichindeal, s., com. Nocrich, jud. Sibiu, 159.

U

Ucea de Jos, s., com. Ucea, jud. Cluj, 138.
Ucea de Sus, s., com. Ucea, jud. Braşov, 42, 137, 138.
Uibăreşti, s., com. Ribiţa, jud. Hunedoara, 168.
Ungra, s., com. jud. Braşov, 144, 173.
Unguraş, s., com., jud. Cluj, 134, 135.

V

Vaca, azi Crişan, com. Ribiţa, jud. Hunedoara, 80, 165.
Vadu Dobrii, s., com. Bunila, jud. Hunedoara, 143.
Valea Bradului, s., îngl. or. Brad, jud. Hunedoara, 88, 168.
Valea Bulzului (Bulzii), azi îngl. or. Zlatna, jud Alba, 67, 169.
Valea Corniţăl, s., com. Buceş, jud. Hunedoara, 162.
Valea Dosului, azi s. Izvorul Ampoiului, or. Zlatna, jud. Alba, 169, 197, 198.
Valea Grohoţăl, 162.
Valea Lupşii, s., com. Lupşa, jud. Alba, 146.
Valea Nagii, 182.
Valea Nandrului, s., com. Peştişu Mic, jud. Hunedoara, 132.
Valea Porcului, azi, s. Tarniţa, com. Buceş, jud. Hunedoara, 162.
Valea Satului, azi s. După Piatră, com. Buceş, jud. Hunedoara, 162.
Valea Tarniţii, azi, s. Tarniţa, com. Buceş, jud. Hunedoara, 162.
Valea Uzii, s., com. Râmeţi, jud. Alba, 107.
Valea Verde, s., com. Sohodol, jud. Alba, 35, 170.
Vama Buzăului, s., com., jud. Braşov, 140, 141, 142.
Vaţa de Jos, s., com., jud. Hunedoara,32, 54.
Vălcani, 115, 116.
Vărmaga, s., com. Certeju de Sus, jud. Hunedoara**,** 138, 139.
Văseşti, s., com. Vidra, jud. Alba, 128.
Vătava de Jos, s., com. Vătava, jud. Mureş, 158.
Vătava de Sus, s., com. Vătava, jud. Mureş, 158.
Vâlcele, s., com., jud. Covasna, 56, 99, 100, 139, 140, 141, 142.
Vâlcelele Bune, s., com. Bretea Română, jud. Hunedoara, 143.
Vânători, s., com. jud. Mureş, 37, 90, 91, 95.
Vecerdea, s., com. Alţâna, jud. Sibiu, 101.
Velţ, s., com. Bazna, jud. Sibiu, 71.
Veneţia de Sus, s., com. Părău, jud. Braşov, 137.
Veseud, s., com. Chirpăr (sau Slimnic?), jud. Sibiu, 159.
Veseuş (Szászvesszös), s., com. Jidvei, jud. Alba, 102.
Veţa, s., com. Miercurea Nirajului, jud. Mureş, 158.
Vidacut, s., com. Săcel, jud. Harghita, 80.
Vidra de Jos, s., com. Vidra, jud. Alba, 32, 33, 171, 192.
Vidra de Mijloc, azi com. Avram, Iancu, jud. Alba, 171.
Vidra de Sus, azi com., Avram Iancu, jud. Alba, 171.
Vidrasău, s., îngl, or. Luduş, jud. Mureş, 71, 118.

Viena, or., Austria, 5, 7, 8, 15, 16, 17, 19, 114, 161, 212, 217, 218, 220, 224, 225, 227, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239.
Viişoara, s., com, jud. Cluj, 75, 119.
Vima Mare (Thorda Vilma), sat, comuna Vima Mică , jud. Maramureş 154, 155.
Vima Mică (Drága Vilma), sat, comună , jud. Maramureş 120, 121.
Vinerea, s., comp. or. Cugir, jud. Alba, 46, 47.
Vinţ, s., com. Vinţu de Jos, Jud. Alba, 150, 151.
Visca, s., com. Vorţa, jud. Hunedoara, 65, 143, 144.
Viscri, s., com. Buneşti, jud. Braşov, 145.
Vişea, s., com. Jucu, jud. Cluj, 132.
Vlădeni, (Vlădăşani), s., com. Dumbrăviţa, (?) jud. Braşov, 15, 116.
Vorţa, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66.
Vultureni (Magyar Ujfalu), s., com., jud. Cluj, 140, 141, 142.
Vulturi (Vulturii Zlatnei), 169, 179, 180, 197.
Vurpăr, s., com. Vinţu de Jos, jud. Alba, 150, 151.

Z

Zagreb, or., Croaţia, 231.
Zam, s., com., jud. Hunedoara, 65, 66, 143.
Zărneşti, or., jud. Braşov, 115, 116.
Zdrapţ(i), s., comp. or. Brad, jud. Hunedoara, 90, 168.
Zincşor, 159.
Zincul Mare, 159.
Zizin, s., com. Tărlungeni, jud. Braşov, 112.
Zlatna, or., jud. Alba, 23, 25, 35, 61, 67, 68, 69, 81, 82, 83, 101, 169, 171, 180, 182, 186, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 206.

CUPRINS

Soldaţi fără uniformă: figuri de ţărani români ai Landsturmului românesc şi starea Protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Naţional d in 1848-1849 5-243

Indice de nume 245-297

Indice toponimic 299-312